

АНДРИЋЕВ
ИНСТИТУТ

Библиотека
ЗНАМЕН СРБИСТИКЕ
Одјељење за језик

Књига 15

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник едиције
Проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти
Проф. др Илијана Чутура
Проф. др Веселина Ђуркин
Проф. др Ана Јањушевић Оливери

Милош Ковачевић

НЕ(С)ПОЗНАТО
У СРПСКОЈ СИНТАКСИ

Андрићев институт
Андрићград, 2024

САДРЖАЈ

Шта је не(с)познато у српској синтакси	7
--	---

НЕПОЗНАТО У СРПСКОЈ СИНТАКСИ

АТРИБУТСКЕ РЕЧЕНИЦЕ С ПРИЛОШКИМ РЕЛАТИВИЗАТОРОМ <i>ЗАШТО</i>	17
---	----

ОДРИЧНО И ПОТВРДНО ЗНАЧЕЊЕ НЕГАЦИЈЕ НЕГАЦИЈЕ	37
---	----

ФИНАЛНИ ИМПЕРАТИВ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	63
--	----

КОНКУРЕНТНОСТ ПРЕЗЕНТНОГ ПРЕДЛОШКОГ ИНСТРУМЕНТАЛА И ЛОКАТИВА.....	85
---	----

НЕСПОЗНАТО У СРПСКОЈ СИНТАКСИ

ПОЛУКОНДЕНЗАЦИЈСКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	113
---	-----

ТИПОВИ МОДАЛНИХ ИЗРАЗА У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ	151
---	-----

О СИСТЕМНОСТИ СЛОЖЕНИХ РЕЧЕНИЦА С ВЕЗНИКОМ <i>БЕЗ ДА</i>	197
---	-----

ДИСЈУНКТИВНЕ ИЛИ АДВЕРЗАТИВНЕ
КОНСТРУКЦИЈЕ СА ЗНАЧЕЊЕМ
АЛТЕРНАТИВНЕ НАИЗМЈЕНИЧНОСТИ..... 231

Библиографска напомена..... 255

Индекс имена 257

О аутору..... 263

ШТА ЈЕ НЕ(С)ПОЗНАТО У СРПСКОЈ СИНТАКСИ

Сам наслов књиге *Не(с)познато у српској синтакси* готово да једнозначно сугерише њен садржај. Она садржи двоврсне садржаје: непознате и неспознате. *Непознати* су они које досадашња србистичка и/или сербокроатистичка литература није ни регистровала, а камоли научно освјетљавала, док су *непознати* они који су у србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури тек мимогредно спомињани, тако да су остали без потпунијег научног освјетљења, па сљедствено и без критеријално заснованог научног рјешења. Књига садржи осам научних студија, од којих се четири тичу непознатих тема, а самим тим и рјешења у српској синтакси, а четири неспознатих, тј. научно непродубљених тема и/или њихових неутемељених и/или погрешних научних рјешења.

Књигу отвара студија о атрибутским реченицама с прилошким узрочним релативизаторима *зашто*, *што* и *због чега*. Досадашња граматичка и научна синтаксичка литература помиње само атрибутске реченице с прилошким временским, мјесним и начинским релативизаторима, а потпуно превиђа постојање и атрибутских релативних реченица с узрочним прилошким релативизаторима *зашто*, *што* и *због чега*, типа: *Не зна се разлог зашто/што/због чега он није дошао*. Проведена анализа показује да сложене реченице са односном

атрибутском зависном клаузом уведеном узрочним релативизатором *зашћо* и његовим синонимима *шћо* и *здої чеїа* дијеле све суштинске особине односних атрибутских клауза уведених мјесним (*їгје*), временским (*каг*) и начинским (*како*) прилошким релативизатором. А уз то су и врло честе и обичне у публицистичком стилу српскога језика, а засигурно нису необичне ни у осталим функционалним стилевима, укључујући и књижевноумјетнички.

У досадашњој не баш сиромашној србистичкој и/или сербокroatистичкој литератури о негацији нигдје се не спомиње могућност да негација негације даје не само потврдни него и одрични садржај пропозиције. У раду „Одрично и потврдно значење негације негације“ показано је и доказано да два готово хомоформна модела двоструке као негације негације, а то су модели *није да није* и *не да није*, дају потпуно супротан резултат, јер *није да није* значи *јесће*, док *не да није* значи *није*, уп. *Није да није дошао* = *Дошао је*, док *Он не да није дошао, неїо се није ни јавио* значи: *Он није дошао, а није се ни јавио*. У овом раду први пут се у србистици и/или сербокroatистици показује да одричне партикуле *није* и *не* у конструкцијама негације негације дају антонимске резултате: са *није* долази, а са *не* не долази до множења негација, тј. са *није* конструкције двоструке негације имају потврдно значење, док са *не* конструкције двоструке негације имају одрично значење: *Није да није* = *Јесће*; *Не да није* = *Није*.

Трећи рад који обрађује непознате садржаје српске синтаксе тиче се синтаксе глагола. Наиме, ни у једном од не баш малобројних научних србистичких и/или сербокroatистичких радова посвећених употреби и значењу императива, па сљедствено ни у једној од србистичких и/или сербокroatистичких граматика не

спомиње се чак ни могућност употребе императива у финалном значењу, типа: *Иди куйи* [$\rightarrow$ *куйиши* / *да куйиши*] новине. У овој књизи је на примјерима из разговорног стила (репрезентованог управним или неправим управним говором) извршена анализа синтаксичких и семантичких специфичности финалних конструкција удвојеног или редуплицираног императива (на који је први пут у литератури скренула пажњу једна италијанисткиња).

Ако су се прва два рада односила на непознато у синтакси српске реченице, трећи на непознато у синтакси српских глаголских облика, четврти рад тиче се непознатог у синтакси падежа српскога језика. У том раду анализирани су случајеве конкурентности, тј. међусобне замјењивости, блискозначних синтагми с инструменталним предлогом *ћред* и локативних синтагми с предлозима *у* и/или *на*. Замјењивост наведених синтагми уопште се не спомиње у србистичкој и/или сербокроатистичкој ни научној ни граматичкој литератури. У раду је доказано да су конкурентне не све, него само предлошко-падежне инструменталне и локативне синтагме са значењем *ћрезенћносћи*, типа: *Водили су ћосћућак ћред судом / на суду*; *Закон се налази ћред Скућшћином / у Скућшћини*; *Ићрали су ћред ћуним сћадином / на ћуном сћадиону*; *Пћевала је ћред ћолућразном салом / у ћолућразној сали*. У раду је проведена детаљна синтаксичко-семантичка анализа свих типова конкурентних презентних инструменталних и локативних синтагми.

Друго поглавље књиге односи се на *несћознато у српској синћакси*. Отвара га рад о полукондензацијским конструкцијама у српском језику, на чије постојање тек успутно указује србистичка и/или сербокроатистичка научна или граматичка литература. У раду посвећеном

полукондензацији, показано је и доказано да се полукондензација, с обзиром на то да ли се остварује са зависним везником или само са првим дијелом сложеног зависног везника остварује или као „везничка“, или као „полувезничка“. Прва је остварљива само са једним и формалним и семантичким типом везника: допустим монолексичким везницима *иако*, *мада*, *ћрежда* и *макар*, као нпр.: *Иако/мада/ћрежда ћензионисан, он и даље ради*; *Важна је истина, макар и окаснела*. Друга настаје само од зависних реченица са сложеним везницима, и то не свих, него само од узрочних с везником *будући да*, поредбено еквативних с везником *као и* и *као да*, и поредбено диферентивних с везником *нећо и* и *и*, као нпр.: *Будући линивисћа, био је заинћересован за ћо*; *Он је био бољи ћријашељ н(е)о син или сућруј*; *Позорница је бела као снећ и ћлајка као сћакло*. У раду је дата детаљна синтаксичко-семантичка анализа свих типова полукондензованих конструкција у савременом српском језику, из које је проистекао и закључак о њиховом конструкционом статусу.

У другом раду овога поглавља издвајају се сви модели модалних израза у саставу сложеног глаголског предиката у српском језику. Постојање модалних израза који су конкурентни модалним глаголима у сложеном глаголском предикату констатује тек неколико исцрпнијих граматика српског и/или српскохрватског језика. У анализи глаголских предиката с модалним изразима у свом саставу класификација модалних израза врши се према два комплементарна критеријума: а) према типу глагола у саставу модалног израза, и б) према типу неглаголске компоненте у саставу модалног израза. На основу та два критеријума издвајамо три темељна модела оглагољених модалних израза: 1) *ћлаћолско-ћридјевски модални изрази*, тј. модални изрази састављени од глагола *бићи* и неког модалног придјева

(као нпр.: Он је сиреман да ћомојне); 2) *ілаіолско-именички модални изрази*, који су, с обзиром на тип глагола у свом саставу, двоврсни: а) изрази са глаголом *дићи* и именицом у неком зависном падежу (нпр. Он није у мојућности да ћомојне); б) изрази с глаголом *имаћи* и именицом у акузативној или генитивној беспредлошкој форми (нпр.: Он је імао жељу да ћомојне); и 3) *ілаіолско-ірилошки модални изрази*, које чини комбинација глагола *дићи* и неког модалног прилога (нпр.: То није мојуће урадићи/ да се уради). Ово је први србистички и/или сербокроатистички рад у којем се исцрпније и критеријално освјетљавају готово сви модели сложених глаголских предиката с модалним изразима у свом саставу.

Реченице с везником *без да* (као нпр.: *Победили су без да су се мноіо іврудили*), којима је посвећен трећи рад у овом поглављу, унисоно су у србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури нормативно проглашаване нестандарднојезичком особином, због тога што се за везник *без да* тврдило да је настао под туђинским (њемачким или француским) утицајем. Анализа коју смо на богатом корпусу провели испитујући (не)системност везника *без да* показала је да је везник *без да* потпуно творбено системан, јер структурно одражава принцип творбе још 17 сложених везника српскога језика компонованих од једнозначног предлога и опште-субординацијског везника *шћо* и/или *да*. Анализа је такође показала да ни његова сврсисходност није упитна, будући да је он једини контекстуално неусловљени пропратнооколносни везник у српскоме језику, док су његови конкуренти (везници *да* и *а да*) полисемички контекстуално условљени везници српскога језика. Анализа је, дакле, показала да нема ниједног нормативно релевантног критеријума за проглашење везника *без да* нестандарднојезичким.

Посљедњи рад у поглављу о непознатом у српској синтакси за тему анализе има конструкције са значењем алтернативне наизмјеничности (типа: *Час крене, час сѝане*), које се, неоправдано, у појединим србистичким и/или сербокроатистичким граматицама подводе под раставне конструкције (синтагме или реченице). У анализи проведеној на богатом корпусу издвојен је већи број конструкција са значењем наизмјеничности. Доказано је да ниједна од конструкција са значењем алтернативе наизмјеничности као примарно нема синтаксички раставно, него има синтаксички супротно значење. То значи да се алтернативна наизмјеничност не изражава раставним конструкцијама него супротним независним конструкцијама (реченицама и синтагмама), како везничким (с везником *a*), тако и невезничким са конкретизаторима значења адверзативне наизмјеничности. Улогу редуплицираних семантичких конкретизатора адверзативне наизмјеничности имају временски, количински, мјесни и модални прилози (*час, сад, кад, некад, њонекад, г(иј)елом, г(ј)-елимично, њола, нејг(ј)е, можда*), затим замјенице, неријетко у прилошкој служби (*шѝо, нешѝо, које*) и модална партикула *макар*. Показано је да ниједан од тих увијек удвојених конкретизатора нема улогу раставног везника, него да су то увијек семантички конкретизатори супротног везника *a*. И то обавезни семантички конкретизатори, што значи да њиховим редуковањем супротна реченица остаје неграматична. Дати удвојени обавезни семантички конкретизатори једнозначни су верификатори смисаоног односа алтернативности као адверзативне наизмјеничности.

Из ових кратких упута у садржај књиге јасно је да књига доноси двоврсне новости: а) у њој се анализирају синтаксичке теме које досад никада нису биле предмет србистичких и/или сербокроатистичких анализа, и б)

у њој се дају критеријално утемељени резултати за теме које су тек успутно спомињане у србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури, или су за њих давана (и неријетко била општеприхваћена) научно потпуно неутемељена рјешења.

Београд, новембар 2023.

Аутор

НЕПОЗНАТО У СРПСКОЈ СИНТАКСИ

АТРИБУТСКЕ РЕЧЕНИЦЕ С ПРИЛОШКИМ РЕЛАТИВИЗАТОРОМ ЗАШТО

Од адноминалних релативних реченица с прилошким релативизаторима граматичка и научна србистичка и/или сербокroatистичка литература региструје оне с временским релативизаторима, најчешће релативизатором *каг(a)*, оне с мјесним релативизаторима, најчешће релативизатором *īg(j)e*, и оне с начинским релативизаторима, искључиво релативизатором *како*. Неподијељено је, и општеприхваћено, мишљење да све клаузе уведене прилошким релативизаторима¹ уз именички антецедент јесу односне или релативне атрибушке клаузе, што потврђује и чињеница да је у њима прилошки релативизатор увијек замјењив релативном замјеницом *који* као најтипичнијим и дистрибуционо најслободнијим релативизатором.²

---

1 Најпотпунији списак прилошких релативизатора даје С. Павловић (2018: 210), сматрајући их „везницима заменичкоприлошког порекла“, а то су: *īg(j)e*, *одакле*, *куда*, *камо*, *када*, *док*, *од када*, *до када*, *како* и *колико*.

2 То мишљење темељи се на закључку да се „односне атрибушне суреченице могу уводити и односним прилозима са значењем мјеста, времена или начина, с тим да онда у основној суреченици обавезатно долазе именске ријечи којима се означаје мјесто, вријеме или начин. У служби таквих везничких ријечи могу долазити прилози [*īgje*, *камо*, *куд*, *одакле*, *кад*, *како*]. Да је ту стварно ријеч о односним атрибушним реченицама, види се по томе што су све оне замјењиве реченицама са замјеницом *који*“ (Силић, Прањковић 2005: 355). Уп. у дјелимично друкчијим стилизацијама и: Стевановић (1979: 866-869);

Безан сам за места на којима [→*īde*] *сам сневао*, *īde* [→ *на којима*] *смо сневали*. (Вечерње новости, 12. 2. 2023, 13: Слободан Мандић); Добио је име по месту *īde* [→ *на коме*] *је нађен*. (Вечерње новости, 26. 7. 2022, 17); Надзорни капитализам ступио је на сцену у време *кад* [→ *у коме*] *је демократија већ била њољуљана*. (Политика, 7. 7. 2022, 21); Долази време *кад* [→ *у коме*] *ће на Златибору коњи бићи бројнији од крава*. (Блиц, 17. 7. 2022, 12); Ако се грађанима не свиђа начин на који [→ *како*] *власти уйравља њредузећима*, онда могу да је промене на изборима. А ако се радницима не свиђа начин *како* [→ *на који*] *власник уйравља њредузећем*, могу да траже посао у другој фирми. (Данас, 29. 4. – 2. 5. 2023, 8); Неки људи су му пришли и понудили начин *како* [→ *на који*] *може да ошйлаћи гуи*. (Политика, 7. 7. 2022, 20) итд.

И прилошки релативизатори (*īde*, *кад* и *како*) и заменички релативизатор (*који*) искључиво уз антецедентне именице или именичке синтагме мјесне, временске или начинске семантике „уводе релативну реченицу и имају синтаксичку функцију унутар те реченице” (Кордић 1995: 225–226), и то прилошки релативизатор *īg(j)e* и еквивалентна предлошко-падежна форма замјеничког релативизатора *који* функцију прилошке одредбе мјеста, прилошки релативизатор *кад* и еквивалентна предлошко-падежна форма замјеничког релативизатора *који* функцију прилошке одредбе времена, а прилошки релативизатор *како* и еквивалентна предлошко-падежна форма замјеничког релативизатора *који* функцију прилошке одредбе начина.

Међу релативним реченицама с прилошким релативизаторима граматичка и научна србистичка и/или

Катичић (1986: 208); Кордић (1995: 236–237, 244–245, 260); Павловић (2018: 210–216) и др. О временским атрибутским реченицама с временским релативизатором *кад* посебан рад написао је Љ. Поповић (1973: 541–549), док је о атрибутским реченицама с мјесним релативизатором *īde* писала Д. Кликовац (2018: 170–173).

сербокroatистичка литература уопште не помиње постојање оних с узрочним релативизатором *зашто*. А реченице с тим релативизатором врло су честе и обичне у публицистичком стилу српскога језика, а засигурно нису необичне ни у осталим функционалним стилима,³ укључујући и књижевноумјетнички. Те реченице репрезентују следећа два примјера, један из публицистичког, а други из књижевноумјетничког стила:

Три су разлога *зашто* је Ана Марија добила ову награду. (Политика, 20. 1. 2023, 13); То је, а не прељуба, био разлог *зашто* ја је ушамничио друји краљичин муж. (Горан Петровић, „Папир са воденим знаком“, Београд: Лагуна, 2022, 154).

Овај тип реченица не региструје ни граматичка ни научна србистичка и/или сербокroatистичка синтаксичка литература. У овим реченицама у функцији адноминалног антецедента по правилу се јавља именица *разлој*, чије узрочно значење и предоређује употребу узрочног замјеничког прилога *зашто*.

Циљ овога нашега рада јесте да се изврши детаљна синтаксичко-семантичка анализа сложених релативних атрибутичких реченица с релативизатором *зашто*, с тим да се најприје освијетли његов однос према блискознач-

---

3 Ево двије реченице с тим релативизаторима из језика једнога режисера и књижевника (Емира Кустурице) и једног филозофа (Славоја Жижека):

То рибље уље је у мом случају можда био једини озбиљни разлог *зашто* сам се ја давио уметношћу. (Вечерње новости, 2. 9. 2022, 14: Емир Кустурица); Академска књига је један од разлога *зашто* се још нисмо враћили у пошћуни дарбаризам. (Политика, 28. 8. 2022, 19: Славој Жижек).

За потребе овога рада користићемо се само примјерима ексцерпираним из публицистичког као најпрогресивнијег функционалног стила савременог српског стандардног језика. Списак извора из којих су ексцерпирани примјери дат је на крају рада.

ним или чак синонимним еквивалентним (не)прилошким релативизаторима, а потом да се реченице са релативизатором *зашто* упореде са реченицама са другим прилошким релативизаторима, и укаже на њихове сличности и разлике.

Реченице с прилошким релативизатором *зашто*, који уводи зависну атрибутску узрочну клаузу најчешће уз именицу *разло* као антецедент, веома су честе у публицистичком стилу савременог српског језика. Овдје за потврду наводимо већи број примјера,⁴ мада је у питању само дио ексцерпираних. При навођењу примјера антецедентну именицу разлог истицаћемо подвлачењем, релативизатор *зашто* курзивним болдом, а у загради са стрелицом реконструисаћемо релативизатор *који* као синонимски супституент релативизатору *зашто* [*зашто* → *збој* *којеї(a)/* *кої(a)*]:

(1) Атрибутске клаузе с релативизатором ЗАШТО:

Ти велики мечеви су разлог *зашто* [→ *збој* *ко(је)їа*] *још иїрам*. (Политика, 26. 6. 2022, 19); Потпредседник Скупштине РС Милан Петковић каже да је Уставни суд БиХ постао један од разлога *зашто* [→ *збој* *којеї*] *у БиХ владавина їрава и не їосїоји*. (Политика, 29. 6. 2022, 4); Такође, не видим разлог *зашто* [→ *збој* *којеїа*] *ди „Србијашуме“ само їродавале дрвне сїуїице* (Данас, 1. 7. 2022, 15); Московски професор политичких наука Александар Гусов каже да постоје четири главна разлога *зашто* [→ *збој* *којих*] *Україина не може сада да їосїане чланица їїої војної савеза*. (Вечерње новости, 6. 7. 2022, 8); Он је један од разлога *зашто* [→ *збој* *коїа*] *сам изабрао Рому*. (Вечерње новости, 5. 7. 2022, 38); Као главни разлози *зашто* [→ *збој* *којих*] *су се колумбијски*

4 У корпусу смо забиљежили више од 300 примјера за овај тип реченица. Примјери које наводимо представљају, дакле, само репрезентативни узорак.

дирачи окренули левици наводе се економски проблеми и пораст неједнакости. (Политика, 2. 7. 2022, 3); Међународни аеродром „Il Caravaggio“ је један од разлога **зашто** [→ збој која] *ћеће* *пожелети* да се *враћуће* у овај *град*. (Данас, 14. 7. 2022, 24); Управо одлука да се врати кући у Лепосавић је разлој **зашто** [→ збој која] су се *зайадни ајенћи* и *њихови сарадници* *последњих месеца* дана *расирчали* *по* *покрајини* да пронађу потпредседника Српске листе. (Политика, 22. 7. 2022, 6); Постоји добар разлог **зашто** [→ збој која] су Украјинци сумњичави. (Блиц, 24. 7. 2022, 8); То је главни разлог **зашто** [→ збој која] су и *обавештајне службе* на *Зайаду*, али и на *Истиоку*, *заинтересоване* за *комбинаторику* у СНС-у. (Политика, 30. 7. 2022, 6); Не знам разлог **зашто** [→ збој која] је *Тео отијао* и шта се десило. (Данас, 10. 8. 2022, 21); Можда је то разлог **зашто** [→ збој која] *се не раздваја* ни од „*Ленкиној ирсјена*“ (Вечерње новости, 12. 8. 2022, 13); Генерално, слободна бацања су разлог **зашто** [→ збој која] *Србија* *није побегла*. (Политика, 18. 8. 2022, 19); Један од главних разлога **зашто** [→ збој која] *се то дешава* је што компаније морају да смање квалитет како би биле профитабилне. (Блиц, 15–16. 2. 2023, 13); То је разлог **зашто** [→ збој која] *смо изгубили контролу* *ушакмице*. (Вечерње новости, 29. 8. 2022, 40); Вучић литијама плаши Запад да уместо њега на власт могу доћи много гори и то је разлог **зашто** [→ збој која] *му честео* *Зайад* *лједа* *кроз ирсје*. (Данас, 31. 8. 2022, 3); Десетине земаља широм света од Немачке су добиле одштету и нема разлога **зашто** [→ збој која] *ди* *Пољска* *била изузета* *од* *тој* *правила*. (Политика, 3. 9. 2022, 2); Видео се разлог **зашто** [→ збој која] *смо најустили* *сегницу*. (Блиц, 18. 9. 2022, 32); Још један разлог **зашто** [→ збој која] *ди* *образовање* *могло* *посијати* *интересантна* *иша* *јесте* и тај што је Бајден опростио део студентских кредита. (Политика, 31. 10. 2022, 2); Због знатно ниже производње пелета залихе су ниске, до једног месеца

нивоа производње, па је и то разлог **зашто** [→ збої коїа] *їроизвођачи у овом їренуїку и не размишљају о евен-їуалном їојефїињењу*. (Вечерње новости, 16. 1. 2023, 6); Кажу да они и немају неки конкретан разлог **зашто** [→ збої коїа] *се дуне*. (Политика, 28. 1. 2023, 6); Разлога **зашто** [→ збої којих] *је їо їако* је више. (Вечерње новости, 2. 3. 2023, 21); Све су то разлози **зашто** [→ збої којих] *је Брана временом їао у заборава*. (Политика, 6. 5. 2023, КУН, 1); Никола Јокић има своје разлоге **зашто** [→ збої којих] *је донео їакову одлуку*. (Данас, 29-30. 7. 2023, 2); Неколико је разлога **зашто** [→ збої којих] *је издавачка кућа Лаїуна објавила две Јунасонове књије*. (Данас, 4. 8. 2023, 22); То је био разлог **зашто** је Јаков изненада искочио са клупе за резерве и победио Мила. (Политика, 10. 9. 2023, 6); На Западу нађен нови разлог **зашто** [→ збої коїа] *руска војна сила није їоражена* (Вечерње новости, 10. 9. 2023, 16: наднаслов); Курти константно као разлог **зашто** [→ збої коїа] *не може да чини неке сївари*, наводи устав Косова. (Политика, 21. 3. 2023, 6); То је и велики разлог **зашто** [→ збої коїа] *чини мноје од оних сївари*. (Политика, 18. 10. 2023, 19); итд.

Као што се види, у наведеним реченицама узрочни релативизатор **зашто** увијек је замјењив релативизатором *који* у форми генитивне предлошко-падежне конструкције с једнозначним узрочним предлогом *збої*: *збої ко(је)ї(а) / збої којих*. И с једним и с другим релативизатором односне атрибушке клаузе имају узрочно значење, што потврђује и чињеница да у клаузи коју уводе у сложену реченицу, осим везничке, имају и реченичну функцију прилошке одредбе узрока. Притом је и фреквенција реченица с релативизатором **зашто** и релативизатором *збої ко(је)ї(а)* готово подједнака. И једна и друга форма атрибушке узрочне клаузе су врло честе и врло обичне у употреби, мада, како ћемо видјети, и не потпуно синонимне.

(2) Атрибутске клаузе с релативизатором КОЈИ у узрочној генитивној предлошко-падежној форми:

Засада није познато који су разлози из којих [→ зашћио] је Швајцарац...одбио да присустивује првом тренд слем турниру у 2023. (Вечерње новости, 4. 1. 2023, 38); На њима је, ипак, било да одреде здравствене разлоге услед којих [→зашћио] се прекид тврдоће не би могао извршити. (Данас, 11–12. 2. 2023, 17); Ово очигледно нису никакви разлози на основу којих [→зашћио] се моју изрицајни рескриптивне мере. (Политика, 11. 6. 2023, 3); Разлог због којег [→зашћио] су се обратили за помоћ је погоршање њиховог положаја. (Политика, 24. 6. 2022, 11); Дакле, главни разлог због којег [→зашћио] би предало чистији климу је квалитет ваздуха. (Политика, 29. 6. 2022, 15); То је разлог због којег [→зашћио] смо изгубили ријам и на крају ушакмице. (Вечерње новости, 1. 7. 2022, 32); Разлог због ког [→зашћио] одлазе се назире, али није до краја јасан. (Данас, 9–10. 7. 2022, 2); То је и разлог због ког [→зашћио] је Вучић појачао свој тим Шайћем. (Политика, 2. 8. 2022, 21); У томе се може тражити и део разлога због којих [→зашћио] је из зајадне ојћике Шмићов истуј неопростив. (Политика, 21. 8. 2022, 4); То је разлог због којег [→зашћио] је мали број људи диран за професоре емеријусе. (Данас, 6. 10. 2022, 7); Постоји више разлога због којих [→ зашћио] неко може поднети захтев за повлачење убеденика. (Данас, 20. 9. 2022, 7); Када са родитељима разговарамо о разлозима због којих [→зашћио] не желе да вакцинишу дете, они нам као одговор нуде дезинформације. (Политика, 21. 12. 2022, 8); Два су разлога због којих [→зашћио] до сада можда нисте чули за овогодишњу добитницу НИН-ове награде. (Данас, 24. 1. 2023, 11); Није могао да говори о разлогу због кога [→зашћио] је смењен нејов прећходник. (Политика, 3. 3. 2023, 15); Она је хтела само негде да побегну заједно, док је он имао своје разлоге

због којих [→зашііо] је оііишао у райі. (Политика, 12. 8. 2023, КУН, 10); Све ово су разлози због којих [→зашііо] іроііесіи не смеју сііаіи. (Данас, 22. 8. 2023, 14) итд.

Релативна замјеница *који* као еквивалент прилошком узрочном релативизатору *зашііо* најчешће, али не и искључиво, долази у генитивној форми с предлогом *збоі*: *збоі ко(ј)еі(а) / којих*. То је и разумљиво ако се зна да генитивна конструкција с предлогом *збоі* обиљежава значење разлога као најопштије и најчешће од узрочних значења, а да је то значење основно значење и антецедентне именице „разлог“. Прва три од наведених примјера показују, међутим, да еквивалент прилошком релативизатору *зашііо* могу бити и друге генитивне узрочне предлошко-падежне форме замјенице *који*: генитивна форма с предлогом *из*, с предлогом *услед*, и предлошким изразом *на основу* (које смо забиљежили у корпусу, али које засигурно нису једине могуће узрочне предлошко-падежне форме замјенице *који* као еквивалента замјеничком прилогу *зашііо*, будући да су остварљиве и форме: *захваљујући којем, іоводом којеі, с обзиром на који* и сл.). Употреба датих форми условљена је (под)типом узрочног значења (о типовима узрочног значења в. Ковачевић 2012: 48–54) који поједини генитивни предлози носе. Тако предлог *из* обиљежава значење узрока типа стимулатор, предлог *услед* – значење околносног узрока најчешће с негативном посљедицом, а предлошки израз *на основу* – значење узрока критеријума. Све то показује да замјенички релативизатор *који* због могућности да се комбинује са различитим узрочним предлозима може обиљежавати различите нијансе узрочног значења, што није својствено узрочном прилошком релативизатору *зашііо*, који је носилац семантички недиференцираног општеузрочног значења.

Управо из тих разлога узрочном прилошком релативизатору *зашііо* семантички је много ближи, ако не и потпуно подударан – узрочни релативизатор изражен прилошким изразом *збоі чеіа*. Узрочни прилошки израз

здої чеїа као релативизатор увијек је замјењив узрочним прилошким релативизатором *зашиїо* и замјеничким релативизатором *који* у генитивној предлошко-падежној форми *здої ко(је)ї(а)/којих*.

(3) Атрибутске клаузе с релативизатором ЗБОГ ЧЕГА:

Основни разлог због чега [→ *зашиїо/здої коїа*] *нема довољно наших їрађевинских радника на їројекїима у Србији* јесте тај да су и они принуђени да раде у иностранству. (Данас, 16. 10. 2023, 15); ...изнето је десет разлога због чега [→ *зашиїо/здої којих*] *је сада Ђоковић најбољи їтенисер у истїорији*. (Вечерње новости, 30. 1. 2023, 39); Два су главна разлога због чега [→ *зашиїо/здої којих*] *ди Русија уїоїредила своје аїїомско оружје*. (Вечерње новости, 28. 9. 2022, 8); Московски новинари мисле да су то разлози због чега [→ *зашиїо/здої којих*] *їамо нису лїїеле ракетїе*. (Вечерње новости, 12. 10. 2022, 9); ...али то је био разлог због кога [→ *зашиїо/здої чеїа*] *је она кренула најред и због чега* [→ *зашиїо/здої коїа*] *је їоком деведесетїих најравила име радећи на неким од најзначаїнијих наслова їе деценије*. (Данас, 21. 10. 2022, 11); То је разлог због чега [→ *зашиїо/здої коїа*] *україјински їолийичари корисїе сваку їрилику да у разговорима са западним политичарима и интервјуима моле да им се пошаљу ПВО системи и ракете*. (Вечерње новости, 26. 10. 2022, 8); Он види још разлога због чега [→ *зашиїо/здої којих*] *се мушкарци у їраду не одлучују їако лако на брак*. (Блиц, 4. 12. 2022, 9); ...не постоји ниједан разлог због чега [→ *зашиїо/здої којеї*] *ди неко їу хајку водио*. (Данас, 17. 5. 2023, 7); ...таксативно се наводе разлози због чега [→ *зашиїо/здої којих*] *је неоїходан долазак срїских безбедносних снаїа*. (Вечерње новости, 12. 12. 2022, 3); Владушић објашњава да има више разлога због чега [→ *зашиїо/здої којих*] *велики їисци їосїају јунаци романа*. (Вечерње новости, 4. 4. 2023, 20); Мислим да постоје јасни разлози због чега [→ *зашиїо/*

збої којих] му је садашњи план ирихваїлвији. (Данас, 4-5. 2. 2023, Недеља, V); То је уједно разлог због чега [→ зашїо/збої коїа] се наша музика обраћа великом броју људи. (Данас, 11. 7. 2002, 16); Више је разлога због чега [→ зашїо/збої којих] руководсїво у Кијеву жели да даш у авїусїу буде њихова конїраофанзива. (Вечерње новости, 15. 7. 2022, 8); Досадашње заиста јако лоше ситуације у односима НАТО и Русије не би ни дошло да је било жеље у Вашингтону да прихвате руске разлоге због чега [→ зашїо/збої којих] мисле да је лоше да се тај блок шири на исток. (Вечерње новости, 9. 6. 2023, 11) итд.

Узрочни прилошки израз збої чеїа семантички је еквивалентан узрочном прилогу зашїо не само у узрочно-упитној функцији основног конститутивног елемента „неинтегрисане упитно-узрочне реченице (нпр.: Зашїо/Збої чеїа ниси дошао?) или зависне објекатске узрочно-упитне реченице (нпр.: Каж ми зашїо/збої чеїа/шїо ниси дошао.)“ (Ковачевић 1986: 271; уп. и Чутура 2020: 257) – него и у релативизаторској функцији везивног елемента атрибутске узрочне клаузе. Као потпуни синоним узрочном замјеничком прилогу зашїо прилошки израз збої чеїа због своје перифрастичке структуре стилски је „неподобнији“, па сљедствено и употребно доста рјеђи не само од релативизатора зашїо него и од конкурентног релативизатора који у генитивној форми с предлогом збої.

Ни са релативизатором збої чеїа не исцрпљује се, међутим, списак узрочних прилошких релативизатора конкурентних релативизатору зашїо. Ту је и прилошки релативизатор шїо, који је конкурентан упитно-одноним прилогу зашїо и прилошком изразу збої чеїа не само у упитној функцији (уп.: Зашїо/Збої чеїа/Шїо ниси дошао?) – него и у односној функцији везивног елемента атрибутске узрочне клаузе.

(4) Атрибутске клаузе с релативизатором ШТО:

Милан је један од свега неколико разлога што [→ *зашићо/збој чеја/збој којих*] своје јодине у Зрењанину не смајрам изјубљеним. (Вечерње новости, 12. 2. 2023, 13; Слободан Мандић). То је био разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] је јожелела да осветли њен лик и дело. (Политика, 16. 10. 2023, 13); Ту је и разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] смо на прају Трећеј светској рајиа. (Данас, 1. 7. 2022, 23); То је разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] нису усјели да задрже индустријску зону у Лисичанску. (Вечерње новости, 5. 7. 2022, 8); И то је разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] се о њему може јоворити као о јеснику, јрозном јисцу, есејистии, јујјојисцу. (Вечерње новости, 26. 11. 2022, 15); Наша странка је освојила највише гласова Бошњака и управо је то разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] ће имајии мнојо оздиљнију улоју у бугућој влади. (Вечерње новости, 15. 7. 2022, 3); Могуће је да је то један од добрих разлога што [→ *зашићо/збој чеја/збој којих*] се Дубаи јобрајимиио са јјридесетј јјри јрада у светју. (Данас, 12. 10. 2022, 32); И то је основни разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] њејова јроза јретјежно, ако не и искључиво, јовори о јјоме. (Вечерње новости, 26. 11. 2022, 15); Као разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] раније није најустјила јје функције навела је настојање за „заокружење техничког дела процеса“. (Политика, 26. 11. 2022, 4); Крије ли се у тако подељеној личности разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] Србија иде шумом а свет друмом. (Данас, 16. 1. 2023, 10); Један од разлога што [→ *зашићо/збој чеја/збој којих*] војно руководсјиво у Кијеву одлаже мнојо јујиа најављену јролећну конјирофанзиву је нада да ће им Запад ипак дати авионе. (Вечерње новости, 29. 4. 2023, 12); Као разлог што [→ *зашићо/збој чеја/збој која*] је Лондон окренуо леђа Михаиловићу помиње се и њихова урођена „србофобија“. (Вечерње

новости, 30. 4. – 2. 5. 2023, 36); Разлог што [→ *заштѐо/збої чеїа/збої коїа*] *уживају* и не сметају један другоме је – Јокић (Политика, 27. 5. 2023, 17: наслов); Стогодишње кише су разлог што [→ *заштѐо/збої чеїа/збої коїа*] *сваке њодине имамо хиљадуњодиниње њоїлаве*. (Политика, 21. 6. 2023, 23: Александар Баљак); Један од разлога што [→ *заштѐо/збої чеїа/збої коїа*] *дизел из недеље у недељу њоскуїљује* је његова велика просечна цена на берзама. (Политика, 12. 8. 2023, 10); Под хитно Звездин тренер мора да пронађе и обелодани разлоге што [→ *заштѐо/збої чеїа/збої којих*] *му је екиїа физички и њсихолошки клонула у оба друїа њолувремена најважниїих дитїака са Макадијем*. (Вечерње новости, 25. 8. 2022, 32); То је био главни разлог што [→ *заштѐо/збої чеїа/збої коїа*] *сам њре два дана кренуо своїм колима*. (Данас, 25. 8. 2022, 10); Један од разлога што [→ *заштѐо/збої чеїа/збої којих*] *је оїревно дрво сада мање њражено* је прошла блага зима. (Данас, 29. 8. 2023, 17) итд.

У литератури о односним (релативним) реченицама у функцији везивног елемента (релативизатора) зависне атрибутске клаузе издвајају се два типа лексеме *штѐо*: промјењиво замјеничко *штѐо* и непромјењиво везничко *штѐо* (Кордић 1995: 274–275; Павловић 2018: 217–220). У претходним примјерима релативизатор *штѐо*, иако замјеничког поријекла, није ни замјеница ни везник. Него је *замјенички узрочни њрилої*,⁵ који је у својим узрочно-односним функцијама синониман са узрочним прилогом *заштѐо* и прилошким изразом *збої чеїа*. У односу на своје синониме, узрочно упитно-односно *штѐо* није прилошки релативизатор у свим случајевима кад му је антецедент

5 Или замјеница у функцији прилога, како упитно-односну функцију лексеме *штѐо* одређује Речник српског језика: „**што** I зам. I. упитна ...б. (у прилошком значењу) *када се њиїа за узрок или циљ оноїа штѐо се у штѐим реченицама износи: заштѐо, збої чеїа; ради чеїа*. – Што се толико плашиш?“ (Речник 2007: 1555).

именица „разлог“, него само у оним, какви су претходни примјери, у којима је замјењив релативизаторима *зашто* и *збој чеја*. Међутим, *што* у контактної позицији с именицом „разлог“ није замјењиво релативизаторима *зайто* и *збој чеја* када с антецедентном именицом у форми „из разлога“ твори сложени узрочни везник *из разлоја што* (в. Ђуркин 2018: 220–222), који је синониман нпр. с узрочним везником *зайто што*, као нпр.:

Не пишем ово **из разлога што** [→*зайто што*] ни Србија није имуна на овакве јојаве. (Политика, 24. 8. 2022, 22); Овакви подаци нас не изненађују, баш **из разлога што** [→*зайто што*] услови младих на њржишћу рада никако нису јовољни. (Блиц, 14. 8. 2022, 13); ...извештаји Лазе Костића нису били узимани у обзир, вероватно **из разлога што** [→*зайто што*] су објављени на сџрани. (Политика, 1. 9. 2022, 13); ...више од онога што смо већ учинили нисмо у могућности да учинимо, посебно **из разлога што** [→*зайто што*] за родитеље и деце није настјуйила никаква шћеја. (Курир, 19. 10. 2023. 8) итд.

Сложени везници се творе са зависним везницима *што* и *да*, тако да је у наведеним примјерима *што* као прости зависни везник ушао у састав сложеног везника. Будући да ни замјеничко ни прилошко *што* не могу творити сложене везнике, јасно је да и зашто у оваквим примјерима није могућа замјена *што* са *зашто* или *збој чеја*. Једноставно речено, у споју *из разлоја што* лексема *што* није замјенички прилог, него зависни везник. Наведена анализа коригује општеприхваћено мишљење о постојању (само) два различита *што* – замјеничког *што* и везничког *што* – пошто постоји и треће: упитно-односно прилошко *што*.

Сви примјери које смо до сада навели за атрибушке реченице с прилошким узрочним релативизаторима *зашто*, *збој чеја* и *што* били су са истоветним лексичким

именичким антецедентом: именицом *разлої*. Та именица, иако се сусреће у више од 98 % примјера, ипак није једини могући антецедент односним атрибуцким реченицама уведеним узрочним прилошким релативизаторима *зашићо*, *здої чеїа* и *шићо*. Осим именице *разлої*, антецедент могу бити и све именице којим се изражава неки тип узрока, као нпр. *узрок*, *моћив*, *ћовод*, *резон*, *арђуменї*, *залої* и можда још која. Међутим, за разлику од антецедента *разлої*, уз који су обични сви прилошки релативизатори, уз све ове антецеденте обични су само релативизатори *зашићо* и *здої чеїа*, док преостала два релативизатора (*који* и *шићо*) нису подједнако обични, па чак у неким случајевима ни прихватљиви, што показују и сљедећи корпусни примјери:

Парежанин је износећи своју одбрану прецизирао да не познаје оштећене, и да му није познат мотив **зашто** [→ *здої чеїа/здої коїа/ шићо*] *су їа їријавиле*. (Политика, 30. 5. 2023, 14); То је можда и примарни зalog **зашто** [→ *здої чеїа/шићо/ *здої коїа*] *се жири одлучио за све ово*. (Политика, 20. 1. 2023, 13); ...да ће они који изгубе на изборима поново тражити алибије **зашто** [→ *здої чеїа/здої којух/ шићо*] *су изборе изїудили*. (Политика, 4. 11. 2023, 5); Шпанци изнели десет арђумената **због чега** [→ *зашићо/ *шићо/ на основу којух*] *је Новак најдољи у историји* (Вечерње новости, 30. 1. 2023, 39: поднаслов); Тражила сам узрок **зашто** [→ *zbog чега/zbog koga/ *што*] *се не смijем* (<https://srpskainfo.com/trazila-sam-uzrok-zasto-se-ne-smijem-andjelka-prpic>); То би било само неколико критеријума **зашто** [→ *zbog чега/zbog kojih/ што*] *ова прича није прихватљива код библијских научника* (<https://www.kontekst.io> › hrvatski); Ово је резон **зашто** [→ *zbog чега/zbog kojeg/ што*] *је TortoiseSVN тако популаран*. (<https://tortoisesvn.net> › docs › release) итд.

Нужан услов за реализацију односних атрибуцких клауза с прилошким релативизаторима и релативиза-

тором *који* у предлошко-падежној узрочној форми није само именички антецедент са узрочним значењем него и то да релативизатор има функцију прилошке одредбе узрока у зависној клаузи коју уводи у сложену. Уколико релативизатор нема функцију прилошке одредбе узрока, зависна клауза није односна атрибутска узрочна клауза. Такав је случај увијек када релативизатор *који* долази уз антецедентну именицу са узрочним значењем а нема функцију прилошке одредбе узрока, чему су потврда сљедећи корпусни примјери:

У те случајеве могли би се подвести разлози *које* [→ *заштїо/*здої чеїа/*штїо] је навео МУП. (Вечерње новости, 27. 12. 2022, 12); Потреба за променом не долази због незадовољства послом већ због много компликованијих разлога *који* [→ *заштїо/*здої чеїа/*штїо] нисте у *стїању сами да саїледаїте*. (Вечерње новости, 1. 2. 2023, 33); Разлози *који* [→ *заштїо/*здої чеїа/*штїо] су нас навели да закључимо на тај начин били су да се предлог фокусирао на спољне међународне односе. (Вечерње новости, 14. 2. 2023, 3); Сенат Универзитета није навео ниједан разлог *на којем* [→ *заштїо/*здої чеїа/*штїо] је засновао закључак о *исїуњеностїи услова за доношење одлуке о йонїштїавању дїїломе*. (Политика, 22. 3. 2023, 8); Мандић сматра... да је за усвајање тог закона постојао важан државни разлог *на који* [→ *заштїо/*здої чеїа/*штїо] је *скуїштїїна имала не само йраво неїо и дужностї*. (Данас, 20. 12. 2022, 13) итд.

Као што релативизатор *који* није замјењив општеузрочним прилошким релативизаторима *заштїо* и *здої чеїа* ако уз именички антецедент са узрочним значењем уведе зависну клаузу која нема узрочно значење – тако ни узрочни релативизатори *заштїо* и *здої чеїа* нису замјењиви релативизатором *који* ако уз њих долази партикула-везник *да*, тако да чине спој *заштїо да*; спој састављени од

лексема *ga* испред које се реализује упитно-односни прилог *zašto*.⁶ „Те конструкције упућују на редукцију глагола требати или неког његовог семантичког еквивалента“, с тим „да је немогуће, без измјене смисла ... изоставити било коју од те две ријечи“ (Бабић 2010: 21). То потврђују и сљедећи корпусни примјери:

5 razloga **zašto da** [←*zašto ne treba da*] *na prvom sastanku nikada ne idete na kafu* (<https://www.telegraf.rs/zivot-i-stil/ljubav-i-veze>); 10 разлога **зашто да** [← *zašto треба да*] *се пријавиш за Младе лидере* (<https://mladilideri.rs/10-razloga-zasto-da-se-prijavis-za-mlade-lidere/>); Наши utisci su potpuno drugačiji, pa smo odlučili da sa vama podelimo 10 razloga **zašto da nikada ne odete** [←*zašto ne treba nikada da odete*] *na Frušku goru* (<https://fruskac.net/rs/rekla-kazala/10-razloga...>); Плаћамо рачун чудновате политике, 1001 разлог **зашто да не идемо** [← *zašto не треба да идемо*] у ЕУ (<https://www.danas.rs/vesti/politika/jovanovic...>); Pet razloga **zašto da** [←*zašto treba da*] *pijete tople napitke leti* (<https://direktno.rs/magazin/zdravlje/427562>) итд.

Проведена анализа показује да сложене реченице са односном атрибутом зависном клаузом уведеном узрочним релативизатором *zašto* дијеле све суштинске особине односних атрибутичких клауза уведених мјесним (*igje*), временским (*kad*) и начинским (*како*) прилошким релативизатором. Као што је код временских атрибутичких клауза именички антецедент лексема или синтагма

6 То нису само конструкције *zašto ga*, него и *како ga*, и *када ga*, и *где ga*. Између тих прилошко релативизаторско-везничких конструкција у употреби је најчешћа *како ga*:

Ђоковић је – као и безброј пута раније – пронашао начин како да се враћу у меч. (Политика, 6. 7. 2022, 17); Знам начин како да најпредујем. (Вечерње новости, 19. 8. 2022, 29); Милева смишља начин како да Сању мотивише. (Данас, 7. 12. 2022, 23); Totalni slom u Italiji, nemaju mesta **где да** sahranjuju mrtve! (<https://informer.rs › planeta>); Одредили су време **кад да** на Сајму промовишу своја издања. Итд.

с временским значењем, код мјесних – лексема или синтагма с мјесним значењем, а код начинских – лексема или синтагма са начинским значењем (најчешће лексема „начин“), тако је код узрочних атрибутивних клауза антecedент увијек нека лексема или синтагма са узрочним значењем (најчешће лексема „разлог“). Узрочни прилошки релативизатор *зашто* дијели особину двофункционалности осталих прилошких релативизатора: има улогу везника којим се уводи зависна атрибутивна узрочна клауза, а у оквиру те клаузе има функцију адвербијалне одредбе. Према томе, односне атрибутивне узрочне зависне клаузе уведене прилошким релативизатором *зашто* (и његовим синонимима: релативизаторима *због чега* и *што*) у потпуности су у складу са системом творбе сложених односних атрибутивних клауза са прилошким релативизаторима у српском језику. Оне попуњавају празно мјесто у семантичком систему односних атрибутивних клауза уведених прилошким релативизаторима. Јер као што су на нивоу простих парцијално-упитних прилошких реченица узрочне с упитним замјеничким прилогом *зашто* равноправне са упитним мјесним уведеним упитним замјеничким прилогом *јдје*, и са упитним временским уведеним упитним замјеничким прилогом *кад*, као и упитним начинским уведеним замјеничким упитним прилогом *како* – тако су и односне атрибутивне узрочне клаузе са односним прилогом *зашто* као релативизатором системски равноправне са односним мјесним клаузама са релативизатором *јдје* и са односним временским атрибутивним клаузама са релативизатором *кад*, као и са начинским односним клаузама са релативизатором *како*. Сви ти прилошки релативизатори јесу на морфолошком плану замјенички упитно-односни прилози, а на синтаксичком плану форманти творбе упитних неинтегрисаних реченица, или пак творбе сложених реченица са односним атрибутивним клаузама прилошке категоријалне семантике.

ИЗВОРИ

а) *йублицистйички сйил* – новине:

Блиц – *Blic*, *dnevne novine iz Beograda*.

Вечерње новости – *Вечерње новосйи*, дневне новине из Београда.

Данас – *Danas*, *dnevne novine iz Beograda*.

Курир – *Kurir*, *dnevne novine iz Beograda*.

Политика – *Полийика*, дневне новине из Београда.

б) *инйернетйски сајйови* (наведени уз примјере са њих преузете 26. 8. 2022. год.)

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 2010: Миланка Бабић, „Неке особености упитне реченице са формантом *да*“, *Ойлеги из йраймаййичке синййаксе*, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 11–31.

Ђуркин 2018: Веселина Ђуркин, *Сложени везници у срйском језику (и њихова функционалностйилска дисйрибуција)*, Београд: Јасен.

Катичић 1986: Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*, Zagreb: JAZU.

Кликовац 2018: Душка Кликовац, „О месним клаузама“, у: *Срйски језик у светйлу койнйивне линйивсйике*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 153–179.

Ковачевић 1986: Милош Ковачевић, „Узрочни замјенички прилози и прилошки изрази“, *Књижевни језик*, година 15, број 3–4, 265–273.

Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Узрочно семанййичко йоље*, II ћириличко издање, Београд: Јасен.

Кордић 1995: Snježana Kordić, *Relativna rečenica*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

Павловић 2018: Слободан Павловић, „Реченице с односном клаузом“, у: Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дој-

- чил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*, у редакцији Предрага Пипера, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 199-278.
- Поповић 1973: Љубомир Поповић, „О неким типовима адноминалних реченица са везником КАД“, *Јужнословенски филолоџ* XXX/1-2, 541-549.
- Речник 2007: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Силић, Прањковић 2005: Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Стевановић 1979: Михаило Стевановић, *Савремени српско-хрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) II. Синтакса*, III неизмењено издање, Београд: Научна књига.
- Чутура 2020: Илијана Чутура, *Међуоднос прилога и прилошких израза у савременом српском језику*, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу [електронско издање].

ОДРИЧНО И ПОТВРДНО ЗНАЧЕЊЕ НЕГАЦИЈЕ НЕГАЦИЈЕ

1. Увод

1.1. Термин *негација негације* по правилу значи исто што и *множење негација*. Поријекло и значење термина *негација негације* и *множење негације* је у математици и логици. Наиме, множењем два негативна броја, исто као и множењем два позитивна броја, у математици се увијек у производу добија потврдан број. Множењем негација у математици се, дакле, добија афирмација. Исти је случај и са формалном двовалентном логиком. Логика је, наиме, међу „основне принципе мисли“ као нужне услове откривања истине уврстила и *принцип двоструке негације*, који гласи: „Сваки суд је логички еквивалентан негацији своје негације“ (Петровић 1990: 194). Друкчије речено, „двострука негација је једнака афирмацији“ (Шешић 1974: 297). До уједињења најбитнијих логичких и математичких принципа дошло је у математичкој логици, која се приоритетно бави истинитосним или логичким вриједностима исказа (Математика 1973: 324), међу којима питање негације, па сљедствено и негације негације (односно множења негација у исказима), такође налази своје мјесто. Управо из тих разлога, и када се у лингвистици говори о негацији негације, таква се негација именује као *логичко-математичка негација*, која подразумева „логичко-математички поступак“

у коме се „удвостучење (понављање) негације узајмно поништава“ (Ахманова 1966: 303), тј. даје афирмативну семантичку вриједност. А да понекад логичка и математичка, односно логичко-математичка, правила налазе свој еквивалент и у лингвистици, потврђује управо правило негације негације, односно множења негација, јер „логичко правило о томе да је негација негације еквивалентна афирмацији важи и у природним језицима: при удруживању двију негација уз једну те исту ријеч добија се потврдни смисао“ (Јазикознаније 1998: 355).

1.2. О негацији негације у српском језику шире је писано тек у посљедњих двадесетак година. Понајвише у књигама М. Ковачевића (2002; 2004). Питању двоструке негације посвећена је и монографија Ј. Петковић (2023), у којој је дат исцрпан преглед не само србистичке и/или сербокroatистичке него и најзначајније свјетске, посебно англистичке, литературе о негацији. Из те литературе може се закључити да је негација негације универзална појава у свим језицима, тј. да у свим језицима у одређеним контекстима двије негације дају афирмацију.

1.3. Ни у једном од србистичких и/или сербокroatистичких радова не говори се о могућности двоструке семантичке интерпретације готово хомоформних двоструко негираних јединица: и као афирмативних (потврдних) и као одричних. А управо је то предмет овога нашега рада. У њему, наиме, желимо показати да морфосинтаксички готово истоверсне двоструко негиране језичке јединице некад дају потврдно, а некада одрично значење. У питању су негације са двама негаторима.

1.3.1. Једна (1) с имперсоналном формом одричног глагола *бити* (*није*) која с везником *да* долази испред негираног предиката реченице. Дакле с формом: *није да* + негирани лични глаголски облик другога глагола (*није да* + *ne/није VF*):

(1) *Није да није* [→ *јестће*] тако. (Печат, 9. 9. 2011, 33); *А није да не јосјтоји* [→ *јосјтоји*] начин да се савремено и традиционално ускладе. (Данас, 23. 5. 2017, 25); *Није да није мојао* [→ *мојао је*] да части друштво са хаубе и неком шунком или пршутом. (Данас, 24. 8. 2021, 13); *Није да није било* [→ *било је*] најава да би се тако нешто могло догодити. (Политика, 15. 7. 2017, 4); *Није да нема* [→ *има*] разлога за бригу. (Вечерње новости, 26. 8. 2017, 29) итд.

У овом типу конструкција, како се види из у загради реконструисане семантичке вриједности предиката, долази до множења негација, тако да *није да* негација негираног предиката даје његов потврдан садржај.

1.3.2. Други тип конструкције двоструке негације, коју разматрамо у овом раду, разликује се од претходне само по томе што испред негираног предиката не долази имперсонална форма негираног глагола *бити* (*није*), него негирана речца *не* удружена с везником *да* (*не да* + *не/није VF*):

(2) *Не да није било* [→ *није било*] боље, него је било незамисливо лошије. (Политика, 7. 6. 2017, 15); Скупштина *не да се није ојласила* [→ *није се (само) ојласила*] него ниједног тренутка није узела у заштиту достојанство посланика. (Курир, 26. 9. 2012, 5); *Не да се* наша играчица *није* [→ *није се*] уплашила, већ је напала ривалку свом снагом. (Вечерње новости, 20. 1. 2014, 40); *Не да не мрзим* [→ *не мрзим*] Вучића, већ га понекад и разумем. (Данас, 20. 12. 2017, 5); Пораз од Џона Изнера *не да неће* [→ *неће*] оставити било какве „ожиљке“ на рекету Новака Ђоковића, већ ће само натерати најбољег играча света да тренира јаче него досад. (Вечерње новости, 19. 3. 2012, 44); итд.

У овом типу негираних конструкција, како се из реконструисане семантичке вриједности предиката види,

двострука негација не даје потврдан, него одричан садржај предиката. Дакле, *не да* негација негираног предиката не мијења његов одрични садржај.

2. Није да није = Јесће

2.1. Овај тип двоструке негације укључује два негирана глаголска облика између којих долази везник *да*. Ту је најприје имперсонална форма глагола *није*, којом се негира негирани предикатски садржај исказан било којим *verbumom finitumom* (VF). Негирана конструкција има, дакле, форму *није да + не/није VF*. У датим конструкцијама глагол *није* има функцију пропозиционалног претпредикатског негатора. Управо зато што се односи на садржај цијеле пропозиције, он, као својеврсни модални оператор (у вриједности модалних израза, *није истина/ијачно*) попут већег броја модалних израза долази с везником *да*, што је показатељ да његово дјеловање захвата садржај цијеле реченичне, односно клаузалне пропозиције.

Будући да се јавља само у имперсоналном облику испред личног глаголског облика у било којој морфолошкој форми, логично се поставља питање да ли лексема *није* у датој употреби припада глаголским лексемама, посебно да ли је у питању безлично употријебљени презент одричног глагола *дијти*. Статус лексеме *није* сродан је, ако не и подударан, са статусом модалних ријечци насталих од презентских глаголских алолекси, какве су нпр. *дива*, *значи*, *излази*, *испада*, *јесће*, *мора*, *произлази*, *происјиче*, *разуме се*, *следи*, *сјоји* и *чини се*, за које смо у посебном раду, уз навођење већег броја синтаксичких и семантичких критеријума, показали да у одређеним контекстима губе категоријално својство глагола и постају модалне ријечце. (Ковачевић 2009: 173–192). Зато те ријечце настале конверзијом од имперсоналних презентских обли-

ка и кад су употријебљене на почетку реченице са својом *да*-допуном не творе двопредикатску зависносложену, него једнопредикатску просту реченицу.

2.2. Да имперсонално *није*, попут нпр. имперсоналних *мора* и *изгледа*, у датим конструкцијама нема функцију личног глаголског облика него функцију интродуктивне (уводне) ријечце или партикуле за негирање, види се по томе што се тај облик у реченицама у којима је употријебљен не може замијенити ниједним другим парадигматским обликом одричног глагола *бити*, а још више по томе што облик *није* након што изврши улогу негатора постаје синтаксички редундантан, будући да је садржај његовог потврдног еквивалента (*јесте*) експлицитно морфолошки или имплицитно семантички присутан у еквивалентној потврдној форми личног глаголског облика. Његова се функција у конструкцијама негације негације своди само на функцију синтаксичког негатора, односно партикуле за негирање, чему су потврда и примјери које смо ексцерпирани из публицистичког стила савременог српског језика,⁷ а у којима у загради са стрелицом дајемо логичкосемантичку потврдну вриједност предиката као резултат множења негација у конструкцији типа *није да није*:

(1a) А вест је, *није да није*. [$\rightarrow$ јесте.] (Данас, 23. 11. 2021, 32: Марко Видојковић); *Није да није* [$\rightarrow$ јесте] већ виђено. (Политика, 20. 3. 2016, 19); *Није да није лей* [$\rightarrow$ лей је], само је некако тужан. (Политика, 31. 7. 2016, 25: Момо Капор); *Није да није њарадокс* [$\rightarrow$ њарадокс је]. (Данас, 11. 3. 2014, II); Она *није да није знала* [$\rightarrow$ знала је] ко је глумац, а ко није. (Куир, 31. 12. 2021. – 2. 1. 2022, 3); Наравно, *није да се није слушило* [$\rightarrow$ слушило се] шта се

---

7 Што је само дио забиљежених примјера из корпуса публицистичког стила савременог српског језика. Списак извора из којих су ексцерпирани примјери дајемо на крају рада.

кува. (Печат, 14. 9. 2012, 28); И *није да није забележен* [→ *забележен је*] успех. (Данас, 25. 4. 2017, 10); А *није да се није радило*. [→ *А радило се.*] (Вечерње новости, 17. 2. 2017, 2); *Није да* таквих „комисија“ *није било* [→ *било је*]. (Данас, 1–2. 8. 2020, 3); ...што ни рођеном мужу *није* пошло за руком, а *није да није ђокушавао* [→ *ђокушавао је*]. (Блиц, 21. 11. 2021, 3); *Није да* у Израелу *није било* [→ *било је*] и супротних мишљења. (Данас, 4. 12. 2013, 32: Светислав Басара); Држава је помогла Нови Пазар, *није да није* [→ *јесће*]. (Данас, 12. 1. 2021, 19); Дакле, *није да он није имао* [→ *имао је*] прилике да се истакне и *није да* му они *нису ђружили* [→они су му *ђружили*] шансу да се неким издајством прослави. (Печат, 182, 9. 9. 2011, 3); *Није да ми не ђрија* [→ *ђрија ми*] ова ситуација. (Блиц, 4–5. 4. 2020, 39); А *није да нема* [→ *има*] раскошан каталог тога. (Данас, 12. 5. 2023, 11); Јесу посађани, али су удружени, и *није да нису* [→ *јесу*] опозиција. (Данас, 17. 8. 2020, 8); *Није да се* Сен Жист *није* својски *ђрудио* [→ *ђрудио се*] да прилежним гиљотирањем непријатеља револуције, револуцију спроведе до краја. (Данас, 19–20. 10. 2019, 24: Светислав Басара); А, *није да није било* [→ *било је*] места. (Вечерње новости, 6. 9. 2018,13); *Није да* вам се не *додворавам* [→ *Додворавам вам се*]. (Вечерње новости, 11. 10. 2017, 32); *Није да није било* [→ *било је*] најава да би се тако нешто могло догодити. (Политика, 15. 7. 2017, 4); ...а *није да није склон* [→ *склон је*] куповини гласова. (Данас, 1. 4. 2020, 6); *Није да ми не ђрија* [→ *ђрија ми*] ова ситуација. (Блиц, 4–5. 4. 2020, 39); Преживели смо, *није да нисмо* [→ *јесмо*]. (Данас, 7. 4. 2020, 11); *Није да не знамо* [→ *знамо*] куда идемо. Само још да нађемо пут. (Политика, 2. 10. 2021, 20: Радојка Драганић); *Није да* и досад *нисмо знали* [→ *знали смо*] ... али сада нам је и преко радио станице коју је основала и финансирала америчка Централна обавештајна агенција (ЦИА) стигла потврда: демократија је у Србији безмало па пука фарса (Печат, 13. 4. 2012, 6); Нисам баш неки математичар, али

није ни да нисам [→*јесам*] у пристојним односима са том науком. (Данас, 3–4. 3. 2018, Недеља, VII); Наравно да с њим [с Путином] није једноставно, али *није да* већ *нисмо видели* [→ *видели смо*] такав тип руских вођа. (Вечерње новости, 4. 10. 2014, 9); *Није да* грађани све напред описано *нису примећивали* [→ *примећивали су*]. (Данас, 27. 4. 2017, 8); *Није да се не њише* [→ *њише се*] о ситуацији у којој се нашао Ковић. (Политика, 5. 7. 2017, 23); *Није да* свој сретан крај *нису имали* [→ *имали су*] и раније. (Данас, 18. 7. 2017, 8); *Није да* то *није жуљало* [→ *то је жуљало*], каткад и болело освајаче свих могућих титула. (Данас, 9. 8. 2021, 23); *Није да* Чеда *није њлаишо* [→ *њлаишо је*] (Курир, 18. 10. 2006, 2: наслов); *Није да* већ одавно *нисмо* [→ *јесмо га*] запамтили. (Печат, 17. 2. 2012, 3); Али, поштено говорећи, да су ти гласови разума – а *није да* их *нема* [→ *има их*] – били довољно јаки, до овог рата не би ни дошло. (Политика, 5. 5. 2022, 14); *Није да* резултати *нису* [→ *јесу*] важни, али прве године желимо да направимо добар тим. (Вечерње новости, 4. 6. 2009, 48); И није зато крива „руска пропаганда“, мада *није да* је *нема* [→ *мада је има*], него сама ЕУ. (Политика, 11. 3. 2023, 7) итд.

2.2.1. Већи број наведених примјера, дакле не и сви ексцерпирани, посредан је показатељ фреквентности овог типа конструкција двоструке негације. У односу на семантички еквивалентне, у загради са стрелицом реконструисане потврдне еквивалентне – конструкције негације негације су без сумње стилистички маркиране. Њима се готово емфатички истиче потврдни садржај негиранога предиката. И још уз то заобилазно: асиметријом одричне форме и потврдног садржаја. Колико дате форме двоструке негације подразумевају емфатичност, најбоље се види по томе што се покаткад плеонастички редуплицира садржај: једном конструкцијом у форми негације негације, а други пут конструкцијом с потврдном формом предиката као њеним морфолошким

антонимом а семантичким еквивалентом, као нпр.: *А није да іраћанима Србије баш нишија за дику и іонос није остало. Јесіе [за дику и іонос је остало] – Винча!* (Печат, 4. 11. 2011, 3); *Није да іосла нема, има іа.* (Вечерње новости, 30.4 – 2. 5. 2019, 24) и сл.

2.3. Треба напоменути да одрична форма предиката у конструкцији негације негације и потврдна форма предиката као њена семантичка вриједност не подразумевају реализацију истих форми и свих преосталих чланова реченице или клаузе. Тако уз негиране предикате долазе универзални негирани квантификатори (*нико, нишија, никакав* и сл.), док уз семантички еквивалентне потврдне предикатске форме универзални негирани квантификатори нужно бивају замијењени егзистенцијалним потврдним квантификаторима (*неко, нешио, никакав* и сл.), као нпр.: *Није да нишија не зна. [→ Нешио зна].* (Вечерње новости, 30. 10. 2019, 3); Јер, *није да* чаршијска шушкања немају баш *никаквоі* смисла [→Јер, чаршијска шушкања баш имају *некаквоі* смисла]. (Данас, 27–29. 4. 2019, 18) и сл.

2.4. Осим тога, негирана форма предиката из клаузе са двоструком негацијом омогућава творбу независноложене супротне реченице с везником *неіо* или *већ*, док семантички еквивалентна потврдна форма предиката искључује навођење тог типа супротне реченице. Тада, наиме, долази до замјене везника *неіо* или *већ* везником *али*, као нпр.: *Није да се не слажемо, неіо* ми изгледа неизводљиво. [→ *Слажемо се, али* ми изгледа неизводљиво.] (Политика, 26. 5. 2022, 21); ...рекао је да *није да нема* времена за женидбу, *већ* да нико не да ћерку. [→ ...рекао је да *има* времена за женидбу, *али* да нико не да ћерку.] (Политика, 13. 4. 2023, 4) и сл. Богати корпус ексцерпираних реченица са *није да није* негацијом предиката показује да су (врло) ријетки примјери у којима се оваква двоструко негирана предикатска јединица наставља супротном *неіо* или *већ* клаузом.

2.5. У наведеним примјерима конструкција негације негације типа *није да није* имперсонална глаголска форма *није* нема статус личног презентског глаголског облика, па самим тим ни засебног предиката. Него има искључиво функцију ријечце или партикуле за негирање. Конструкције с овим типом двоструке негације зато нису зависносложене реченице с двама предикатима повезаним везником *да*, него просте монопредикатске реченице у којима испред негиране форме личног глаголског облика у предиката долази интродуктивна ријечца (партикула) *није* праћена везником *да*. По томе је употреба ове партикуле за негирање подударна са употребом великим бројем интродуктивних модалних ријечи које су по правилу или нужно праћене везником *да*, какве су нпр. *сијурно да*, *наравно да*, *истиина да*, *очиио да*, *мора да* и др.,⁸ с тим да остаје отворено питање структурне облигаторности везника *да* (в. Ковачевић 2009: 169) уз поједине од наведених ријечци, међу које спада и одрична ријечца *није*.

2.6. Конструкцијама с одричном речцом *није* семантички су врло блиске, а синтаксички битно различите, реченице са предикатом израженим одричном футурском формом глаголом *бићии* – *неће бићии*, као нпр.:

---

8 Уп.: *Очиіледно да* је Партизанова игра препуна успона и падова. (Политика, 34126, 8. 11. 2008, 22); *Нормално да* су такве најаве имале крајње негативне последице. (Курир, 4. 12. 2008, 6); *Наравно да* се све примедбе не могу прихватити. (Вечерње новости, 4. 12. 2008, 2); *Изіледа да* је исхрана у школама пратила економску ситуацију у земљи (Вечерње новости, 19. 1. 2009, 6); *Сијурно да* не одобравам ову врсту намета. (Курир, 28. 3. 2009, 7); *Мојуће да* је дошао тренутак да се повучем из политике. (Вечерње новости, 17. 3. 2014, 2); *Свакако да* је то изненађење вечери. (Политика, 8. 9. 2014, 32); *Очиіледно да* је ово било превише за нас. (Вечерње новости, 22. 8. 2016, 40); *Очиііо да* досадашња дијагноза и на њој заснована терапија није дала резултате. (Блиц, 27. 7. 2008, 4); *Мора да* је то било велико изненађење за црногорску елиту? (Вечерње новости, 12. 11. 2006, 2) итд.

(16) Јер, *неће биџи да* их [талената] *нема* [→ *има* их]. (Блиц, 23. 7. 2017, 30); *Неће биџи да* нису схваџили [→ *схваџили су*] о чему је овде реч. (Данас, 6. 7. 2020, 8).

2.6.1. Као што се види, футурска форма *неће биџи* у датим је реченицама замјењива обликом *није*. Јер су у питању различити облици (футурски и презентски) глагола *биџи* (*не биџи*). На семантичком плану те двије конструкције су блиске. Прво по томе што обје потпадају под конструкције којим се остварује множење негација, тј. које за резултат имају потврдни садржај предиката, а самим тим и пропозиције цијеле реченице. Чини се да је то једина њихова подударност. Облик *није*, наиме, везује се за егзистенцијални или модус непостојања (Трбојевић-Милошевић 2004: 15); њим се само као истина констатује, без присуства компоненте емоционалног става, непостојање садржаја јединице уз коју долази. За разлику од *није*, футурски облик *неће биџи* припада првенствено епистемичком или модусу знања, јер се њиме износи емоционални став било сигурности било вјероватноће о непостојање онога што се тврди јединицом уз коју тај негирани облик долази. Разлика на морфолошко-синтаксичком плану још је већа. На морфолошком плану *није* је конверзијом из глаголске категорије преведено у категорију ријечци, док футурски облик *неће биџи* припада искључиво категорији глагола. Зато конструкције двоструке негације са *није да* не чине сложену реченицу, у њима се множење негација остварује између одричне ријечце *није* и одричног личног глаголског облика у предикату. Конструкције са *неће биџи да* и негираним личним глаголским обликом нису монопредикатске него двопредикатске: оне представљају зависносложену изричну реченицу, у којој долази до множења негација између негираног предиката *неће биџи* и негираног предиката изричне клаузе

(о множењу негација у зависноскоженој изричној реченици в. Ковачевић 2004: 189–190).

2.7. Конверзијом добијена партикула *није*, будући партикула, нужно успоставља везу са партикулом *не* као најфреквентнијом одричном партикулом. Ријетки су, међутим, случајеви у којима су партикуле *није* и *не* као синонимне међусобно замјењиве, као што је то случај у примјеру: *Пробао сам, не да нисам* [→ *није да нисам*]. (Политика, 21. 5. 2022, 19); *Не да није ĩласао* [→ *није да није ĩласао*], него је отворено гласао против. (Данас, 17. 11. 2020, 12). И са *не* и са *није* конструкција *не/није да нисам / да није ĩласао* множењем негација одричне речце и одричног глагола даје исто потврдно значење: *јесам*, односно *јесте ĩласао*. Синонимност одричних партикула *не* и *није* готово да је употребно раритетна. Сусреће се, како два наведена примјера показују, само у фигуративним изразима. Први примјер (*Пробао сам, не да нисам*) репрезентује таутологију као стилску фигуру, а други (*Не да није ĩласао, неĳо је отворено ĩласао ĳроћив*) потпада под фигуру порицања и тврђења, у којој се „најприје нешто негира, а потом се то негирано тврди, само на други начин“, најчешће, као што је и у наведеном примјеру случај, „противстављањем“ позитивног и негативног синонимног садржаја, тако да је „први члан адверзативне структуре негиран, а други потврдан, с тим да су ти чланови блискозначни јер увијек дијеле исту основну семантичку компоненти, тј. архисему“ (Ковачевић 2021: 224, 225).

2.8. Најчешће одричне партикуле *није* и *не* у конструкцијама негације негације дају антонимске резултате: са *није* долази, а са *не* не долази до множења негација, тј. са *није* конструкције двоструке негације имају потврдно значење, док са *не* конструкције двоструке негације имају одрично значење.

3. Не да није = Није

3.1. Конструкције двоструке негације *не да није* по двије се особине битно разликују од претходно анализираних *није да није* конструкција, иако се морфосинтаксички разликују само по различитим одричним партикулама у свом саставу: у претходно анализираној конструкцији то је одрична ријечца *није*, а овдје је у питању одрична ријечца *не*. Права велика разлика између ових двију конструкција двоструке негације тиче се, међутим, „учинка“ двоструке негације: у *није да није* конструкцији долази до множења негације, док у конструкцији *не да није* не долази до множења негација. Друга велика разлика између ових двију конструкција двоструке негације тиче се синтаксичке структуре у којима се оне остварују: за *није да није* конструкцију нужна је и довољна структура монопредикатске (просте) реченице, док је за реализацију *не да није* конструкције нужна структура двопредикатске независносложене реченице. Иако је у питању структурно хомоформан тип конструкција двоструке негације *не да није + neg VF*, тај се тип реализује у двије семантички битно различите врсте независнослжених реченица, у: а) независнослженим градацијским реченицама (2а), и б) независнослженим супротним реченицама (2б).

3.2. Под градационе независносложене реченице потпадају све сложене реченице у којима садржај друге клаузе има већу комуникативну вриједност од садржаја прве клаузе, при чему значење градације задаје сам везник. Градационе реченице у српском језику најчешће се остварују са корелационим везницима, који су двокомпонентни: први дио увијек је негирани рестриктивни прилог *само* смјештен у структуру прве клаузе, док је други дио везник *не* / *но* / *већ* смјештен на почетку друге клаузе, тако да су корелациони градациони везници *не*

само ...нејо/но/већ (о градационим реченицама в. Ковачевић 1998: 42–57). Да под градационе независносложене реченице потпадају све сложене реченице у којима у првој клаузи долази конструкција двоструке негације *ne da nije* + *neg VF* на коју се надовезује одрична клауза на чијем почетку долази *нејо* или *већ* као везник (а заправо као дио корелативног градационог везника), показатељ су следећи корпусни примјери са у загради датом реконструкцијом семантичке структуре:

(2а) Скупштина *не да се није ојласила* [→ *није САМО да се није ојласила*] *нејо* ниједног тренутка није узела у заштиту достојанство посланика. (Курир, 26. 9. 2012, 5); *Не да нећемо да ћућимо* [→ *не САМО да нећемо да ћућимо*] *већ* нећемо да ућутимо. (Данас, 7. 3. 2023, 8); *Не да нема* [→ *не САМО да нема*] обећаних 50 милиона евра помоћи из неких фондова *нејо* нема ни једног јединог цента нити ће га скоро бити. (Печат, 26. 9. 2014, 3); Гледајући и нашу судску праксу, овакве пресуде против функционера *не да нису уобичајене* [→ *не САМО да нису уобичајене*] *већ* их готово и нема. (Данас, 9. 11. 2020, 6); *Ми не да не можемо да ухайсимо* [→ *не САМО да не можемо да ухайсимо*] генерала *нејо* још не можемо ни прецизно да га лоцирамо! (Press, 30. 4 – 2. 5. 2006, 3); *Не да нема* [→ *не САМО да нема*] сукоба интереса *нејо* нема ни швалерације! (Press, 23. 8. 2006, 4); *Не да се нисам зацрвенео* [→ *не САМО да се нисам зацрвенео*] *нејо* нисам прешао ни у розе, што се каже (Вечерње новости, 13. 2. 2005, 24); ...рекли су да гаранције Владе Србије *не да нису довољне* [→ *не САМО да нису довољне*] *нејо* нису никакве (Политика, 9. 12. 2012, 7) итд.

Као што се из у загради реконструисаних структурно-семантичких еквивалената види, конструкцији двоструке негације *ne da* + *neg VF* семантички је подударна конструкција *ne SAMO da* + *neg VF*, која нужно захтијева

нећо или *већ* клаузални наставак с одричним предикатом. А те двопредикативне конструкције и структурно и семантички репрезентују градационе независносложене реченице.

3.2.1. У градационим реченицама с корелативним везницима, како је то у литератури већ доказано (Ковачевић 1998: 52–55), дјеловање одричне партикуле *не* ограничено је искључиво на рестриктивни прилог *само*. Негацијом рестриктора искључује се његово апсолутно дјеловање и нужно предодређује навођење успоредног, по правилу синтаксички истородног елемента као поредбеног корелата са поредбеном лексемом *нећо* или *већ*. Будући да се одрична ријечца *не* везује само за рестригирани дио реченице, негација нема утицаја на преостали дио реченице (или клаузе), посебно не на предикат, који је овдје у негираној форми, с тим да су *нужно у обје клаузе њредикаџи истородни* (у нашим примјерима одрични). Одрична ријечца *не*, међутим, очито има утицаја на избор везника постцедентном поредбеном корелату, који се уводи супротним везником *нећо* (везником што у супротним реченицама долази само уз негиран предикат прве клаузе). На тај је начин, попут негираног предиката, негирани рестриктор предодредио форму постцедентном поредбеном корелату. Тако је овај тип конструкције настао на моделу супротних реченица. Семантички, међутим, ове конструкције са супротним готово да немају додирних црта. Јер, негативни експонент удружен с рестриктором искључује семантички однос супротности успоредних елемената, тако да конструкција *не само не Х нећо ни У* не значи *не Х нећо У*, већ значи *ни Х ни У* пошто су у питању одрични садржаји. По томе се види да су ове конструкције, иако по форми подударне са супротним, семантички ближе копулативним, с којима су блиске, али не и семантички истородне. Јер, *(н)и Х (н)и У* почива у координацији подједнако значајних елемената (садр-

жаја), док *не само X неіо (н)и Y* претпоставља различитост значаја координираних елемената: елемент је *Y* обавезно комуникативно значајнији, битнији од елемента *X*, тако да су поредбени корелати увијек у односу градације.

3.2.2. Све наведене особине градационих независнослужених реченица дијеле и примјери реченица са формом двоструке негације *не да није + neg VF*. У тако структурно реализованој конструкцији двоструке негације нема експлицитно наведеног рестриктивног прилога *само*, али се он увијек подразумејева, он је увијек имплицитно присутан. Тако експлицитна конструкција *не да није + neg VF* нужно подразумејева имплицитну структуру *не само да није + neg VF*, иза које као и у свакој градационој реченици слиједи *неіо* или *већ* структура чији предикат у погледу истинитосне вриједности (потврдности или одричности) мора бити подударан с предикатом у конструкцији двоструке негације. Будући да садржаји двају предиката стоје у односу градационо степенованих координираних садржаја између елемената везника *не само* и *неіо/већ*, тј. испред *неіо* или *већ*, према правилима логичког правописа, какав је српски, не треба да се пише запета.⁹

3.2.3. Иако ван оквира градационе независнослужене реченице конструкција двоструке негације *не да није + neg VF* има одричну вриједност подударну вриједности самог негираног глагола, уп.: *Не да нема* [→*нема*]

---

9 Забиљежени примјери из публицистичког стила показују да се тога правила новинари по правилу не придржавају, односно да то правило очито и не знају. Због тога смо при навођењу примјера из публицистичког стила (не)писање запете у ексцерпираним примјерима усагласили са правописним правилима српскога језика. А то нам је било итекако потребно, јер је неписање, односно писање запете најочљивија разлика између градационих и хомоформних супротних реченица које повезује исти тип двоструке негације: *не да није + neg VF*.

сукоба *интереса*, супституција тих јединица ипак није прихватљива јер цјелину реченице чини неграматичном (**Нема сукоба интереса нећо нема ни швалерације!*). То је зато што реченица више нема форму градационе него супротне реченице. А као супротна, дата је реченица неграматична због тога што су негирани предикати обје клаузе повезане везником *нећо*.

3.3. Супротне независносложене реченице имају хомоформну структуру са напријед анализираним градационим реченицама, јер у првој клаузи долази двострука негација *не да није + neg VF*, а друга клауза почиње везником *нећо* или *већ*. Прва, и најочигледнија, разлика између структурно хомоформних градационих и супротних сложених реченица јесте у статусу лексема *нећо* и *већ*: у градационој независносложеној реченици лексеме *нећо* и *већ* су дио корелационог градационог везника *не само .. нећо/већ*, док су у супротним реченицама оне самостални супротни везници. Та разлика условљава другу, структурно-семантичку најбитнију разлику између градационих и супротних реченица: у градационим реченицама предикати обију клауза су негирани (одрични), док је у супротним реченицама предикат прве клаузе негиран, а друге (супротне) потврдан. То потврђују и следећи корпусни примјери, у којима курзивно истичемо конструкцију двоструке негације (*не да није + neg VF*) и везник супротне реченице (*нећо* или *већ*), реконструишући у загради са стрелицом семантичку вриједност двоструке негације:

(26) *Не да није* [→ *није*] логично, *нећо* је срамотно. (Данас, 2. 11. 2022, 12); То је стручност – човек који *не да није* [→ *није*] купио диплому, *нећо* је живи симбол знања. (Данас, 24–25. 2. 2018, 9); ...јер „обнова цркве“ у тој земљи, односно легализација расколника, *не да није дојринела* [→ *није дојринела*] друштвеној кохезији, *нећо* је додат-

но продубила унутрашње конфликте. (Политика, 17. 5. 2022, 4); *Не да ме није ѿвредио* [→ *није ме ѿвредио*], *не*о ми је сваку рану, па и ону на души, речима својим као мелем залечио. (Вечерње новости, 5. 2. 2012, 22); *Не да не сме* [→ *не сме*] да прихвати деинсталирање елемената државности Србије који постоје на северу Косова..., *већ* мора много енергичније, и то на институционалним основама, да пружи подршку тамошњим Србима. (Печат, 2. 3. 2012, 14); Да ли је онда реално да се новинарки „Нове С“ ... ништа из овог богатства *не да није дојало* [→ *није дојало*], *не*о је најгоре на свету? (Вечерње новости, 19. 2. 2023, 2); Ивица *не да неће сиречиџи* [→ *неће сиречиџи*] истрагу Мркоњићевих комбинација, *већ* ће инсистирати да се утврди пуна истина. (Информер, 10. 10. 2012, 3); Дакле, аутор нам исприча једну причу у којој *не да не види* [→ *не види*] ништа лоше, *већ* је истиче као причу за пример. (Вечерње новости, 13. 1. 2013, 8: Радослав Петковић); Све би то било лепо да се тога придржавамо у Србији. Но, *не да се не ѿридржавамо* [→ *не ѿридржавамо се*], *не*о све чинимо наопако. (Политика, 3. 3. 2018, 19); Њујорчани, међутим, *не да нису* [→ *нису*] кажњени, *не*о су још и награђени изразима саучешћа и подршке најбољих тенисера садашњице. (Печат, 16. 9. 2011, 51) и сл.

У наведеним примјерима неспорно сложених супротних реченица, чију супротност потврђује и употреба запете испред везника *не*о или *већ*,¹⁰ спорно једино остаје питање зашто предикат клаузе са двоструком негацијом и поред негације негације има одрично значење. Друкчије речено, зашто у наведеним конструкцијама

---

10 Истина, ни овдје у ексцерпираним примјерима нема досљедне употребе запете, него смо је ми накнадно васпоставили. Разлог употреби запете у неспорно супротним реченицама вјероватно је у томе што новинари тешко разликују структурно хомоформне градационе и супротне сложене реченице.

двоструке негације не долази до множења негација које би условило потврдно значења предиката (нпр.: *не да није = јесће; *не да не сме = сме).

3.3.1. Бар су два разлога немножења негација у наведеним конструкцијама. Први је разлог да се двоструко негирана конструкција *не да није + neg VF* схвати као конструкција са елидираним рестриктивним прилогом *само*, тј. као конструкција која подразумејева нередукovanу структуру *не само да није + neg VF*, какву имамо у реченици: *Зашто не само да није у интџересу, нејо је ојасно јо нашу земљу да Русија изјради базу у Нишу*. (Данас, 27–28. 1. 2018, 3). И заиста, тада је одрична ријечца *не*, баш као и код градационих реченица, везана само за негацију рестриктивног прилога *само*, чиме се искључује утицај негације на садржај предиката, а самим тим и на могућност остварења множења двоструке негације. Показаћемо то и конкретним примјерима, уз у загради дату реконструкцију експлицитног састава двоструко негиране синтаксичке јединице:

(2в) Моја имовина *не да се није увећала* [→ *не само да се није увећала*] у последње три године, *већ* се и смањила (Курир, 2. 3. 2004, 4); *Не да* од тога *немамо* [→ *не само да* од тога *немамо*] никакве користи, *већ* имамо огромну штету. (Данас, 31.12. 2020. – 3. 1. 2021, 9); *Не да нема* [→ *не само да нема*] назнака таквог побољшања, *нејо* власт чак исмева било какав напор ка решавању проблема дијалогом. (Данас, 31.12. 2020. – 3. 1. 2021, 9); *Не да се Лион није обрукао* [→ *не само да се није обрукао*] против Бајерна, *нејо* је заслужио много више од глатког пораза у синоћњем полуфиналу Лиге шампиона. (Данас, 20. 8. 2020, 21); Читаву деценију Србија *не да није у сјању* [→ *не само да није у сјању*] да корупцију свог јавног сектора сведе на прихватљиву меру, *већ* назадује. (Политика, 28. 1. 2022, 14); Чета *не да се није ујлашио* [→ *не само да се није ујлашио*], *нејо* се стварно слатко исмејао када је чуо шта Легија прича. (Курир, 15. 6. 2004, 2); *Не да се не*

радујем [$\rightarrow$ не само да се не радујем], *нејо* ме тешка туга склопила (Балкан, 7. 3. 2004, 10); *Не да не размишљамо* [$\rightarrow$ не само да не размишљамо] о одустајању од Суперлиге, *већ* се озбиљно припремамо за изазове у домаћем првенству (Курир, 18. 3. 2004, 23); Пре представе, *не да се нисам радовао* [$\rightarrow$ не само да се нисам радовао], *нејо* сам се (као и осталих 500-600 душа у сали) силно распрдио. (Балкан, 25. 4. 2004, 13; Душко М. Петровић); *Не да нема* [$\rightarrow$ не само да нема] никакве везе са истином, *нејо* је то глупост (Интернационал, 5. 2. 2004, 13) итд.

3.3.1.1. Наведени примјери показују да све сложене реченице које у свом саставу имају *не само...нејо/већ* нису искључиво градационе него да могу бити и праве супротне реченице, што је у литератури већ критеријално доказано (в. Худечек, Вукојевић 2006: 136–139). Примјењено на примјере са двоструком негацијом типа *не да није + neg VF* то значи: ако су у таквој сложеној реченици предикати обију клауза одрични – реченица је градациона, ако је пак предикат прве клаузе одричан а друге потврдан – реченица је супротна. Управо из тих разлога експлицитна структура двоструке негације *не да није + neg VF* може се тумачити као имплицитна *не само да није + neg VF*, што представља довољан разлог за немножење негација, односно за немогућност тумачења предикатског садржаја као потврдног.

3.3.2. Други разлог зашто не долази до множења унутар двоструке негације *не да није + neg VF* јесте семантичка еквивалентост са конструкцијом *удвојене експресивне негације* коју чине одрична ријечца *не* и негирани лични глаголски облик, тј. *не + neg VF*, какву имамо у сљедећим корпусним примјерима:

(2г) *Не, нема јовора* о томе. (Данас, 29. 3. 2023, 27); *Не, не кајем се ни за зрно, урадићу то поново.* (Данас, 12. 5. 2023, 11); *Не, не рујам се* овој Ђуриној песми, поштујем

романтичаре. (Данас, 25–26. 2. 2023, Недеља, XVI); И што нам у затвору трули Тијанин убица – *не, не ѿрули* – нажалост живи – стојим и даље иза свог става. (Политика, 5. 3. 2023, 13); *Не, није* Коштуница *оѿишао* на Косово да се дере и прети светском силама, него је ... урадио то из центра Београда. (Данас, 2. 2. 2023, 11); *Не, није* према Србији и Србима никада *исѿољавао* мржњу: пре неку врсту патронизујућег сажаљења. (Данас, 4–5. 2. 2023, 24); И онда се Украјина одрекла свог нуклеарног арсенала – *не, није* га *донирала* у добротворне сврхе, него га пустила Русији да га одвуче куд хоће! (Данас, 25–26. 2. 2023, 24); На сваки наш предлог каже „*не, то не може*“ (Данас, 27. 2. 2023, 1: наслов); *Не, нишѿа не би најѿерало* двојац Вучелић–Вазура са приколицама да се помере одатле где су. (Данас, 28. 3. 2023, 28) итд.

3.3.2.1. У наведеним примјерима имамо удвајање као својеврсно низање негација: испред негираног личног глаголског облика долази одрична ријечца *не*, не доводећи до множења негација. Одрична ријечца *не*, као што се и из примјера види, увијек је одвојена запетом. То је показатељ не само њеног интонационог осамостаљења унутар предикатског исказа него и њене несинтагматске везе са било којим другим реченичном конституентом. Њена једина функција је функција *одричној инѿензификаѿора*. Њом се интензивира и редуплицира одрични дио или цјелина садржаја комуникативне реченице. То значи да је она сузначна језичка јединица, јединица, која нема самосталног садржаја, него је значењски условљена дијелом или цјелином садржаја исказа у који је инкорпорирана. Семантички посматрано, ријечце *не* представља специфичну упућивачку (деиктичку) јединицу. И то *експресивну упућивачку јединицу*. Експресивне зато што нарочито истиче, интензивира садржај негираног личног глаголског облика на који упућује. У датом контексту ријечца *не* заправо има значење израза „истина је

(слѣдеће)“, којим се као блискозначницом може замијенити. При таквој замјени не мијења се основно појмовно значење реченичног исказа, али се губи експресивна интензификаторска компонента значења, која је иманентна овако употријебљеној ријечци *не*; уп.: *Да* [→ *Истиина је*], та би ме помисао сасвим смлавила; *Не* [→ *Истиина је*], *не кајем* се ни за зрно; *Не* [→ *Истиина је*], *не рујам* се овој Ђуриној песни, итд.

3.3.2.2. Будући да је значење модалног израза *истиина је* готово подударно значењу ријечце *јестје*, ријечца *не* може се у одређеним контекстима замијенити и ријечцом *јестје*, какав је случај у слѣдећем примјеру:

(2д) *Јестје* [→ *Не*] *да Србија није* ратовала за свете циљеве ЕУ, Америке, НАТО-а и Ђерђа Сороша, *јестје* [→ *не*] *да нисмо* убијали Садама Хусеина, да нисмо обарали Гадафија, отимали нафту, да смо у Тунису били само као туристи из пакет-аранжмана и исто тако и у Египту, *јестје* [→ *не*] *да нисмо* отимали опијум у Авганистану и нити нас ишта веже за Сирију, али какве то има везе – када смо на путу да постанемо чланица Свете Европске уније. (Вечерње новости, 11. 9. 2016, 2).

3.4. Попут интензификаторског *не* (2г) и интродуктивно *јестје да* (2д) а слѣдствено и *не да* (2б/в) има интензификаторску функцију. Уз то, могућност замјене ријечце *не* ријечцом *јестје* један је од аргумената да множења негација унутар конструкције са двоструком негацијом нема и зато што *не да није* + *neg VF* значи *јесте да није* + *neg VF*, будући да множење афирмативног и негираног садржаја у резултату има одричан садржај. Из тих разлога, иако имају подударну одричну истинитосну вриједност, реченице са двоструком негацијом *не да није* + *neg VF* и реченице са самим негираним предикатом *neg VF* – нису потпуни синоними, понајприје зато што реченица са самим негираним предикатом не садржи, док реченица с

двоструком негацијом увијек садржи и интензификаторску експресивну компоненту.

4. Закључак

4.1. У раду су анализирана два готово хомоформна модела двоструке негације: 1) *nije da + neg VF*, и 2) *ne da + neg VF*. Оба потпадају под моделе негације негације. Њихова анализа показала је да термин *негација негације* нужно не подразумејева и *множење негације*. И то зато што само у моделу *nije da + neg VF* долази до множења негације, што значи да двострука негација даје потврдан садржај реченичне пропозиције (уп. *Није да није дошао* → *Дошао је*). У моделу двоструке негације *ne da + neg VF* не долази до множења негације, него садржај клаузалне пропозиције, и поред двоструке негације, остаје одричан (уп. *То не да није лојично, нећо је срамојно* → *То није лојично, нећо је срамојно*).

4.2. Доказано је да у моделу *nije da + neg VF* лексема *није* нема функцију личног глаголског облика, него је конверзијом постала интродуктивна ријечца (попут низа модалних ријечци насталих од имперсоналних презентских алолекси). Његова се функција у конструкцијама негације негације своди само на функцију синтаксичког негатора, односно функцију партикуле за негирање. Зато конструкције с овим типом двоструке негације нису зависносложене реченице с двама предикатима повезаним везником *да*, него просте монопредикатске реченице у којима испред негиране форме личног глаголског облика у предиката долази интродуктивна ријечца (партикула) *није* праћена везником *да*.

4.2.1. У односу на семантички еквивалентне потврдне – конструкције негације негације *nije da + neg VF* без сумње су стилистички маркиране. Њима се готово емфа-

тички истиче потврдни садржај негиранога предиката. И још уз то заобилазно: асиметријом одричне форме и потврдног садржаја.

4.3. Конструкције двоструке негације *ne da + neg VF* по двије се особине битно разликују од конструкција двоструке негације *nije da + neg VF*, мада међу њима ни структурне ни морфосинтаксичке разлике нема, него је разлика лексичка, условљена избором једне од двију одричних партикула: партикуле *није* и партикуле *не*. Права велика разлика између ових двију конструкција двоструке негације тиче се, међутим, „учинка“ двоструке негације: у *nije da + neg VF* конструкцији долази до множења негације, док у конструкцији *ne da + neg VF* не долази до множења негација. Друга велика разлика између ових двију конструкција двоструке негације тиче се типа синтаксичких структура у којима се оне остварују: за *nije da + neg VF* конструкцију нужна је и довољна структура монопредикатске (просте) реченице, док је за реализацију *ne da + neg VF* конструкције нужна структура дво-предикатске независносложене реченице. И то у оквиру два хомоформна типа независнослужених реченица: а) у независнослуженим градацијским реченицама, и б) независнослуженим супротним реченицама. Ни у једном од та два типа независнослужених реченица двострука негација не подразумејева и множење негације, будући да је пропозиционални садржај клауза с тим типом двоструке негације одричан.

4.3.1. Прва, и најочигледнија, разлика између структурно хомоформних градационих и супротних сложенних реченица јесте у статусу лексема *нећо* и *већ*: у градационој независнослуженој реченици лексеме *нећо* и *већ* су дио корелационог градационог везника *не само ... нећо/већ*, док су у супротним реченицама оне самостални супротни везници. Та разлика условљава другу, структурно-семантички најбитнију разлику између градацио-

них и супротних реченица: у градационим реченицама предикати обију клауза су негирани (одрични), док је у супротним реченицама предикат прве клаузе негиран, а друге (супротне) потврдан.

ИЗВОРИ

- Балкан – *Balkan*, угаšене дневне новине из Београда.
 Блиц – *Blic*, дневне новине из Београда.
 Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.
 Данас – *Danas*, дневне новине из Београда.
 Интернационал – *Internacional*, угаšене дневне новине из Београда.
 Информер – *Informer*, дневне новине из Београда.
 Курир – *Kurir*, дневне новине из Београда.
 Печат – *Печай*, седмичне новине из Београда.
 Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.
 Press – *Press*, угаšене дневне новине из Београда.

ЛИТЕРАТУРА

- Ахманова 1966: Олга Сергеевна Ахманова, *Словарь лингвистических терминов*, Москва: Наука, Советская энциклопедия.
 Јазикознаније 1998: *Большой энциклопедический словарь. Языкознание*, главный редактор В. Н. Ярцева, Москва: „Большая Российская энциклопедия“.
 Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: „Рашка школа“.
 Ковачевић 2002: Милош Ковачевић, *Синтаксичка нејација у српском језику*, Ниш: Издавачка делатност Универзитета у Нишу.
 Ковачевић 2004: Милош Ковачевић, *Опегди о синтаксичкој нејацији*, Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, „Глаголске алолексе као модалне ријечи“, *Опеди из српске синтаксе*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 173–192.
- Ковачевић 2021 Милош Ковачевић, „Интерференција кумулације, корекције и фигуре порицања и тврђења са градацијом“, *Српски језик и опеди*, Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 215–236.
- Математика 1973: *Matematika. Opšta enciklopedija Larousse*, Београд: Vuk Karadžić.
- Петковић 2023: Јелена Петковић, *Двосмислена нејасноћа у српском језику*, Андрићград: Андрићев институт.
- Петровић 1990: Gajo Petrović, *Logika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Трбојевић-Милошевић 2004: Ivana Trbojević-Milošević, *Modalnost, sud, iskaz: Epistemička modalnost u engleskom i srpskom jeziku*, Београд: Filološki fakultet.
- Худечек, Вукојевић 2006: Lana Hudeček, Luka Vukojević, „Ne samo... nego/već (i) ustrojstva“, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 32, Zagreb, 127–158.
- Шешић 1974: Bogdan Šešić, *Osnovi logike*, Београд: Naučna knjiga.

ФИНАЛНИ ИМПЕРАТИВ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

О императиву је, мимо граматичке литературе, у србистици и/или сербокroatистици написан, у поређењу са другим глаголским облицима, релативно велики број радова (Ивић 1958: 23–44; Јањушевић 2007: 177–192; Јањушевић 2009: 361–374; Јањушевић Оливери 2016: 151–160; Јањушевић Оливери 2017: 35–46; Танасић 2005: 37–50; Прањковић, Бадурин 2012: 619–628; Палић 2019: 119–137; Бабић 2019: 89–128). У тим радовима освијетљене су готово све синтаксичке, семантичке и прагматичке карактеристике употребе императива.

Међутим, ни у једном од тих радова, а логично и ни у једној од србистичких и/или сербокroatистичких граматика, не спомиње се могућност употребе императива у финалном значењу, типа: *Иди куји* [$\rightarrow$ *кујиши* / *да кујиши*] новине. На то је значење императива први пут, у својој дисертацији посвећеној глаголима с допуном у инфинитиву у италијанском и српском језику, као и у једном раду проистеклом из те дисертације, скренула пажњу италијаниста М. Поповић Пизари (2018; 2019). Она констатује да је „синтаксичко понашање српских глагола кретања и промене позиције у простору посебно занимљиво због једне особености њихове употребе типичне за разговорни стил. Наиме, уколико се употребе у императиву, ови се глаголи, осим с инфинитивом односно с његовим финитним еквивалентом *да*+презент, веома често комбинују са још једним императивом. Ову

појаву, нерегистровану и необјашњавану у постојећој литератури, назвали смо *редујликацијом императива*. Својствена је, чини се, првенствено најучесталијим глаголима кретања и промене позиције у простору (*ићи, ојћићи, доћи, јоћи, ући, изаћи, сесћи, лећи* итд.),¹¹ као нпр.: Мама, иди *куји/ куйији / да куйиши* књиге. (Поповић Пизари 2019: 590–591; 2018: 61–62).

М. Поповић Пизари јесте прва која је у датим примјерима „открила“ финално значење, али није у србистици прва која је уочила појаву редупликације императива. Прије ње су на ту појаву, именујући је „удвојеним императивом“, указали српски дијалектолози. Најприје Р. Младеновић (2001; 2013), који у горанском говору и говору јужнокосовског села Гатње удвојени императив, сматрајући га „балканистичком конструкцијом“, биљежи „у реченицама са глаголом *иди*, који има значење издавања наредбе: *Иди набери* класје, две-кила пченица; *иди се наједи* кољко сакаш“ (Младеновић 2001: 501); „други императив има допунски карактер, на шта упућује његова синонимност са конструкцијом *да* + презент“ (Младеновић 2013: 350). Појаву удвајања форми императива у тутинско-новопазарско-сјеничкој зони биљежи Б. Вељовић, констатујући да прилике с удвојеним императивом у тим говорима потврђују Младеновићево тумачење, с тим да у императивном пару на првом мјесту не мора бити искључиво глагол *ићи*, него се „могу наћи и други глаголи. Сви они, међутим, могли би се заменити глаголом *ићи*, што указује на поклапање њихових синтаксичко-семантичких функција.“ (Вељовић 2018: 354).

И Р. Младеновић и Б. Вељовић за други императив констатују да има „допунски карактер“, али га значењски не дефинишу. А у свим наведеним примјерима код Р. Младеновића и Б. Вељовића,¹¹ други, удвојени императив

¹¹ Б. Вељовић (2018: 354) за потврду удвојеног императива у тутинско-новопазарско-сјеничким говорима наводи сљедеће

недвосмислено има финално значење, јер се, без промјене значења, може замијенити финалним инфинитивом или финалном *да*+презент конструкцијом.

Примјери удвојеног или редуплицираног императива нису ријетки у српском језику, мада су због специфичности самог императива употребно врло рестриктивни. Наиме, императив се не употребљава у ауторском нити у свим типовима туђег говора.¹² Употребљава се само у два подтипа управног говора: а) у правом управном говору, и б) у неправом управном говору, који се чешће зове слободни неуправни говор. (Ковачевић 2012: 28–29). Будући да је слободни неуправни говор одлика само умјетничке приповиједне прозе, термилошки је у најмању руку непрецизно, да не кажемо погрешно везивати употребу удвојеног императива за разговорни стил. Посебно још ако такво употребно одређење имплицира и његов не-стандарднојезички статус. Јер, све што је одлика разговорног стила није нужно и нестандартно. Попут свих других значењских употреба императива којима се не спори стандарднојезички статус, с истим аргументима се тај статус не може одрицати ни удвојеном императиву. Финално значење имају само они примјери удвојених императива у којима је други императив замјењив финалном *да*-презентском конструкцијом или инфинитивом. Зато ћемо у примјерима ексцерпираним с интернета и из књижевноумјетничког и публицистичког стила српско-

---

примјере: *иди узми* оно тамо; *иди види* говеда (С. До); *иди уфайти* ону краву (Бал); *иди ойорави се* мало (Ос); *иди донеси* пиво (Трн); *иди види* је л' то истина (Бо); *види нађи* то (Тр); *изађи види* тамо што се спрема за вечеру (Цр); *узми ѿури* ораха; *зађи кући* рукама (Де); *йриђи йо'л'еда* му она прс; *изађи дочека* ово двоје (Ле); *сеги одмори* (Бал); *оѿиди ѿражи* посла (Ју).

12 О синтаксичко-стилистичким типовима туђег говора в. опширно: Ковачевић (2012: 13–38).

га језика¹³ у загради са стрелицом за потврду финалног значења другога императива наводити као семантичке еквиваленте инфинитив и *ga*+презентску конструкцију:

(1) *Идијте њроведијте* [→ идите провести / да проведете] викенд у Бразилу. (Вечерње новости, 19. 7. 2016, 36); Душане, молим те, *иди њиши* [→ иди писати / да пишеш] драме, не отварај више ни паштету. (Правда, 24. 10. 2007, 23); „*Иди умиј се* [→ иди умити се / да се умијеш], прибери се мало!“¹⁴ (Д. Михаиловић, 37); – *Иди зовни* [→ иди звати / да зовнеш] мајку. (Г. Божовић, 246); *Idi odštampaj* [→ idi odštampati / da odštampaš] ovo. *Idi odnesi* [→ idi odnijeti / da odneseš] ove papire tom i tom. (www.politika.rs/sr/clanak/284418/); Koga briga za školu. *Idi lezi spavaj* [→ lezi spavati / da spavaš].¹⁵ (<https://sr-rs.facebook.com/Koga-briga-za-skolu-Idi-lezi-spavaj-506421942713035/>); Ako si gladan, *sedi jedi* [→ sedi jesti / da jedeš] (<https://www.infovranske.rs/2013-08-22/%C4%87uti-tuj-i-ka%C5%A1ljaj.html>); Ne plači, evo ti pare / *idi kupi* [→ idi kupiti / da kupiš] piće i cigare / *idi kupi* [→ idi kupiti / da kupiš] piće / *idi kupi* [→ idi kupiti / da kupiš] pljuge/ da pušim i da pijem / jer mi nema druge (<https://tekstovi.net/m293812594.html>); група *Баде*, песма „Нирвана“; Gojković poslala Milojičića u knjižaru uz opomenu: *Idi kupi* [→ idi kupiti / da kupiš] bonton (naslovi.net/2018-04-27/vesti-online/gojkovic-poslala-milojicica-u-knjizaru-uz-opomenu-idi-kupi-bonton/21578737); *Lezi spavaj* [→ lezi spavati / da spavaš], neće ti poslati poruku...

13 В. списак *извора* на крају рада.

14 У овом примјеру низ чине три императива, а у том низу други и трећи императив су координирани и оба имају финално значење у односу на први (*Иди умиј се/ га се умијеш, њрибери се / га се њрибереш* мало).

15 И у овом примјеру нижу се три императива у којима је други у односу на први финални (*Иди лези / га лејнеиш*), а трећи у односу на други финални (*лези сјавај / га сјаваиш*). То значи да императивни финални низ не мора нужно бити (иако је то по правилу) удвојени императив, него може бити и триплицирани императив.

(vetarkojisapuce.site/ 2018/07/03/); Ako je tako kako ti kažeš, *otidi donesi* [→ otidi doneti / da doneseš] 50000 KM (<https://www.banjalucaforum.com/viewtopic.php?f=79&t.>); U svojoj autobiografiji opisuje kako je jednog dana, dok je sjedio u vrtu, začuo dječji glas: „*Uzmi čitaj!*“ [→ uzmi čitati / da čitaš] (https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Augustin); „*Dođi jedi* [→ dođi jesti / da jedeš] nešto“ (<https://www.instagram.com/p/BkN4NccHjhM/>?); *Otidi kupi* [→ otidi kupiti / da kupiš] nov akumulator, (<https://www.mojagaraza.rs/pozdav-ljudi..>); – *Izvoli sedi* [→ izvoli sestiti / da sedneš] , hoćeš nešto da popiješ? (<https://www.danas.rs> › Novo › Društvo) итд.

Конструкције удвојеног или редуплицираног финалног императива остварују се у строго одређеним синтаксичко-семантичким условима.

Први услов јесте моносубјектност, тј. идентичност субјекта оба императива. При том су замјенички субјекти готово безизузетно неексплицитни. Ако субјекти обају императива нису идентични, могућност творбе удвојеног финалног императива изостаје.

Други услов тиче се семантике императивних глагола, како првога тако и другога. Први глагол увијек је неки глагол шире схваћеног кретања, који истовремено припада и категорији глагола „субјекатске контроле“ (Поповић Пизаро 2019: 387). А глаголи субјекатске контроле су сви они глаголи кретања чији субјекат ‘контролише’ не реализовани субјекат другога, циљнога императива. Ти глаголи, ужесемантички посматрани, могу бити троврсни:¹⁶ а) непрелазни глаголи кретања, којим се означава промјена позиције у простору: *ићи* (Иди купи новине), *отићи* (Отиђи купи новине), *гоћи* (Дођи погледај ово), *поћи* (Пођи погледај оно), *крени* (Крени доведи децу),

16 Ова (пот)класификација заснива се на критеријумима Ј. Мелвингер (1986: 124–126) за подјелу глагола кретања с допунским и/или одредбеним финалним инфинитивом.

ући (Ући одмори се), *изаћи* (Изаћи донеси дрва), *сићи* (Сићи додај убране јабуке), *(йо)йећи* (Попењи се уברי јабука), *(йо/го/јри/ис)јрчаћи* (Потрчи помози мајци), *јркнући* (Тркни донеси новине), *скокнући* (Скокну отвори врата), *(ог/го)јјурићи* (Одјури помози им), *(ог)леј(ј)ећи* (Одлети погледај децу), *(йо)жури* (Пожури помози нам), *јохийаћи* (Похитај донеси воде), *ходаћи* (Ходај протегни ноге), и можда још који; б) глагол којим се означава изостанак промјене позиције у простору: *осјаји* (Остани поспреми кућу); в) глаголи који означавају прелаз кретања у мировање: *сјаји*, *засјаји* (Стани/ застани одмори се), *заусјаји се* (Заустави се помози човеку), г) глаголи који означавају промјену положаја тијела у мјесту: *сеси* (Седи одмори се), *лећи* (Лези спавај), *усјаји* (Устај умиј се), *најећи се* (Нагни се погледај кроз прозор), *сајећи се* (Сагни се дохвати оно), *исјравији/усјравији се* (Исправи/усправи се погледај кроз прозор) и можда још који. Ријетко се удвојени финални императив реализује с неким другим глаголом који не припада наведеним (под)групама глагола кретања. Такви су, на примјер, глаголи: *узети*, *јробаји* и *изволеји/извољеји* (Узми једи; Пробај наћи књигу;¹⁷ Изволи седи). Сви „императивни“ глаголи кретања који отварају мјесто финалном императиву припадају непрелазним (нетранзитивним) глаголима, и то по правилу много чешће перфективнога него имперфективнога вида. Глагол другог императива готово безизузетно припада глаголима са значењем теличности,¹⁸ јер се њима означава потенцијални циљ који треба постићи предузимањем

17 Уп.: *Uzmi jedi*, makar na silu (<https://memegenerator.net/instance/80527471/dzividzan-zbori-11-uzmi-jedi-makar-na-silu>); *Probaj nađi neki bolji snimak*, pa na uvo (<https://vukajlija.com/inter-net/210511?class=smallscreen>).

18 „Теличност је аспектуално обилежје које се обично дефинира као досизање inherentног циља радње и с тим у вези одређеног последичног стања“ (Сарић 2015: 131).

радње означене првим императивом. Управо због увијек присутне компоненте теличности и глагол у другом императиву неупоредиво се чешће сусреће у перфективном него у имперфективном виду.

Трећи услов је да између удвојених императива у говору *нема паузе*. То значи да први и други императив, баш као синтаксички и семантички еквивалентни му лични глаголски облик и инфинитив, чине јединствену интонациону цјелину; цјелину без говорне паузе. А да би се то остварило, први императив по правилу нема своје синтагматске додатке (објекат или прилошку одредбу) него се искључиво своди на саму глаголску лексему. И то доприноси да се са другим императивом лакше оствари интонационо јединствена цјелина. За разлику од првог императива други императив често је праћен својом допуном или одредбом. Изостанак паузе између императивних глагола омогућава да се двоимперативна конструкција схвати не само као семантички него и као синтаксички субординирана. Други императив функционише као синтаксичка нереченична финална одредба првом. Иако у личној глаголској форми, други императив у склопу двоимперативне конструкције функционише као непредикативни конституент. То је уникатан случај у синтакси српске реченице. Наиме, два лична глаголска облика без обзира да ли су или нису хомоформни или хомолексични (в. Ковачевић 2015: 64–96) не могу творити ни координирану ни субординирану синтаксичку конструкцију, уколико та конструкција није везничка или јукстапонирана, при чему се њена јукстапонираност у говорном језику препознаје по нужној паузи између личних глаголских облика, а у писаном језику по неком правописном знаку (запети, црти, тачки и запети најчешће) као писаном еквиваленту говорне паузе.

М. Поповић Пизари прва је указала на тај проблем, сматрајући га правописним. Она констатује да је „овак-

ва употреба императива типична за неформалну усмену комуникацију, те се ређе бележи у писаној форми“, с тим да „пренос ове конструкције у писани облик представља немали правописно-синтаксички проблем“, који се тиче „питања употребе зареза између двеју императивних форми. Уколико у поменутих примерима сваки други императив у низу третирамо као независну конструкцију, први и други императив одвојићемо зарезом (уп. *Иди, куји књије са Иди и куји књије и Иди, ја куји књије*). Ако пак сматрамо да други императив у низу треба да добије статус ‘императивне финалне допуне односно одредбе’ јер представља алтернативу инфинитиву односно њему еквивалентној финитној конструкцији *да* + презент у функцији допуне (*Иди куји књије*) односно одредбе (*Иди у књижару куји књије*) непрелазних глагола кретања, у [таквим] примерима нећемо употребити зарез. Потребно је, дакле, у потпуности објаснити овакву употребу императива и одредити синтаксички статус другог императива у низу.“ (Поповић Пизари 2019: 593).

А за одређење синтаксичког статуса неопходно је одговорити на питање како је могуће да један лични глаголски облик наступа у функцији инфинитива као субординираног непредикатског реченичног члана.

Општепознато је да два пунозначна лична глаголска облика чине синдетску или асиндетску реченицу: синдетску кад су повезани везником, а асиндетску кад изостаје везник, а на његовом мјесту се васпоставља пауза обиљежена у писаном језику најчешће запетом. И конструкције удвојених императива врло се често реализују као асиндетске реченице, чији је показатељ запета између двају императива, као нпр.:

- (2) А Матија ми каже: „*Sedi, jedi!*“ i otvori flašu votke. (<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1651333&print=yes>);
– *Idi, odnesi* ženi nešto (<https://vukajlija.com/umrla-je-u>

svom-stanu-sa.../533447); – *Иди, кући* joj [сервис!] (<https://books.google.rs/books?id=nAFaDwAAQBAJ>): Мир Јам, „Непобедиво срце“); Nema problema, *Željko, lezi, spavaj.* (<https://www.facebook.com/glasnarodabih/videos/336506240105684/>); „*Иди мало, ипрошејтај се.*“ (Д. Михаиловић, 68); SLAVKA: Ne brinite, samo da sam bar ponela kakvu knjigu za čitanje. ŽIVOTA: *Idi, donesi!* (<https://books.google.rs/books?id=gA9ADwAAQBAJ>): Бранислав Нушић, „Др“); Naime, pre par meseci, kad smo uveli gluten, dala sam Andreju keks u ruke i rekla: *izvoli, jedi.* (https://www.ringeraja.rs/m/forum/m_388644/mpage_2/tmm.htm) итд.

Неспорно је да у свим наведеним конструкцијама удвојеног императива ти императиви имају функцију предиката двију различитих клауза. То значи да удвојени императиви у датим примјерима творе сложену јукстапонирану (безвезничку) реченицу. Спорно је само коју: независносложену или зависносложену, будући да безвезничке реченице могу бити како независносложене тако и зависносложене (в. Прањковић 1993: 116–226). На основу тога што у свим примјерима други императив, баш као и у примјерима (1) без запете, има финално значење јер се може замијенити финалном *да*-презентском клаузом као семантичким еквивалентом (уп.: *Седи, једи* → *Седи, да једеш*) – могло би се закључити да су дате асиндетске реченице зависносложене. Такав би закључак, међутим, био из неколико разлога споран. Прво због тога што је „у зависносложеној реченици тај облик увијек предикат управне клаузе. Уколико се јави у независносложеној реченици, императив је предикат свих координативних клауза.“ (Бабић 2019: 128). Друкчије речено, зависносложену реченицу не могу творити клаузе чија су оба предиката у императиву, док независносложену реченицу могу творити само клаузе чији су (сви) предикати искључиво у императиву.

А управо је такав случај у нашим напријед наведеним примјерима, који су недвосмислено примјери асиндетских независнослужених реченица. Дате асиндетске независнослужене реченице репрезентују копулативне (саставне) независнослужене реченице, будући да се у њима запета може замијенити копулативним везником *и* или *иа*. Уосталом, у корпусу нису ријетки примјери еквивалентних синдетских реченица, у којима је на мјесту запете из асиндетских реченица експлицитан копулативни везник, као нпр.:

(3) *Изађиће и иласајће*. (Вечерње новости, 10. 10. 2018, 2); *Изађиће и ипрајће*, будите храбри, ово је ваша кућа, народ то очекује од вас. (Блиц, 8. 11. 2018, 43); Govorili su joj: „*Izvoli i jedi novac*, pošto ti je stalo da nas vaćariš, a mi nismo klošari!“ (<https://www.facebook.com/telegraf.rs/posts/818379084900815>); – *Uzmi i čitaj*: „Prije nego odra-stem“. (www.radio-medjugorje.com/2654); *Dodji i donesi* mi samo svoj osmeh (<https://www.facebook.com/majas-neki/posts/172254842916183>); Evo, *uzmi* i ti novine *pa čitaj*. (<https://books.google.rs/books?id=XI5YDwAAQBAJ>: Мир Јам); *Idi i odnesi* onoliko koliko možeš, a ne koliko moraš zbog drugog (www.telegraf.rs/vesti/srbija/2892048); ...kad dođe iz polja, kaže mu: *Hodi* brzo *i sedi* za trpezu. (<https://wordplanet.org/sr/b42.htm>); *Otiđi* do Zenice *i kupi* sebi nešto (vremeplov.org/index.php?menu=procitaj&rb=4729&tema) итд.

Уколико независнослужена копулативна реченица има три или више клауза, онда се она структурише као асиндетско-синдетска реченица, јер се само између претпоследње и посљедње клаузе наводи везник, док се између осталих употребљава запета, као нпр.:

(4) *Изађиће, иласајће и гајће* подршку онима који су фокусирани на решавање проблема. (Вечерње новости, 8. 10. 2018, 3); *Uzmi, jedi i pij...* ljubljani Bože (<https://www>.

magicus. info/ostalo/.../uzmi-jedi-i-pij-ljubljeni-boze); *Dođi, sedi i provedi* sa mnom jedan dan (*tekstpesme.com/tekstovi/natasadjordjevic/dodji-sedi-i-provedi*) итд.

Ови примјери независнослужених реченица не разликују се од претходних само структурно, пошто представљају асиндетско-синдетске реченице, него и по томе што је у њима број и однос императивних глагола друкчији: у позицији другог императива долазе два везнички координирана императива, који обиљежавају не један него два циља реализације радње обиљежене првим императивом.

Које је значење ових асиндетских (2), синдетских (3), и асиндетско-синдетских (4) реченица? Будући да су недвосмислено у питању независнослужене реченице, то не може бити финално као врсно координирано значење. Примјери датих независнослужених реченица као врсно имају координирано, и то копулативно значење, чему су потврда копулативни везници, не само кад су експлицирани (тј. кад су реченице синдетске) него и у асиндетским реченицама будући да се међуклаузалне запете једино њима без промјене реченичног значења могу замијенити. Општепознато је, међутим, да је копулативно значење врло уопштено неспецификовано значење, и да у спецификацији покрива велики број и зависних значења. То је зато што нема строге диференцијације значења субординираних и координираних служених реченица, тј. што се исти тип значења може изразити и координираном и субординираном служеном реченицом. Велики број примарно субординираних значења (нпр. временско, мјесно, начинско, узрочно и др.) може се чак једнозначно, најчешће употребом конкретизатора везничког значења (в. Ковачевић 2003; Вукић 2020) изразити и независнослуженим реченицама. Семантички, дакле, нису строго диференциране субординиране и

координиране сложене реченице. Разлика је само у томе што су подударна значења код субординираних и координираних реченица различито хијерархизована. Код субординираних реченица она су примарна (најчешће условљена разноаспектним комбинацијама предиката и значењем везника), док су код координираних реченица она секундарна у односу на основно врсно значење независно сложене реченице.

У наведеним асиндетским (2) и асиндетско-синдетским (4) и синдетским (3) координираним копулативним реченицама увијек је између удвојених императива као саставних клауза уз примарно значење сукцесивности присутно и финално значење. Финално значење проистиче из семантичког суодноса координираних императива. Императивом прве клаузе увијек се обиљежава радња кретања или премјештања у простору ради остварења циља означеног императивом у другој, и – ако је реченица поликлаузална – у трећој саставној клаузи независно сложене координиране реченице. Сам семантички суоднос који се успоставља између императива од глагола кретања и императива од теличног глагола којим се означава потенцијални циљ који треба досећи реализацијом радње кретања – упућује на закључак да је копулативно (под)значење ових реченица финално. Друкчије речено, копулативне реченице са удвојеним императивима од глагола овога семантичког типа јесу семантички – финалне. Тако се различитим семантичким подтиповима копулативних независно сложених реченица (какви су, нпр., мјесно, временско, начинско, узрочно-посљедично¹⁹ и др.) морају као посебан подтип прикључити и *независно сложене асиндетске и/или синдетске копулативне реченице са финалним значењем*. У свим наведеним реченицама неспорно је, дакле, да им-

19 В. о томе опширно у Ковачевић (2020: 13–25).

перативни предикати успостављају финални значењски однос, али само као семантички подтип саставног значења у оквиру независносложене реченице.

Тај финални семантички однос није предодређен синтаксичком структуром конструкције него семантичким међуодносом императивних форми глагола у предикату. За разлику од (а)синдетских реченичних конструкција – конструкције удвојеног (или врло ријетко триплицираног) императива са финалним значењем, неодвојене запетом, јесу субординиране. На то упућује безизузетно правописно правило да „ако се између напредних реченица у једној независносложеној реченици *не налази* везник (асиндетске реченице), оне се обавезно раздвајају тако што се између њих *ише заједно*, и то без обзира на значењски однос тих реченица (тј. без обзира на то да ли су по смислу саставне, супротне, закључне, искључне и др.)“ (Правопис 2010: 110).

Шта је онда разлог неписању запете између удвојених финалних императива? Свакако један од разлога – али је питање да ли је не само једини него да ли је и пресудан – јесте већ наведена могућност њиховог изговора без паузе. Изостанак изговорне паузе између удвојених императива у писаном језику налази еквивалент у неписању запета између њих. Сигурно је, међутим, да удвојени императиви нису једини случај двају координираних предиката који се могу изговорити без паузе, будући да „изговорна пауза између простих реченица у једној напоредносложеној реченици, ако уопште постоји – нити је изразита нити је удружена са падајућом реченичном интонацијом“ (Правопис 2010: 110). А те реченице се ипак ако су асиндетске одвајају запетом.

Неупотреба запете између двају императива, као нужних морфосинтаксичких репрезентаната двију клауза – морала је, очито, осим на изговорном, бити заснована и на још неким (значајнијем) критеријуму. Посеб-

но због чињенице да су удвојени императиви уникатан случај синтаксичког оформљења двопредикативне конструкције у српском језику. Написана без запете, таква конструкција нужно постаје субординирана: у њој два императива нису синтаксички независна, него је други императив допуна првome. Друкчије речено, други је императив синтаксички подређен првome.

На схватање конструкција удвојеног императива као субординираних финалних пресудно су могле утицати конструкције са трима императивним партикулама као ријечцама за подстицање: *хајде, дај и де(дер)*.²⁰ Императивним се сматрају „оне партикуле које се употребљавају искључиво уз неку од императивних форми или пак у одређеним контекстуалним условима саме изражавају императивност“ (Јањушевић Оливери 2018: 225). Партикуле *хајге, гај и ге(гер)* могу доћи уз оба општа семантичка типа глагола који творе удвојени императив. Ево за потврду примјера употребе испред глагола *ићи* као репрезентанта глагола кретања:

Hajde pođi šehar Sarajevu (<https://sr.wikisource.org/sr-el/>); *Daj pođi sa mnom iz ovog pakla.* (<https://tekstomanija.com/ljuba-lukic-zena-u-crnom/>); *Deder pođi do zida ovoga vrta, pa se neopazice popni na njega* (<https://opusteno.rs/najlepse-bajke-f169/bajka-o-hrabortrom-carevom-sinu-t31317.html>) итд.

У наведеним и сродним примјерима партикула упоријебљена испред императивног глагола кретања има

---

²⁰ Списак императивних партикула не исцрпљује се трима наведеним, него тај списак „чине ријечце *хајге, ге* (са варијантама *деде, дедер, гер, дела*), ну (са варијантама *нуге, ану, дану*), *ела, гај, немој и нека*“ (Јањушевић Оливери 2018: 226). За анализу удвојеног финалног императива значајне су прије свега три наведене (*хајге, гај и дедер*), с тим да све три или најмање двије (*хајге и гај*) имају статус књижевних (стандардних) лексема.

„функцију појачивача [императивности] чије се значење може подвести, у глобалу, под значење подстицања саговорника да почне или прекине неку активност“.²¹ Овим се партикулама заправо „саговорник покушава навести да почне дјеловати онако како то говорник очекује“ (Бабић 2019: 321, 326).

Друкчија је – и за нашу тему значајнија – улога ових партикула употријебљених испред теличног (циљног) глагола у императиву. Показаћемо то на примјерима њихове употребе уз циљни глагол *дон(иј)е̑ти* као репрезентант теличних (циљних) глагола у склопу удвојеног императива:

Hajde zlato sa izvora vode donesi. (<http://www.crolinks.com/cromusic/song.php?t=srecomoja-mb>); *Daj donesi novine da u miru sjednem* (<https://tekstovi-pesama.com/rustem-nezirovic-rule/svi-smo-mi-muskarci/31053/1>); *Rekoh drugaru, deder donesi iz podruma, ali od one kad se tvoj čale ženio* (https://www.b92.net/biz/komentari.php?nav_id=666902); *Hajde donesi domaću* (<http://blog.b92.net/text/9309/OPR-Opusteno-Programerski-Recnik/>) итд.

У литератури је већ уочено да се партикула *хајде*, што важи и за партикуле *гај* и *дегер*, често „јавља у исказу у коме остварује императивну семантику неког глагола кретања – *ићи*, *иоћи*, *кренути* и слично“ (Бабић 2019: 320). Партикула *хајде* „у српском језику најчешће се користи као ријечца за подстицање или пак у значењу императива *иди*, *иоћи*, *гоћи* и сл.“²² (Јањушевић Оливери 2018: 227). А управо такав је случај у напријед наведеним

21 Друкчије речено, ове партикуле се „јављају као интензификатори подстицаја упућеног саговорнику“ (Јањушевић Оливери 2018: 234).

22 А то је и основно етимолошко значење ове партикуле, јер она води поријекло од турског облика *hayde*, што значи „иди“, „пођи“ (Шкаљић 1985: 299).

и свим сродним примјерима: партикуле *хајге*, *гај* и *гедер* могу се замијенити, без промјене значења исказа, глаголом *ићи/ићи/кренући*: (уп. *Хајге/гај/гедер донеси воде* → *Иди/ићи/крени донеси воде*).²³ И у конструкцији са глаголима кретања и са наведеним партикулама императивни глагол има циљно значење. Из тога проистиче да су глаголи првога императива у конструкцији удвојеног императива прагматички синонимни са императивним партикулама.²⁴ А партикуле – са којима не треба мијешати модалне ријечи²⁵ – будући да интензивирају појединачне лексеме, нису интонационо осамостаљене, него чине јединствену, интонационо недјељиву цјелину са тим лексемама. У нашем случају императивне партикуле чине компактну интонациону цјелину са императивним глаголом испред кога стоје. Из тих разлога *није ойравдано* у *иисању одвајати зайетом императивну иаршикулу од лајола у императиву*.²⁶ Будући да су императивне пар-

23 „Ријечца *гај* у наведеним примјерима остварује исто значење као и партикула *хајге* и *ге[дер]*, с тим што *гај* у скоро свим случајевима открива и нестрпљивост говорног лица да се почне са вршењем задате радње“ (Јањушевић Оливери 2018: 234).

24 Уз то, циљном глаголу у оваквим конструкцијама иманентна је семантичка компонента „премјештања лица из једне у другу тачку у простору“, што је архисемска компонента свих глагола кретања. Друкчије речено, сам циљни глагол у овим конструкцијама подразумева као нужан услов реализацију радње кретања, па је експлицирање тог глагола, што се комуникативног аспекта тиче, близу плеонастичности. Тако, нпр., глагол „донијети“ значи „крећући се пренијети нешто с једног мјеста на друго“.

25 О односу партикула и модалних ријечи као дијелова ријечци в. Куљанин (2006: 343–358).

26 То не значи да у пракси, посебно код писаца, нема примјера у којима је императивна партикула запетом одвојена од императивног облика глагола; уп. примјере које из језика писаца наводе А. Јањушевић Оливери (2018: 227–234) и М. Бабић (2019: 319–327). Таква употреба запете у конструкцијама коју чине императивна партикула и императивни облик глагола не заснива се ни на каквом нормативно

тикуле прагматички синонимне са основним глаголима кретања – та еквивалентност се преноси и на писање: између удвојених императива не ставља се заједно нији било који други интерјункцијски знак, баш као што се не ставља између императивне партикуле и императивног глагола. Управо та чињеница омогућава финалну интерпретацију другог императива у конструкцијама удвојеног или редулицираног императива. А његово финално значење потврђује се могућношћу супституције финалним инфинитивом и/или финалном *да*-презентском клаузом без промене значења исказа.

За конструкције удвојеног императива с финалним значењем прије се може рећи да су честе него ријетке, не само у дијалектима него и у разговорном стилу српскога књижевног језика. Фреквентности ове конструкције погодује и чињеница да се конструкције са финалним инфинитивом „по правилу не јављају у источном подручју српскохрватске језичке територије. Региструјемо их, међутим, као живо присутне првенствено код хрватских аутора“ (Ивић 1972: 124). Неупотреба конструкција финалног инфинитива тако се, посебно у Србији, надовлађује употребом синонимних финалних конструкција удвојеног императива.

*

* *

Да закључимо. Конструкције удвојеног императива први су у србистици, без одређења њихове припадности финалним конструкцијама, регистровани дијалектолози Р. Младеновић (2001, 2013) и Б. Вељовић (2018). Мимо

релевантно правописном критеријуму. То потврђује и следеће правило у Правопису из 1960. године: „Ни императивне речце за појачавање, па ни када су то прави облици императива, као *дај*, *иди* и сл., не одвајају се зарезом од облика императива који се њима појачава: *Хајде донеси*. – *Деде устани*. – *Де кажи право*. – *Дај оставиће ти*. – *Иди купи што ти треба*. – *Иди донеси*.“ (Правопис 1960: 96).

дијалекатске литературе на удвојени императив, називајући га редуплицираним императивом и уочавајући његово финално значење, једино указује италијаниста М. Поповић Пизари (2018, 2019). Она је само констатовала постојање финалног императива и његову синонимност са финалним инфинитивом и финалном *ga*-клаузом.

У овоме раду, на примјерима из разговорног стила (репрезентованог управним или неправим управним говором) извршена је анализа синтаксичких и семантичких специфичности финалних конструкција удвојеног или редуплицираног императива. Да би конструкција удвојеног императива била финална, нужна су најмање два услова: а) оба императивна глагола морају дијелити исти субјекат, и б) први императивни глагол мора припадати групи широко схваћених глагола кретања (коју репрезентује глагол *ићи*), а други императивни глагол мора бити теличан, тј. мора означавати потенцијално досегнути циљ ради чије реализације се врши радња кретања (нпр.: *Иди сјавај*).

У анализи су у међуоднос доведене карактеристике удвојених императива неодвојених и одвојених запетом. Удвојени императиви одвојени запетом представљају асиндетске копулативне реченице. Њихов копулативни статус потврђује могућност замјене запете копулативним везником (најчешће везником *и*) а да значење реченице остане непромијењено. Те и асиндетске и синдетске реченице као примарно имају копулативно (саставно) значење, с тим да, захваљујући семантичком саодносу императивних глагола, представљају посебан семантички подтип копулативних реченица: *независносложене асиндејтске и/или синдејтске копулативне реченице са финалним значењем* (нпр. *Дођи, једи / Дођи и једи*). Финално значење је тако у оквиру независноложене реченице само подврста копулативног значења.

Конструкције удвојених императива неодвојених запетом представљају уникатан случај структурно су-

бординираних конструкција у српском језику. Оне су структурисане попут зависних синтагми будући да други императив врши функцију прилошке допуне или одредбе циља, баш какву има семантички му еквивалентан финални инфинитив.

На схватање и интерпретацију конструкција удвојеног императива као субординираних финалних пресудно су могле утицати конструкције са трима императивним партикулама: *хајде, гај* и *де(гер)*. Ове партикуле јављају се у значењу императива *иди, њоћи, доћи* и сл. (уп. *Хајде/ гај/ гедер донеси воде* → *Иди/ њоћи/ крени донеси воде*). И у конструкцији са глаголима кретања и са наведеним партикулама императивни глагол има циљно значење. Из тога проистиче да су глаголи првога императива у конструкцији удвојеног императива прагматички синонимни са императивним партикулама. А партикуле, будући да интензивирају појединачне лексеме, нису интонационо осамостаљене, него чине јединствену, интонационо недјeljиву цjелину са лексемама које интензивирају. И императивне партикуле чине компактну интонациону цjелину са императивним глаголом испред кога стоје. Из тих разлога *није ојравдано у њисању одвајати зајетом императивну партикулу од глагола у императиву*. Будући да су императивне партикуле прагматички синонимне са основним глаголима кретања – та еквивалентност се преноси и на писање: *између удвојених императива не сјавља се зајетанији било који други инјерјункцијски знак*. Управо та чињеница омогућава финалну интерпретацију другог императива у конструкцијама удвојеног или редуплицираног императива. А његово финално значење потврђује се могућношћу супституције финалним инфинитивом и/или финалном *га*-презентском клаузом без промјене значења исказа.

ИЗВОРИ

а) књижевноумјетничка дјела:

Д. Михаиловић – Драгослав Михаиловић, *Кад су цветале тикве*, Бања Лука: Култура а.д, 1998.

Г. Божовић – Григорије Божовић, *Мој дивни Колашин: Приче и џуџојиси из Сјарој Колашина*, приредио и предговор написао Драгиша Бојовић, Стари Колашин – Зубин Поток, 2019.

б) новине:

Блиц – *Blic*, *dnevne novine iz Beograda*.

Вечерње новости – *Вечерње новостии*, дневне новине из Београда.

Правда – *Правда*, угашене дневне новине из Београда.

в) интернетски сајтови (наведени уз цитиране примјере)

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 2019: Миланка Бабић, *Ексламајивне констїрукције у срїском језику*, Андрићград: Андрићев институт.

Вељовић 2018: Бојана Вељовић, *Синїакса глаголских облика у говору Туїина, Новој Пазара и Сјенице*, Београд: Српски дијалекатски зборник LXV/1.

Вукић 2020: Маја Вукић, *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом срїском језику*, Ниш: Филозофски факултет.

Ивић 1958: Milka Ivić, „Slovenski imperativ uz negaciju“, *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine*, X, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 4, Sarajevo, 23–44.

Ивић 1972: Milka Ivić, „Problematika srpskohrvatskog infinitiva“, *Зборник за филолоїју и линївистїику*, XV/2, 115–138.

Јањушевић 2007: Ана Јањушевић, „Синтаксичко-семантичке карактеристике конструкција са ријечцом *немој* у језику М. Лалића и М. Булатовића“, *Срїски језик, књижевност, уметност, књ. 1: Срїски језик и друшїивена креїања*, уред-

- ник Милош Ковачевић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет 2007, 177–192. Јањушевић 2009: Ана Јањушевић, „Инклузивни императив у српском језику“, *Српски језик*, XIV/1–2, Београд, 361–374.
- Јањушевић Оливери 2016: Ана Јањушевић Оливери, „Семантички блокирани императив у савременом српском језику“, *Научни састај слависта у Вукове дане*, 46/1, Београд: Међународни славистички центар, 151–160.
- Јањушевић Оливери 2017: Ана Јањушевић Оливери, „Безглаголске конструкције с императивним значењем у савременом српском језику“, у: *Српски језик, књижевности уметности, књ. 1: (Српски) језик у комуникативној функцији*, уредници Милош Ковачевић и Јелена Петковић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 35–46.
- Јањушевић Оливери 2018: Ана Јањушевић Оливери, *Интензификајорске јартикуле у савременом српском језику*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, „Конкурентност простих независних везника и везника са обавезним конкретизатором у српскоме језику“, *Грамајичке и стилстичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 74–96.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, „О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора“, *Српски језик*, XVII, Београд, 2012, 13–38.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, „Реитерација хомолексичких и хомоформних јединица у предикатској позицији“, *О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен, 64–96.
- Ковачевић 2020: Милош Ковачевић, „Типови и значења независносложених реченица“, *Књижевности и језик*, LXVII/1, Београд, 13–25.
- Куљанин 2006: Сања Куљанин, „Класификација партикула у граматичкој и научној србистичкој литератури“, *Радови Филозофског факултета*, VIII, Пале: Филозофски факултет, 343–358.
- Мелвингер 1986: Јасна Мелвингер, „Инфинитивна кондензација финалне зависне клаузе у савременом хрватском или

- српском“, *Научни састајанак славистија у Вукове дане*, 15/1, Београд: МСЦ, 1986, 123–131.
- Младеновић 2001: Радивоје Младеновић, *Говор шарјиланинске жује Гора*, Београд: Српски дијалектолошки зборник XLVIII.
- Младеновић 2013: Радивоје Младеновић, *Говор јужнокосовској села Гајње*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Палић 2019: Ismail Palić, „Semantika i pragmatika imperativa“, *Gramatika, semantika i pragmatika rečenice*, Sarajevo: Institut za jezik, 119–137.
- Поповић Пизари 2018: Milena D. Popović Pizarri, *Glagoli s dopunom u infinitivu u italijanskom i srpskom jeziku*, neobjavljena doktorska disertacija, odbranjena na Filološkom fakultetu u Beogradu 2018. godine.
- Поповић Пизари 2019: Милена Д. Поповић Пизари, „Глаголи кретања и промене позиције у простору као глаголи субјекатске контроле“, *Српски језик*, XXIV, Београд, 585–596.
- Правопис 1960: *Правойис српскохрвајскоја књижевној језика са йравойисним речником*, Нови Сад: Матица српска, Загреб: Матица хрватска.
- Правопис 2010: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурца, *Правойис српскоја језика*, измењено и допуњено издање, Нови Сад: Матица српска.
- Прањковић 1993: Ivo Pranjković, „Složene strukture bez veznika“, *Hrvatska skladnja: Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 116–226.
- Прањковић, Бадурина 2012: Ivo Pranjković i Lada Badurina: „Načini izražavanja imperativnosti“, *Bosanskohercegovački slavistički kongres I: Zbornik radova, knjiga 1*, Sarajevo, 619–628.
- Сарић 2015: Daliborka Sarić, „Teličnost u hrvatskom“, *Filologija*, br. 65, Zagreb, 131–147.
- Танасић 2005: Срето Танасић, „О императиву у савременом српском језику“, *Синџаксичке ѿеме*, Београд: Београдска књига, 37–50.
- Шкалајић 1985: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: „Svjetlost“.

КОНКУРЕНТНОСТ ПРЕЗЕНТНОГ ПРЕДЛОШКОГ ИНСТРУМЕНТАЛА И ЛОКАТИВА

Под конкурентношћу²⁷ ћемо овдје подразумевати замјењивост блискозначних а формално неподударних јединица, тј. исказивање блискозначних садржаја различитим јединицама. У питању је, дакле, однос блискозначно синонимних различитих форми. Овдје морфосинтаксичких, и то падежних: инструментала с предлогом *ћред* замјењивог блискозначним локативном с предлозима *на* и/или *у*.

Ни у једној се граматици српског и/или српскохрватског језика (в. као репрезентивне нпр. Стевановић 1979, Пипер и др. 2005) нити пак у радовима посвећеним наведеним предлозима, чак ни оним посвећеним искључиво анализи употребе инструменталног предлога *ћред* (какав је Ашић 2018), па чак ни у монографијама посвећеним локативу (Батистић 1972) или инструменталу с предлозима (Омерагић 2018) не помиње могућност синонимне замјењивости синтагми с инструменталним предлогом *ћред* и локативних синтагми с предлозима *у* и/или *на*.

А да таква могућност постоји, недвосмислено показују наши следећи корпусни примјери:

Сваки грађанин може *ћред судом* [*→на суду*] да заштити своја права. (Политика, 29. 11. 2016, 5); Хранитељ мора да се брани *на суду* [*→ћред судом*]. (Вечерње новости, 7. 2. 2019, 10); Поједини кривични процеси који се воде

---

27 О значењима термина конкурентност в. Стојановић (2000: 275–285) и Тошовић (2000: 27–41).

йред срїским судовима [→ у *срїским судовима*] још увек нису добили коначни епилог (Вечерње новости, 10. 8. 2022, 10: наднаслов); Од 3. октобра 2019. године траје судски процес у *Основном суду у Ивањици* [→ *йред Основним судом у Ивањици*]. (Данас, 23. 8. 2022, 11).

Постојање овог типа инструменталних синтагми, без њиховог довођење у везу с конкурентним локативним, већ је констатовано у литератури. Овај тип (под)значања инструменталних синтагми с „недимензионалним“ предлогом *йред* И. Прањковић назива „презентативним“, наводећи да се „тим ‘приједложним потпадежом’ означаје да се какав процес одвија у назочности онога што је означено косим падежом, прије свега инструменталом с приједлогом *йред*, нпр. *йред свима* (*йосвједочиџи*), *йред суцем* (*йрисеїнуџи*), *йред свједоцима* (*изјавиџи*), *йред мношџивом* (*насџуџиџи*) итд.“ (Прањковић 2001: 29). Тај термин као најпримјеренији за овај тип инструменталних синтагми сматра и Мирела Омеровић, наводећи у својој монографији о приједложном инструменталу већи број „презентативних конструкција“ уз глаголе типа „*реџи*, *йовориџи*, *изјавиџи*, *сїоменуџи* и сл.“, међу којима у посебну подгрупу потврђену са четири корпусна примјера издваја именске синтагме „у којима ИР [инструментални референт] долази у улози неконгруентног атрибута уз девербативне именице *сїор*, *расїрава йосџуџак* и сл., а начелно су својствене административном стилу. ИР често је кодиран лексемом *суд*.“²⁸ (Омеровић 2018: 132). Готово подударан закључак о „презентативним конструкцијама“ М. Омеровић доноси и у својој монографији о неконгруентним атрибутима, гдје у потпоглављу с инструмен-

28 Што се потврђује са четири примјера, од којих је један с лексемом „трибунал“, док су три с лексемом „суд“ (*расїрава йред судом*; *изјава йред џрибуналом*; *йосџуџак йред судовима*; и *сїор йред судом*). (Омеровић 2018: 132).

талним предлогом *ћред* издваја примјере с „презентативним значењима“, констатујући само да су у таквим синтагмама „управне лексеме углавном *сћор*, *ћосћућак* и сл., док се у улози зависног члана најчешће јавља лексема *суд* или какав појам који имплицира неко управно тијело“ поткрепљујући са четири примјера корпусних реченица чији су конституенти неконгруентне синтагме: *сћор ћред судом*; *ћосћућак ћред орћанима власћи*; *ћосћућци ћред судовима*, *ућравним и друћим државним ћијелима*; *засћућћања ћред власћима*. (Омеровић 2011: 153).

И у синтакси просте реченице П. Пипера и др. (2005) помиње се овај тип инструменталне синтагме, при чему се он одређује као „ситуациони инструментал, којим се реченична предикација одређује с обзиром на укупну ситуациону околност. У случају (!) може се радити и о посебном типу ситуационог значења ‘чинити нешто у нечијем присуству’, с тим да се „у језику права и администрације овај модел остварује уз глаголе типа *засћућћаћи*, *изнећи*, *расћрављаћи*, *ћокренући* *ћосћућак* и сл., и именицама типа *суд*, *орћан*, *орћанизација*, *ућрава* и сл.“²⁹ (Пипер и др. 2005: 254–255). И М. Омеровић и П. Пипер овај тип инструменталне синтагме везују за административни и научни функционални стил, али М. Омеровић његову реализацију потврђује само у супстантивним неконгруентним синтагмама, а П. Пипер у глаголским. Ни М. Омеровић ни П. Пипер овај тип инструменталне синтагме не доводе у синонимски саоднос с локативним синтагмама с предлозима у *и/или на*.

У оквиру когнитивног значења „садржавања“ локативне синтагме с предлогом у Д. Кликовац издваја и примјере за „дводимензионалну материју“, у којима се материја концептуализује као ГРУПА, која „може бити и

---

29 Што се потврђује трима исконструисаним примјерима са инструменталним синтагмама: *засћућћа ћредузеће ћред судовима*; *ћокрене ћосћућак ћред надлежним судом*; *изнећи ћримедбе ћред Ућравним одбором ћредузећа*. (Пипер и др. 2005: 255).

институционално организована (другим речима, институција се може остварити у виду групе), са мањим или већим формалним устројством: *йородица, друшйво, дружина, коњица, војска, влада, йело, орјан* и сл.“ (Кликовац 2000: 122). А управо неке од тих „ГРУПА, на коју се, метонимијски, надовезују институције које се остварују у виду група“ (Кликовац 2000: 124) и учествује у творби овдје разматраних конкурентских синтагми: инструменталне с предлогом *йред* и локативне с предлозима *у и/или на*.

И то је све што србистичка и/или сербокроатистичка литература нуди о „презентативном“ типу инструменталне синтагме с предлогом *йред*, с тим да се она ни код једног аутора не доводи у супститутивну (и) семантичку везу с локативним синтагмама *у и/или на*. Из досадашњих више запажања него подробнијих анализа инструменталних синтагми с предлогом *йред* неспорно је да су само оне са „презентативним значењем“ конкуренте локативним синтагмама с предлозима *у и/или на*. Али не све, него само један дио тих синтагми са лексичко-семантички ограниченом групом лексема како у надређеном тако и подређеном члану синтагме. Прије но што пређемо на саодносну анализу тих синтагми, готово да је неопходно прокоментарисати једино досад за њих предложено термилошко одређење, оно Прањковићево – „презентативне конструкције“, односно „презентативно значење“ падежних конструкција. Коментар је неопходан због заузетости термина „презентатив“ за форме и значења синтаксичких јединица неподударних, чак нимало блиских, са јединицама које имају значење „у назочности/ у присутности“, што је основно значење овог (под) типа инструменталне синтагме с предлогом *йред*.³⁰ Наиме,

---

30 Што потврђује и сам И. Прањковић кад каже: „Презентативно значење може се и експлицирати изразима *у назочности* или *у йрисујности*, нпр. *у назочности веће*

термин *йрезенйайив* у лингвистици се везује за употребу лексема *ево/ејто/ено* у деиктичком значењу „скретања пажње“ на некога или нешто (Клајн 1985: 98–101; Кордић 2002: 97–99). Значење „присутности“ које имају инструменталне синтагме с предлогом *йред* није ни у каквој вези са деиктичким значењима. Оно је везано за *йрезенйносй* у значењу „присутност, назочност“ (Клаић 1988: 1987), односно за придјев *йрезенйан*, који значи „назочан, присутан“, а и једно и друго је у творбеној вези с латинском именицом *йрезенција* (lat. *praesentia*), која значи „присуство, присутност“ (Клајн, Шипка 2008: 986). Према томе, треба разликовати термин *йрезенйайивносй* са деиктичким значењем „скретање пажње на кога или што“ од термина *йрезенйносй* са значењем „присутност“. Од првог придјевски облик гласи *йрезенйайиван*, а од другог – *йрезенйан*. Из тих разлога је Прањковићев термин неадекватан: значење „присутности“ треба везати не за термин *йрезенйайивносй*, него за термин *йрезенйносй*.

Јер, само су падежне инструменталне и локативне *йрезенйне* падежне конструкције значењски конкурентне. С обзиром на семантички тип припредлошких лексема све се инструментално-локативне презентне конкурентне конструкције могу подијелити у двије групе. Прву групу, чине падежне презентне конструкције код којих уз предлог долази нека именица по правилу са значењем *државној или ордана неке инсйиуције, удружења или орданизације*. Другу групу пак чине синтагме у којима уз предлог по правилу долази именица најчешће са значењем *некој сйорйској објектиа* (стадиона, спортске дворане, или хале).

броја људи (*йлујо се йонашайи*), у *йрисујносйи родителја* (*йишии*) итд.“ (Прањковић 2001: 29).

СИНТАГМЕ С ИМЕНИМА ДРЖАВНИХ И ДРУГИХ ОРГАНА И ИНСТИТУЦИЈА

У досадашњој литератури, како смо већ констатовали, помиње се постојање само синтагми првога типа: инструменталних синтагми с предлогом *ћред* уз који долазе имена разних државних органа, и органа различитих институција, друштава и организација У богатом корпусу из публицистичког стила српског књижевног језика³¹ забиљежили смо велики број (на стотине) потврда за дате синтагме.

То значи да адвокати данас неће приступити на рочишта за главну расправу и главне претресе *ћред* [→ у] *судовима*, неће приступити *ћред* [→ у] *ћужилашћивима* ... неће приступити *ћред* [→ у/на] *орћанима ућраве*. (Политика, 5. 7. 2021, 5); ...пензионери имају реалну шансу да добију државу *ћред судом* [→ на суду] у Стразбуру (Данас, 7. 12. 2017, 11); Пре тога потребно је да се права и слободе покушају заштитити *ћред* [→ на] *редовним судовима*. (Политика, 22. 11. 2016, 6); ...јуче је *ћред Аћелационим судом* [→ у *Аћелационом суду*] у Приштини завршено рочиште у случају Оливера Ивановића (Вечерње новости, 13. 10. 2016, 5); ...да скрене пажњу са своје издајничке улоге у склапању срамне и понижавајуће нагодбе *ћред* [→ у] *Федералним судом* [→ у *Федералном суду*] у Чикагу. (Политика, 19. 12. 2016, 12); Извори блиски политичком Сарајеву тврде да ће Изетбеговић сада покушати да *ћред Устћавним судом* [→ на *Устћавном суду*] БиХ оспори Закон о Дану РС (Блиц, 28. 1. 2017, 4); Иначе, *ћред Вишим судом* [→ на *Вишем суду*] у Београду у току је поновљени поступак против оптужених за паљење амбасаде. (Вечерње новости, 12. 7. 2017, 10); Високи представник БиХ Валентин Инцко *ћред Саве-*

31 Списак извора дат је на крају рада.

џом безбедносџи [→ у Савеџу безбедносџи] УН јуче је критиковао Републику Српску (Политика, 9. 11. 2016, 4); Три владина законска предлога наћи ће се у уторак *џред Скуџшџином* [→ у Скуџшџини] Србије (Политика, 11. 11. 2016, 13); Да би нови стари председник положио заклетву *џред џарламенџом* [→ у џарламенџу] Србије, потребно је да се пре тога исти конституише. (Данас, 11. 5. 2022, 11); Трејси је у новембру рекла *џред Сенаџом* [→ на/ у Сенаџу] да дели став Вашингтона према Русији. (Вечерње новости, 27. 1. 2023, 9); Завршне речи оптужбе и одбране, којим ће бити окончано суђење генералу Ратку Младићу, почеће данас *џред Хашким џрибуналом* [→ у/на Хашком џрибуналу] (Вечерње новости, 5. 12. 2016, 5); Како је *џред Трибуналом* [→ у/на Трибуналу] ослобођен бивши вођа ОВК (Вечерње новости, 16. 1. 2017, 11: наднаслов); Да је „брегзит“ пре него што је ... покренут *џред меродавним џелима* [→ у/на међународним џелима], ударио на стране студенте, о томе се већ увелико прича и полемише. (Политика, 13. 12. 2016, 2); Тим чланом предвиђено је да закупци станова ... којима је у поступку *џред Аџенцијом* [→ у/на Аџенцији] за ресџиџуцију одбијен захтев за враћање имовине, имају право да их откупе. (Политика, 22. 12. 2016, 1); ...да покрене иницијативу *џред Одбором* [→ у/на Одбору] за образовање Скупштине Србије (Данас, 11. 4. 2017, 12); ...да се закон о истополним заједницама још није ни нашао *џред Владом* [→ у/на Влади] Србије. (Данас, 21. 5. 2021, 6); Они ће *џред одбором* [→ у/на одбору] изнети своја сазнања о транзиту цигарета. (Политика, 27. 5. 2021, 4); ...затражили су од судског већа да се издвоје записници о њиховом саслушању у својству осумњичених *џред џолицијом* [→ у џолицији] по разним основама. (Политика, 31. 1. 2017, 9); Америка одбацује идеологију глобализма у целом свету, једна је од главних порука америчког председника Доналда Трампа *џред Генералном скуџшџином* [→ у Генералној скуџшџи-

ни] Уједињених нација. (Данас, 26. 9. 2018, 2); ... неуставни и незаконити прописи ... не могу се примењивати у поступцима који за предмет имају утврђивање одговорности за неакадемско понашање, а који се тренутно воде *ћред* [→ у] *надлежним орјанима Универзијетта* и надлежним судовима. (Политика, 21. 7. 2022, 9); *Пред Сјеццијалним йужилашићвом* [→ у *Сјеццијалном йужилашићву*] један од лидера Демократског фронта, Небојша Медојевић, саслушаван је два пута. (Политика, 14. 1. 2017, 4); Очекује се да ће се одмах након усвајања тих уредби обуставити поступак *ћред Енерјетском заједницом* [→ у *Енерјетској заједници*]. (Вечерње новости, 22. 7. 2022, 6); Нацрт закона о попису становништва у 2021. требало би ових дана да се нађе *ћред Владом* [→ на *Влади*], а онда и *ћред йарламентћом* [→ у *йарламентћу*] (Данас, 10. 9. 2021, 19); То је јуче *ћред Саветћом безбедностћи УН* [→ у *Саветћу безбедностћи УН*] поручио шеф српске дипломатије. (Вечерње новости, 19. 10. 2022, 3); Будући министри требало би да положе заклетву *ћред Народном скуйшћином* [→ у *Народној скуйшћини*] до краја следеће недеље. (Вечерње новости, 19. 10. 2022, 2); Мандатарка Ана Брнабић *ћред Скуйшћином Србије* [→ у *Скуйшћини Србије*] представила експозе и састав нове владе (Данас, 26. 10. 2022, 3: наднаслов); Само се *ћред ардићражом и судовима* [→ на *ардићражи и судовима*] бранимо од „Гаспрома“ (Политика, 20. 11. 2019, 3); Талибани су затражили да се обратe светском лидерима *ћред* [→ у] *Уједињеним нацијама*. (Политика, 23. 9. 2021, 2); Потпуно другачија ситуација је била када је професор Драган Ђуричин *ћред Беоћрадским универзијетћом* [→ на *Беоћрадском универзијетћу*] покренуо поступак због неакадемског понашања свог колеге. (Данас, 26. 11. 2019, 4); Странка је сада у поступку враћања старог имена – Реформистичка, који се води *ћред Министћарсћвом* [→ у *Министћарсћву*] *државне уйраве и локалне самоуйраве*. (Данас, 30. 11. – 1. 12. 2019, 6); ...

рекао је [то] 99-годишњи Кисинџер у видео-обраћању *ћред Свејским економским форумом* [→ *на Свејском економском форуму*] у Давосу. (Политика, 19. 1. 2023, 4); Вучићу одговара лош однос са Хрватском зато што на тај начин пребацује *ћред домаћим јавним мњењем* [→ *у домаћем јавном мњењу*] фокус са Косова. (Данас, 27. 4. 2018, 3); ...да ту власт брани *ћред јавношћу* [→ *у јавношћи*] (Политика, 2. 8. 2018, 22); *Пред судом јавношћи* [→ *на суду јавношћи*] народ је и тужилац и бранилац. (Политика, 29. 10. 2018, 23) Зар смо морали да се брукамо *ћред Евројом* [→ *у Евроји*], питали су се многи. (Политика, 2. 11. 2022, 17); ...и овога пута на исту карту *ћред међународном заједницом* [→ *у међународној заједници*] игра Аљбин Курти (Вечерње новости, 6. 2. 2023, 3); итд.

Датом инструменталном типу синтагме конкурентне су локативне синтагме с предлозима у *и/или на*, чему су потврда и следећи корпусни примјери:

Рочиште по овој тужби одржаће се данас у девет часова у *Вишем суду* [→ *ћред Вишим судом*] у Београду. (Данас, 26. 4. 2017, 12); У *Специјалном суду* [→ *ћред Специјалним судом*] у Београду јуче је ... саслушан Зоран Јеличић. (Политика, 14. 10. 2022, 9); За суђење у *Специјалном суду* [→ *ћред Специјалним судом*] тражи се карта више. (Вечерње новости, 3. 12. 2022, 2: Бојан Љубеновић); Срби траже правду на *уставном суду* [→ *ћред уставним судом*] Косова (Политика, 19. 10. 2016, 6: наслов); У *Апелационом суду* [→ *ћред Апелационим судом*] у Београду јуче је отворен другостепени главни претрес у поступку против оптужених познатом као „стечајна мафија“ (Вечерње новости, 18. 5. 2018, 13); У *Тужилашћу* [→ *ћред Тужилашћом*] су јуче саслушани и остали осумњичени. (Вечерње новости, 5. 2. 2020, 14); ... јуче је током саслушања у *Београдском Првом основном тужилашћу* [→ *ћред Београдским Првим основним тужилашћом*] признала да се бавила надрилекарством (Политика,

16.11. 2016, 9); Кинески држављанин ... јуче је на саслушању у *Првом основном јавном ѿужилашћиву* [→ *ћред Првим основном јавним ѿужилашћивом*] признао кривицу. (Вечерње новости, 1. 11. 2022, 10); Незадовољни су они који траже правду *на* [→ *ћред*] *судовима* (Политика, 13. 4. 2017, 25); Очекује се да платформа недавно изабраног тима Приштине за дијалог са Београдом ускоро буде представљена *на косовском ћарламенћу* [→ *ћред косовским ћарламенћом*] (Данас, 13. 2. 2019, 2); У *Конћресу* [→ *ћред Конћресом*] САД покренут поступак за опозив председника због наводног притиска на стране власти (Вечерње новости, 26. 9. 2019, 9: наднаслов); Можда би цела ствар ... могла да се избегне да је министарка енергетике Зорана Михајловић *на Минисћарском саветћу* [→ *ћред Минисћарским саветћом*] *Енерћетћске заједнице*, којим је у фебруару ове године председавала, упитала своје колеге какве су евентуалне последице због кашњења. (Политика, 23. 7. 2022, 10); Објаснио је да се *на Саветћу* [→ *ћред Саветћом*] *за националну безбедностћ* у овим условима мора донети та одлука. (Политика, 13. 8. 2022, 5); Београћанин није ни у *ћолицћји* [→ *ћред ћолицћјом*] ни пред тужиоцем признао дело које му се ставља на терет. (Блиц, 17. 6. 2018, 8); ...она је у *Друћом ѿужилашћиву* [→ *ћред Друћим ѿужилашћивом*] дала исказ тек у септембру (Вечерње новости, 27. 10. 2022, 10) итд.

У позицији зависног члана конкурентних презентних синтагми – инструменталне с предлогом *ћред* и локативне с предлозима *у* и/или *на* – најчешће, како корпус показује, долазе називи државних органа и органа различитих институција, друштава и организација. У питању су разна институционална организовања људи, с тим да је много чешће у питању синтагматски него монолексички назив, као нпр.: агенција (за енергетику), академија, акција (за људска права), актив (директора), алијанса,

амбасада, арбитража; биро (антикорупцијски), Бундестаг; веће (факултета), влада, Врховна рада (Украјине); генералштаб, група (за реализацију плана); делегација (Европске уније), деканат, депарتمان, директоријум, дирекција (за драгоцене материјале), директорат, дом (представнички/ народа), Државна дума, друштво (учитеља); завод (за јавно здравље), заједница (енергетска), инспекција (буџетска), инспекторат, институција (омбудсманна), јавност /јавно мњење (= ванинституционални „суд јавности“), канцеларија (високог представника), катедра (за историју), колегијум (за докторске студије), комисија (хелсиншка/ вештака), комора (адвокатска), конференција (универзитета), команда (за обуку), комесаријат (за избеглице), конгрес (амерички), комитет (слависта); ме-родавна тела, министарство; одбор (за стандардизацију), одељење (за наркотике), одсек (за математику), организација (Уједињених нација/ светска здравствена), органи (страначки/ универзитета/ власти); парламент, покрет (за промене), полиција, правосуђе, правосудни органи, председништво (БиХ); ректорат, руководеће тело; савет (безбедности / факултета), сабор (СПЦ), савез (слепих), Сејм (пољски), секретаријат, сектор (за полицијску управу), сенат (универзитета), Синод (СПЦ), скупштина, служба (рачуноводства), Собрање (македонско), суд, суд јавности, судска инстанца; тим (за промене), трибунал (у Хагу), тужилаштво; удружење, универзитет, унија (послодаваца), управа (прихода), уред (високог представника), уједињене нације, фонд (за науку), фондација (за астму), форум (демократски), фудбалска федерација, центар (за социјални рад), штаб (за поплаве), фонд (ММФ) итд.

Надређени члан ових синтагми може бити изражен или а) глаголом, или б) перифрастичким глаголским изразом: а) *їлаїоли*: бити, бранити (се); видети (се); добити, доказати, документовати; замрзнути, занемети, заступати, завршити, заштитити; изгубити, изјавити, изјас-

нити се, изједначити се, изложити, изрећи, испитати, испричати; критиковати; наћи/налазити се, нагодити се, наступити, негирати; објаснити, одговарати, одложити, ослободити (се), оспорити, осудити, осумњичити; пасти, појавити се, покренути, представити/ представљати, пресудити, признати, процесуирати; размотрити, расправљати, рећи, саслушати/саслушавати, сведочити, смењивати се, стајати, суочити се, тврдити, тапкати, тужити, ћутати, чекати, итд.; б) *ілаіолски іерифрасіічкки іскази*: бити у невољи, водити борбу, водити поступак, водити парницу, водити процес, водити спор; гулити клупу; добити легитимитет, добити спор; завршити одбрану, завршити процес, завршити рочиште, затражити заштиту, започети главни претрес; извести доказе, изгубити спор, изложити се неуспеху, изнети завршну реч, изнети доказе, изнети одбрану, изрећи пресуду, имати главни претрес, имати наступ, имати саслушање, имати рочиште; наставити суђење; одложити суђење, одржати говор, одржати претрес, одржати рочиште, окончати поступак, отворити питање, отворити претрес; подићи оптужницу, поднети тужбу, покренути иницијативу, покренути (парнични/ кривични) поступак, покренути процес, положити заклетву, порећи кривицу, потражити правду, пребацити фокус, предложити нагодбу; тражити одлагање, тражити правду; учествовати у поступку итд.

Инструментална презентна синтагма с предлогом *іред* и конкурентне локативне синтагме с предлозима *у* и/или *на* нису потпуни синоними, прије свега због тога што се све инструменталне синтагме с предлогом *іред* метонимијске. Оне подразумијевају да именовани институционални (и ријетко неинституционални) органи представљају организоване „групе“ људи, тако да назив органа или институције подразумијева групу људи који их чине. Тако нпр. синтагма „бранити се *іред* вишим судом“ значи „бранити се *іред* судијама који чине виши

суд³². Да у подлози ових презентних метонимијских инструменталних синтагми стоје хомоформне презентне неметонимијске синтагме, показују следећи примјери у којима се у склопу синтагме именују и представници државних органа, као нпр:

Овај лекс специјалис ће се наћи *ћред ћосланицима Скућшћине Срдије* [→ *ћред Скућшћином Срдије*] (Вечерње новости, 15. 4. 2019, 7); Прва група терориста Ослободилачке војске Косова која ће бити саслушана *ћред ћуђиоцем Сћецијалноћ ћуђилашћива* [→ *ћред Сћецијалним ћуђилашћивом*] у Хагу одлетела је јуче у Хаг. (Вечерње новости, 11. 1. 2019, 5); Нацрт ће се, како је најављено, наћи *ћред ћосланицима Народне скућшћине* [→ *ћред Народном скућшћином*] одмах након празника. (Блиц, 23. 4. 2019, 16); Мислим да се он [текст закључака] заиста није требао појавити *ћред ћосланицима Народне скућшћине* [→ *ћред Народном скућшћином*]. (Данас, 13. 11. 2019, 18); Предлог Резолуције био је крајем 2021. године *ћред ћосланицима Скућшћине Срдије* [→ *ћред Скућшћином Срдије*]. (Вечерње новости, 25. 1. 2022, 13); Тај план наћи ће се *ћред одборницима Скућшћине ћрада* [→ *ћред Скућшћином ћрада*] крајем августа или почетком септембра. (Политика, 23. 7. 2022, 13); Док је председница Европске комисије држала говор *ћред македонским ћосланицима у Собрању* [→ *ћред Собрањем*], група демонстраната испред зграде почела је да гађа јајима македонски парламент. (Вечерње новости, 15. 7. 2022, 9); План ће имати 15 тачака и наћи ће се *ћред одборницима Скућшћине ћрада* [→ *ћред Скућшћином ћрада*] на првој наредној седници. (Вечерње новости, 1. 8. 2022, 26); итд.

---

32 Суд као орган не мора представљати више судија него само један, па дата синтагма може значити и: „бранити се *ћред судијом* који *ћредсћавља виши суд*“.

Овај тип презентне инструменталне синтагме у којој позицију централног члана чине лица која конституишу дати државни орган није замјењив локативним синтагмама, као што замјењиве нису ни инструменталне конструкције у којима је цијела супстантивна конструкција сведена на именовање *људи-йредсйавника* датог органа, као нпр.:

...ипак није било реално очекивати да се овај закон нађе *йред йосланицима* када су избори близу. (Данас, 12. 4. 2022, 12); Шуица тврди да ће ову резолуцију, која ће се крајем месеца наћи *йред евройским йосланицима*, подржати и чланови ЕП из других земаља. (Вечерње новости, 19. 10. 2016, 2); Медојевић је обе изјаве дао *йред сйецијалном йужийељком* Лидијом Вукчевић (Политика, 14. 1. 2017, 4); Севе је у УКП давала изјаву дуже од два сата, а *йред инсйекйорима* је била видно нервозна. (Српски телеграф, 4–5. 2. 2017, 20); Џелатовић данас *йред йужйоцем* (Политика, 21. 4. 2017, 9: наслов); „Шкаљарци“ данас *йред йужйоцем* (Политика, 3. 6. 2017, 9: наслов); Томпсон ће се *йред йрекришјним судијом* појавити тек након што му полиција буде доставила оптужни налог. (Политика, 11. 8. 2017, 4); Мира Марковић сведок *йред румунским судијама?* (Вечерње новости, 10. 3. 2018, 13: наслов); Цица Кнежевић опет *йред судијом* (Вечерње новости, 4. 6. 2018, 10: наслов); О томе какав ће бити одговор Србије сутра ће *йред йосланицима* говорити председник Вучић. (Вечерње новости, 12. 9. 2022, 3); итд.

Ако се именује зграда у којој ради орган или организација, нема могућности употребе инструментала с предлогом *йред*, нити локатива с предлогом *на*, као нпр.:

У судници [→*йред судницом] *Вишеј суда* у Суботици су се опет суочили држава и град (Политика, 6. 6. 2019, 12); *...трећи дан штрајкује глађу *йред зйрадом* [→ *у *зйради*] *йрокуйачкој суда*. (Данас, 3. 3. 2022, 9); Милошу Меде-

ници синоћ је после саслушања у згради [→ *ћред зїрадом] Сїецијалної државної їужилашїва Црне Горе, одређено задржавање до 72 сата. (Вечерње новости, 26. 5. 2022, 11); Марш младих официра *ћред Скуйшїином* [→ *у Скуйшїини] (Политика, 6. 2. 2023, 23: наслов) итд.

То је зато што инструменталне синтагме имају оријентационо значење, а локативне локационо. Назив самих органа најчешће подразумијева и њихову просторну локацију, назив зграде у којој се ти органи налазе, па интерферира значење органа и значење простора, тј. значење институције као органа и институције као објекта у којој је институција смјештена. Зато локативне, за разлику од инструменталних синтагми, имају и значење присуства у објекту. Потцртавањем значења *објекатїа* није могућа употреба инструментала с предлогом *ћред*, јер се њим локационо значење преводи у оријентационо: објекат престаје бити мјесто локације, губи се значење интерлокације, него постаје мјесто оријентације радње, радња се догађа испред а не унутар објекта. Будући да се та два значења – локативно локационо и инструментално оријентационо искључују, изостаје могућност замјена локативног У са инструменталним ПРЕД, и обрнуто.

Реализација радње у државном органу по правилу подразумијева рад самог органа: сједницу, састанак, засједање. Тада се значење „за вријеме засједања“ изражава само локативом с предлогом НА. Дакле, кад је у питању именовање органа смјештеног у згради или рада тог органа, тј. кад је у питању састанак органа, онда је употребљив само локатив с предлогом *на*, док се искључује употреба инструментала с предлогом *ћред* и локатива с предлогом у:

Изнећу план стабилизације у 15 тачака *на седници Скуйшїиине їрада*. (Политика, 1. 8. 2022, 13); Председник Владе Црне Горе у техничком мандату Дритан Аба-

зовић јуче је *на седници скупштинској Одбора* за безбедност и одбрану показао фотографију на којој је, како тврди, председник Црне Горе и Демократске партије социјалиста (ДПС) Мило Ђукановић. (Политика, 13. 10. 2022, 1); Косовска министарка спољних послова Дони-ка Гервала *на седници Савета безбедности* Уједињених нација истакла се тврдњом да председник Србије Александар Вучић припрема војну агресију на Балкану. (Данас, 20. 10. 2022, 11); Представници Русије и Ирана су демантовали *на седници Савета безбедности* УН да је било купопродаје ракета и дронова. (Вечерње новости, 21. 10. 2022, 8); Ја немам ништа против тога, а *на седници Одбора* сам рекао да треба да сарађујемо са Србијом као Срби. (Политика, 20. 1. 2023, 2); итд.

И управо то је један од регулатора употребе у или *на* у локативу. У значи само зграду, *НА* значи и институцију и објект институције.³³ Конкурентност је, дакле, могућа само кад назив органа значи (или укључује) и назив његовог објекта (зграде, просторије).

СИНТАГМЕ С ИМЕНИМА ОБЈЕКТА ЗА СПОРТСКЕ, ЗАБАВНЕ И ОБРАЗОВНЕ АКТИВНОСТИ

Презентни инструментал и конкурентни му локатив употребљавају се и уз именице којим се именују *објекти* за *спортске, забавне и образовне активности*: утакми-

---

33 А и сам термин *скупштина* као „представнички дом“ је, како је то показала Т. Батистић, вишезначан, јер „именица *скупштина* има (1) значење органа власти и (2) значење неког засједања. Избор у или *на* овдје као и уз извјесне друге полисемичне именичке лексеме показује које је значење у питању“, с тим „да *на+Л* значи ‘у току скупштине (засједања)’, док *у+Л* значи ‘активност у скупштини, (изостаје могућност употребе израза „у току“), а не неко посебно засједање.“ (Батистић 1972: 70, фус. 14; 71).

це, концерте, трибине, предавања, протесте, митинге и сл. А ти објекти су стадиони, дворане, хале, амфитеатри, учионице и сл. у којима постоји и простор за посјетиоце, тј. публику. Уз такве отворене или затворене објекте у којима се организује спортски, музички, политички, образовни или неки други културни садржаји за које су предвиђени и посјетиоци (публика, гледаоци, слушаоци) чешћа је и синтаксичко-семантички слободнија употреба локатива с предлозима у и/или на. Употреба презентног инструментала с предлогом *ћред* умјесто локатива с предлогом *на* или у могућа је само с обавезним детерминатором употријебљеним уз наведени тип именице. Обавезни детерминатор у функцији неиспустиве одредбе је придјев који означава *количину ћојућеносћии објекћиа ћосјетћииоцима, односно ћубликом* (нпр.: *ћун, скоро ћун, дућке ћун, ћрећун, исћућен, скоро исћућен, неисћућен до краја, крцаћи, ћразан, ћолућразан, скоро ћразан, расћродаћи, исћразћен, скоро исћразћен, ћоћћуно исћразћен* и сл.). У свим тим случајевима инструментал с предлогом *ћред* замјенљив је локативом с предлогом у или *на*, што потврђују и сљедећи примјери:

Био је то концерт за памћење *ћред ћрећуном двораном* [→ у *ћрећуној дворани*] која је певала све његове хитове. (Вечерње новости, 25. 12. 2022, 27); А приђе му Мишовић и опали шамар *ћред ћуном двораном* [→ у *ћуној дворани*]. (Вечерње новости, 16. 10. 2016, 9); *ћред ћуном салом* [→ у *ћуној сали*] београдског Сава центра, Вучић је изнео пресек стања у привреди земље. (Вечерње новости, 25. 9. 2018, 3); Србија и Велс одиграли нерешено у Београду *ћред скоро ћуним сћадионом* [→ у *скоро ћуном сћадиону*] (Данас, 12. 6. 2017, 17: наднаслов); Званични део програма почео је у подне *ћред ћуном салом* [→ у *ћуној сали*] Клуба (Данас, 1–2. 7. додатак Недеља, IV: Видосав Стевановић); Бора Ђорђевић оплео је на свом концерту *ћред ћрећуним Сава ценћром* [→ у *ћрећуном*

Сава центру] по старлетама. (Курир, 17. 11. 2017, 21); Доста је понижења ... рекао је синоћ Саша Јанковић *ћред ћуном Халом сћорћова* [→ у *ћуној Хали сћорћова*] у Новом Београду (Вечерње новости, 20. 2. 2017, 3); За то време његова мама Цеца је пјевала *ћред ћуном ареном* [→ у *ћуној арени*] у Немачкој (Блиц, 11. 6. 2018, 20); *Пред ћалванизованом Ареном* [→ у *ћалванизованој Арени*] уз већ напаљену клику доведене публике, председник савета Фестивала ауторског филма је рекао ... (Вечерње новости, 3. 12. 2018, 2); ...чак сам доживео да ми се обрати *ћред ћуном салом* [→ у *ћуној сали*] факултета (Политика, 29. 12. 2018, 11); Легендарни Масимо Савић је синоћ, на Дан заљубљених, *ћред ћрећуним Сава центром* [→ у *ћрећуном Сава центру*] одржао спектакуларан концерт (Вечерње новости, 15–16. 2. 2019, 35); Синоћ сам читао своје афоризме *ћред ћразном салом* [→ у *ћразној сали*] (Вечерње новости, 28. 9. 2019, 2); Играмо код куће надамо се *ћред ћуним сћадионом* [→ на *ћуном сћадиону*]. (Блиц, 11. 6. 2019, 36); Благити Србију *ћред ћразном салом* [→ у *ћразној сали*] (Курир, 12. 12. 2019, 5: наслов); ...високи функционери СНС ... предају *ћред ћразним учионицама* [→ у *ћразним учионицама*]. (Блиц, 30. 12. 2019, 4); То је на свечаној академији поводом 13 година СНС-а синоћ *ћред ћрећуном Беоћрадском ареном* [→ у *ћрећуној Беоћрадској арени*] рекао лидер те партије. (Политика, 28. 11. 2021, 1); Пре неких девет година када је гостовао у Београду певао је *ћред ћрећуном Ареном* [→ у *ћрећуној Арени*]. (Данас, 2. 8. 2022, 9); *Пред ћуним сћадионом* [→ на *ћуном сћадиону*] на Ташмајдану чувени бенд спектакуларним концертном синоћ је прославио пола века постојања. (Вечерње новости, 11. 9. 2022, 27); У Пољској је било невероватно играти *ћред ћуном халом* [→ у *ћуној хали*]. (Вечерње новости, 18. 10. 2022, 39); Био је то концерт за памћење *ћред ћрећуном двораном* [→ у *ћрећуној дворани*] која је певала све његове хитове. (Вечерње новости, 25. 12. 2022, 27) итд.

Наведеном типу инструменталне презентне синтагме с обавезним придјевским количинским детерминатором синонимне су, дакле и међусобно замјењиве, локативне синтагме с предлогом у или на. У корпусу су чак и бројније локативне од наведених конкурентних инструменталних презентних синтагми:

У *йрејуној сали* [→ *йред йрејуном салом*] Кинотеке у Београду прексиноћ су приказана последња три наставка хит серије „Јутро ће променити све“ (Вечерње новости, 11. 12. 2018, 23); Србија је после продужетака поражена од „змајчека“ у *крцајим љубљанским „Сйожицама“* [→ *йред крцајим љубљанским „Сйожицама“*]. (Вечерње новости, 18. 8. 2022, 30); Светислав Пешић је у *йрејуним Сйожицама* [→ *йред йрејуним Сйожицама*] могао да увиди у којој је фази уигравање екипе. (Данас, 19. 8. 2022, 26); У *до йоследњеі месіа исйуњеној Галерији „Проірес“* [→ *йред до йоследњеі месіа исйуњеном Галеријом „Проірес“*] бард писане и усмене речи говорио је своју поезију. (Вечерње новости, 19. 10. 2022, 12); Дакле, у *йрејуној Великој сали* [→ *йред йрејуном Великом салом*] Музичког центра Црне Горе није се гуслало. (Политика, 25. 12. 2022, 6); Аца Пејовић певао у *расйродајој заіребачкој „Арени“* [→ *йред расйродајом заіребачком „Ареном“*] (Вечерње новости, 13. 2. 2023, 29); Кошаркаши Црвене звезде гостују горопадном Жалгирису у *расйродајој Жалирио Арени* [→ *йред расйродајом Жалирио Ареном*]. (Данас, 20. 1. 2023, 23); Увреде на рачун Жељка Обрадовића одјекивале су док реч нису узели „гробари“ и песмом славили у *йада већ исйражњеној дворани* [→ *йред йада већ исйражњеном двораном*]. (Вечерње новости, 27. 1. 2023, 40); Рафално су синоћ у *крцајој сали* [→ *йред крцајом салом*] под сводовима Конака кнегиње Љубице „штектали“ фото-апарати. (Вечерње новости, 1. 2. 2023, 14); У *йрејуној сали* [→ *йред йрејуном салом*] под сводовима Конака кнегиње Љубице отворена изложба

Зорана Јовановића Мачка (Вечерње новости, 1. 2. 2023, 14: наднаслов); Вољени Панонски морнар је годинама уназад имао традиционални концерт „На богојављенску ноћ“ у родном граду, по правилу у *йрејуном* „Сјенсу“ [→ *йред йрејуним* „Сјенсом“] (Вечерње новости, 20. 1. 2023, 21); Потом је на књижевној вечери у *йрејуној сали* [→ *йред йрејуном салом*] Гимназије „Милош Велики“ Матија Бећковић говорио своје стихове. (Политика, 20. 1. 2023, 12); Дакле, у *йрејуној Великој сали* [→ *йред йрејуном Великом салом*] Музичког центра Црне Горе није се гуслало. (Политика, 25. 12. 2022, 6); У дуелу који је одигран у *йрејуној дворани* [→ *йред йрејуном двораном*] „Александар Николић“ црвено-бели су били равноправан ривал шпанском тиму све до половине треће четвртине. (Данас, 11. 1. 2023, 21); У *дуйке йуном амфиџеаџру* [→ *йред дуйке йуним амфиџеаџром*] „Проф. др Живомир Ђорђевић“ Правног факултета у Крагујевцу одржано је јубиларно, десето такмичење у беседништву. (Политика, 24. 2. 2023, 11); итд.

Локатив с предлогом *на* употребљава се само уз именицу „стадион“, док се уз именице којима се означавају други објекти употребљава локатив с предлогом *у*. Локатив с предлогом *у* (и *на*) има много ширу дистрибуцију од презентног инструментала с предлогом *йред*, јер је у локативу употреба придјевског детерминатора факултативна, док је у инструменталу обавезна, тако да инструментал без обавезног детерминатора није конкурентан локационом локативу јер тада има искључиво оријентационо мјесно значење, уп. нпр.: *Уџацмица је одијрана у Арени/Сјенсу* [→ ≠ *йред Ареном/Сјенсом*]; *Одржао је ѿвор у амфиџеаџру/учионици* [→ ≠ *йред амфиџеаџром/учионицом*] и сл.

Уколико је у инструменталу именован само дио објекта, и то онај дио који је намијењен посјетиоцима, тј. публици, или су именовани сами посјетиоци, такав

инструментал није замјењив локативом с предлозима у или *на*, јер у питању није метонимијско него основно презентно значење инструментала с предлогом *ћред*:

Тактови „Марша на Дрину“ увели су црвено-беле у утакмицу *ћред крцаћим ћрибинама* [→*у/на крцаћим ћрибинама] (Вечерње новости, 10. 4. 2018, 32); Нисам играо *ћред ћразним ћрибинама* [→*у/на ћразним ћрибинама] (Вечерње новости, 17. 8. 2018, 38); Слабо су сусрет започели изабраници Андрее Трикинерија *ћред ћрејуним ћрибинама* [→*у/на ћрејуним ћрибинама] „Пионира“ (Блиц, 11. 11. 2018, 40); ...играчи су констатовали да је можда и боље што после онаквог дебакла играмо *ћред ћразним ћрибинама* [→*у/на ћразним ћрибинама] у Београду. (Вечерње новости, 10. 6. 2019, 32); Будућност је добила први меч у сезони, у Београду, *ћред ћразним ћрибинама* [→*у/на ћразним ћрибинама] Блиц, 30. 12. 2019, 32); Само један упућен шут у оквир гола противника *ћред домаћом ћубликом* [→*у/на домаћој ћублици] је довољан показатељ безидејности и нервозе. (Вечерње новости, 24. 7. 2022, 40); *ћред ћуним ћрибинама* [→*у/на ћуним ћрибинама] на базену Милан Гале Мушкетировић било је веома емотивно. (Политика, 21. 8. 2022, 16); Жао ми је што нећу бити у прилици да играм *ћред својим навијачима* [→*у/на својим навијачима] у Катару (Данас, 3. 1. 2018, 20); Иако је меч требало да се игра *ћред ћразним ћрибинама* [→*у/на ћразним ћрибинама], стотинак домаћих навијача врећало је Београђане и судије. (Вечерње новости, 12. 9. 2022, 38); Желимо да наметнемо ритам од самог старта и да одиграмо добру утакмицу *ћред нашим навијачима* [→*у/на нашим навијачима]. (Политика, 1. 10. 2022, 18); Четвртфинале против домаћина, *ћред ћуним ћрибинама* [→*у/на ћуним ћрибинама] и са инфаркт завршницом у петом сету. (Вечерње новости, 18. 10. 2022, 39); Партизан је коначно засијао пуним сјајем и *ћред 20. 000 ћледалаца*

[→*у/на 20. 000 *іледалаца*] у „Штарк арени“ потукао до ногу екипу Виртуса из Болоње. (Политика, 21. 10. 2022, 21) итд.

Ако је обавезни детерминатор и присутан, али не означава попуњеност спортског објекта, односно објекта за образовање или забаву – могућа је само употреба локатива, али не и конкурентна употреба презентног инструментала с предлогом *іпред*, јер инструментал тада губи презентно а добија мјесно оријентационо значење:

Годишњи помен Ивковићу у *најуишійеној хали* [→ ≠ *іпред најуишійеном халом*] (Политика, 17. 9. 2022, 19: наслов); Тако је и јучерашњи, годишњи помен Ивковићу, у *најуишійеној, сійарој сали* [→ ≠ *іпред најуишійеном, сійаром салом*], без прозора и струје ... деловао као апел да се ствари покрену с мртве тачке. (Вечерње новости, 17. 9. 2022, 19); *На модерном и срећеном Фрадијевом сійадиону* [→ ≠ *іпред модерним и срећеним Фрадијевим сійадионом*] од стакла ... мађарски шампион је успео да савлада српског. (Вечерње новости, 14. 10. 2022, 31) итд.

ЗАКЉУЧАК

На богатом корпусу публицистичког стила српскога језика, примјеном синтаксичко-семантичке методе анализирали смо случајеве конкурентности, тј. међусобне замјењивости, блискозначних синтагми с инструменталним предлогом *іпред* и локативних синтагми с предлозима у и/или *на*. Замјењивост наведених синтагми уопште се не спомиње у србистичкој и/или сербокroatистичкој ни научној ни граматичкој литератури. У раду је доказано да су конкурентне не све, него само предлошко-падежне инструменталне и локативне синтагме са значењем *ірезенійносійи*.

С обзиром на семантички тип припредлошких лексема све смо инструменталне и локативне презентне конкурентне конструкције подијелили у двије групе. Прву групу чине падежне презентне конструкције код којих уз предлог долази нека именица по правилу са значењем *државној ордана или ордана неке институције, удружења или организације* (као нпр.: *Водили су још једнак њед судом / на суду; Закон се налази њед Скујшином / у Скујшини*). Другу групу пак чине синтагме у којима уз предлог по правилу долази именица са значењем *некој спортској објекта*: стадиона, спортске дворане или хале (нпр.: *Ирали су њед јуним стадионом / на јуном стадиону; Пјевала је њед јолујразном салом/ у јолујразној сали*). У раду је проведена детаљна синтаксичко семантичка анализа оба наведена типа презентних инструменталних и локативних синтагми.

Анализа је показала да, у обе групе примјера, инструментална презентна синтагма с предлогом *њед* и конкурентне локативне синтагме с предлозима *у* и/или *на*, иако су замјењиве, нису потпуни синоними, прије свега због тога што су све инструменталне синтагме с предлогом *њед* метонимијске. Оне, у првој групи примјера, подразумевају да именовани институционални (и ријетко неинституционални) органи представљају организоване „групе“ људи, тако да назив органа или институције подразумева групу људи који их чине. У другој групи именовани су спортски објекти, с тим што је за употребу инструментала с предлогом *њед* неопходно да та именица буде праћена придјевским обавезним детерминатором којим се означава количина попуњености објекта посјетиоцима, тј. публиком. Тако у оба случаја специјална инструментална синтагма подразумева метонимијско мјесно значење, док локативна подразумева чисто локационо значење.

ИЗВОРИ

- Блиц – *Blic*, dnevne novine iz Beograda.
 Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.
 Данас – *Danas*, dnevne novine iz Beograda.
 Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.

ЛИТЕРАТУРА

- Ашић 2018: Тјјана Ашић, „Спацијалне и апстрактне употребе предлога PRED у српском језику“, *Српски језик: сџаиџус сисџем, уџо-џреџа. Зџорник раџова у часџи џроџ. Милошу Ковачевићу*, Крагујевац: ФИЛУМ, 247–258.
- Ашић, Станојевић 2008: Тјјана Ашић и Веран Станојевић, „О предлозима *ispred* и *pred* у српском језику“, *Semantička proučavanja srpskog jezika*, urednici Milorad Radovanović i Predrag Piper, Beograd: SANU, 129–150.
- Батистић 1972: Татјана Батистић, *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Клаић 1988: Братолјуб Клаић, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod МН.
- Клајн 1985: Иван Клајн, *О функцији и природи замјеница*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Клајн, Шипка 2008: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речних сџираних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Кликовац 2000: Душка Кликовас, *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet.
- Ковачевић 2018: Милош Ковачевић, „Могућност супституције инструменталног предлога ПОД локативним предлогом У и инструменталним предлогом С(А)“, у: *Jezik, književnost, prostor*, меџнародни тематски зборник раџова, urednice Vesna Lopičić i Biljana Mišić Ilić, Niš: Filozofski fakultet, 601–615.
- Кордић 2002: Сњежана Кордић, „Prezentativi *evo/eto/eno*“, *Riječi na granici punoznačnosti*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 93–128.

- Омеровић 2011: Mirela Omerović, *Nekongruentni atribut u naučnom i administrativnom stilu bosanskoga jezika*, Sarajevo: Slavistički komitet.
- Омеровић 2018: Mirela Omerović, *Instrumental s prijedlozima u bosanskome jeziku*, Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta.
- Пипер 2012: Предраг Пипер, „О предлозима са спацијалним значењем“, *Лингвистичка русистика: студије и чланци*, Београд: Филолошки факултет, 109–194.
- Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременога српског језика: њосна реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 254–255.
- Прањковић 1993: Ivo Pranjković, „Prostorni prijedlozi“, *Hrvatska skladnja*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 22–26.
- Прањковић 2001: Ivo Pranjković, „Nedimenzionalni prijedlozi“, *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 18–29.
- Стевановић 1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамаички системи и књижевнојезичка норма) II Синтакса*, III издање, Београд: Научна књига.
- Стојановић 2000: Андреј Стојановић, „Конкуренција језичких средстава у научном стилу српског и руског језика (на синтаксичком нивоу)“, *Научни сасианак слависта у Вукове дане*, 29/1, Београд, 275–285.
- Тошовић 2000: Бранко Тошовић, „Контраверзност језичке конкуренције“, *Научни сасианак слависта у Вукове дане*, 29/1, Београд, 27–41.
- Ћосић 2008: Павле Ћосић и сарадници, *Речник синонима*, Београд: Корнет.

НЕСПОЗНАТО У СРПСКОЈ СИНТАКСИ

ПОЛУКОНДЕНЗАЦИЈСКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Синтаксичку или реченичну кондензација као процес превођења предикација у личном глаголском облику у језичке непредикатске јединице (герундијуме и/или вербоиде, глаголске именице, апозитивне структуре и недевербативне именице) у лингвистичку теорију су увели англистички усмјерени чешки лингвисти у оквиру Прашког лингвистичког кружока. Реченична кондензација је у србистици и/или сербокроатистици постала позната захваљујући студији М. Радовановића *Именица у функцији кондензацијора* (1977), гдје је дат и исцрпан „приказ одабране литературе и основна теоријска разграничења“ (1977: 71–83), у коме је указано на сличности и разлике у схватању кондензације код њених главних, прије свега чешких, истраживача. У резултату кондензације предикатских структура настају искази који се називају или „полуреченични“ (В. Матезијус и В. Храбе) или „полупредикативни“, односно „семипредикативни изрази“ (О. Улични). (Радовановић 1977: 76, 78). Из тог Радовановићевог темељног приказа види се да аутори који су се бавили кондензацијом у разматрање уопште нису укључивали „полукондензоване структуре“, па није ни чудо што се у тој не тако малобројној литератури уопште и не сусреће појам „полукондензације“. И данас је тај термин не само у србистици него и у лингвистичкој теорији уопште мало познат, односно исправније је рећи: готово непознат.

Бавећи се прије три и по деценије синтаксичко-семантичком анализом свих узрочних јединица, за један смо тип изражен трима морфолошким формама синтаксичких јединица (*будући + њридјев или именица, као+њридјев или недевербајивна именица* и околионално *јошћо+њридјев*) устврдили да су у питању предикатски апозитиви, који су „u stvari *polukondenzovane uzročne klauze*, jer je elidiran samo kopulativni glagol“ (Ковачевић 1988: 159), као нпр.: ... ali Marina je *budući praktična i preduzimljiva*, smatrala – da su mere opreza u svakom času i na svakom mestu (mestašcu) neophodne (В. Јовановић); Znali smo: ako se to desi, obelodaniće se naše nezakonite radnje, jer će Marić, *kao [= budući] nevin*, biti pouzdan i strašan svedok protiv nas (В. Шћепановић); Jedna nedovršena parabola, nađena u Ben Haasovim spisima, parabola pod naslovom „Priča o Učeniku i Majstoru“, *pošto nedovršena*, ne sadrži nikakvo naravoučenje. (D. Kiš).

То је први пут да је термин „полукондензован“ употребљен не само у сербокroatистици. А „полукондензатори“ су третирани као кондензацијска предфаза настанка предикатских апозитива³⁴ као кондензатора узрочне зависне клаузе искључиво с предикатом именског типа. „Predikatski apozitiv je, u stvari, jedinica nastala svođenjem zavisne uzročne klauze na leksičko jezgro imenskog predikata. I to opet ne svake, nego samo one monosubjekatske ili one u kojoj je objekat osnovne klauze istovremeno i subjekat zavisne“, као нпр.: а) *Seljanin, žedan i željan* vina, pođe za njim.; б) *Nismo ga, onako glomaznog*, mogli smjestiti u kola.“ (Ковачевић 1988: 74). Сви Пражани у кондензацијске структуре не укључују структуре предикатског апозитива. Кондензацијским „апозитивним структурама“ сматрају

34 Термин који смо тада образложили и увели данас се употребљава код већег броја научника, с тим да у литератури за дату појаву постоји на десетине термина (в. Ковачевић 2015: 47–48), од којих су у србистици најраспрострањенији *њредикајски ајњрибуји* и *ајњуелни квалификајив*.

их нпр. В. Храбе и О. Улични, а В. Матезијус их посматра као средства „*nerečenične kondenzacije*“ или као „*bezglagolske rečenice*“, без довођења у везу с проблемима кондензације (Радовановић 1977: 73, 76, 78), док о полукондензацијским структурама нико од њих не говори.

У англосаксонској литератури термин „безглаголска клауза“ (*verbless clauses*) односи се и на случајеве потпуно кондензованих, и на случајеве полукондензованих реченица с неглаголским предикатом. Кондензација реченичне структуре у енглеском језику најизраженија је у *безглаголским клаузама*, у којима је најчешће изостављен помоћни глагол *TO BE* (*бићи*), као и реченични субјекат који је могуће разумијети из контекста, а који је кореферентан са субјектом или објектом управне клаузе (Кверк и др. 1985: 996–997).³⁵ Неки од субординатора којима се уводи безглаголска клауза у енглеском су *although, though, as though, as if, as soon as, if, even if, even though, unless, once, when(ever), while, whilst, where, wherever, whether...or* (Кверк и др. 1985: 1003), што говори о семантичким могућностима овог типа клаузе, од којих су најчешћа адвербијална значења времена, услова, концесије, компарације и контраста. Безглаголске клаузе такође могу бити уведене неким адвербијалом са везничком функцијом, предлозима *with* и *without*, а често се јављају и без субординатора (*supplementive clause*) (Кверк и др. 1985: 1123).

Поред нашег рада који укључује анализу и узрочних полупредикативних конструкција (Ковачевић 1988: 74, 77, 155–178), у србистици и/или сербокroatистици није написан ниједан рад који би се исцрпније бавио полукондензацијом реченице. Тек су неколика аутора, уз покоји примјер, без улажења у проблематику полукондензације,

35 „Verbless clauses take syntactic compression one stage further than nonfinite clauses and like them are also commonly subjectless. Once again (cf 14.8), it is often possible to postulate a missing form of the verb BE and to recover the subject, when omitted, from the context.“

мимогредно указивали и на ову језичку појаву. Тако М. Стевановић у својој универзитетској синтакси кад обрађује узрочне реченице констатује да је узрочни везник *будући да* чест „у облику само првог дела без везника *да* у случајевима реченица без глаголског дела предиката какве су: *Будући* изврстан жандар, није трпио никакве опозиције. (Иван Дончевић); *Будући* ипак очева кћи, одлучна и необузdana, није губила ни минуте. (Миливоје Перовић)“ (Стевановић 1979: 891). А кад обрађује допусне реченице с везницима *иако*, *мада* и *јремда*, каже да „зависне реченице с овим везницима у облику непотпуних реченица, са неизреченим, у ствари непоновљеним, или ретко кад поновљеним, предикатом управне реченице – имају нешто друкчије значење, као у примерима: Фра Розино здравље малаксало је стално, *иако йосџейено*. (И. Секулић); Он се види *мада не у целини* (разг.); Ја га се сећам, *јремда врло слабо* (разг.). Оно што се казује зависним реченицама у оваквим случајевима није права сметња ономе што [се] означава предикатом главне реченице, већ само извесно ограничење потпуности тога што се њим износи. А то би се ограничење могло означити и употребом супротног везника *али* место било којег од концесивних везника. Ове реченице у ствари и нису концесивне већ супротне, нису, значи, зависне већ напоредне. Или су бар овог колико и оног карактера“ (Стевановић 1979: 911–912).

Р. Симић и Ј. Јовановић у великој синтакси говорећи о нереченичним фразним структурама наводе да се у њима сем напоредних везника други готово никако не употребљавају, те као изузетке и „оказионалну појаву“ биљеже у језику Слободана Јовановића три оваква примјера са везником *иако* и један са везником *макар*, уз један врло необичан, неграматичан, на што и сами упућују, с узрочним везником *збој ѿоја шѿо*, констатирујући да се ту ради „претежно не о првенствено непре-

дикативним, већ о депредикатизованим конструкцијама, које се не могу узимати као непобитан аргумент за постојање тагмемских фразних структура са зависним везницима“ (Симић, Јовановић 2002: 442): Странке опет долазе на владу, *макар* и *фузионисане*, и то са једним уставом, који, *иако дарован* (,) чини лични режим немогућим; – Изабрани сенатори, *због тога што* *малобројни*, морали су се борити по великим изборним јединицама; – Радикална странка, којој су професори требали као агитатори по паланкама, морала је да им учини по вољи, и тако је њихов закон, *иако с најтежом*, прошао кроз народно представништво; – Руски амбасадор тражио је да Порта престане с истраживањем оружја у Старој Србији, јер је у том истраживању главни, *иако скривени* циљ био гоњење Срба.“ (Симић, Јовановић 2002: 442). Дате конструкције, дакле, аутори не разматрају као реченице (или клаузе), него као реченичне чланове, као дио реченице.

Досад је у србистици највише пажње овом типу јединица посветила у својој монографији о концесивности Мијана Кубурић Мацура, уз навођење великог броја примјера из функционалности различитог корпуса (у коме је, како наводи, забиљежила 51 примјер с везником *иако*, 20 примјера с везником *мада* и 16 примјера с везником *јремда*; али уопште не помиње везник *макар*), од којих овдје наводимо свега неколико: *Мада у јодинама*, још није могао да се ослободи извесне nelaгодности због свог циркуског костима (М. Капор); *Иако сасвим неразумљиве*, мајчине су ми речи дале до знања да се иза њих крије нека опасна, сулуда мисао. (Д. Киш); *Иако невољно*, они ће је ипак прихватити. (Политикин Забавник); И ћирилица се користи при изради нових писама, *јремда* *знајно мање него латиница*. (Р. Бугарски); Јурњава се наставила, *јремда* *нешто сиорије*. (М. Живковић), итд.

Та конструкције М. Кубурић Мацура, попут Р. Симића и Ј. Јовановић, одређује као *депредикатизоване*

конструкције, дајући за њих сљедећу дефиницију: „Под депредикатизованим конструкцијама овдје подразумевамо ‘полукондензоване’ структуре – назваћемо их ‘полуклаузама’ – које су у процесу кондензације очувале везник, али им је елидиран предикат. То су, дакле, синтаксичке јединице које су прошле само прву фазу кондензације од клаузе према предикатском апозитиву, прилогу или некој другој јединици на синтагматском нивоу.“ (Кубурић Мацура 2021: 119). Ауторка на основу упоредбе „типа елидираног предиката“ закључује „да депредикатизацији не подлијежу све клаузе са наведеним везницима, већ првенствено оне са неким типом неглаголског предиката, затим оне у којима би се појавио редусликовани предикат, идентичан ономе из надређене клаузе, те оне клаузе у којима се јавља предикат који се може наслутити из садржаја других реченичних чланова“ (Кубурић Мацура 2021: 121).

И то је све, изузму ли се успутна, за полукондензацију понека значајна запажања о појединим формама полукондензованих структура, као нпр. о конструкцијама са *дугући* (*ga*) код А. Мусића (1931: 173–178) и Х. Булића (2021: 200–202), или о конструкцијама са лексемом *као* код М. Николић (2017: 205–208), и Д. Крсника (1921: 124–165).

У сумирању резултата досадашње литературе о конструкцијама које би се могле подвести под полукондензацију, може се закључити да ни код једног аутора нису заступљени ни сви формални ни сви семантички типови полукондензованих конструкција – М. Ковачевић говори само о узрочним јединицама (са везивним елементима *дугући*, *као* и *иошиџо*); М. Кубурић Мацура само о концесивним (с везницима, *иако*, *мада* и *ијремда*); М. Стевановић о једном формалном типу узрочних (с *дугући*) и о три везничка типа концесивних (с везницима *иако*, *мада* и *ијремда*, с тим да ниједан од његових примјера, како

ћемо видјети, не потпада под полукондензоване структуре); Р: Симић и Ј. Јовановић примјерима потврђују три концесивна типа (с везницима *иако*, *мада* и *макар*) и један проблематичан каузални (с везником *збој њоја шњо*), док М. Николић и Д. Крсник говоре о само једном типу, оном с поредбеном лексемом *као*.

Литература, дакле, региструје сљедеће форме депредикатизованих и/или полукондензованих конструкција: 1) узрочне, с везничким лексемама *дугући*, *њошњо* и *збој њоја шњо*, 2) концесивне, с везницима *иако*, *мада*, *јремда* и *макар*, и 3) поредбено-узрочне с лексемом *као*. Међутим, двије од тих форми „полукондензованих“ конструкција које су забиљежене само са по једном корпусном потврдом, употребно су дакле околионалне, тешко да се могу сматрати нормативно прихватљивим. Прије ће бити да се ради о идиолекатским, стилски околионалним а стандарднојезички спорним конструкцијама с узрочним везницима *збој њоја шњо* и *њошњо*. Прва је из језика Слободана Јовановића, а друга из *Енциклопедије мрљвих* Данила Киша: *Изабрани сенатори, због тога што малодројни*, морали су се борити по великим изборним јединицама (Симић, Јовановић 2002, 442: Слободан Јовановић); *Jedna nedovršena parabola, nađena u Ben Haasovim spisima, parabola pod naslovom „Priča o Učeniku i Majstoru“, pošto nedovršena, ne sadrži nikakvo naravoučeniје* (Ковачевић 1988, 158: Данило Киш). Тешко да се иједан од тих двају примјера може сматрати комуникативно обичним, и нормативно прихватљивим. Док би се Кишев примјер и могао подвести под стилски маркирани околионализам, тај критеријум тешко се може примијенити на примјер из језика Слободана Јовановића који је и стандарднојезички и стилски споран; за њ су већ Р. Симић и Ј. Јовановић констатовали да је „необичан у овој функцији, а вероватно је у ту позицију доспео механичком заменом ‘због тога што’ за ‘будући’. Исп.: – Из-

абрани сенатори, *будући малобројни*, морали су...“ (Симић, Јовановић 2002: 442).

Нису, међутим, само та два примјера спорна. У најмању руку нормативно спорним се морају окарактерисати и два примјера „полукондензованих“ узрочних реченица с везником *јер* која смо у нашем корпусу³⁶ забиљежили из студије Меше Селимовића *За и њрошив Вука*:

... требало је уклонити из књижевности славјански језик, који није имао могућности развитка, јер није потекао из отачаствене језичке стихије. Био је [славјански језик] завршен у себи, *јер њрађен*, и никаквих творачких принова није могао очекивати. (Селимовић, 92); Славјански језик је вештачки, углађен, *јер завршен, укочен, јер издвојен, канонизиран* јер служи мањини, вишој класи; народни је жив, бујан, многострук, јер је средство споразумевања широког круга људи. (Селимовић, 97).

Обје наведене реченице су тако, прије свега стилски, структурисане да на први поглед не остављају дилему да у њима конструкција *јер+њридјев* има статус полукондензоване узрочне клаузе, сведене на везник и предикатив исходишне клаузе. То је, међутим, само на први поглед. У првој реченици готово да се искључује могућност употребе копулативног глагола уз предикатив *њрађен*: Био је завршен у себи, *јер је њрађен*... пошто је тада реченица комуникативно нејасна, недоречена. У питању је заправо чисти предикатски апозитив, будући да везник *јер* није његов структурни дио, него тај везник у сложону реченицу уводи узрочну клаузу с предикатом „није могао очекивати“. Тај саоднос замагљен је стилски, због избјегавања гомилања, мотивисаног поступком неупотребе запете иза везника *јер*, која би једнозначно указала на синтаксичку везу чланова реченице и на кондензацијски

36 Попис корпусних извора дат је на крају рада.

а не полукондензацијски статус придјева „грађен“: *Био је завршен у себи, јер(.) грађен, и никаквих њворачких њринова није могао очекивајти.*³⁷ Други примјер је и структурно и стилски сложенији: због примјене двају принципа структурисања реченице: принципа еквивалентности и принципа интензификације реитеризацијом везника. Наиме, реченица почиње клаузом састављеном од синтагматског субјекта и именског предиката с двама придјевским предикативима (*Славјански језик је вешијачки, улађен*), а онда слиједе још четири предикатива, и то по два одвојена везником *јер* (*јер завршен, уклочен, јер издвојен, канонизиран*), чиме је успостављена еквивалентност при набрајању дволексичких предикатива уз исти на почетку дат субјекат. Први блок клауза завршава се, прије употребе тачке и запете, узрочном клаузом с везником *јер* и глаголским предикатом (*јер служи* мањини, вишој класи). Други блок клауза, послије тачке и запете, структурно је еквивалентан првом: почиње супстантивизираним субјектом (*народни*) и именским предикатом са три придјевска предикатива (*народни је жив, бујан, мнојосјрук*), а завршава се као и први блок узрочном *јер*-клаузом (*јер је средсјво сјоразумевања широкој круја људи*). Цијела реченица прављена је тако на принципу синтаксичког паралелизма, при чему се он посебно уочава између два блока клауза који су структурно еквивалентни али смисаоно контрастни, и правописно одвојени тачком и запетом. Потпуност паралелизма два дијела структуре реченице једино „омета“ поновљени везник *јер* испред „блокова“ дволексичких предикатива без копулативног глагола. У стилски неутралнијој варијанти

---

37 Готово да је том примјеру, али с друкчијим правописним рјешењем, пандан сљедећи примјер из новина: Бивши шпански тенисер Алекс Кореча изјавио је јуче да је Рафаел Надал донео добру одлуку да одустане од полуфинала Вимблдона, *јер њовређен* „не би имао шансе“ против Аустралијанца Ника Кирјоса. (Политика, 9. 7. 2022, 15);

умјесто та два везника *јер* логичнија би била употреба тачке и запете (Славјански језик је вештачки, углађен; *завршен, укочен; издвојен, канонизиран јер...*). Али такво рјешење није структурно-стилски могуће јер је аутор тај правописни знак употријебио за раздвајање блокова клауза ради истицања реченичног паралелизма, тако да би дошло до „мијешања“ унутарклаузалних и поликлаузалних саодносних еквивалентности. И писац је изабрао стилистички врло специфичан начин наглашавања дволексичких блокова предикатива: умјесто тачке и запете, или умјесто понављања уз сваки или дволексички предикатив копуле из прве клаузе, он је направио регресивну реитерацију везника *јер* са интензификаторском функцијом, посебно и због тога што је тиме експлицитно истакнута узрочна семантика датих група предикатива. (На што упућује и чињеница да између последњег употријебљеног *јер* и предикатива нема запете: ... канонизиран јер служи мањини). У питању је, дакле, структурисање реченице које се заснива искључиво на стилистичким, а не на нормативно-синтаксичким правилима обликовања реченице. Зато у наведеним примјерима и немамо полукондензоване узрочне клаузе. У питању су, у оба случаја, стилски специфично структурисани предикативни апозитиви, не као полукондензоване, него као потпуно кондензоване узрочне зависне клаузе.

Све то показује да се у српском језику полукондензација не може нормативно остварити ни синхронно монолексичким узрочним везницима *још* и *јер*, ни сложеним везником *збој* *јоја* *ш*, без обзира на то што се таква образовања као оказионална и стилски маркирана могу сусрести код појединих аутора.

Не само да забиљежени примјери структура с узрочним везницима *јер*, *још* и *збој* *јоја* *ш* нису нормативно прихватљиве полукондензоване реченице, него се под полукондензацију не може подвести ни

већи број овдје већ наведених примјера депредикатизованих структура с концесивним везницима *иако*, *мада* и *ипрема* које су забиљежили М. Стевановић, Р. Симић и Ј. Јовановић и М. Кубурић Мацура. Сви наведени примјери заиста јесу депредикатизоване конструкције јер су настале у процесу елиптирања предиката исходишне (дубинске) клаузалне структуре. Али свака депредикатизација зависне клаузе, тј. елипса предиката зависне клаузе, није, како ћемо видјети, ни полукондензација ни кондензација. Све полукондензоване и апозитивне кондензоване реченичне структуре јесу елиптичне, односно депредикатизоване структуре, али све елиптичне или депредикатизоване структуре нису полукондензоване или кондензоване. Полукондензација подразумијева посебан тип елипсе. При полукондензацији се елиптирају само клаузе с неглаголским (именским или прилошким) предикатом и субјектом који је подударан са субјектом или кореферентан са објектом главне клаузе.³⁸ „Код ових клауза елидирани материјал реченице су субјекат и оператор које је једино могуће реконструисати из главне реченице. Елидирана реченица се потом своди само на комплемент субјекта и/или адвербијал“ (Вујевић 2017: 108). Дакле, код полукондензованих клауза увијек се елидира глаголски дио неглаголског предиката (по правилу глагол *дисти*), и субјекат клаузе који је подударан или са субјектом или са објектом главне клаузе. Резултат процеса кондензације реченица с неглаголским предикатом јесте искључиво предикатски апозитив настао од предикатива или његове синтагма из исходишне структуре, док резултат процеса полукондензације исходишне или дубинске клаузе јесте јединица коју чине искључиво

---

38 Наведени критеријуми показују да под полукондензацију не потпада већи број примјера које смо навели из М. Стевановића, Р. Симића и Ј. Јовановића, и М. Кубурића Мацура.

предикатив или предикативна синтагма и зависни везник или његов дио ако је полукондензацији подвргнута клауза са сложеним везником.

У српском језику – за разлику од енглеског језика у коме је могућа полукондензација са готово свим везницима адвербијалних типова зависних клауза (в. Кверк и др. 1985: 1003; Петриликова 2013: 53–63) – од реченица само са монолексичким (односно: синхроно простим) везницима могу се полукондензовати, у наведеним условима елиптирања, само допусне клаузе с везницима *иако*, *мада*, *ипрема*, *макар*, а од реченица са сложеним везницима само оне чији је први дио везника или *дугући* (од *дугући да*), или *као* (од *као што* или *као да*) или *нећо* (од *нећо што*).

У нашем корпусу, који је највећим дијелом заснован на публицистичком као најиновативнијем стилу стандардног језика, забиљежили смо примјере за све наведене формалне типове полукондензованих зависних клауза, с тим да су врло бројни (па их зато и наводимо у избору) они са допусним везницима (посебно с најфреквентнијим везником *иако*), нешто мање су бројни (па и њих наводимо у избору) они с поредбеним лексемама *као* и *нећо*, а најрјеђи су они са лексемом *дугући*. Ево корпусних потврда за те типове полукондензованих зависних клауза:

1) ИАКО / МАДА / ПРЕМДА / МАКАР + ПРИДЈЕВ / ИМЕНИЦА

Због тога га је деспот и послао у Цеље, јер је, *иако* *кљасић*, савладао умијеће брушења мачева. (Кекановић, 127); Када се какво женскиње занима пчелама, оно је пчелар, јер се и ту изравнало с мушкињем, као што је пчелињи брунцел, *иако* *мужјак*, опет и само пчела. (Тохољ, 187); Ми смо једина земља на Балкану и у Европи која се, *иако* *мала*, још држи. (Вечерње новости, 28. 6. 2022, 20: Петар Сарић); ... велика је нужда која нас присиљава да се, *иако* *нећознаји*, обратимо Вашем благородству

овим речима. (Тохољ, 55); Шангајска листа, **иако** неформална, сматра се једном од најцењенијих. (Данас, 22. 8. 2022, 7); **Иако** *џемајски разноврсне*, приче из књиге „Све за лепоту“ одликују стилска препознатљивост, суптилна иронија и ненаметљив особени хумор. (Политика, 19. 3. 2022, КУН, 8); **Иако** *без филозофској уобличавања џринција своја историјској дијисања*, Срби никада нису подлегли овој пермутацији. (Политика, 4. 7. 2022, 19); Млади Димитрос, **иако** *на џрају ограслој доба*, ипак је још увелико дете. (Политика, 2. 8. 2022, 28); Готово све критике упућене Председнику, **иако** *уистиину бројне и разноврсне*, заснивају се на чињеницама које су поуздане и доказиве. (Данас, 4. 5. 2022, 15); Такође, необичан је случај Анштајна, који, **иако** *џо народности Јеврејин*, није у потпуности прихватио јеврејску религију. (Политика, 4. 7. 2022, 19); Белине и Гизелине ћерке, Чила Кихут и Силвија Будошо, **иако** *џривилетовани сведоци*, изјавиле су да остају при ономе што су рекле у истрази. (Вечерње новости, 1. 6. 2022, 11); **Иако** *џензионисан*, Милс је још врхунски професионалац са посебним вештинама. (Политика, 8. 6. 2022, 32); **Иако** *досија мања неџо ономад*, инфлација је опет ту, **иако** *нешџо удаљенији неџо онда* и ратови су опет ту. (Политика 27. 8. 2022, КУН, 10); **Мада** *некада лей*, живот често није лак. (Данас, 5. 1. 2022, 5); **Мада** *мноџо млађи и далеко џање каријере*, Медведев је благи фаворит. (Данас, 29–30. 1. 2022, 18); Скерлић је, **мада** *феминистија*, на политичком пољу био уосталом тврдо убеђен у урођену инфериорност жене. (Политика, 9. 6. 2022, 23); Осим тога, **мада** *џренуџно у сенци украјинских рајиних окршаја*, ни племенита борба против вируса корона није у потпуности окончана. (Политика, 27. 5. 2022, 21); С времена на вријеме, Фридерик се, **мада** *већ у високим џодинама*, и сам се упуштао у борбу с момцима којима је могао бити дјед. (Кекановић, 61); Тада ћу доћи на прославу и ја, **макар** *и незван*. (Вечерње новости, 20. 1. 2016, 18); Важна је истина, **макар** *и окасне-*

ла (Вечерње новости, 13. 3. 2022, 14: наслов); ... због чега ваш его не прихвата одступања, *ѿа макар и симболична*. (Вечерње новости, 15. 7. 2022, 28); Изговор му је био тврд, словенски, *преди са свим разумљив*. (Кубурић Мацура 2021, 120: Д. Албахари) итд.

Од свих зависних реченица српскога језика само су допусне, и то не све него оне са монолексичким везницима³⁹ подложне полукондензацији. Тај тип полукондензованих реченица регистрован је и у србистичкој литератури, али није диференциран од сродних а неподударних депредикатизованих (елиптичних) допусних клауза с истим везницима. Ове полукондензоване и/или депредикатизоване допусне конструкције чак региструју и рјечници (в. нпр. Рачник 2007, под *иако*). Полукондензаторима с овим везницима у литератури је различито одређиван синтаксички статус. Тако их М. Стевановић (1979: 911–112) сматра „зависним реченицама ... у облику непотпуних реченица“, при чему у анализи примјера, некритеријално коригујући то мишљење, констатује да „ове реченице у ствари и нису концесивне већ супротне, нису, значи, зависне већ напоредне. Или су бар овог колико и оног карактера“. Некритеријалност такве констатације потврђују Р. Симић и Ј. Јовановић (2002: 442), који се експлицитно не изјашњавају о томе да ли су ове јединице клаузе или непредикативни чланови клауза, али констатију да се оне „не могу узимати као непобитан аргумент за постојање тагмемских фразних структура са зависним везницима“. М. Кубурић Мацура (2021: 119), неосновано

39 У корпусу смо забиљежили и по један примјер за допусне конструкције са везничким спојевима *ма колико* и *ма како*, које граматике, а ни монографија В. Ђуркин (2018), не наводе међу (сложеним) везницима: Ако знамо ко смо, знамо своје презиме, *ма колико* мали, јаки смо. (Вечерње новости, 10. 1. 2022, 3); Но, *ма како* у [књижевним] делима функционални, ти би ликови у реалности били запањујуће сувопарни. (Данас, 17. 3. 2023, 9).

поистовјећујући депредикатизацију са полукондензацијом, сматра ове јединице „полуклаузама“, што је згодан термин за избегавање експлицитног одређења њиховог статуса. Најексплицитније се овај тип клауза одређује у англосаксонској литератури, гдје се сматрају безглаголским клаузама (*verbless clauses*). „Иако овакве клаузе не садрже глаголски елемент, оне се ипак називају клаузама јер је могуће анализирати њихову унутрашњу структуру и успоставити све оне функционалне елементе које разликујемо и код финитних клауза.“ (Вујевић 2017: 108).

То је досад критеријално најутемељеније одређење статуса ових синтаксичких структура: оне дакле нису реченични непредикативни чланови, него искључиво клаузе, баш као и њихови еквиваленти са финитним глаголом у предикату. То у потпуности важи и за наведене допусне безглаголске клаузе српскога језика, у којима је наглашена *имплицитна предикативност*, будући да оне са исходишном финитном клаузом нужно дијеле исти субјекат и исти неглаголски дио именског предиката,⁴⁰ који једнозначно упућује на редуктовани финитни облик копулативног глагола. Зато се ове неглаголске допусне клаузе могу сматрати само стилском структурном варијацијом конкурентних (исходишних) финитних допусних клауза. Будући да су у сложу реченицу уведене зависним допусним везницима, а да су допусни као зависни само везници зависних реченица, синтаксички се искључује свака могућност подвођења овог типа конструкција под координацијске (напоредне) конструкције.

2. БУДУЋИ + ПРИДЈЕВ / ИМЕНИЦА

Будући ризичније у појледу укривања, дање јаранство бивало је скупоценије од ноћнога (Тохољ, 144); Доцније

---

40 Исти дио именског предиката кад су у питању полукондензоване допусне клаузе, а исти предикат кад су у питању депредикатизоване допусне клаузе које нису полукондензоване.

ће, **будући** *оївргнуїи нежења*, и Видан у искушенике, напослед у калуђере ријечке. (Тохољ, 138); **Будући** *линї-вистїа*, био сам заинтересован како му је то успело. (Политика, 2. 4. 2021, 13; Данко Шипка); **Будући** *честїо вишезначни*, а поготово у почетним стадијумима развоја хипотаксе, везници као релацијске речи првенствено сигнализују тип синтаксичког односа међу реченичним компонентама. (Павловић 2013: 305); **Будући** *огличан їознавалац људске їашиїине*, Кинугаса не пропушта прилику да на самом крају филма убедљиво поентира. (Политика, 21. 5. 2022, КУН, 10); Дотична особа, **будући** *нейосїојећа їо било ком за изборну камїању биїном їарамейру*, није била прва на листи кандидата за одборнике. (Данас, 21. 6. 2022, 21); Домовина, **будући** *велика и без срца*, свака, па и наша, то и не чује, не види (Ковачевић 1988, 159; М. Булатовић); ... ваше потенције које су у основи, **будући** *неоїраничене*, деструктивне (Ковачевић 1988, 159; Б. Јовановић, 110); **Будући** *без икаквої їословної оријенїира и смисла*, Бондарко је готово цео износ прокоцкао, пролумповао, раздао (Ковачевић 1988: М. Булатовић, 22/23) итд.

Од свих полукондензованих зависних клауза најтеже је одредити да ли су клаузе или реченични чланови без статуса клауза узрочне синтаксичке конструкције с лексемом *будући*. Синтаксички статус цијеле конструкције *будући+їридјев или именица* заправо зависи од граматичког статуса саме лексеме *будући*, прије свега од тога да ли је та лексема везник, дио везника или пак само копулативни глагол *биїи* у облику глаголског прилога садашњег. М. Стевановић ове неглаголске структуре с *будући* разматра у оквиру узрочних реченица с везником *будући да*, једино констатујући да се те реченице често јављају „у облику само првог дела без везника *да* у случајевима реченица без глаголског дела предиката“ (Стевановић 1979: 891), из чега проистиче да ове струк-

туре он сматра безглаголским непотпуним реченицама, а лексему *дугући* скраћеним везником *дугући га*. А. Мусић у раду о везнику *дугући га* каже „као партицип глагола *дићи* употребљава се *дугући* испрва само тако, да у споредној реченици, у којој предикат чини именица или придјев или партицип претерита акт. II или партицип претерита пасива с копулом, замјењује копулу“, као нпр.: *Ти дугући човјек чиниш њеде самога дога*. (Н. Рањина) (Мусић 1931: 173). Како се види, Мусић дату конструкцију с копулативним партиципским *дићи* сматра „споредном реченицом“. Мусић, такође, показује да „у народним умотворинама не долази ни партицип *дугући* уопће, па ни везник *дугући га*“, али да се *дугући* у језику старијих писаца јавља и као прави узрочни везник, на мјесту данашњег везника *дугући га*, у примјерима „који су врло ријетки“ с глаголским предикатом, као нпр.: *Не би се ти зачудио у оваком случају њома слейцу, дугући он ни зраке ни доброће дисера не види?* (Ј. Рајић) (Мусић 1931:176). Мусић, дакле, констатује да је *дугући* у функцији копуле најобичније у „споредним реченицама“ с именицом или придјевом као предикативом, док је риједак у споредним реченицама с глаголским предикатом.

А и у данашњем српском књижевном језику управо је такво стање, што потврђују и рјечници, гдје се *дугући* не сматра копулом него простим везником. Тако нпр. *Речник српској језика* под одредницом *дугући* наводи: „везн. (обично с везником `да`) *иошио, јер, заио шиио*“. (2007: 119). „Обично“ значи најчешће, а не искључиво, тако да рјечничка дефиниција не искључује везничку употребу *дугући* без „да“, него само констатује да је тај везник „обичнији“ са „да“. Наш корпус показује да се *дугући* у савременом српском језику, баш као што је Мусић и за стари језик констатовао, ријетко јавља у финитним клаузама, и то првенствено као идиолектизам, тј. као стилска одлика појединих аутора, што потврђују и следећи примјери:

Срамотно или не, **будући** ме сѝорови са ѱурѝарима уоѝе нису занимали, и сам сам се упустио у потрагу за гласинама. (Кекановић, 144); **Будући** сам ѝрехлађен а био ред да ја идем код Матије, дошао је Матија код мене у 18ч. (Политика, 16. 5. 2022, 21: Милован Ђилас); Али и у таквој „свеобухватној концепцији“ многе ствари измичу контроли; рецимо што (у)радити с великим писцем Ивом Андрићем, камо га смјестити, **будући** овај наш нобеловац измиче свим сѝереоѝиѝима. (Данас, 19–20. 2. 2022, Недеља, III: Јарослав Пецник); ...сада у поновљеном хрватском пријеводу збирку тих текстова можемо ишчитавати у новом кључу, **будући** се моѝу схваѝиѝи као својеврсѝан увод у њено [Славенке Дракулић] ново дјело. (Данас, 5–6. 3. 2022, Недеља, X: Јарослав Пецник); У РХ се о „Меморандуму“ хрватских академика почело интензивније говорити тек након реакција које су (првенствено) стигле из Србије, што је и разумљиво, **будући** се највећи дио ѝексѝа дави, блаѝо речено акѝуелним, сложеним и ѝовијешћу оѝѝерећеним хрваѝско-срѝским односима. (Данас, 4–5. 6. 2022, Недеља, II: Јарослав Пецник); **Будући** се не поштује поступак, самим тиме ни суђење неће бити поштено. (Данас, 1–2. 10. 2022, Недеља, III: Јарослав Пецник) итд.

Док су конструкције с оваквим стилски маркираним везничким *будући*, замјењивим са *будући да*, неспорно зависне узрочне клаузе, клаузални статус напријед наведених полукондензованих конструкција са *будући* у најмању руку је споран. У монографији о узрочном семантичком пољу ми смо те конструкције с *будући* одредили „као prelazni tip između klauze i predikatskog apozitiva“ (Ковачевић 1988: 77). Х. Булић експлицитно конструкцијама овога типа с *будући* одриче статус клауза, сматрајући их искључиво чланом просте реченице. Јер, у тим конструкцијама „*leksičko jezgro* nije glagol, već riječ neke druge vrste, naprimjer, *Budući pametan i mlad, brzo je postigao uspjeh*.”

Međutim, ako se u takvim primjerima glagolski prilog *budući* hoće dopuniti glagolom u ličnom glagolskom obliku, to implicira promjenu broja predikata, a time i promjenu broja klauza. U prethodnom primjeru (*Budući pametan i mlad, brzo je postigao uspjeh*) to bi podrazumijevalo i promjenu statusa rečenice – od proste bi postala složena“ (Булић 2021: 202). Ј. Крсник такође сматра да дате конструкције потпадају под секундарне предикате,⁴¹ с тим да „да су конструкције са секундарним предикатима карактеристичне по томе што чине једну једноставну реченицу с двама предикатним елементима који *не чине* сложени предикат“ (Крсник 2021: 36).

У прилог тврдњи да су овакве конструкције предикатски апозитиви као секундарни немофологизирани предикати могу се навести бар три критеријума: 1. да *будући* у оваквим конструкцијама задржава статус копулативне партиципске форме, јасно је већ по томе што уза њ није могуће употријебити неглаголски предикат с копулом, него само предикатив, уп.: *Будући линивисија, дио сам заинтересован како му је то успело.* → **Будући сам линивисија, дио сам заинтересован како му је то успело*; 2) да овакво *будући* задржава особине копулативног глагола, види се по томе, што је за разлику од везника, подложно негирању, као нпр.: *То је било месито које је, не будући ни Небо ни Пакао, излега, одговарало, оштрилике, оном региону који је одређен да буде досуђен онима који су одређени да ту припреме своју будућу кандидатуру за Небо.* (Политика, 16. 6. 2022, 21); 3) да *будући* у оваквим

---

41 „Glede rasprave o tomu pripadaju li situacijska sidra i restriktori kategoriji sekundarnih predikata ili bi se, osobito tzv. jaki adjunkti, trebali tumačiti kao elementi kondenzirane odjelite surečenice, naš je stav da je svakako riječ o sekundarnim predikatima. Štoviše, situacijska sidra i restriktore shvaćamo kao deskriptive u širem smislu. Niti jedan od argumenata u korist odjelitosti okolnosnih predikata nije se pokazao osobito uvjerljivim.“ (Крсник 2021: 243)

конструкцијама није прави везник, показатељ је и чињеница да не мора, као сви везници, доћи на почетку конструкције, него може бити и на њеном крају, као нпр.: Милош, *у њејовим рукама будући*, није могао ништа друго рећи него: „Добро, честитији њашо, да идемо а кажемо народу да њресјане од доја, и да идемо да се куйи оружје“. (Вук 2005: 240).

Сви ти критеријуми, чак и кад се овакво *будући* третира као скраћено *будући да*, показују да полукондензоване конструкције *будући+ѡридјев* или *именица* не треба сматрати безглаголским клаузама, него усложњеним предикатским апозитивом као дијелом монопредикатске јединице – клаузе или реченице. Такво одређење подржава и чињеница да статус клаузе нема у српском језику ниједна конструкција структурисана са (првим) дијелом сложеног везника, чему су потврда и конструкције са лексемама *као* и *нејо*, о којима у наставку говоримо.

3. КАО + ИМЕНИЦА / ПРИДЈЕВ

Као и све особе рођене у знаку Шкорпије, и Чарлс оставља утисак који није лако прозрети ни докучити. (Политика, 4. 11. 2022, 34); Србија ће *као* слободна држава наставити да води самосталну политику. (Политика, 7. 7. 2022, 6); *Као* шофер, Брижитка не пије. (Тохољ, 305); Ми *као* мали народ тражимо помоћ од неке метрополе. (Данас, 27–28. 8. 2022, Недеља, VI); *Као* најсјарији, Исус је постао глава породице када је Јосиф умро (Вечерње новости, 16. 1. 2007, 25); Апелациони суд у Београду одбацио је *као* неосноване жалбе бранилаца четири хрватска официра. (Данас, 23. 8. 2022, 7); ДС очекује да ће, *као* најјача сјранка демократској блока, имати мандатара за састављање владе (Блиц, 23. 1. 2007, 4); Борка Вучић, *као* најсјарији ѡсланик, председава Скупштином Србије. (Вечерње новости, 25. 2. 2007, 2); За председника

Скупштине, **као најстарију**, изабраше Председникову покојну мајку. (Блиц, 17. 3. 2007, 11); ...ово писмо не пишем теби већ својој мајци, која га **као нейисмена** не може прочитати, па те зато молим да ти то гласно пред њом учиниш. (Пајић, 19); Он је, **као њајриоџа**, желео искрено да помогне Србији (Политика, 13. 1. 2007, 10); Сматрао је да му је то, **као руководиоцу мреже**, и обавеза. (Вечерње новости, 7. 12. 2006, 31); **Као историцар**, знам да нема смисла упоређивати њихове уредничке године и моје. (Данас, 9. 6. 2022, Дан25, III); Она, рецимо то овако, под утицајем искуства свог Суперега, стеченог у Америци, **као врсна шџијунка и слободна траћанка**, одбацује ауторитарни налог који јој је у Русији усађен у Ид. (Данас, 25. 3. 2022, 22); Моја одговорност је да, **као њредседница**, покажем шта ми значи моја домовина Мађарска. (Данас, 17. 5. 2022, 11); Зато сам, **као лукави самоџролашени лаки њисац**, измислио читаву арспоетику која ме је штитила. (Политика, 8. 6. 2022, 20: Момо Капор); Трговци, **као најважнији њривредници у њо доба**, уживали су посебну благонаклоност „Законика“ (Политика, 16. 7. 2022, КУН, 3); Ви се, **као њравник**, позивате на право, законе и правду, на логику, на схватање укупне ситуације. (Печат, 16. 12. 2011, 56); **Као редџиџел**, посматрам то кроз филмове. (Данас, 26–27. 3. 2022, 7); Дачић сваки дан **као њредседник Народне скуџиџине** прима стране амбасадоре. (Политика, 14. 4. 2022, 6); Увек настојим да будем објективан у прогнозама, али **као навијач Партизана** нормално да бих волео да црно-бели славе на терену Црвене звезде. (Вечерње новости, 16. 4. 2022, 39); Од њених савременика могло се сазнати да је, **као доџаџа и њлемениџа жена**, здушно помагала сиротињу. (Политика, 23. 8. 2022, 20); Током живота свог оца Милоша, Перка му је, **као добра кћи**, из разних европских градова писала писма. (Политика, 23. 8. 2022, 20); итд.

Сама ријеч *као* је и категоријално и функционално разнообразна. У литератури постоје не мала размимолажења у одређењу њеног статуса, како категоријалног, тј. којој врсти ријечи припада, тако и функционалног и семантичког (уп.: Петровић 1976: 49–65; Прањковић 2013: 212–219; Николић 2017: 102–121; Јовановић 2020, 79–94; Крсник 2021: 124–165). Међу различитим функцијама конструкција с ријечју *као* већина аутора констатије да те конструкције, баш као и претходно анализирани с ријечју *будући*, могу бити предикатски апозитиви (в. нпр. Николић 2017: 105–108; Јовановић 2020: 89–90; Крсник 2021: 124–165). Критеријално је доказано да конструкције са *као* нису реченичне структуре. Ријеч *као* „сама нема конексиону, а ни везничку функцију, већ истиче привидност, нереалност садржаја конструкције у којој је употребљена“, а у везничку конструкцију улази кад је „праћена додатном везничком речју ‘да’ или ‘што’, што је јасно карактерише само као модификатора везничког значења.“ (Симић, Јовановић 2022: 1372). Друкчије речено, „ријеч *као* не може повеzivати *surečnice*. Као *subjunktor* се *ostvaruje* само *kada* бива *dijelom* *višečlanog* *veznika*, *pri čemu* је *drugi element* *veznički*, а *riječ kao* само *označava* *usporedbu*, *npr. kao što, kao da, kao kad.*“ (Крсник 2021: 151).

Између тих *као*-конструкција полукондензацијске и кондензацијске су само оне у којима предикатски апозитив потиче од предикатива из еквивалентне реченичне структуре с чијим субјектом или објектом дијели исти субјекат. А то су оне којима се именицом или придјевом означава „својство, или звање“ (Николић 2017: 105), односно „улога или функција референта“ (Крсник 2021: 70), који се схватају као разлози-предодређивачи радње означене предикатом.

Подлога значења ових *као*-конструкција у функцији предикатског апозитива без сумње је специфична

поредбеност. Наиме, у овим случајевима предикатски апозитиви у форми *као+именица* или *продјев* „podrazumijevaju rečenično uobličenje deduktivno kategoričkog silogizma, pri čemu se u rečenici navode svi razlikovni uz brisanje svih podudarnih elemenata triju premisa silogizma. Tako predikatski apozitiv reprezentuje veliki termin, koji je subjekat više i predikat srednje premise, dok subjekat rečenice reprezentuje subjekat srednje premise i konkluzije, a predikat rečenice odražava predikat velike premisa i konkluzije [тако нпр. у подлози значења реченице *Као навијач Партизана нормално да бих волео да црно-бели славе на терену Црвене звезде* стоји силогизам: 1) *Сваки навијач Партизана воли да црно-бели славе на терену Црвене звезде*. 2. *Ја сам навијач Партизана*. 3. Дакле, ја волим да црно-бели славе на терену Црвене звезде]. Тако се аргументација своди на силогистичку: да оно што важи за опште важи и за појединачно. У питању је дакле логичка супсумција егземплара под род или врсту. (...) Уколико је уз *као* употребљена именица, она по правилу обилежава врсту или род чија је карактерна особина изражена предикатом, а уколико уз *као* ... долази придјев, он је у правилу обједињавајући (инваријантни) елемент врсте, тако да и тај придјев репрезентује врсту. У свим су случајевима *као* и *будући* супституентни, с тим да *као* јаче потцртава (због свог поредбеног карактера) силогистичку подлогу аргументације, па се вјероватно зато уза њ (а не уз *будући*) употребљава именице за род или врсту.“ (Ковачевић 1988: 156–157). Силогистичко узрочно-посљедично значење закључивања које репрезентују ове *као*-конструкције предикатског апозитива може се дефинисати на следећи начин: *Као што свако са особином или звањем означеним именицом или придјевом гјелује онако како је означено предикатом реченице, тако гјелује и ајенс у судјекту, будући да и он има дају особину или звање*. Нпр.: *Као најстарији, Исус је постао глава породице* ← *Као што свако ко је најстарији постаје глава породице*, и Исус је, будући

најстарији, постао глава породице; Србија као слободна држава водиће самосталну политику ← Као *што* свака слободна држава води самосталну *политику*, и Србија, будући слободна држава, водиће самосталну политику. Овако представљено значење заправо је значење логичке импликације између садржаја предикатског апозитива и реализације радње или стања предиката, које се може представити условном и/или узрочном сложеном реченицом: *Ако /Зашто што је неко најстарији, он *остаје* глава породице; Ако/ Зашто што је нека држава слободна, она води независну политику*. На тај начин може се представити значење сваке од наведених реченица са *као*-конструкцијом као предикатским апозитивом.⁴²

Све наведено показује да се овакве *као*-конструкције могу сматрати полукондензованим структурама чије су исходиште *као што* реченице које одражавају дедуктивни категорички силогизам, са значењском подлогом логичкосемантичког односа импликације. Управо због тога је у свим наведеним конструкцијама ријеч *као* могуће, без бојазни од промјене значења, замијенити ријечју *дугоћи*.

За разлику од наведених поредбено-узрочних *као*-конструкција које се могу сматрати полукондензаторима у функцији предикатског апозитива, наредне *као*-конструкције с временским значењем не могу се сматрати предикатским полукондензаторским апозитивима, него предикатским кондензаторским апозитивима. Наиме, *као* у њиховом саставу није дио поредбеног *као што* или *као да* везника, тако да се као њихова исходишна (дубин-

---

42 Што не значи да *као*-конструкција наведене лексичке структуре мора увијек имати узрочно значење. То значење је најчешће, али у одређеним лексичкосемантичким међуодносима то може бити нпр. и концесивно значење, као нпр.: Највеће чудо овосезонске клупске кошарке на Старом континенту је *као [=иако] *пошуну* аутсајдер* дошло до прилике да освајањем трофеја догодине игра Евролигу. (Вечерње новости, 4. 5. 2022, 29).

ска) структура не може реконструисати поредбена клауза. Њихов реченични еквивалент нису, дакле, поредбене, него су то временске док-клаузе, што се види и по реконструисаним клаузалним структурама које дајемо у заградади са стрелицом:

Као дечак [← Док је био дечак] Ђорђе је трпео патње поробљених. (Политика, 26. 7. 2022, 23); Како сте као деце [← Док сте били деца] прослављали 1. мај? (Вечерње новости, 30. 4. – 2. 5. 2022, 39); Као младић [← Док је био младић], Сретеновић је имао кратку фудбалску каријеру. (Вечерње новости, 29. 4. 2022, 29); Још као младић [← док је био младић] учествовао је на општем распису једног пештанског удружења. (Тохољ, 239); Сретен Поповић тада је као сџарији ђак [← док је био сџарији ђак] путовао у Беч. (Политика, 23. 8. 2022, 20); Почео је да пише још као основац [← још док је био основац]. (Политика, 24. 8. 2022, 22); Још као деце [← Док је била деца] учествовала је у разним представама и мјузиклима. (Политика, 7. 6. 2022, 32); и сл.

Ове као-конструкције, како се види, као дубински еквивалент немају поредбене него временске зависне клаузе. Њихово као не потиче од сложеног поредбеног везника као што или као да, него се тумачи као „неглаголска копула“ (Крсник 2021: 154, 226). А конструкција са „неглаголском копулом као“ синонимна је са „дескриптивним инструменталом“ (Крсник 2021: 220), или, „инструменталом основне карактеристике“, како га назива М. Ивић (1954: 134). И таквом инструменталном и синонимном као-конструкцијом „precizira se stadij života referenta subjekta u kojem se odvila glagolska radnja. Utoliko se podudaraju s uobičajenim vremenskim surečenicama u koje se mogu i preoblikovati“ (Крсник 2021: 226) Међутим, дескриптивни инструментал – типа *Дјечаком је играо фудбал*; *Дјевојком је почела да долази код нас*; *Децејемом*

је учесћивовала у мјузиклима – данас је „gotovo u cijelosti istisnut konstrukcijom s neglagolskom kopulom *као*“ (Крстичић 2021: 220).

4. НЕГО /НО + ИМЕНИЦА / ПРИДЈЕВ

Одмеривши крхку хумску кобилици, одвојену пречкама и запуштену, Ормају одмах бејаше јасно како је кљу-се садашњем власнику више терет **но** *йојреба*. (Тохољ, 242); Моравица је више канализација **него** *река* (Данас, 12. 8. 2022, 14–15: наслов); Он [Скерлић] је био фантастичан, пре **но** *сенџименџалан*; епикурејац пре **но** *сириџуалиси*. (Политика, 10. 6. 2022, 14); Он је био бољи пријатељ **но** *син или сујруи, или чак оџац*. (Политика, 13. 6. 2022, 20); Стока му је некад била посао, данас му је више навика **него** *зарада*. (Блиц, 17. 7. 2022, 12); Њима је више до што скоријег завршетка рата **него** *до кажњавања Пуџина*. (Политика, 22. 7. 2022, 14); Џек је више на путу **него** *код куће*. (Политика, 26. 7. 2022, 32); Мицкјевичев текст је, наиме, више сугестиван **него** *ексџикаџиван* (Ковачевић 2003, 19: С. Кољевић); Њихова побуна је више интелектуална и вербална **него** *мисаона и конкретна*. (Ковачевић 2003, 19: В. Калезић); Само му је на том коњу орма била сељачка, више пртена **него** *кожна*. (Ковачевић 2003, 19: И. Андрић) итд.

Уколико, као у напријед наведеним примјерима, уз *нејо* или *но* долази именица и придјев која је предикатив у изходишној (дубинској) клаузи чији је субјекат подударан са субјектом главне клаузе – онда су такве *нејо/но*-конструкције полукондензоване клаузе. То су, у ствари, конструкције настале у процесу полукондензације изходишне (дубинске) поредбене диферентивне клаузе с везником *нејо шџо*, и то тако што је сложени диферентивни поредбени везник (*нејо шџо*) сведен на први дио (*нејо*), а именски предикат на предикатив: Моравица је

више канализација *неіо* (*шійо је*) река; Он је био фантастичан, пре *но* (*шійо је* дио) *сеніименіалан*.

У реченици с полукондензованом *н(еі)о*-конструкцијом исти се субјекат карактерише најмање двјема особинама, при чему је једна израженија од друге, с тим да је навођење диферентивне *н(еі)о*-конструкције предодређено употрејибљеним компаративним обликом неког придјева уз именски предикат реченице.⁴³ Тај компаративни облик захтијева навођење најмање двије у различитим степенима присутне особине исказане предикативима, прву у неглаголском предикату с копулативним глаголом, а другу као кондензатор именског предиката.

Што се пак синтаксичког статуса ових полукондензованих *неіо*-конструкција тиче, он је идентичан стаусу *као*-конструкција, јер диферентивно поредбена ријеч *неіо* не може повезивати клаузе, па сљедствено не може сама бити везник поредбених зависних клауза. Она своју везничку функцију остварује само у саставу сложеног поредбеног диферентивног везника *неіо шійо* или *неіо да*.

И прије него што дамо закључни сажетак истраживања, потребно је расвијетлити саоднос депредикатизације и полукондензација, будући да се оба та поступка темеље на елипси. И депредикатизоване и полукондензоване номиналне структуре које у свом саставу имају монолексички зависни допусни везник (*иако, мада, њремда* и *макар*) или први дио сложеног поредбеног везника (*као* и *неіо*) настале су у процесу елипсе најмање предиката зависне клаузе. Полукондензацији су притом подложне само моносубјекатске сложене реченице, тј. реченице с истим субјектом надређене и зависне клаузе, са

---

43 Ове реченице најчешће одражавају структуру перифрастичког компаратива типа: „*више/мање + іозийив њридјева/ њрилоіа + неіо + іозийив друіоі њридјева/ њрилоіа*“ (Ковачевић 2013: 19–20).

неглаголским предикатом зависне клаузе. При полукондензацији се при том редукује субјекат зависне клаузе и (семи)копулативни глагол зависне клаузе, а код зависних клауза уведених сложеним везницима редукује се и други дио везника, тако да у резултату полукондензације добијамо номиналну конструкцију састављену од зависног моноксичког везника или првог дијела сложеног (дволексичког) везника и предикатива, као нпр.: *Иако њензионисан* [← *Иако је њензионисан*], он и даље ради; *Будући лингвиста* [← *Будући да је дио лингвиста*], интересовало га је поријекло тих назива; *Ви се, као њравник* [← *као шћо је својствено њравнику*], позивате на право; *Текст је више сугестиван нејо експликаћиван* [← *нејо шћо је експликаћиван*] и сл.

Ако елиптирана реченица није моносубјекатска, ако предикат зависне клаузе није неглаголски, ако неелиптирани дио зависне клаузе није њен предикатив него неки други реченични члан, онда елиптичка номинална структура није полукондензацијска него само депредикатизацијска. Односно, у питању је неполукондензацијска елипса, што бјелодано показују сљедећи примјери, у којима у загради са стрелицом експлицирамо елиптирани дио зависне клаузе:

Временом су се геноциди умножавали, *мада* [← *се нису умножавали*] *никада у размерама јодина Шоа*] како Јевреји називају Холокауст и ликвидацију шест милиона људи. (Политика, 12. 8. 2022, 14); Сличну претњу, *иако* [← *је њонавља/изриче*] *далеко блажим њоном*, понавља ових дана Дмитриј Песков. (Политика, 13. 4. 2022, 13); Једва и да је свануло, а многи су се, *иако* [← *су се ишуњали*] *веома ојрезно*, ишуњали на улицу. (Политика, 19. 2. 2017, 24); *Иако* [← *је сјоменуо*] *ћек њред крај реченице о њриоритетима своје владавине*, председник је ипак споменуо и рад („рад, рад, рад“) као

темељ друштвеног и економског напретка. (Данас, 6. 6. 2022, 13); Јурњава се наставила, *јремда* [←се нас^тавила] *неш^то с^торије*. (Кубурић Мацура 2021, 120: Живковић, 34); И ћирилица се користи при изради нових писама, *јремда* [←се корис^ти] *знајно мање не^то ла^тиница*. (Кубурић Мацура 2021, 120: Бугарски, 104); *Иако* [← *ће је јрихв^тиши*] *невољно*, они *ће* је ипак прихватити. (Кубурић Мацура 2021, 120: Забавник, 41); Радикална странка, којој су професори требали као агитатори по паланкама, морала је да им учини по вољи, и тако је њихов закон, *иако* [← *је јрошао*] *с најше^том*, прошао кроз народно представништво (Симић, Јовановић 2002, 442: Слободан Јовановић); Промоцијом толеранције постиже се више *не^то* [← *ш^то се јос^тиже*] *табл^тоидизацијом насиља* (Политика, 18. 11. 2022, 7: наслов); Можда су се више уморили у загревању *не^то* [← *ш^то су се уморили*] *на у^такмици*. (Политика, 26. 6. 2022, 17); Партнер вас више воли *не^то* [← *ш^то ш^то волише*] *ви њега*. (Вечерње новости, 1. 7. 2022, 28); Цео играчки век Саша Илић бежао је од медија као [← *ш^то је дежао*] *ђаво од кр^тста*. (Данас, 13. 4. 2022, 13); Репрезентацију Шведске респектујемо као [← *ш^то рес^тектујемо*] *и свакој дру^тој јрош^тивника*. (Политика, 9. 6. 2022, 17); Фрижидери су напуњени као [← *ш^то су напуњени*] *за славске дане*. (Политика, 24. 11. 2022, 32); Држи пушку као [← *ш^то држи*] *вилу за ђудре* (Петровић 1976, 59: Михаило Лалић); ...птице лете по тим живим сводовима као [← *ш^то ле^те јо*] *најуш^теним т^тврђавама*. (Политика, 20. 3. 2022, 23); Овде нас третирају као *дош^таке*. [← *ш^то ш^то т^тре^тирају дош^таке*]. (Политика, 17. 4. 2022, 23); и сл.

За неке депредикатизацијом добијене конструкције *као+именица* или *јридев* у литератури је већ уочено (Петровић 1976: 57; Николић 2017: 110) да могу бити резултат елипсе како *као ш^то* тако и *као да* зависне поредбене клаузе, што експлицитно потврђују следећи примјери:

Позорница је бела као сне̑ [← као ши̑о је део сне̑ / као да је сне̑] и глатка као с̑и̑акло [← као ши̑о је ља̑ко с̑и̑акло / као да је с̑и̑акло]. (Петровић 1976, 63: Милош Црњански); Син ти је крупан као Краљевић Марко [← као ши̑о је кру̑ан Краљевић Марко / као да је Краљевић Марко] (Петровић 1976, 63: Добрица Ћосић); Изашао је нечујан као сена [← као ши̑о је нечујна сена / као да је сена] (Петровић 1976, 63: Десанка Максимовић); А сад, ето, ти црвени гардисти пролазе крај њега, као већ с̑и̑ари љознаници [← као ши̑о љролазе с̑и̑ари љознаници/ као да су с̑и̑ари љознаници] (Петровић 1976, 57: Иво Андрић); Жена се, од те реченице, осећа, као с̑и̑релом љо̑ођена [← као ши̑о се осећа жена с̑и̑релом љо̑ођена / као да је с̑и̑релом љо̑ођена] (Петровић 1976, 58: Милош Црњански); Само је мати као луда [← као ши̑о љонавља луда жена/ као да је луда] понављала у себи: „Лепота је болест“ (Николић 2017, 110: Милорад Павић); Дробац је ишао за вама као о̑чињен [← као ши̑о иде неко о̑чињен / као да је о̑чињен]. (Николић 2017, 110: Љубодраг Симовић); Пламен уљанице залепрша по штали као љре̑лашена дуљина [← као ши̑о зале̑рша љре̑лашена дуљина/ као да је љре̑лашена дуљина] (Николић 2017, 109: Данило Киш); Црвени су гроздови висили над његовом главом као минђуше [← као ши̑о висе минђуше/ као да су минђуше] (Николић 2017, 109: Данило Киш); ...а он је, јаој, плакао као мало де̑ше [← као ши̑о љлаче мало де̑ше/ као да је мало де̑ше] (Николић 2017, 108: Данило Киш) итд.

Као што се види, именица или придев уз ријеч као могу се интерпретирати и као еквивалент граматичког субјекта или као еквивалент предикатива из елидиране зависне клаузе. Уколико се тумаче као субјекти, онда такве конструкције по два критеријума не припадају полукондензацијским: неподудане су са субјектом реченице, а предикат им није копулативни него је по правилу

подударан с нередукованим предикатом реченице. Такав неполукондензацијски статус имају конструкције којима је исходишна клауза реална поредбена клауза с везником *као што*. Уколико се за исходишну клаузу тих конструкција узме иреална поредбена клауза с везником *као да* – онда је елидирана *као*-конструкција полукондензацијска конструкција, јер је настала у процесу елидирања копулативног глагола из неглаголског предиката чији је субјекат подударан са субјектом надређене клаузе.

Из тога се, међутим, као исправан не може извести закључак да све елидирани зависне клаузе са сложеним везницима који у свом саставу имају *да* за резултат имају полукондензацијске номиналне конструкције. Истина је да су од зависних клауза са сложеним везницима у српском језику полукондензацији подложне само оне с поредбеним везницима *као што*, *као да* и *не то што*, али то не значи да су те клаузе једине које се могу депредикатизовати. То потврђују ексцептивне номиналне конструкције *осим+именица* и *умјесто+именица*, које су настале у процесу елиптирања зависних ексцептивних клауза с везницима *осим да/што* и *умјесто да/што*, чему су експлицитна потврда и следећи примјери:

Уместо на њовак [← *Уместо да њецају на њовак*], пецају на магнет (Политика, 24. 6. 2022, 15: наслов); *И уместо на штиаке* [← *И уместо да се наслањаш на штиаке*], наслањаш се на Христа (Политика, 4. 6. 2022, КУН, 3: Коста Косовац); *Уместо добар дан* [← *Уместо да каже добар дан*], он каже живела Србија. (Данас, 9. 6. 2022, 5); *Осим о мандаџару* [← *Осим што се њовори о мандаџару*], говори се о могућим кадровским решењима и потенцијалним министрима. (Политика, 10. 8. 2022, 5); *Осим за соларне њанеле* [← *Осим што се очекује за соларне њанеле*], очекује се субвенција за замену столарије. (Политика, 27. 5. 2022, 14); *Осим на кашњења* [← *Осим што се жале на кашњења*], грађани се жале и на изоста-

нак климатизације у аутобусима. (Вечерње новости, 26. 5. 2022, 19); итд.

Ако се зна да полукондензацији нису подложни зависне реченице са сложеним ексцептивним (увијек сложеним) зависним везницима, наведени примјери бјелодано показују да је депредикатизација шира од полукондензације, тј. да свака полукондензација јесте депредикатизација, али да свака депредикатизација није полукондензација.

ЗАКЉУЧАК

Полукондензација зависних клауза представља превођење зависне везничке финитне клаузе у нефинитну конструкцију у којој је задржан везник или дио везника зависне клаузе и предикатив као еквивалент именског предиката из финитне клаузе.

Ако је при полукондензацији задржан цијели везник, полукондензоване структуре и даље остају клаузе, док у случајевима „половљења“ сложеног везника полукондензоване структуре постају непредикатски реченични члан најчешће са сатусом предикатског апозитива. Статус предикатског апозитива немају само полукондензоване *неіо*-конструкције јер су оне нужне поредбени допунски комплементи компаративне ријечи у структури реченице.

Да је полукондензација у ствари кондензација застала на пола пута, потврђују сви типови допусних, узрочних и поредбено-узрочних полукондензатора, јер се у свима њима укидањем везника или дијела везника полукондензатори изражени придјевом или именичком синтагмом по правилу могу превести у праве (невезничке) кондензаторе (уп.: ...јер је, иако *кљаси*, савладао умијеће бру-

шења мачева → ...јер је, кљасиј, савладао умијеће брушења мачева; Будући одличан јознавалац људске јашијине, Кинугаса не пропушта прилику да на самом крају филма убедљиво поентира → Одличан јознавалац људске јашијине, Кинугаса не пропушта прилику да на самом крају филма убедљиво поентира; ...ово писмо не пишем теби већ својој мајци, која га као нејисмена не може прочитати → ...ово писмо не пишем теби већ својој мајци, која га нејисмена не може прочитати. Ако је уз везник или дио везника предикативна именица употријебљена без додатака, полукондензација се не може продужити на кондензацију, тј. полукондензација остаје посљедњи степен кондензације, као нпр.: Иако човек, није се понашао као човек → *Човек, није се понашао као човек; Будући линјивистија, био сам заинтересован за то → *Линјивистија, био сам заинтересован за то; Као регитиел, посматрам то кроз филмове → *Регитиел, посматрам то кроз филмове. Могућност превођења полукондензованих у кондензоване конструкције изостаје и код поредбених диферентивних нејо-конструкција, будући да су оне у тој форми нужне допуне компаративном облику придјева или прилога, а не предикатски апозитиви, уп.: Он је био бољи пријатељ но син или сујруј → Он је био бољи пријатељ *син или сујруј; Орма је више пртена нејо кожна → Орма је више пртена *кожна.

Полукондензација се с обзиром на то да ли се остварује са зависним везником или само са првим дијелом сложеног зависног везника може подијелити на: „везничку“, и б) „полувезничку“.

Везничка полукондензација у српском језику је остварљива само са једним и формалним и семантичким типом везника: допусним монолексичким везницима иако, мада, јремда и макар. Будући да су зависни везници зависни само по томе што су везници зависних клауза (али не и везници чланова просте реченице) – сви вез-

нички полукондензатори су зависне клаузе, и то безглаголске зависне клаузе (као структурно стилска варијација финитних допусних клауза). Исходиште везничкој кондензацији су, дакле, само допусне реченице са моноксичким (синхроно, дакле, простим) везницима. Ниједан други семантички тип зависних реченице није подложен везничкој полукондензацији, што значи да нема полукондензатора са простим везницима недопусног семантичког типа (нпр. временских, условних, узрочних и сл.). Разлог зашто само синхроно моноксички допусни везници учествују у полукондензацији очито треба тражити у томе што се они у цјелини (*макар*) или њихове „префиксалне“ компоненте (*и*, *ма* и *јрем*) јављају или су се у прошлости (*јрем*) јављале и као интензификатори синтаксема и синтагми (в. Јањушевић Оливери 2018: 57, 148, 165).

Полувезнички полукондензатори настају само од зависних реченица са сложеним везницима, и то не свих, него само од узрочних с везником *будући да*, поредбено еквативних с везником *као шћо* и *као да*, и поредбено диферентивних с везником *нејо шћо*. Ниједан други тип зависних реченица творен са десетинама сложених везника (в. Ђуркин 2018) не подлијеже полукондензацији. Будући да њихова „везничка компонента“ није потпуни везник зависне клаузе (не може сама уводити зависну клаузу у сложену), полувезнички полукондензатори, за разлику од везничких, нису клаузе – него неклаузални реченични чланови, и то предикатски апозитиви (са *будући* и *као*) и поредбена допуна (са *нејо*).

Кад се посматрају као прелазна форма од клаузе ка реченичном члану, онда се и из перспективе форми и семантике зависних клауза, и из перспективе семантике предикатских апозитива може закључити – да полукондензоване структуре захватају мањи дио семантичких и формалних типова зависних клауза, али и семантички

мањи дио значења изразив предикатским апозитивима као кондензованим структурама. То значи да се само код појединих семантичких типова или подтипова предикатских апозитива може остварити цијели кондензацијски пут: *зависна клауза* → *јолукондензацијор* → *кондензацијор*. Много их више у реализацији прескаче међуфазу кондензације, тј. остварује се без полукондензацијске синтаксичке јединице. Само два типа свој кондензацијски процес завршава полукондензацијом, а то су конструкције диферентивног лексичког или синтагматског *нејо*-поређења, и конструкције еквативног *као*-поређења.

ИЗВОРИ

а) дјела из књижевности, есејистике и науке:

Вук – Вук Стефановић Караџић, *Животи и обичаји народа српскога*, Београд: Политика, Народна књига, 2005.

Кекановић – Драго Кекановић, *Привржености*, Загреб: СКД „Просвјета“, 2021.

Павловић – Слободан Павловић, *Узроци и механизми синтаксичких јромена у српском језику*, Нови Сад, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2013.

Пајић – Петар Пајић, *Приче*, Београд: Просвета, 1998.

Селимовић – Меша Селимовић, *За и јројив Вука*, Београд: БИГЗ, 1987.

Тохољ – Мирослав Тохољ, *Звона за Тројицу*, Београд: СКЗ, 2010.

б) публицистички стил – новине:

Блиц – *Blic*, *dnevne novine iz Beograda*.

Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.

Данас – *Danas*, *dnevne novine iz Beograda*.

Печат – *Печай*, седмичне новине из Београда.

Политика – *Полијика*, дневне новине из Београда.

ЛИТЕРАТУРА

- Булић 2021: Halid Bulić, *Veznici u savremenom bosanskom jeziku*, Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Вујевић 2017: Вера Вујевић, *Елијса у српском и енглеском језику*, Београд: Јасен.
- Ђуркин 2018: Веселина Ђуркин, *Сложени зависни везници у српском језику*, Београд: Јасен.
- Ивић 1954: Милка Ивић, *Значења српскохрватској инструменталала и њихов развој*, Београд: Научна књига.
- Јањушевић Оливери 2018: Ана Јањушевић Оливери, *Интензификаџорске џарџикуле у савременом српском језику*, Кововска Митровица: Филозофски факултет у Пришттини, Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.
- Јовановић 2020: Александра Јовановић, „О лексеми као из угла теорије прототипа“, *Књижевност и језик*, LXVII/1, Београд, 79–94.
- Кверк и др. 1985: Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech and Jan Svartvik, *A comprehensive grammar of the English language*. New York: Longman.
- Ковачевић 1988: Милош Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Sarajevo: Svjetlost.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, „Перифрастичка компарација у српском књижевном језику“, *Грамаџичке и стилџистичке џеме*, Бањалука: Књижевна задруга, 9–45.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, „Предикатски апозитив без непосредне везе с предикатом“, *О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен, 47–63.
- Крсник 2021: Davor Krsnik, *Složeni i sekundarni predikati u hrvatskome jeziku na primjeru konstrukcija s predikatnim instrumentalom te s rijeđu kao*, doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, 27. 4. 2021. <https://repositorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A4130> (приступ: 9. 2. 2022.)
- Кубурић Мацура 2021: Мијана Ч. Кубурић Мацура, *Катџеорија концесивности у савременом српском језику*, Бањалука: Филолошки факултет.

- Мусић 1931: Аугуст Мусић, „Будући да“, *Јужнословенски филолој*, XI, Београд, 173–178.
- Николић 2017: Милка Николић, *Поредбено-начинске конструкције у српском језику*, Крагујевац: ФИЛУМ.
- Петриликова 2013: Jarmila Petrlikova, „Dependent verbless clause: its structure, function and use“, *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*, 7/1, Ankara, 55–63.
- Петровић 1976: Владислава Петровић, „О синтаксичким конструкцијама са простим и сложеним прилошким везником КАО“, *Прилози проучавању језика*, 12, Нови Сад, 47–65.
- Прањковић 2013: Ivo Pranjković, „Što је КАО“, *Gramatička značenja*, Zagreb: Matica hrvatska, 212–219.
- Радовановић 1977: Milorad Radovanović, „Imenica u funkciji kondenzatora“, *Зборник за филологију и лингвистику*, XX/1, Novi Sad, 63–144.
- Речник 2007: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симић, Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синтакса I– II*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Никшић: Филозофски факултет и Јасен, Подгорица: Црногорски универзитет.
- Стевановић 1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамаички системи и књижевнојезичка норма) II. Синтакса*, III неизмењено издање, Београд: Научна књига.

ТИПОВИ МОДАЛНИХ ИЗРАЗА У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

Сложеним глаголским предикатима сматрају се предикати састављени од непотпуног фазног или модалног глагола и допунског глагола у инфинитивној или форми *da*+презент. „Модалним глаголима називају се глаголи који не означавају неки конкретан процес, него служе за модификацију каквога другогa процеса. Они заправо успостављају модални однос (а то значи вољни, жељни, захтјевни, потицајни, вербални и сл.) између процеса означена самосталним глаголом и субјекта, односно између процеса означена самосталним (пунозначним) глаголом и говорника. [...] Фазни су глаголи слични модалнима, само што они не модифицирају процес изражен пунозначним глаголом, него означавају различите фазе појединога процеса (радње)“ (Прањковић 2013: 187, 190). Модалних глагола у српском језику има тридесетак.⁴⁴

У исцрпнијим се граматикама и појединим научним радовима констатује да су модалним глаголима у оквиру предиката конкурентни одређени модални изрази. А заправо оглагољени модални изрази,⁴⁵ јер они нужно

---

44 Прањковић (2013: 188–190) даје списак од тачно 30 модалних глагола, а првих 10 су: *хѣјейи*, *морайи*, *ѣребайи*, *ваљайи*, *смјейи*, *моћи*, *знайи*, *умјейи*, *имайи* и *жељейи*, који су и употребно најфреквентнији модални глаголи у српском језику.

45 Самтермин *модални израз* у функције еквивалента модалном глаголу двоструко је споран *и/или* непрецизан. Најприје због тога што се термин *модални израз* већ усталио у означавању модалних

у свом саставу имају и глаголску и неглаголску компоненту. Глаголска компонента је непунозначни глагол, и то по правилу или копулативни глагол *диџи*, или „перифразни глагол“⁴⁶ *имаџи*. Као неглаголска компонента оглагољених модалних израза најчешће се, ако не и једино, у литератури наводи *џриџев*. Тако искључиво о модалним изразима компонованим од глагола *диџи* и модалног придјева говоре П. Мразовић и З. Вукадиновић (1990: 279), В. Ружић (2006: 239–241); Н. Киш (2016; 2017: 307–322); П. Пипер (2005: 312–313),⁴⁷ Д. Сесар (2001: 205–207). Уз наведени тип глаголско-придјевских модалних израза (с придјевима *кадар*, *сиџобан*, *вољан*, *сиџреман*, *дужан*), још два глаголско-именичка модална израза компонована од глагола *диџи* и „приједложно падежног израза“ (*диџи у моџућносџи*, *диџи у сиџању*) наводе Ј. Силић и И. Прањковић (2005: 290). Уз глаголско-при-

израза у функцији ријечци, односно модалних прилога, као нпр: *без сумње*, *без шале*, *на срећу*, *на жалосџи*, *с разлоџом* и сл. А потом што модални изрази који су еквиваленти модалним глаголима никад нису, као они у функцији ријечци, само неглаголски/безглаголски, него морају у свом саставу имати и непунозначан глагол, тако да су у питању изрази чије су нужне компоненте непунозначни глагол и неглаголска – придјевска, именичка или прилошка – лексема. Тако су оглагољени модални изрази с обзиром на врсту неглаголске лексеме у свом саставу троврсни: а) глаголско-придјевски модални изрази, б) глаголско-именички модални изрази, и б) глаголско-прилошки модални изрази.

46 „Перифразним глаголима називају се глаголи који (бар једним од својих значења) могу бити саставним дијелом глаголских перифраза, тј. конструкција које подразумијевају чврст (неријетко и фразеологизиран и/или лексикализиран) спој глагола и именске ријечи (обично одглаголне или отпридјевне именице с приједлогом или без приједлога), нпр. *водиџи борбу*, *изразиџи захвалносџи*, *сиџуиџи на снаџу*, *довесџи у џиџање* и сл.“ (Прањковић 2013: 191).

47 Истина, придјевским модалним изразима с придјевима *вољан*, *вредан*, *дужан*, *кадар*, *рад*, *џринуџен*, *сиџреман*, *сиџобан*, П. Пипер додаје и „декомпоновани предикат *диџи у сиџању*“ (Пипер 2005: 313).

дјевске модалне изразе, П. Пипер и И. Клајн (2022: 358) констатују и постојање глаголско-прилошких модалних изрза састављених од глагола *бићи* и прилога *моуће*, *пошредно*, *неошходно* и *нушно*. М. Алановић констатује постојање именичких модалних изрза у вриједности модалних глагола у оквиру „глаголског комплекса“ (Алановић 2018: 119). Једино М. Стевановић наводи сва три структурна типа модалних изрза састављена не само од глагола *бићи* него и од *немаћи* и придјева, прилога или именице (Стевановић 1979: 39, 598–599).⁴⁸

У наведеној србистичкој и/или серброкroatистичкој литератури која помиње оглагољене модалне изразе нема јединственог мишљења о њиховом предикатском статусу. У литератури се сусрећу два мишљења. По првом, превлађујућем мишљењу, наведени модални изрази представљају предикативни дио неглаголског (именског) предиката. Тако Н. Киш констатује да се придјеви са значењем оптативне модалности „налазе у позицији лексичког језгра копулативног или семикопулативног предиката персоналне реченице и као типични комплемент везују за себе допунску клаузу“ (Киш 2017: 312). Д. Сесар такве придјеве сматра „модалним предикативом“, тј. да представљају „придјевски дио именскога предиката који се може замијенити значењски блиским модалним глаголом (нпр. бити присиљен = морати)“ (Сесар 2001: 2007). М. Алановић (2018: 122–127; 149–154) безизузетно примјере с копулом и придјевом био он модални или не, и прилогом био он модални или не сматра именским и прилошким предикативима копулативних предика-

---

48 М. Стевановић (1979: 39) наводи реченичне потврде и за придјевске изразе (*дужан си*, *пошова је*), и за прилошке изразе (*пошредно је*, *жао је*, *шужно је*, *неправедно је*) и за именичке изразе (*немаћи право*, *дужности је*, *не бићи у сћању*, *срамота је*), од којих сви, како ћемо видјети, нису конституенти сложеног глаголског предиката, иако им такав статус Стевановић експлицитно одређује.

та, док у примјерима именичких израза састављених од глагола *имаји* или *бији* и модалних именица које „алтернирају са одговарајућим модалним глаголима ... допунска клауза добија статус клаузоида, укључујући се у састав глаголског комплекса, нпр. *Имам жељу/желим да њујујем...*“ (Алановић 2018: 119). По мишљењу Ј. Силића и И. Прањковића „посебном врстом копулативног предиката или, боље рећи, копулативног дијела предиката, може се сматрати разлагање модалних глагола на копулу и именски дио, који обично има облик придјева или приједложно-падежнога израза.“ (Силић, Прањковић 2005: 290). П. Пипер функцију модалних придјевских и прилошких израза изједначава са функцијом модалних глагола, сматрајући да „модални аналитички предикати имају у свом саставу неки од модалних глагола или модалних израза“, који су „семантички непотпуни ако нису употребљени заједно с неким пунозначним глаголом, чије значење модификују“ (Пипер, Клајн (2022: 358; Пипер 2005: 313). На неколико српских и енглеских модалних придјевских и именичких израза као преводних еквивалената указује Т. Михаић Пијетловић (2020: 33–57). Једино М. Стевановић експлицитно модалне именске, прилошке и придјевске изразе, изједначавајући их функционално са модалним глаголима, подводи под сложене глаголске предикате: „Не само глаголи већ и именски, односно придевски или прилошки изрази непотпуног смисла са глаголима у презенту и везником *да* испред њега, или у инфинитиву, као својом допуном, такође чине *сложене њредикаије*“ (Стевановић 1979: 39).

Истина, и код неких других аутора имплицитно се указује на то да модални, посебно придјевски изрази могу бити дијелом сложеног глаголског предиката, констатацијом да њихова комплемент, осим допунске *да*-клаузе, може бити и инфинитив. Тако П. Мразовић и З. Вукадиновић констатују да „мали број придева

може за себе да веже искључиво зависну реченицу или *инфинитивну конструкцију*“ (Мразовић, Вукадиновић 1990: 279). Слично мишљење о допунама модалним придевским изразима износи и В. Ружић кад каже да они „добијају као допуну реченицу или, евентуално, *инфинитив*“ (Ружић 2006: 240). Н. Киш између 32 придјева оптативе модалности издваја четири за које каже: „Само се уз придеве: *приреман, рад, склон* и *сиреман* у улози модалног индикатора пропозиција може исказати инфинитивом одговарајућег глагола“ (Киш 2017: 312). Ј. Силић и И. Прањковић (2005: 290) у свим примјерима предиката с модалним изразима као њихову нужну допуну наводе искључиво инфинитив.⁴⁹ „Инфинитив као комплементизатор могућ је само када су идентични носиоци управне и допунске предикације“ (Ружић 2006: 241). А то је нужан услов за употребу не само инфинитивне него и *да*-презентске допуне у сложеном глаголском предикату, јер су „модални глаголи у аналитичким предикатима са *да*-конструкцијама одлика моноагентивних реченичних структура у том смислу што је агенс модалног глагола и пунозначног глагола исти. [...] Ако у реченици са модалним глаголом постоји хетероагентивност, таква реченица није проста, него сложена реченица са допунском клаузом“ (Пипер, Клајн 2022: 359). Из тога логично проистиче да у свим случајевима моносубјекатских реченица у којима постоји могућност међусобне замјене инфинитива и *да*-конструкције уз модалне изразе,⁵⁰ баш као што

---

49 Па је тим чудније да они предикате с модалним изразима сматрају „врстом копулативног предиката“.

50 Али не на основу писаних потврда аутора из Србије, како то чини нпр. Н. Киш (2016; 2017), јер је у Србији, за разлику од западних простора српскога језика, употребу инфинитива готово потпуно потиснула *да*-презентска конструкција, тако да ни језичко осјећање за употребу инфинитива чак ни код лингвиста, а камоли код других посленика писане ријечи са тог простора српскога језика није сигурно.

је то случај и са модалним глаголима, оглагољена модална конструкција и *ga*-допуна имају вриједност сложеног глаголског предиката, а не сложене реченице са *ga*-допунском клаузом. Тај критеријум је тим више значајан ако се зна да је „у предикатима у чијем су саставу модални глаголи и модални изрази начелно могуће употребити или инфинитив пунозначног глагола или *ga*-конструкцију с тим глаголом“, јер „избор инфинитива или *ga*-конструкције у таквим предикатима не зависи само од тога који је модални глагол у питању, него и од његовог синтаксичког окружења“ (Пипер, Клајн 2022: 361).

Као што се из датог прегледа види, србистичка и/или сербокroatистичка и граматичка и научна литература по правилу само региструје постојање сложених глаголских предиката с модалним изразима, без готово икаквих ширих научних анализа њиховог статуса. Будући да се тек мимогредно у литератури скреће пажња на постојање сложених глаголских предиката с конституентским модалним изразима, а да до сада том питању није, колико нам је познато, посвећен ни један једини рад, циљ нам је, на основу богатог корпуса публицистичког стила савременог српскога језика,⁵¹ пописати и – уз уважавање синтаксичких, лексичких и семантичких критеријума – описати типове модалних исказа у саставу сложеног глаголског предиката. При опису модела предиката с конституентским модалним изразима покушаћемо дати одговор и на у литератури присутна спорна тумачења појединих аспеката овог типа предиката, истовремено отварајући и нека од питања која до сада нису била предмет србистичког и/или сербокroatистичког синтаксичког научног интересовања.

---

51 Списак извора наведен је на крају рада. Осим примјера из тих извора користили смо се, истина ријетко, и примјерима како из литературе, тако и са интернета.

У анализи ћемо модалне изразе у саставу сложеног глаголског предиката класификовати према два комплементарна критеријума: а) према типу глагола у саставу модалног израза, и б) према типу неглаголске компоненте у саставу модалног израза. На основу та два критеријума издвајамо три темељна модела оглагољених модалних израза: 1) *їлаїолско-їридјевски модални изрази*, тј. модални изрази састављени од глагола *диїи* и неког модалног придјева; 2) *їлаїолско-именички модални изрази*, који су, с обзиром на тим глагола у свом саставу, двоврсни: а) изрази са глаголом *диїи* и именицом у неком зависном падежу, б) изрази с глаголом *имайи* и именицом у акузативној или генитивној беспредлошкој форми; и 3) *їлаїолско-їрилошки модални изрази*, које чини комбинација глагола *диїи* и неког модалног прилога.

МОДАЛНИ ИЗРАЗИ ТИПА

„БИТИ + МОДАЛНИ ПРИДЈЕВ“

У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

Од свих оглагољених модалних израза највише је писано о онима придјевског типа. Они су чак и монографски описани у оквиру обраде придјевских допуна у савременом српском језику (Киш 2016), а онима са оптативним модалним значењем, који представљају велику већину, посвећен је и посебан научни рад (Киш 2017). Међутим, ни у монографији ни у датоме раду није освјетљаван проблем разграничења употребе датих израза у саставу сложеног предиката и зависносложене допунске реченице. Н. Киш само констатује који од придјева има као комплемент допунску *да*-клаузу и/или инфинитив. За око четрдесетак придјева ауторка наводи да им комплемент може бити „допунска клауза“, док само за десет придјева, и то четири са значењем оптативне мо-

далности (*йриїреман, рад, склон и сїреман*), три са значењем деонтичке модалности (*дужан, обавезан и йозван*) и три са модалним значењем способности (*йодобан, сїособан и кадар*) констатује да као допуну могу имати инфинитив (Киш 2016: 75, 176–177; 2017: 312). Ауторка – као ни М. Алановић у студији о допунским реченицама (2018: 91–197) – не дистингуира случајеве у којима је допунска *да*-конструкција дио предиката, од случајева у којима је она зависна допунска клауза. Из тога се погрешно може закључити да све *да*-презентске допуне придјевима представљају зависне допунске клаузе, како те допуне Н. Киш и М. Алановић и именују, док само инфинитивне допуне са датим придјевима чине сложени (глаголски) предикат. Притом је Н. Киш за постојања и инфинитивне придјевске допуне примијенила врло неегзактан, мало је рећи споран, критеријум потврде датог типа допуне у електронском *Корпусу савременої срїскої језика* Математичког факултета у Београду, који готово искључиво чине текстови са говорног подручја Србије, гдје је инфинитив готово потпуно потиснут од *да*-презентске конструкције (в. напомену 50).

И наш сав корпус чине текстови публицистичког стила са подручја Србије, па због тога критеријум ријетке употребе инфинитива као синонимног конкурента *да*-презентској конструкцији и не може бити одлучујући за проглешење *да*-допуне клаузом или дијелом предиката. За одређење конструкција састављених од придјевских модалних израза и *да*-презентске допуне као сложених предиката, а не као сложених двокаузалних реченица – одлучујућа су била неколика критеријума: а) критеријумом моноагентивности, тј. истости субјеката и оглагољеног придјевског израза и *да*-презентске допуне, б) критеријумом немогућности употребе *да*-допунске конструкције уз наведени придјевски израз у било којој форми мимо презентске, в) критеријумом немогућности

употребе *да*-допуне са хетероагентивним (неподударним) субјектима, и г) критеријумом могућности замјене *да*-презентске конструкције инфинитивом, замјене која је можда неуобичајена за источни, али је по правилу могућа у западном српском језичком изразу.

Вишегодишњом ексцерпцијом коруса публицистичког стила савременог српског језика издвојили смо чак 47 модалних придјевских израза који са *да*-презентском допуном чине сложени предикат, а не сложену реченицу. У питању су придјевски изрази у чијем је саставу и потврдна или одрична форма глагола *дијти*⁵² а уз које конструкција *да*+презент има функцију допунске предикатске компоненте:

- 1) *дијти власџан да...*; 2) *дијти вољан да...*; 3) *дијти вредан да...*; 4) *дијти јојов да...*; 5) *дијти дорасџао да...*; 6) *дијти дужан да...*; 7) *дијти жељан да...*; 7) *дијти задужен да...*; 9) *дијти кадар да...*; 10) *дијти комјетенџан да...*; 11) *дијти меродаван да...*; 12) *дијти мерџоран да...*; 13) *дијти моћан да...*; 14) *дијти надлежан да...*; 15) *дијти намеран да...*; 16) *дијти невољан да...*; 17) *дијти немоћан да...*; 18) *дијти ненадлежан да...*; 19) *дијти нејозван да...*; 20) *дијти несклон да...*; 21) *дијти несџреман да...*; 22) *дијти овлашћен да...*; 23) *дијти обавезан [= дужен] да...*; 24) *дијти обавезан [= задужен] да...*; 25) *дијти одлучан да...*; 26) *дијти оран да...*; 27) *дијти осућен [= џредодрећен] да...*; 28) *дијти осућен [= кажњен] да...*; 29) *дијти јододан да...*; 30) *дијти јозван да...*; 31) *дијти џредисџонџан да...*; 32) *дијти џредодрећен да...*; 33) *дијти џриморан да...*; 34) *дијти џрипућен да ...*; 35) *дијти џриџраван да...*; 36) *дијти џриџреман да...*; 37) *дијти џрџсиљен да...*; 38) *дијти рад да...*; 39) *дијти решен да...*; 40) *дијти склон да...*; 41) *дијти слододан да...*;

52 То вјероватно није и коначан списак свих оглагоњених придјевских израза у саставу сложеног глаголског предиката.

- 42) *бийи сїосодан да...*; 43) *бийи сїреман да...*; 44) *бийи сїречен да...*; 45) *бийи уїоран да...* 46) *бийи уїућен да...*
47) *бийи храдар да...*

Већина док фарба и куца ускршња јаја није власна да їолемисе са патријархом. (Данас, 18. 4. 2023, 11); Он је вољан да їира. (Политика, 15. 7. 2022, 18); Он је вредан да се чїїа (Пипер 2005:313); Жена је била їоїїова да їође за њим. (Политика, 31. 7. 2022, 23: Растко Петровић); Власт у Србији није дорасла да реши овај проблем. (Киш 2016: 74) Послодавац је дужан да їлаїи и одређени износ за осигурање (Вечерње новости, 5. 4. 2006, 4); Био сам жељан да їуцам, јер је био рат. (Вечерње новости, 10. 4. 2006, 12); Зато је свака република и нација била задужена да међу својима їронађе „непријатеље“. (Политика, 6. 8. 2023, 9); Истраживачи су кадри да математички їредвиде брзину промена за сваку реч. (Политика, 17. 11. 2007, КУН, 8); Станивуковић каже да није комїеїенїан да оцијени о каквом злочину се ради (<https://www.youtube.com › watch>); Једино сам ја меродавна да одлучим који делови мог власништва могу поћи са мном, а који не. (<https://sr.glosbe.com/sr/sr/merodavan>); Жири је мерїїоран да їроцїењује филмове. (<https://www.slobodnaevropa.org>); Моћни [су] да уїоїреде кључ мира за КиМ (Вечерње новости, 3. 10. 2023, 2: наслов); ...да је надлежни спортски савез надлежан да то учини. (Политика, 13. 8. 2023, 16); Вучић није надлежан да одређује минималац (Данас, 22. 8. 2023, 16: наслов); Калај је био намеран да уїоїїави бошњачки језик и бошњачку нацију. (Политика, 21. 7. 2022, 22); Уз то, Буш ће радити са подељеним, у себе загледаним Конгресом, који је крајње невољан да шаље америчке трупе ван земље. (Киш 2016: 181); Немоћни смо да решимо проблеме на стадионима (Политика, 27. 4. 2015, 32); Ковачевић је објаснио да све градске општине тешко функционишу јер су потпуно обезвлашћене и стога ненадлежне да решавају број-

не проблеме грађана. (Киш 2016: 78); Дај у штампу ту вражију ствар! Изјавићу да сам нејозван да дам савет о томе. (Киш 2016: 79); ...сада смо несјремни да се суочимо са овом тужном истином. (Данас, 27. 3. 2023, 19); Београд ди такође дио овлашћен да сјроводи србизацију Црне Горе. (Данас, 18. 4. 2023, 20); Ко је довољно глуп одавезан је да њрави и велике глупости. (Политика, 23. 4. 2023, 22; Милен Миливојевић); Србија је тада одавезана да најрави пругу од Београда до Врања и границе са Турском и Бугарском за три године. (Вечерње новости, 3. 9. 2023, 8); Био је одлучан да се бори до краја суђења (Блиц, 12. 3. 2006, 9); Богдан Богдановић је сјреман и оран да се враиши у државни тим. (Политика, 5. 7. 2023, 18); С ким сам ја осуђен да делим исти век! (Горан Петровић, *Пайир са воденим знаком*, Београд: Лагуна, 2022, 147); Достојевски [је] осуђен да у затвору јроведе године усред групе најокорелијих злочинаца. (Политика, 6. 8. 2023, 19); ...указано је на сумњу да родитељи нису јододни да се сјарају о детету. (Данас, 29. 3. 2023, 5); Критичар је јозван да суди у име разума. (Ружић 2006, 239; Р. Животић); Он је јредоређен/јредисјониран да дуде шампион. (разг.); Не могу бити песимиста, јер сам жив, па сам јриморан да дудем оптимиста. (Политика, 30. 10. 2022, 32); Москва ће биши јринуђена да јредузме узвратне мере. (Вечерње новости, 5. 4. 2023, 11); Вашингтон није јријраван да дели командну палицу. (Политика, 14. 4. 2023, 22); Он је јријреман да нам се у томе јридружи (разг.); Он је сада јрисиљен да јушјује светом. (Политика, 13. 8. 2023, 28); Председник Србије склон је да доноси одлуке супротне оним информацијама које се појављују у јавности. (Данас, 22. 7. 2022, 3); Колико год пута сам тако нешто чуо, нисам био склон да у то јоверујем. (Данас, 2. 11. 2022, 11); Дудаковић [је] слободан да јреши сведоцима (Вечерње новости, 28. 4. 2023, 5; наслов); Ако ви нисје сјосодни да јојишишеје Темелни уговор – поднесите оставку. (Политика, 21. 7.

2022, 4); Такође је рекао да *је сиреман да ѿошћује* одлуке суда. (Вечерње новости, 31. 3. 2023, 11); Академик Љубомир Симовић *дио је сиречен да ѿрисусћује* скупу. (Вечерње новости, 16. 5. 2023, 23); Због повреде и гипса који сам носила три месеца *нисам* баш *рада да сћанем* на скије. (Вечерње новости, 12. 1. 2015, 29); *Решен је да разошћрије* починиоце. (Политика, 4. 2. 2023, 32); Брђанин *[је] ућоран да се врашћи* (Вечерње новости, 7. 8. 2023, 33: наслов); Банке су одобравале кредите на поверење, а сада *су ућућене да* и саме *ћраже* помоћ од владе не би ли се што пре стабилизовале и задржале поверење штедиша и пословних партнера (Киш 2016: 177); Знао сам да га поседујем, али *нисам дио довољно храбар да ћа ћрикажем*. На таленат мислим! (<https://www.instagram.com/p/CfuJpCВIbjR/>) итд.

Сви наведени придјевски модални изрази представљају „волунтативна модалност, којом казивач исказује своје мишљење о увјетима остваривости неке ситуације, односно о нужности, могућности или намјери (жељи) да се она оствари“ (Сесар 2001: 207). Унутар широко схваћене волунтативне модалности, дати се прилошки изрази могу, према критеријумима Н. Киш (2017), семантички спецификовати троврсно: а) изрази са значењем *особине ћићиа сћособносћи, важносћи и сл.* (*власћан, дорасћиао, овлашћен, меродаван, мерићоран, ѿододан, сћособан, кадар, комћетћенћан, несћособан, осућен [ћредорећен], ћредисћониран, ћредогрећен, надлежан, ненадлежан, ѿозван, нећозван*), б) изрази са значењем *деонћићке модалносћи*, које подразумеијева обавезност извршење неке радње (*дужан, обавезан, ућућен, ћриморан, ћринућен, ћрисиљен, задужен, осућен, сћречен, ѿозван*), в) изрази са значењем *оћићаћивне модалносћи*, којима се исказује жеља, воља или спремност за извршење радње (*жељан, одлучан, ућоран, вољан, сћреман, намеран, решен, ѿошћов, ћрићраван, ћрићреман, рад, склон*,

несклон). И управо семантичка разнообразност придјевских израза уз лексичкосемантичке специфичности сваког од придјева у њиховом саставу указују на то да дати придјевски изрази нису са конкурентним модалним глаголима у синонимском него тек у блискозначном односу.

Када се погледа списак придјева у саставу модалних придјевских израза, види се да су ти придјевци двоврсни – у питању су или прави придјевци, или девербативни придјевци, с тим да је у сва три наведена семантичка типа много више девербативних од правих придјева. Међу тим девербативним придјевима најбројнији су они у форми глаголског придјева трпног, који су без изузетка деривирани од перфективних глагола, иако означавају стања у којим се налази субјекат. Код њих је, дакле, придјевска компонента надређена глаголској. „Код оваквих именских предиката са трпним придјевом изведеним од перфективних глагола долази до колизије између видске вриједности глагола од ког је изведен трпни придјев и видске вриједности самога предиката – он, наиме, означава именовано стање ствари у трајању.“ (Танасић 2005: 93).

Синтаксички се дати придјевски изрази могу подијелити у обавезно предикатске и факултативно предикатске. У прву групу спадају придјевци чије је употреба везана искључиво за глаголско-придјевске изразе у саставу сложеног глаголског предиката. То су придјевци типа „*predicativa tantum*, тј. могући су само у саставу предиката (вољан, вредан, дужан, кагар /арх./, рад /арх./)“ (Пипер 2005: 312–313).⁵³ У другу групу придјева што творе и при-

---

53 Наш корпус оповргава квалификацију придјева *кагар* и *рад* као архаизама. Наиме, ти придјевци у публицистичком стилу савременог српског језика спадају међу фреквентније и врло обичне. Уз то, очито је да под *predicativa tantum*, с обзиром на значење које имају у придјевском изразу, потпада већи број придјева од пет наведених (с тим да је спорно да ли ту уопште спада придев *вредан*, уп.: *Он није вредан да се њолико секираш збој њеја*), као нпр.: *решен*,

дјевске изразе спадају придјевски чија се дистрибуција не своди само на употребу у глаголско-придјевским изразима у саставу сложеног предиката, него могу бити употребљени атрибутивно, па сљедствено и у статусу предикатива посебне реченице или клаузе. Такви су нпр.:⁵⁴ *меродаван, мерийџоран, комйейенйиан, слободан, сйосодан, йринуђен, йрисиљен, сйречен, власйиан, немођан, нейозван, йрийраван, йриморан* и не само они. Ти придјевски логично имају ширу дистрибуцију од придјева *predicativa tantum*, тако да само од контекста зависи у којој ће функцији бити употребљени: да ли у саставу глаголско-придјевског израза, да ли као конгруентни атрибути, или пак као предикативи неке прости реченице или клаузе у сложеној. Али ни они не чине синтаксички недјеливу категорију, зато што се неки од њих сами могу појавити у функцији атрибута или предикатива, док други нужно захтијевају рецисијску допуну - или падежну, односно предлошко-падежну, или *да*-клаузалну (нпр.: *несклон йџоме, склон йовредама; нейододан за йџо, несйремман за йџо, йредогређен за йџо, йриморан на йџо, йрисиљен на йџо, надлежан за йџо* и сл.).

МОДАЛНИ ГЛАГОЛСКО-ИМЕНИЧКИ ИЗРАЗИ У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

Сви модални глаголско-именички изрази су перифрастички, јер представљају конструкцију састављену од двије компоненте: а) непунозначног перифразног глагола *имайи* или *бийи*, и б) номинализованог израза, тј. именице у падежној или предлошко-падежној форми. Модални перифрастички изрази се - узме ли се за кри-

---

йџџов, власйиан, намеран, одлучан, обавезан, одлучан, йозван ...

⁵⁴ Као придјеве који „могу бити употребљени и атрибутивно“ П. Пипер (2005: 313) наводи само три: *йринуђен, сйремман, сйосодан*.

теријум творбено-трансформациони саоднос са конкурентним модалним глаголом – могу подијелити у два типа: 1) декомпоновани модални глаголско-именички изрази, и 2) перифрастични глаголско-именички изрази. Та два типа израза „се битно разликују према способности њиховог свођења на једну глаголску лексему. То је код декомпонованог могуће, он нужно имплицира постојање недекомпонованог, једнолексемског глагола из којег се деривира декомпоновани, као његова функционална варијанта без разлике у значењу (могућност ревербализације) уз могућност стилистичког маркирања, а код перифрастичког таква могућност не постоји и имплицира се значење двоелементне глаголско-именичке конструкције дескриптивног карактера јер глагол на одређени начин модификује дати израз уносећи у њега различите семантичке компоненте“ (Тодоровић 2023: 31).

ДЕКОМПОНОВАНИ ИЗРАЗИ ТИПА „ИМАТИ + МОДАЛНА ГЛАГОЛСКА ИМЕНИЦА“ У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

У србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури ни један аутор који је говорио о модалним изразима не само да не употребљава термин „декомпоновани модални израз“ него и не наводи ниједан примјер за постојање ових израза у форми „имати+модална девербативна именица“.

При ексцерпцији примјера из публицистичког стила савременог српског језика забиљежили смо сљедећих 14 модалних именичких израза који са *да*-презентском допуном чине сложени предикат, а не сложону реченицу. У питању су именички изрази у чијем је саставу потврдна или одрична форма глагола *имати*/ *немати* а уз које конструкција *да*+презент има функцију допунске предикатске компоненте:

1) *имайи вољу да...*; 2) *имайи дозволу да...*; 3) *имайи доуушићење да...*; 4) *имайи жељу да...*; 5) *имайи задатак да...*; 6) *имайи моућносй да...*; 7) *имайи моћ да...*; 8) *имайи намеру да...*; 9) *имайи обичај да..* 10) *имайи одлуку да;* 11) *имайи йонуду да...* 12) *имайи йоућреду да...* 13) *имайи решење да...* 14) *имайи снаје да...*

Србија *има вољу да* све то реши (Вечерње новости, 28. 2. 2013, 37); *Немайе воље да се удубљујете* у пословне проблеме. (Политика, 18. 4. 2023, 30); Истовремено, опозиција *ће* сада *имайи моућносй да изласа* неповерење влади. (Вечерње новости, 17. 3. 2023, 10); Србија наравно *нема моућносй да* се сама *одује* немачком утицају. (Политика, 16. 8. 2023, 23); Војко једини *има* истинску *моћ да уједини* регион. (Данас, 17. 3. 2023, 15); Показало се да *имамо и моћ да уиичемо* на процесе. (Политика, 14. 8. 2023, 6); Он *је имао* велику *жељу да йосйане* изврсни трубач. (Вечерње новости, 13. 8. 2023, 10); *Имам* само *жељу да радим* конкретне ствари. (Вечерње новости, 10. 7. 2022, 3); Челси *је имао намеру да га доведе* и на зиму. (Вечерње новости, 15. 8. 2023, 45); Ђоковић *нема намеру да се вакцинише* против вируса корона. (Политика, 26. 7. 2022, 18); У Даровојеру *је имао обичај да се уйушйа* у разговор са сељацима-кметовима. (Политика, 6. 8. 2023, 19); Књаз Милош Обреновић *је имао обичај да уобречно йодиге* порезе. (Политика, 13. 8. 2023, 8); *Имайе* све већу *йоућреду да се ексийонирайе*. (Политика, 8. 4. 2023, 26); *Немам йоућреду да* било коме *удовољавам*. (Вечерње новости, 6. 8. 2023, 40); Партизанови фудбалери данас *имају задатак да йобеге* екипу Радника. (Политика, 17. 3. 2023, 17); Један од окривљених Горан Стојановић *имао је задатак да* као полицијски службеник ... *ради* на откупљивању личних карата. (Вечерње новости, 25. 3. 2023, 6); Џакарта тоне, а председник Индонезије *има решење - да саиради* нову. (<https://www.nedeljnik.rs/dzakarta>); Ђаво *има доуушићење да* само уз помоћ стра-

сти, мисли и имагинације *ућииче* на човека. (<https://stil.kurir.rs/lifestyle/zanimljivosti/50620/>); Како одабрати врсту психотерапије и ко *има дозволу да их љружа*. (<https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-65711775>); Популарни Манчо *има љонуду да љреузме* националну селекцију Саудијске Арабије. (Вечерње новости, 15. 8. 2023, 45); Они, међутим, као ни Курти, *немају снаје да оріанизују* овакав инцидент. (Политика, 27. 9. 2023, 22); и сл.

Као што се види, није велики број глагола подложен декомпоновању са непотпуним „перифразним“ глаголом *имајти/немајти*. Ти декомпоновани глаголи по типу модалне семантике могу се подијелити у двије групе. Прву чине седам глагола, од којих су четири прави модални глаголи. То је глагол *моћи*, који има двије декомпоноване варијанте: *моћи* [→ *имајти мојућност*; *имајти моћ*], а преостала три су: *желети* [→ *имајти жељу*], *намеравајти* [→ *имајти намеру*] и *ћредајти* [→ *имајти ћоћреду*]. Тим глаголима треба додати и декомпозицију контекстуално модалног глагола *обичавајти* [→ *имајти обичај*] и глагола *задајти* [→ *имајти задатјак*], као и *волејти [→ *имајти вољу*]. Специфичан је статус декомпонованих израза *имајти вољу* и *имајти задатјак*. Израз *имајти вољу* не може се ревербализовати јер је „изгуби[о] семантичку везу с глаголом *волејти*“ (Клајн 2003: 19). Именичком изразу *имајти задатјак* није прави синоним глагол *задајти*, па се ни он тим глаголом не може ревербализовати, јер се агенс тог глагола не подударара са агенсом декомпонованог израза, тако да глаголски израз *имајти задатјак* заправо значи „задани задатјак“, односно „имати задату дужност/обавезу“.

Семантичка структура израза *имајти задатјак* (у значењу „дужност“ или „обавеза“) у основи је, бар што се статуса њеног агенса тиче, подударна структури преосталих наведених декомпонованих глагола, који и нису прави модални, него су то тек контекстуално. Они, наиме, садрже најмање двије хетероагентивне семантичке

компоненте: „намјеру“ субјекта и „сагласност“ анонимног агенса, а то су: *дойустийи* [→ *имайи дойушишење*], *одлучийи* [→ *имайи одлуку*], *йонудийи* [→ *имайи йонуду*], *решийи* [→ *имайи решење*]. Због те хетероагентивности нужних семантичких компоненти ових глагола, неподударни су субјекти код глагола у декомпонованом изразу и код недекомпонованог глагола. Глагол који подлијеже декомпозицији заправо је семантички пасиван јер не подразумејева да субјекат декомпонованог модалног израза допушта, одлучује, нуди, рјешава нешто пацијенсу, него подразумејева да то добија од пацијенса, па тако нпр. имати допуштење или понуду не значи допустити или понудити неке нешто, него добити допуштење или понуду од некога за нешто.⁵⁵

ДЕКОМПОНОВАНИ МОДАЛНИ ИЗРАЗИ ТИПА „БИТИ + ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНА ФОРМА ГЛАГОЛСКЕ ИМЕНИЦЕ“ У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

За разлику од декомпонованих модалних именичких израза која досадашња србистичка и/или сербокроатистичка литература није препознавала, имплицитно на декомпоноване модалне изразе са глаголом *дийи* указују Ј. Силић и И. Прањковић (2005: 290) констатацијом да се „посебном врстом копулативног предиката или, боље рећи, копулативног дијела предиката, може сматрати разлагање модалних глагола на копулу и именски дио“, па то потврђују примјерима *дийи у мојућносийи* и *дийи у сјању*. Говорећи о модалним изразима, П. Пипер (2005:

⁵⁵ Истина код глагола *одлучийи* и *решийи* кад се не ради о добијању писане или усмене сагласности субјекат недекомпонованог глагола и субјекат декомпонованог израза могу бити подударни (уп. *После дуго размишљања дошао је до решења*).

313) констатује да то може бити и „декомпоновани предикат *бићи* у *сиању*“. И то је, додају ли се томе још неколика преводна примјера Т. Михаић Пијетловић (2020), све што о овом типу декомпонованог модалног израза говори србистичка и/или сербокроатистичка литература.

Од модалних глагола подложних декомпоновању са „перифразним“ глаголом *бићи* и глаголском именицом твореном од глагола који се декомпонује у корпусу смо забиљежили један једини глагол, и то глагол *моћи*, који остварује двије варијанте декомпонованог модалног израза:

1) *бићи* у *моћуносћи* *да...*; 2) *бићи* у *моћи* *да...*

Друкчије то не би могло да функционише, јер ретко ко *је у моћуносћи да да* четири милиона евра свог новца за фудбалски клуб. (Данас, 14. 7. 2022, 21); Петина Немаца *није у моћуносћи да кући* божићне поклоне. (Политика, 23. 11. 2002, 11); Чак је речено да Русија *није у моћуносћи да ђомоине* Србији. (Данас, 2. 8. 2022, 3); Али, Србија *није у моћи да* њихове позције *мења*. (Политика, 25. 9. 2006, 6) итд.

Модални глагол *моћи* при декомпоновању с глаголом *бићи* постаје глаголска именица у локативној форми с предлогом *у* (*у моћуносћи*, *у моћи*), с тим да је неупоредиво фреквентија именица *моћуносћ* од именице *моћ* у овом као и у изразу с глаголом *имати*. Те двије именице, иако изведене од истог глагола, очито нису потпуно синонимне, јер је именица *моћ* семантички богатија. Она не значи само могућност, то јој је значење иманентно, али надограђено и семантичком компонентом „имати право/снагу“.⁵⁶

56 Уп. у Речнику српској језика под **моћ**: „**4.а.** (обично у вези с глаголом „имати“) *ђраво сђровођења нечеја, расђолоања нечим, одлучивања о нечему и сл.; б. снаја* (*владања, јосђодарења и сл.*),

Глагол *моћи* тако у савременом српском језику остварује три форме модалних израза: придјевски модални израз само у негираној форми: *дијџи немоћан*, и четири именичка модална израза с именицом *мојућностџ* и *моћ* и уз потврдне и уз одричне облика глагола *имајџи* и *дијџи*: *имајџи мојућностџ*, *немајџи мојућностџ*; *имајџи моћ*, *немајџи моћ*; *дијџи у мојућностџи*, *не дијџи у мојућностџи*; *дијџи у моћи* и *не дијџи у моћи*.

ПЕРИФРАСТИЧКИ МОДАЛНИ ИЗРАЗИ ТИПА „ИМАТИ + НЕГЛАГОЛСКА ИМЕНИЦА“ У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

Плодан је и модел творбе именичких модалних израза у савременом српском језику с неглаголском именицом с глаголом *имајџи/немајџи*. Тако смо у корпусу забиљежили чак 15 лексичких типова овог модела именичких модалних израза:

1) *имајџи амбџицију да...*; 2) *имајџи инџеренције да...*; 3) *имајџи надлежностџ да...*; 4) *имајџи обавезу да...*; 5) *имајџи џејџљу да...*; 6) *имајџи џошџенцијал да...*; 7) *имајџи џраво да...*; 8) *имајџи џредисџозицију да...*; 9) *имајџи џрилику да...*; 10) *имајџи џроблем да...*; 11) *имајџи склоностџ да ...*; 12) *имајџи слободу да*; 13) *имајџи снаје да...*; 14) *имајџи храбростџи да...*; 15) *имајџи шансу да...*

Кфор је спреман да одговори свакоме ко *има амбџицију да унишџџи* нормалан политички процес. (Политика, 16. 12. 2006, 2); Сенат *нема инџеренције да доноси одлуке*. (Вечерње новости, 23. 3. 2023, 4); Уставни суд БиХ *нема*

сила, власџи, ауџоришџејџ“ (Речник 2007: 734), док се за израз **бити у могућности** наводи само значење *дијџи у сџању, моћи*. (Речник 2007: 723).

надлежност да оцењује уставност политичких одлука, ставова и прокламација које доноси Скупштина РС. (Политика, 12. 6. 2022, 4); Савет Европе има обавезу да осигура примену демократских стандарда и слобода. (Данас, 5. 5. 2023, 9); Имали [су] њејџу [← Били су храбри] да га јозову (Вечерње новости, 18. 1. 2023, 25: наслов); А премијер би могао бити неко ко нема јошеницијал да пради своју функцију. (Данас, 15. 7. 2022, 3); Једна такав листа ди имала јошеницијал да добије значајну подршку (Данас, 22. 8. 2023, 12); Има [Београд] велики јошеницијал да јосиане један од главних европских градова. (Данас, 12–13. 8. 2023, Недеља, IX); Путници имају јраво да зајраже надокнаду. (Вечерње новости, 4. 7. 2022, 9); Жене нису имале јраво да иду у кафане. (Политика, 24. 7. 2022, 16); Свако десето дете у Србији има јредисјозиције да буде гојазно, а свако пето је гојазно. (<https://www.youtube.com/watch?v=Nx-Tl8hd4Zw>); Прве две утакмице које смо играли биле су затворене, друге две су сви имали јрилику да виде. (Политика, 16. 8. 2023, 18); Немам јрилике да излазим толико. (Блиц, 13. 8. 2023, 23); Нејмар нема јроблем да насјави каријеру у Саудијској Арабији. (Вечерње новости, 14. 8. 2023, 46); Ја немам никакав јроблем да дођем, напротив. (Блиц, 17. 9. 2023, 29); Партнер има склоност да вас јровоцира. (Press, 22. 1. 2007, 22); Опет, могу да буду само задовољни третманом који су добили: имају потпуну слободу да јокажу ко су и шта су. (Вечерње новости, 15. 8. 2023, 4); Имам снаје да насјавим да радим свој посао. (Вечерње новости, 22. 1. 2007, 48); Много тешко ми је све то пало и немам снаје да се јоново врајим кошарци (Press, 25. 5. 2006, 24); Имамо храбрости да јричамо о злочинима над Србима (Политика, 19. 1. 2023, 5); Савићевић, дакле, није имао храбрости да јрозове онога „коме су судије помагале“ (Блиц, 14. 3. 2006, 30); Вучићевић још увек има шансу да издејне затвор (Данас, 27. 3. 2023, 5); Србија због Вучића нема шансе да реализује приоритете грађана. (Данас, 12. 7. 2022, 15).

Као што се види, чак је више типова са перифрастичним модалним изразима с неглаголским именицама од оних с глаголским именицама уз глагол *имајџи*. Истина, ти типови с неглаголским изразима су двоврсни. Први тип чинили би малобројнији примјери с деадјективном („отпридјевном“) именицом и они би се могли подвести под праве декомпоноване моделе, с том разликом што као у претходном случају није декомпонован глаголски него именски предикат са придјевом као предикативом. При том декомпоновању копулативни глагол *дијџи* прелази у „перифразни“ глагол *имајџи*, а придјев се категоријално преобразује у придјевску (деадјективну именицу), уп.: *дијџи храбар* [→ *имајџи храбростџ*], *дијџи склон* [→ *имајџи склоностџ*], *дијџи надлежан* [→ *имајџи надлежностџ*]. На тај начин успоставља се синонимски однос између конкурентног придјевског и именичког модалног израза.

Други тип модалних именичких израза с неглаголским именицама је много бројнији и фреквентнији, а чине га веза „перифразног“ глагола *имајџи* са простим (неизведеним) именицама апстрактне семантике: *амбиција*, *инјеренција*, *јредисјозиција*, *обавеза*, *јојџеницијал*, *јраво*, *јредисјозиција*, *јроблем*, *јрилика*, *слобода*, *снаја*, *шанса*. Именички изрази овога типа семантички су врло диференцирани (покривају и оптативно и деонтичко значење) и по правилу су у односу на конкурентне модалне глаголе семантички богатији бар за једну семантичку компоненту. Тако нпр. израз *имајџи јраво* богатији је бар за семантичку компоненту „легално“ од конкурентног глагола „моћи“, јер увијек значи „моћи+на легалан начин“. Сличан је случај и са изразом *имајџи јрилику*, који је у односу на глагол *моћи* богатији за семантичку компоненту „околност“. Управо то су разлози што је овај тип модалних именичких израза доста продуктиван.

ПЕРИФРАСТИЧКИ МОДАЛНИ ИЗРАЗИ ТИПА
„БИТИ + ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНА ФОРМА
НЕГЛАГОЛСКЕ ИМЕНИЦЕ“ У СЛОЖЕНОМ
ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

Много неплоднији од модела са перифразним глаголом *имати* и неглаголском именицом у српском књижевном језику јесте модел творбе перифрастичких модалних израза с глаголом *бити* у потврдној и одричној форми и неглаголском именицом у локативу с предлогом *у*. У корпусу смо забиљежили следећих шест типова овога модела модалних глаголско-именичких израза:

1) *бити* у *интересу да...* 2) *бити* у *обавези да...* 3) *бити* у *ћирици да...*; 4) *бити* у *позицији да...*; 5) *бити* у *ситуацији да...* 6) *бити* у *стању да...*

Ником у демократском блоку *није у интересу да иде* на нове изборе. (Press, 22. 1. 2007, 4); Балша Копривица *је био у обавези да се јојави* на Летњој лиги у дресу Детроит Пистонса. (Политика, 14. 7. 2022, 20); Као последицу тога имамо одредбу по којој *су* само две телевизије – РТС и РТВ – *у обавези да уједредљавају* ћирилично писмо. (Вечерње новости, 15. 3. 2023, 5); Чекао сам на свој меч, па *сам био у ћирици да видим* како играју. (Вечерње новости, 20. 1. 2014, 40); Остаје жал што Матија Настасић *неће бити у ћирици да јомоће* својим саиграчима у младој репрезентацији. (Политика, 2. 6. 2015, 32); Лажни осећај среће и задовољства може вас навести да данас потрошите више него што *сте у позицији да зарадите*. (Вечерње новости, 4. 7. 2022, 16); ...да ли *ди* Митровић *био у ситуацији да се стави* на располагање селектору Драгану Стојковићу Пиксију (Вечерње новости, 14. 8. 2023, 48); ... да српски шампион више *није у ситуацији да се „мери“* са својим ривалима у европским такмичењима. (Данас, 25. 8. 2022, 19); Ако *су у стању*

да доведу људе пред дуге цеви, замислите колико *су у сѣћању да* вас још дубље *доведу* до дна сиромаштва. (Данас, 29. 12. 2022, 29); *Нисам био у сѣћању да* дуго држим висок ниво игре. (Политика, 7. 9. 2022, 19) итд.

У свих шест забиљежених типова овога модела уз глагол *бићи* употребљавају се искључиво апстрактне просте (нетвореничке) именице у локативној форми с предлогом *у*. Најчешће су то блискозначне именице са општим значењем „околности“: *ѝрилика*, *сѣћауација*, *ѝозиција*, које су неријетко у датом типу модалног именичког израза међусобно замјењиве, уп. нпр.: *Нисам био у ѝрилици/ сѣћауацији /ѝозицији да ћо урадим*. Интересантно је, међутим, да се од тих трију околносних именица само с именицом *ѝрилика* творе перифрастички модални изрази и с глаголом *имаћи* и с глаголом *бићи* (уп.: *Нисам имао ѝрилику /нисам био у ѝрилици да ћо урадим*), док преостале двије именице творе модални перифрастички израз само с глаголом *бићи*. Именица *ѝрилика* није једина која повезује перифрастичке модалне изразе с глаголом *бићи* и *имаћи*, то је чак много чешће именица *обавеза* (уп.: *Он има обавезу да ћо уради / Он је у обавези да ћо уради*). И не само да су ти модели перифрастичких израза у потврдној и одричној форми међусобно конкурентни, него им је конкурентан и придјевски модални израз са придјевом *обавезан*, твореним управо од те именице (уп. *Он је обавезан да ћо уради/ Он је у обавези да ћо уради/Он има обавезу да ћо уради*).

У оквиру овога модела перифрастичких израза формиран је вјероватно најфреквентнији од свих модалних израза српскога језика, израз *бићи у сѣћању*, који од свих модалних израза има најопштије оптативно значење „моћи учинити или поднети нешто“ (Оташевић 2012: 55), тако да и није чудо што може замијенити готово све модалне глагола и модалне оптативне изразе, што и јесте разлог његове велике употребне фреквентности.

МОДАЛНИ ИМЕНИЧКИ ИЗРАЗИ СА ДРУГИМ ГЛАГОЛИМА У СВОМ САСТАВУ

Осим с глаголима *бићи* и *имаћи* у потврдној и одричној форми именички перифрастички модални изрази покаткад се творе и са другим глаголима, при чему управо ти глаголи уносе неку нову компоненту у значење самог модалног израза. У корпусу смо забиљежили појединачне, готово окационалне примјере модалних именичких израза творних уз помоћ глагола: *даћи*, *донети*, *доћи*, *добити*, *зајражити*, *изразити*, *најавити*, *одбацити*, *оставити*, *пројустити*, *стићи*, *урадити*:

...такве особе *дају* себи *право да оцењују* рад других. (Вечерње новости, 17. 3. 2023, 31); Као и у свим добрим филмовима, почетак је био тежак, али не и мрачан, радњи *је даћа моућности да се развије*. (Данас, 6. 9. 2023, 27); Град *је донео одлуку да најрави* модерну салу за борилачке спортове. (Политика, 18. 3. 2023, 20); Ако су супружници заједнички *дошли до одлуке да се разведу* споразумно, у споразуму су навели и коме припада, односно вршење родитељског права. (<https://advokat-velickovic.rs/starateljstvo-i-izdrzavanje-dece-posle-razvoda>); Више пута су нагласили да разговор воде да би утврдили како сам *дошао у прилику да разговарам* с њиховим држављанином. (Политика, 18. 8. 2023, 49); Главни закључци су да *је* Мбапе сада ипак *оставио моућности да продужи* уговор. (Вечерње новости, 15. 8. 2023, 46); ... *донели су одлуку да оду...* (Данас, 4. 7. 2022, 7); Васић *је* на овом рочишту *зајражио моућности да* опет *изнесе* своју одбрану. (Вечерње новости, 3. 4. 2023, 10); ...да *је* земља коју тренутно води Анджеј Дуда *најавила спремноси да* се у том смислу *огрекне* и дела сопственог суверенитета. (Политика, 3. 4. 2023, 2); *Одбадила је моућности да буде* министарка. (Политика, 9. 4. 2023, 6); Крагујевац *је стицао право да реализује*, према оцени жирија, најбоље

архитектонско-урбанистичко решење. (Политика, 26. 7. 2022, 21); Са девет година, Томас је изразио жељу да ѿсѣјане пилот хеликоптера. (Вечерње новости, 30. 3. 2023, 22); Током ових посета угледни дипломата није ѿројусѣио ѿрилику да афричким државама изрази захвалност. (Политика, 18. 3. 2023, 3); ...са 16 година добила је ѿрилику да ради као асистент (Данас, 18. 4. 2023, 14); Власти Републике Руске су брзински прогласиле шеснаести август даном жалости у том ентитету, испоставиће се не зато што им је жао жртава, већ зато што су уѿрабиле ѿрилику да на овај начин уцењују други ентитет. (Данас, 17. 8. 2023, 32; Марко Видојковић); Поменуте политичке организације које у њему учествују исказале су сѣремносѣи да раде и на ширем уједињењу опозиције. (Данас, 31. 8. 2023, 4); итд.

Највећи број наведених глагола, а сигурно је да њихов списак није коначан, твори модални израз само са одређеном именицом (нпр. сѣћећи ѿраво, изразиѣи жељу, ѿројусѣиоѣи ѿрилику...), док неколико њих учествује у творби модалних изрза са именицом моѿућносѣи (уп.: даѣи моѿућносѣи, осѣавиѣи моѿућносѣи, одбациѣи моѿућносѣи, заѣражиѣи моѿућносѣи...), као и с именицом ѿрилика (уп. не ѿројусѣиоѣи ѿрилику, добиѣи ѿрилику, уѿрабиѣи ѿрилику, доћи у ѿрилику...). Ни у једном примјеру ниједан од глагола није могуће замијенити „перифразним“ глаголом имаѣи или диѣи а да значење остане исто, због тога што ти глаголи не означавају само постојање модалне ситуације означене именицом (какав је случај са глаголима имаѣи и диѣи) него модални израз ослужњавају још најмање једном семантичком компонентом, која неријетко спречава могућност синонимне ревербализације и кад је у питању израз с глаголском именицом (уп.: Заѣражио је моѿућносѣи [← *Може] да ѿѣиѣи изнесе своју одбрану). Показаћемо на неколика примјера које то семантичке компоненте одвајају ове глаголе од општепе-

рифразних глагола *имајти* и *бити* у модалном именичком изразу. Тако се нпр. *имајти одлуку* и *доћи до одлуке* разликују по одсуству семантичке компоненти „процеса досезања резултата“ код *имајти одлуку*, а по наглашеном присуству те компоненте код *доћи до одлуке*, док је израз *донети одлуку* маркиран само компонентом резултативности. Модални израз *зајражијти могућност* наглашава неактуелност постојања могућности, док изразе *бити у могућности/имајти могућност* карактерише актуелност постојања могућности. Слично је и са изразима *најавити сиремност* и *имајти сиремност*. Изразе *сћећи право* и *имајти право* диференцира компонента временске (не) лимитативности посједовања права: израз с *имајти* не подразумејева временску лимитативност, док са *сћећи* подразумејева. Изразе *имајти право* и *дати себи право* диференцира компонента (и)реалности, итд. Управо због тога што је сваки од наведених израза маркиран посебном семантичком компонентом коју доноси сам глагол, модални изрази с овим и сличним глаголима нити могу бити творбено плодни, нити фреквентни у употреби. Они су употребно готово околионални.

СЛОЖЕНИ ПРЕДИКАТИ СА МОДАЛНИМ ИДИОМАТСКИМ И/ИЛИ ФРАЗЕОЛОШКИМ ИЗРАЗИМА У СВОМ САСТАВУ

Посебан случај представљају модални именички изрази структурно идиоматског, најчешће фразеолошког типа, који дијеле неко од значења модалних глагола. Они сами никад немају вриједност предиката, него су модална компонента сложеног глаголског предиката, будући да као нужну допуну имају инфинитивну или *да*-презентску форму пунозначнога глагола. Томе су потврда и следећи корпусни примјери:

Не њада ми на њамеј̄ [← не желим/ нећу никако] *да то радим*. (Вечерње новости, 14. 8. 2023, 2); *Не њада ми на њамеј̄* [← не желим /нећу] *да се драним од твојих махнитих и агресивних измишљотина*. (Вечерње новости, 16. 5. 2023, 23); *Жив нисам* [← не моју никако] *да сачекам ТВ пренос проглашења величанствене победе над короном*. (Данас, 30–31. 5. 2020, 24; Светислав Басара); *Мерак му* [← Жели] *да удије!* (Курир, 20. 12. 2007, 1: наслов); Немцима *није њошло за руком* [← Немци *нису мојли/усјели*] *да свету намеј̄ину своје феудалне, у суштини паганске традиције*. (Политика, 12. 8. 2023, 18); Представља државу и *без везе је* [← не ѡреба/ѡуо је] *да опозиционаре назива коњима и жабама* (Данас, 16. 8. 2023, 7); *Имали [су] њеј̄љу* [← Били су храбри] *да га ѡзову* (Вечерње новости, 18. 1. 2023, 25: наслов); Турковићева *је узела себи за ѡраво* [← одлучила својевољно] *да ѡише генералном секретару*. (Политика, 16. 8. 2022, 4); ...али *нема муда* [← не сме] *да отворено каже, него се ограђује са „можда“* (Данас, 16. 3. 2023, 10; Биљана Србљановић); ... јер је добро имати у клубу некога ко *има муда* [← сме] *да каже шта мисли о дешавањима у екипи* (Српски Национал, 5. 11. 2005, 22); Многе генерације ће кроз то морати да прођу све док народи источне Европе *не буду смојли снаје* [← не мојну] *да се суоче са њиховом тешком историјом*. (Вечерње новости, 24. 7. 2022, 7); *Није било шансе* [← немојће је/ нису никако мојли] *да, мимо мене, конѡакѡирају клијенте*. (Вечерње новости, 25. 3. 2023, 12); Србија *нема ѡај луксуз* [← не може] *да у потпуности ѡнорише поступке и препоруке ове организације*. (Данас, 17–18. 12. 2022, 2); ...изабраници Драгана Стојковића *имају разлоја* [← моју основано/имају ѡраво] *да раише осмехе после учињеног на премијери*. (Вечерње новости, 26. 3. 2023, 39); Да кажем да *је у реду* [← да ѡреба] *да се руши интегритет Украјине?* (Политика, 25. 8. 2022, 5); *Није у реду* [← не ѡреба] *рећи да су посланици нерадници* (Блиц, 7. 8. 2008, 2); ...за Србију *нема наде* [← Србија неће моћи] *да буде поштена и срећна*. (Данас, 2. 8. 2022, 5); итд.

Јасно је, а то се и из у загради реконструисаних глаголских еквивалената види, да сви наведени идиоматизовани именички изрази имају модално значење и да тек „у сарадњи“ са допунским глаголом у инфинитиву или форми *да*+презент чине предикат реченице. Захваљујући управо идиоматским и/или фразеолошким изразима у свом саставу реченице с овим типом предиката наглашено су експресивне.

Предикати с фразеолошким/идиоматским изразима у свом саставу отварају једно од врло битних, а неријешених, питања, а то је синтаксички статус субјекта уз такве предикате. Тај проблем представимо на само једном примјеру, првом од оvdје наведених: *Не њага ми на њамеј да њо радим*. (Вечерње новости, 14. 8. 2023, 2). Ако је предикат *не њага ми на њамеј да радим*, онда морфосинтаксички субјекат фразеолошког дијела предиката (*не њага ми на њамеј*) и допунског дијела предиката (*да радим*) – није подударан: у фразеолошком дијелу субјекат је логички исказан дативном замјеницом *ми*, док је у допунском дијелу у питању садржани граматички субјекат *ја*. Дакле, то су морфосинтаксички (облички) различити субјекати. Али су они семантички исти: и дативно „ми“ и номинативно „ја“ односе се на исти агенс, семантички су кореферентни (односе се на говорника). Колико је значајно да се оба дијела предиката везују за исти агенс, најбоље се види по томе што би при „разједначавању“ агенаса у модалном и допунском дијелу реченица била неграматична (уп.: **Не њага *му на њамеј да њо *радим*). Подршку мишљењу да је оvdје у питању сложени предикат, а не сложена реченица, дају још два битна аргумента: а) немогућност да предикат *да*-допуне буде у било ком личном глаголском облику сем презенту (уп.: **Не њага ми на њамеј да је њо радио/да ће њо радити/ да би њо радио* и сл.), и б) могућност замјене *да*-презентске форме инфинитивом (уп.: *Не њага ми на њамеј њо радити*). Ако се зна да се

инфинитив у склопу предиката може употријебити само ако модални или фазни глагол са *да*-презентском допуном дијели исти субјекат, онда би дати критеријуми били и нужни и довољни за одређење свих глаголских конструкција у којима су модални и допунски дио конструкције моноагентивни (али не и нужно морфосинтаксички моносубјектни) – *сложеним глаголским предикацијом*, а не зависносложеном реченицом са *да*-допунском клаузом.

То правило односи се не само на сложене предикате са идиоматским модалним дијелом него и на све предикате с модалним именичким изразима у којима модални именички дио има (имплицитан) логички а допунски дио граматички субјекат, с тим да су они семантички ко-референтни,⁵⁷ као нпр.:

Жеља ми је да будем [← *Имам жељу/Желим да будем*] научник. (Политика, 12. 3. 2023, 25); *Жеља ми је да заиџрам* [← *Имам жељу/Желим да заиџрам*] у лигама Пољске или Италије. (Вечерње новости, 10. 7. 2022, 36: наслов); Породица Гаћеша има пет девојчица, *жеља им је да добију* [← *Имају жељу/Желе да добију*] и сина или близанце. (Курир, 15-17. 4. 2023, 11: наслов); *Намера нам је* [← *Имамо намеру/Намеравамо*] да крајем следеће године *йравимо* и вртић. (Вечерње новости, 25. 7. 2022, 2); *Намера им је да обесмисле* [← *Имају намеру/Намеравају да обесмисле*] све што је испреговарано. (Вечерње новости, 8. 3. 2023, 3); *Није ми била намера* [← *Нисам имао намеру/Нисам намеравао*] да икога увредим. (Вечерње новости, 4. 3. 2023, 39); *Дужности ми је да Вам скренем* [← *Имам дужности/Дужан сам да вам скренем*] *йажњу* и на једну другу установу.⁵⁸ (Данас, 6. 4. 2023, 10); Ја сам

57 Ако агенс није исти, допунска *да*-конструкција није дио предиката, него допунска клауза у зависносложеној реченици, као нпр.: *Жеља нам је да ви решите проблем*.

58 У литератури је овај тип предиката потврђен једним јединим примјером, и то управо с именицом *дужности* : *Дужности*

писац из сенке и *дужности ми је да кажем* [← *Имам дужности/Дужан сам да кажем*] шта мислим (Политика, 19. 8. 2023, КУН, 1); Па то *нам је* једина *ѝрилика* [← једино тада *имамо ѝрилику/можемо*] *да се видимо*. (Вечерње новости, 15. 8. 2023, 18) итд.

У наведеним модалним именичким изразима дативни замјенички облик заправо је само имплицитно логички субјекат (јер из саодноса са агенсом *да*-презентске допуне подразумева значење агенса), док је експлицитно посесивни неконгруентни атрибут. Тај неконгруентни посесивни дативни замјенички атрибут може се замијенити конгруентним посесивним замјеничким атрибутом (уп.: *Жеља ми је да оѝѝуѝујем* → *Моја жеља је да оѝѝуѝујем*), што потврђују и следећи корпусни примјери:

Професор је нагласио да је *њеѝова намера била да оѝвори* простор за академску дискусију. (Данас, 4. 1. 2023, 10); *Наша жеља је да разѝоварамо*. (Политика, 21. 4. 2014, 4); *Моја је обавеза* као народног посланика *да га уведем* у народну скупштину. (Данас, 21. 7. 2023, 3); Време пролази, а *моја жеља да се враѝим* је све јача. (Вечерње новости, 3. 9. 2023, 3); Председник Републике Српске Милорад Додик рекао је да је *њеѝова обавеза да ѝради* најбоље односе са Србијом. (Политика, 28. 7. 2023, 5); *Курѝијева је намера да ѝохайси* све оне који мисле да су физички и интелектуално способни да бране север. (Политика, 2. 9. 2023, 6); и сл.

Као што је у претходним конструкцијама посесивни датив имплицирао податак о агенсу, тако је у овим конструкцијама податак о агенсу садржан у конгруентном атрибуту, уп.: *њеѝова намера је била...* → *он* је имао намеру...; *наша жеља је...* → *ми* имамо жељу... Агенс импли-

---

вам је да чека ѝ или: *Дужности вам је чекаѝи*. (Стевановић 1979: 39).

циран конгруентним атрибутом уз модалну именицу ко-референтан је са експлицираним агенсом у граматичком субјекту *да*-презентске допуне, тако да ове конструкције састављене од модалног именичког израза и глаголске *да*-презентске дијеле исти агенс, моноагентивне су, уп.: Наша жеља је да разговарамо → Ми имамо жељу/желимо да разговарамо. А као моноагентивне, баш као и претходне, оне чине сложени предикат,⁵⁹ а не сложену реченицу са *да*-допунском клаузом.

Из свега наведеног може се закључити да је моноагентивност нужни критеријум у препознавању конструкције састављене од модалног именичког израза и глаголске *да*-презентске допуне као конструкције сложеног предиката. У вези са спорним случајевима „сарадње“ логичког и граматичког субјекта у таквим конструкцијама важи следеће правило: *Уколико у конструицији састављеној од модалног именичког израза и да-презентске допуне модални и допунски дио имају семантичким кореферентан агенс, без обзира што је тај агенс у модалном конструкцији представљен логичким субјектом, а у да-допунском дијелу граматичким субјектом - такве конструкције су сложени модално-допунски предикати.*

То, међутим, није једини случај неексплицитне неподударности субјеката модалног и *да*-допунског дијела. Тако у оквиру модалних идиоматских (фразеолошких) израза има и оних који нису само лексички него и граматички блокирани, тј. који се јављају по правилу у истој морфосинтаксичкој форми, као нпр. *у реду је, нема наде за (нас/нама), без везе је* и сл. Ти изрази су имперсонални безагентивни изрази. Кад као допуну имају *да*-презентску форму, агенс обиљежен том формом постаје и агенс тих израза (баш као

59 М. Стевановић (1979: 799) у примјеру *Њена је дужности да их само пошврћује*, конструкцију *њена је дужности да пошврћује* одређује као сложени (глаголски) предикат.

што је случај са конструкцијама с нужно имперсоналним глаголом (*ћредати*), тако да су и дате конструкције са модалним идиоматским изразима моноагентивне, друкчије речено: конструкције сложеног предиката (уп.: *У реду је да доћеш* / *Без везе је да не доћеш* : *Треба да доћеш*).

Између имперсоналних модалних форми врло специфичан случај представљају конструкције са модалним прилошким изразима који за допуну имају глагол у инфинитиву или *да*-презентској форми, типа: *Поћредно је рађи*; *Поћредно је да се рађи*; *Моћуће је да сућра оћћућујемо*.

МОДАЛНИ ИЗРАЗИ ТИПА „БИТИ + МОДАЛНИ ПРИЛОГ“ У СЛОЖЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ ПРЕДИКАТУ

М. Стевановић сматра да, осим модалних именичких и придјевских израза, и „прилошки изрази непотпуног смисла са глаголима у презенту и везником *да* испред њега, или у инфинитиву, као својом допуном, такође чине сложене предикате“, и за потврду навео примјере: *Поћредно је да се оде*; *Поћредно је оћћи*; *Све је више ћоказивао оцу колико је ћужно и нећраведно живећи збоћ ћуће кривице*; *Мени је жао било заклати ћолуба*. (Стевановић 1979: 39). У „модалне аналитичке предикате“ П. Пипер и И. Клајн, поред осталих, сврставају и оне који „имају у свом саставу неки од модалних глагола (*моћи*, *ћредати*, *морати*, *смећи* и др.), или модалних израза (нпр. *моћуће је*, *ћоћредно је*, *неоћходно је*)“ у споју са инфинитивом,⁶⁰ па то поткрепљује примјерима: *Неоћходно је издржати*; *Забраћено је дацати оћћаћке* (Пипер,

60 На другом мјесту у граматици наводе се још и модални прилошки изрази „*ћоћредно је*, *нужно је*, *немоћуће је* ...у споју са инфинитивом“, али се за њихову потврду не дају примјери. (Пипер, Клајн 2022: 363).

Клајн 2022: 358). Из наведених, готово подударних ставова, може се закључити да сложени глаголски предикат чине прилошки изрази у споју са инфинитивом или *да*+презентском допуном замјењивом инфинитивом. А то су, ако је судити по наведеним примјерима, искључиво случајеви са имперсоналном формом и прилошког израза и *да*-презентске допуне.

У нашем корпусу много је више забиљежених примјера у којима се прилошки модални изрази комбинују с инфинитивом него са презентском *да*-допуном. Сви забиљежени прилошки изрази компоновани су од модалних прилога и имперсоналне форме глагола *бити* у потврдној или одричној форми, а то су:⁶¹

1) *ајсурдно је*; 2) *забрањено је*; 3) *мојуће је*; 4) *недојустиво је*; 5) *немојуће је*; 6) *нејожељно је*; 7) *нејојредно је*; 8) *неојходно је*; 9) *нужно је*; 10) *јожељно је*; 11) *јојредно је*, 12) *јешко је*...

Ајсурдно је јозивајти се на јединство и заједништво у тренутку кад стварате раскол у сопственој странци. (Политика, 13. 8. 2023, 6); *Забрањено је дацајти* отпатке. (Пипер, Клајн 2022: 358); *Мојуће је остваријти* позитиван економски ефекат инвестирањем у савремене засаде малина. (Вечерње новости, 27. 3. 2023, 6); Ову анализу *мојуће је добијти* о трошку редовног здравственог осигурања. (Вечерње новости, 14. 8. 2023, 7); *Негојустиво је саветјовајти* жену да се врати мужу и трпи због деце. (Политика, 7. 8. 2023, 7); *Немојуће је сјречити* свако убиство. (Политика, 7. 8. 2023, 7); Ту расцепљеност *је немојуће не видети* и не доживети. (Данас, 16. 8. 2022, 5); *Није било мојуће најравијти* договор о одређеним питањима и концептима. (Политика, 14. 8. 2023, 6); *Нејо-*

61 Што засигурно није потпуни списак модалних прилошких израза у српском језику, али је он доста обиман, с обзиром да се, видјели смо, у литератури спомињу само неколика прилошка модална израза, од којих сви чак нису ни „опримјерени“.

жељно је бићи Црногорац у Београду (https://m.facebook.com/cgnjegos/posts/1517544371702783/?locale=ar_AR); Нејојредно је јреносићи људима да их неко оговара (<https://www.facebook.com/damjanovicbrankica/photos/>); Неојходно је санкционисаћи починиоца. (Политика, 17. 8. 2023, 4); ...да је неојходно одмах увести санкције (Политика, 4. 7. 2022, 6); Желим одговоре од стручњака колико је нужно оићи у потпуну дигитализацију. (Вечерње новости, 16. 3. 2023, 7); Али у позадини таквих ода шашори ужасавајућа идеја да је јожељно не мењати се. (Данас, 17. 3. 2023, 9); Предраг Пипер закључује да није јојредно увећаваћи улогу Вука Караџића у српској филологији (Политика, 11. 7. 2002, 18); Појредно је хитно извршићи стручну анализу. (Вечерње новости, 18. 3. 2023, 26); У Русији је, међутим, јако јешко изоловаћи се у потпуности. (Политика, 15. 8. 2023, 14); Заиста је немојће набројати сва дешавања. (Данас, 31. 8. 2023, 24) и сл.

У свим наведеним примерима допунски инфинитив могуће је замијенити имперсоналном *да*-презентском формом, као нпр.: *Појредно је извршићи стручну анализу* [→ *Појредно је да се изврши стручна анализа*]; *Немојће је сиречићи* [→ *Немојће је да се сиречи*] свако убиство; *Мојће је осиварићи* [→ *Мојће је да се осивари*] позитиван економски ефекат...; ... да није јојредно увећаваћи улогу Вука Караџића [→ *није јојредно да се увећава улога Вука Караџића*]...; Неојходно је санкционисаћи починиоца [→ *Неојходно је да се санкционише починилац*] итд. Иако су инфинитивна и *да*-презентска имперсонална форма синонимне, у употреби су конструкције са презентском формом изузетно ријетке. Тако смо у корпусу и литератури забиљежили само сљедећих шест примјера:

Неојходно је да се уложи [→ *уложићи*] капитал у српски фудбал. (Политика, 15-17. 4. 2013, 30); Без паче *није мојће да се замисли* [→ *замислићи*] нека прослава у

Шпанији. (Политика, 18. 6. 2023, 32); ...јер горе од онога у Бакуу *шешко је и да се замисли* [→ *и замислиџи*] (Политика, 13. 8. 2023, 15); У бизнису, *нејожељно је да* некоме *извлачиџе* [→ некоме *извлачиџи*] столицу, како би тај неко сео. (<https://www.facebook.com/vizavas/videos/rodna-ravnopravnost/958536664942546/>); *Незамисливо је да се иревазиџе* [→ *иревазиџи*] пораз од 5:0 (Политика, 31. 8. 2023, 20); *Пошредно је да се оде* [→ *оџиџи*] (Стевановић 1979: 39).

Дати се модални прилошки изрази не јављају само у безагенским, односно анонимноагенским реченицама, које се показују нужним условом њиховог тумачења као дијела сложеног глаголског предиката. Сви наведени модални прилози могу уводити персоналну допунску *да*-клаузу, у којој предикат чак и не мора бити у немобилном презенту и у којим *да*-допунска конструкција не може бити замијењена инфинитивом:

Пошто је доктор мајци рекао да је *мојуџе да ће се џо дојодџиџи*, [отац] није био превише узнемирен. (Политика, 17. 8. 2023, 14); ...сасвим је *мојуџе да ће Вашингџон у дојледној дудуџносџи и сам желеџи* да се Европа на неки начин „финландизује“. (Политика, 10. 7. 2022, 13); *Пошредно је да се уздиџиџе*. (Вечерње новости, 18. 3. 2023, 33); *Није неојходно да се сви ираџани имунизују досџиџиним вакцинама*. (Данас, 13. 4. 2023, 10) и сл.

У наведеним, и сличним употребно најучесталијим примјерима, *да*-конструкција није допуна модалном прилошком изразу у саставу предиката, него је његова клаузална допуна. У датим реченицама модални прилошки израз заправо је неглаголски (копулативни) прилошки предикат надређене клаузе уз коју *да*-клауза долази као субјекатска клаузална допуна. Из тога се као правило може закључити сљедеће: кад год уз прилошки модални израз долази *да*-персонална конструкција, тада

прилошки израз није дио сложеног предиката, него самостални прилошки предикат којем је *да*-конструкција клаузална допуна. Прилошки израз и *да*-допуна тада не творе сложени глаголски предикат, него зависносложену реченицу с допунском *да*-субјекатском клаузом.

Чињеница да модални прилошки изрази сами могу бити предикати отвара могућност и другачије, чак логичније интерпретације претходно навођених примјера, за које се, како смо видјели, сматра да с инфинитивом и синонимном *да*-презентском имперсоналном допуном чине сложени предикат. Наиме, све је те примјере могуће интерпретирати и као примјере са прилошким предикатом и граматичким инфинитивним субјектом. Утемељеност такве интерпретације потврђује могућност замјене инфинитива или *да*-презентске допуне синонимном глаголском именицом средњег рода, што потврђује да дате конструкције представљају неспорну субјекатско-предикатску реченицу, у којој модални прилошки израз има вриједност прилошког предиката:

Ајсурдно је јозивајти се [→ *Ајсурдно је јозивање*] на јединство и заједништво...; *Немојуће је сјречиии* свако убиство [→ *Немојуће је сјречаванје* сваког убиства]; *Забрањено је бацајти* отпатке [→ *Забрањено је бацање* отпадака]; *Мојуће је осјвариии* позитиван економски ефекат [→ *Мојуће је осјварење* позитивног економског ефекта]...; *Појредно је хитно извршиии* стручну анализу [→ *Појредно је хитно извршење* стручне анализе]; *Неојходно је да се уложи* капитал у српски фудбал [→ *Неојходно је улајање* капитала у српски фудбал], итд.

Критеријално, дакле научно, много је утемељеније тумачење ових конструкција као простих субјекатско-предикатских реченица (или клауза ако су у саставу сложене реченице) него као имперсоналних сложених предиката. То значи да у овим конструкцијама заправо

и није у питању прилошки израз, него прави неглаголски (копулативни) прилошки предикат.⁶²

Будући да су само овакве конструкције навођене за потврду учешћа прилошких модалних израза у творби сложеног предиката, њихово тумачење као субјекатско-предикатских конструкција сутерише закључак да и не постоје сложени глаголски предикати са прилошким изразом као нужним конституентом. Међутим, такав закључак није тачан. Наиме, у два, у литератури о сложеном предикату непомињана, случаја прилошки израз састављен од глагола *бӣӣи* и модалног прилога заиста са својом инфинитивном или *ga*-презентском допуном чини сложени предикат. У питању су уобичајене, али употребно врло ријетке структуре сложених предиката.

У првом случају ради се о употреби модалног прилошког израза (*бӣӣи*+модални прилог) допуњеног инфинитивом или *ga*+презент имперсоналном формом у реченицама чији је субјекат анафоричка замјеница ТО, као нпр.:

Да је *џо* било *мо̄ӯће* до сада *урадӣӣи*, вероватно би се урадило. (Политика, 30. 8. 2023, 4); ... *џо* је *немо̄ӯће* *бранӣӣи*. (Данас, 31. 8. 2023, 26); Центар за испоруку у Новом Саду могуће је вратити искључиво неотпакован артикал, док у Центар у Нишу *џо* није *мо̄ӯће* *урадӣӣи*. (<https://www.ikea.com/rs/sr/customer-service/>); Уколико, пак, *џо* није *мо̄ӯће* *урадӣӣи*, потребно је истакање горива из резервоара. (<https://atlas-servis.com/auto-vesti/>); Уколико *џо* није *мо̄ӯће* *урадӣӣи* у самом танку, можете загрејати просторију у којој се налази вино и држати на тој температури све док се не заврши ферментација. (<https://www.enolog.rs/pokretanje-zastale-fermentacije/>); *Немо̄ӯће* је *џо* *урадӣӣи* на миран начин. (<https://www.facebook.com/54526308559022/>); Обично сами чисти-

62 О карактеристикама и типовима прилошког предиката в. Ковачевић (2022: 115–129).

мо траву, али сада је ѿо немојуће урадији јер не можемо буквално ни да приђемо, трава је огромна. (<https://bujanovacke.co.rs/2023/05/15/>); ...само врсни кувари знају да је ѿо немојуће урадији без сенфа. (<https://vital.rs/proizvod/senf...>); Каже да им је тада рекао да је ѿо ѿешко да се сјроведе. (Политика, 19. 8. 2023, 5); и сл.

У конструкцијама типа *То није мојуће урадији / То је немојуће урадији* анафорска „просентенцијална“⁶³ замјеница ТО је граматички субјекат, којим се упућује на претходни исказ или дио исказа,⁶⁴ док је преостали дио сложени предикат. За дио састављен од модалног прилошког израза и инфинитива сада и не постоји могућност друкчијег тумачења, будући да експлицирани ѿо-субјекат укида могућност да се инфинитив уз прилошки модални израз тумачи као субјекат (у реченицама са субјекатом ѿо инфинитив никад није могуће замијенити глаголском именицом). Овај тип реченичне структуре⁶⁵ показује да комбиновање модалног прилошког израза са инфинитивом или да-презентском имперсоналном формом (уп.: *То није мојуће урадији* → *То није мојуће да се уради*) – представља сложени глаголски предикат.

Други је случај када се прилошком изразу додаје логички дативни или акузативни субјекат који је семантички кореферентан са граматичким субјектом *да*-презентске допуне, замјењиве инфинитивом, као нпр.:

63 О термину *јросентенцијализајор*, којим се анафорички указује на антецедентну реченицу, в. код И. Клајна (1975: 77–78), као и код В. Ружић (2006: 80).

64 „Са ѿо се може упућивати не само на именицу или именичку фразу, већ и на цео исказ или цео сегмент текста“ (Мразовић, Вукадиновић 1990: 648).

65 Којој је структурно-семантички врло блиска, ако не и подударна, упитна реченица следећег типа: *Шта је ѿијредно да се уради* [→ *Шта је ѿијредно урадији*] како би се ѿо исјравило? (<http://upisnepokretnosti.rs/najcesca-pitanja>).

Вучић је рекао да је нама пошредно да обнављамо школе. (Вечерње новости, 2. 9. 2023, 3); ...иа ми је пошредно да уложим [→ уложиии] извесѝан наѝор да је не бих поменуо (Алановић 2018; 152; Р. Кузмановић); Шта ми је пошредно од документације ѝриѝремѝии [→ да ѝриѝремѝим] за почетак радова (<http://gradjevinskedomozvole.rs/pitanja-i-odgovori>); Забрањено им је да се окуѝе [→окуѝиии се] у покушају да заштите своје сународнике. (Политика, 18. 8. 2023, 2); Палесѝинцима је под израелском војном управом забрањено да се бранѝ [→ бранѝиии се], не само од свакодневних упада војске и полиције, већ и колонизатора. (Политика, 18. 8. 2023, 2). Како вас није срамоѝа⁶⁶ да корисѝииѝе [→ корисѝиии] тај израз. (Данас, 18. 8. 2023, 11).

Дативни и акузативни логички субјекат и граматички субјекат да-презентске допуне семантички су кореферентни, дакле моноагентивни су. Уз то је конструкција *да*+презент замјењива инфинитивом. И увијек кад је уз прилошки израз експлициран логички дативни или акузативни субјекат који је семантички кореферентан са граматичким субјектом да-презентске допуне ако је та допуна замјењива инфинитивом - допуна у *да*-презентској форми нема статус зависне клаузе, него је нужни дио сложеног предиката.

Сложени предикат састављен од прилошког модалног израза и инфинитива или форме *да*+презент у савременом српском језику остварује се само у два случаја: 1) у реченицама са анафорским просентенцијалним ТО-субјектом (уп. *То није моѝуће ѝоновѝии* / *То није моѝуће да се ѝоновѝи*), и 2) у реченицама са логичким дативним или акузативним субјектом семантички кореферентним са граматичким субјектом *да*-презентске допуне замјењиве инфинитивом (уп. *Пошредно ми је да*

66 Именица *срамоѝа* у конструкцијама са акузативним логичким субјектом има прилошко значење, тј. функционални статус прилога.

јријремим сву документацију/*Појредно ми је јријремим* сву документацију; *Како ње* није срам да се *њако јонашаш* / *Како ње* није срам *њако се јонашаш*).

ЗАКЉУЧАК

У раду смо пописали и описали моделе сложених предиката састављених од модалних израза и инфинитивне или *да*+презентске допуне. Три су типа модалних израза у саставу сложеног предиката: то су или придјевски, или именички или прилошки модални изрази, с тим да се придјевски и прилошки творе само са копулативним глаголом *бијти*, док се именички творе и с непотпуним, по правилу „перифразним“, глаголом *бијти* и с глаголом *имајти*. Зато су сложени предикати с именичким модалним изразима структурно и најразнообразнији. Они су моделски троврсни, а - ако се за критеријум узме и (не) алтернативност глагола непунозначних глагола *бијти* и *имајти* у саставу тих модела - заправо су шестоврсни: 1) два типа модела с декомпонованим модалним именичким изразима, 2) два типа модела с перфирастичким модалним именичким изразима, 3) модели са фразеолошким модалним изразима и с глаголом *бијти* и с глаголом *имајти*. Насупрот структурно најразнообразнијим моделама сложених предиката с именичким модалним изразима, стоје лексички најсиромашнији и структурносинтаксички најусловљенији модели сложених предиката с прилошким модалним изразима. Модели са придјевским модалним изразима су - иако структурно једнообразни јер се творе само с глаголом *бијти* - лексички најразнообразнији, зато што је број придјевских модалних лексема неупоредиво већи и од именичким, а да о прилошким и не говоримо. Забиљежили смо чак 47 модалних придјевских израза, а само дванаест прилошких.

Будући да у литератури нису готово уопште разматрани критеријуми за разликовање *ga*-унутарпредикатских и *ga*-клаузалних допуна уз модалне изразе, у раду смо покушали дати што егзактније критеријуме за диференцирање сложених предиката с модалним изразима с инфинитивном или *da*+презентском допуном од сложених реченица са допунском *ga*-клаузом. Тиме су модификоване многе мимогредне констатација које даје србистичка и/или сербокроатистичка литература о овом типу сложених конструкција, а посебно оне везане за статус прилошких модалних израза.

У раду, међутим, нисмо разматрали адекватност, односно научну утемељеност, у литератури предлаганих термилолошких решења за предикат с модалним прилошким изразом у свом саставу. У прегледу литературе о овом типу предиката цитирали смо термилолошке предлоге који се нуде за овај тип предиката. Највише аутора, од којих већина говори само о предикатима с модалним придјевским изразима, тумаче предикате с модалним изразима као *којулајивне именске њредикације* (В. Ружић, Н. Киш, М. Алановић, Д. Сесар, Ј. Силић и И. Прањковић), па чак један аутор (Д. Сесар) предлаже да се уведе и термин „модални предикатив“ за модалне изразе у саставу предиката. Разлози за подвођење предиката с модалним изразима под неглаголске или копулативне су двоврсни. Код аутора који су се бавили само допунским клаузама (В. Ружић и М. Алановић, па и Н. Киш) у првом плану је било истраживање клаузалних допуна различитим врстама ријечи. А *ga*-клаузе су у највећем броју случајева допуне придјевима, именицама или прилозима који су у функцији предикатива неглаголског предиката (именског или прилошког). Будући да инфинитивна допуна нема статус клаузе, аутори су сматрали да је довољно да наведу критеријуме (моноагентности, монособјектности) који су нужни за инфинитивну допу-

ну датим изразима а факултативни за (не)конкурентну клаузалну допуну. А све да-допуне и кад су оне замјењиве (што није показивано) и кад нису замјењиве инфинитивом називане су *дойунским да-клаузама*. Тако је статус модалних израза разматран искључиво из перспективе допунских *да*-клауза, а модални израз тада и јесте предикатив у саставу копулативног (неглаголског) предиката. Проблем је само у томе што све проглашене *да*-клаузе - нису клаузе, него су оне које су синонимне инфинитиву допуна модалним изразима у саставу предиката. Зато један аутор (М. Алановић) *да*-допуне уз један тип именских модалних израза, уочавајући да су ти изрази синонимни модалним глаголима, назива „клаузоидима“ „у саставу глаголског комплекса“ (*Имам жељу/желим ДА ПУТУЈЕМ; Немамо мојућносџи/не можемо ДА ЗАРАДИМО; Имам намеру/намеравам ДА ТЕ ПОСЕТИМ*). Међутим, у свим другим случајевима уз модалне прилошке и придјевске изразе он *да*-допуну, и кад је замјењива инфинитивом, сматра *да*-клаузом, а не *да*-клаузоидом, тако да за њега ти модални изрази нису дијелови „глаголског комплекса“ него копулативни предикати надређене допунске *да*-клаузе. Остаје, међутим, питање како именовати предикат изражен предикатском конструкцијом који аутор зове „глаголски комплекс“. Научно неосновано ју је звати копулативним (неглаголским) предикатом будући да у свом саставу има пунозначан глагол у форми инфинитива или презента с везником *да*. Некритеријално зато што у саставу било ког копулативног предиката, како му и само име каже, глагол може бити само копулативни или семикопулативни, а никако (и) пунозначни глагол. А глаголски комплекс „*модални израз+ инфинитив или да-јрезенџи јунозначној ілајола*“ у свом саставу има два глагола: а) непунозначни копулативни *диџи* или перифразни *имаџи* у склопу модалног израза и допунски пунозначни глагол у инфинитивној или *да*-пре-

зентској форми (нпр.: Он је *ѵрисиљен да ћуѵи/ћуѵаѵи*). Ништа боље решење није ни предлог (П. Пипера) да се овај тип предиката називе „модалним аналитичким предикатом“ будући да је „модални аналитички предикат“ и копулативни предикат типа *обавезан је* и сложени предикат типа *обавезан је да сарађује/сарађиваѵи*.

Предикат са модалним изразом у свом саставу је *сложен* од два глаголска израза: а) глаголско-модалног придјевског, именичког или прилошког израза и б) глагола израженог инфинитивом или у форми *да*+презент. А сваки предикат који у свом саставу има инфинитивну или *да*-презентску допуну јесте нужно глаголски. Зато предикат с модалним изразима и глаголском допуном, сагласно М. Стевановићу, треба сматрати само подтипом *сложеної ілаїолскої ѵредикаѵа*. Од „правих“ сложених предиката овај се тип предиката разликује само по томе што умјесто непотпуног модалног глагола у свом саставу има значењски непотпун глаголско-модални придјевски, именички или прилошки израз.

Постојање сложених глаголских предиката са модалним изразима у свом саставу захтијева и модификацију дефиниције сложених глаголских предиката: *Сложени ілаїолским ѵредикаѵи су ѵредикаѵи састављени од фазної ілаїола, модалної ілаїола, или модалної (ѵридјевскої, именичкої или ѵрилошкої) израза и доѵунскої ѵунозначної ілаїола у инфиниѵивној или у форми да+ѵрезентї*.

ИЗВОРИ

а) *ѵублицистїички сїил* – новине:

Блиц – *Blic, dnevne novine iz Beograda*.

Вечерње новости – *Вечерње новостїи*, дневне новине из Београда.

Данас – *Danas, dnevne novine iz Beograda*.

Курир – *Kurir*, дневне новине из Београда.

Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.

Press – *Press*, угашене дневне новине из Београда.

Српски Национал – *Srpski Nacional*, угашене дневне новине из Београда.

б) *интернетски сајтови* (наведени уз примјере са њих преузете)

ЛИТЕРАТУРА

Алановић 2018: Миливој Алановић, „Реченице са допунском клаузом“, у: *Синџакса сложене реченице у савременом српском језику*, у редакцији Предрага Пипера, Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за српски језик САНУ, 91–197.

Киш 2016: Наташа Киш, *Дојуне њридева у савременом српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Киш 2017: Nataša Kiš, „Pridevi u značenjem optativne modalnosti“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, br. 42, 307–322.

Клајн 1985: Ivan Klajn, *O funkciji i prirodi zamenica*, Београд: Institut za srpskohrvatski jezik.

Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Друџи део: Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.

Ковачевић 2022: Милош Ковачевић, „Шта је то прилошки предикат“, *Српски језик XXVII*, Београд, 115–129.

Мразовић, Вукадиновић 1990: Pavica Mrazović, Zora Vukadinović, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad: Dobra vest.

Михић Пијетловић 2020: Тијана Р. Михаић Пијетловић, „Модални изрази, придјевни, прилози и именице као средства за исказивање коријенске модалности у енглеском и њихови преводни еквиваленти у српском језику“, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 1/2, Косовска Митровица, 33–57.

- Оташевић 2012: Ђорђе Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј.
- Пипер 2005: Предраг Пипер, „Предикат“, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: прва реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 301–333.
- Пипер, Клајн 2022: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, четврто, измењено и допуњено издање, Нови Сад: Матица српска.
- Прањковић 2013: Ivo Pranjković, „Tipologija nepunoznačnih glagola u hrvatskome standardnom jeziku“, *Gramatička značenja*, Zagreb: Matica hrvatska, 186–194.
- Ружић 2006: Владислава Ружић, *Дојунске реченице у савременом српском језику*, Нови Сад: Матица српска.
- Речник 2007: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Сесар 2001: Dubravka Sesar, „Modalni modeli u hrvatskom i drugim slavenskim jezicima“, *Suvremena lingvistika*, br. 51–52, 203–218.
- Силић, Прањковић 2005: Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Стевановић 1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) II. Синтакса*, III неизмењено издање, Београд: Научна књига.
- Танасић 2005: Срето Танасић, *Синтаксичке теме*, Београд: Београдска књига.
- Тодоровић 2023: Стефан Тодоровић, *Перифразички глаголи као иманентна особина специјалних стилова савременог српског језика*, необјављена докторска дисертација, одбрањена на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 2023. године.

О СИСТЕМНОСТИ СЛОЖЕНИХ РЕЧЕНИЦА С ВЕЗНИКОМ БЕЗ ДА

Откако је Ђ. Даничић у Рјечнику ЈАЗУ (1880–1882) за реченице с везником *без да* навео два примјера из два писца и констатовао да се употреба тог везника јавља „према туђим језицима“ (Стевановић 1979: 282) – нормативисти и граматичари унисоно реченице с тим везником проглашавају недопуштеним у књижевном језику. Констатује се да готово „сви се стручњаци слажу да је недопустив везнички склоп *без да*“, зато што је „настао буквалним превођењем немачког [ohne dass], француског [sans que] или италијанског [senza che] облика“ (Ивић и др. 2004: 181, 159). У нормативно-граматичкој литератури за главни је а неријетко и једини разлог ненормативности овога везника сматрано његово образовање калкирањем, тј. његов структурни калк,⁶⁷ с тим да се од трију могућих страних утицаја најчешће „претпоставља да је реч о структурном калку немачког сложеног везника *ohne dass*, у чији састав улази еквивалент српског предлога *без* и одговарајући везник, коме у нашем језику одговара везник *да*“ (Алановић 2017: 293). Истина, поједини су аутори исказивали резерву према критеријуму страног утицаја. Тако је М. Стевановић сматрао да је аргумент калкирања тешко

---

67 В. старију литературу коју наводи Стевановић (1979: 282–284), као и: Јонке (1964: 140), Поповић (1972: 164); Радовановић (1990: 412–415); Симић, Јовановић (2002: 842), Клајн (2008: 20); Пипер и Клајн (2022: 225, 564, 624); Алановић (2017: 291–294); Николић (2018: 429).

одржив будући да су „ове особине најчешће у простонародном говорном језику становништва Црне Горе које је било понајдаље и од немачког и од француског утицаја“ (Стевановић 1979: 283–284).⁶⁸ М. Радовановић експлицитно наводи да је тумачење „да се ради о ‘страном утицају’ ... тешко образложити, а поготово доказати“, већ и због тога што „мера служења европским језицима у нашим просторима никада није била велика“ (Радовановић 1990: 416). Уосталом, готово се за аксиом може прихватити чињеница да „све што је страно не мора нужно бити и нестандартно“ (Ковачевић 1998: 305, напомена 422).

Зашто је структурно калкирање везника БЕЗ ДА нормативно неприхватљиво и да оно није једини разлог ненормативности овога везника, једино је досад у србистици и/или сербокroatистици шире покушао образложити Миливој Алановић (2017). Критеријалном анализом тог образложења, покушаћемо доказати системски, односно несистемски карактер везника *без да*.

М. Алановић, наима, сматра да због два разлога везник *без да*, „остаје изван оквира стандарднојезичке норме“, а то су: „(а) поступак извођења везника *без да*, који

---

68 Чему је непосредна потврда чињеница да су реченице с везником БЕЗ ДА обичне у језику Марка Миљанова. Тако смо у његовом дјелу „Живот и обичаји Арбанаса“ забиљежили слjedeће примјере: Свако је [насеље] изабрало по једнога госта за себе, дајући знак једно другоме, *без да* изговара ријеч, које је бољег и љепшега госта изабрало. – А сад они сву слободу гостима даше, *без да* себе имало оставе, а то је тешко и чорбу не подијелит’ з-дружином, а не слободу. – А то је ово што ћу да ти кажем, а и сам ти знаш, у наше дневи колико си ме корио, кара, учио, ка у оне муке, које смо бивали, и од природне и од љуцке силе, од које би суђено да умремо *без да* ни се гроба зна, а ја неумјетан да чувам сам себе од ма’ане. – Наша је војска у први бој ћерала Турке до воде Рибнице и Подгорице, а моји вјерни Арбанаси чували ми Куче, ка што реко’, који су, да су кћели, све Куче без пушке могли спалит’, и то *без да* крећу цијелу војску што су имали.

је, заправо, структурни калк, и (б) постојање, граматички и семантички, адекватне хипотаксичке јединице, чији се нормативни статус не доводи у питање“ (Алановић 2017: 291).

„Везнички израз *без да*“, вели Алановић, „нормативно је неприхватљив јер није непосредно изведен од предлошке конструкције у чијем је саставу, на пример, показна катафорска заменица *јо* у одговарајућем облику – *без јоја*“. Наиме, и кад се пронађу „сасвим спорадичне потврде“ за везнички израз *без јоја да*, остаје отворено питање да ли је „*без да* евентуално резултат елизије катафорске заменице, што имамо у везнику *осим (јоја) јо*“, будући да „синтагматски низ *без јоја да* није граматикализован, не може се сматрати коначно формираним зависним везником“, пошто је ту „реч о линеарном поретку елемената који чине предлошка конструкција *без јоја* посредством које се у управну реченицу укључује допунска реченица с везником *да*, нпр. *Он не може без јоја да нас сјално нервира*. Да је тако, доказује могућност изостављања зависне реченице, нпр. *Он не може без јоја*. Све наведено говори да се у српском језику за предлог *без* не може непосредно везати везник *да*.“ (Алановић 2017: 293).

Наведена интерпретација генеративног поријекла везника *без да* врло је спорна, да не кажемо погрешна. А ево и зашто. Прво, зато што се везничка конструкција *без јоја да* не јавља „сасвим спорадично“ него најмање толико често колико и ексцептивни сложени везници с нередукваном демонстративном замјеницом, какви су нпр. *осим јоја да*, *сем јоја да*, *изузев јоја да*. У обимном функционалностиљски разнообразном дисертационом корпусу В. Ђуркин је забиљежила само по једну корпусну потврду за ове сложене везнике (Ђуркин 2018: 363). У нашем корпусу нашла су се, међутим, три примјера с везничким изразом *без јоја да*:

Ове грешке су одмах уочене и исправљене, тако да су купцима још претходне недеље упућени исправни рачуни на кућну адресу, без *ѡоѡа да* су ѡријавили рекламацију. (Политика, 21. 1. 2014, 11); Одговарајући на питање да ли је решење могуће без *ѡоѡа да* Србија формално ѡризна ѡзв. Косово, поновио је да никакво решење није могуће ако се наставе ове кризе у региону. (Вечерње новости, 22. 1. 2023, 5); Утисак је да њима [ученицима] најтеже падају „суви подаци“, односно садржаји које треба усвојити без *ѡоѡа да* је даѡо објашњење. (Вечерње новости, 26. 2. 2023, 7).

Друго, баш као што се и колико се (не) могу наведени ексцептивни везници (*осим ѡоѡа да*, *сем ѡоѡа да*, *изузев ѡоѡа да*) сматрати „граматикализованим“ и „коначно формираним зависним везником“, толико се (не) може „граматикализованим“ и „коначно формираним зависним везником“ сматрати везник *без ѡоѡа да*. Сви наведени везници с катафорском замјеницом *ѡо* у зависном падежу (овдје генитиву) само су прелазна, развојна фаза у коначном формирању сложеног везника. „Катафорски употрејибљена замјеница била је само нужна карика у процесу стварања сложеног везника, а у коначном резултату ‘повезничења’ она губи статус нужно експлициране компоненте [уп. *осим ѡоѡа да* → *осим да*; *без ѡоѡа да* → *без да*], тако да експлицитну структуру сложеног везника чини спој ... предлога и простог субординираног везника“ (Ковачевић 1998: 215).

Треће, у нашим наведеним примјерима није могуће укинути садржај зависне реченице а да реченица остане граматична с наведеним генитивним прилошким изразом *без ѡоѡа* (уп.: ... тако да су купцима још претходне недеље упућени исправни рачуни на кућну адресу, без *ѡоѡа да* су ѡријавили рекламацију →* ... тако да су купцима још претходне недеље упућени исправни рачуни на кућну

адресу, *без њоја*). А и кад би било могуће, замјеница *њо* у саставу прилошког израза *без њоја* и у склопу везничког израза *без њоја да* нема исту функцију: у прилошком изразу замјеница је нужно анафорички, а у везничком изразу нужно катафорички употрејебљена.

Све наведено показује да је везник *без да* структурно еквивалентан свим сложеним везницима српскога језика твореним од предлога и субординираног везника *њњо* и/или *да*. То потврђује и дисертационо истраживање Халида Булића (2021) о везницима у тзв. „босанском“ језику. Булић доказује да је по моделу „приједлог +везник“ творено 18 зависних сложених везника, међу којима је и везник *без да*, за који, баш због тог творбеног системског карактера, не наводе никакве нормативне ограде. „Спој приједлога и везника“, вели Булић, „садрже сљедећи јунктори: *након њњо, умјесњо / мјесњо / намјесњо да, умјесњо / мјесњо / намјесњо њњо, осим њњо, осим да, сем њњо, сем да, изузев њњо, изузев да, осим ако, изузев ако, осим уколико, осим кад* и *без да*. Субјунктором *након њњо* уводе се временске клаузе. Јункторима *умјесњо / мјесњо / намјесњо да, умјесњо / мјесњо / намјесњо њњо* уводе се експективне зависне клаузе. Конструкцијама *осим њњо, осим да, сем њњо, сем да, изузев њњо, изузев да, осим ако, изузев ако, осим уколико, осим кад* уводе се експективне клаузе. Јунктором *без да* могу се уводити клаузе са значењем пратеће околности. Неуобичајени спој *ујркос њњо* може уводити допусне клаузе“ (Булић 2021: 331).

Све наведено показује да је везник *без да* потпуно утемељен у систему творбе сложених субординираних везника српскога језика, што је несагласно с Алановићевом тврдњом „да се у српском језику за предлог *без* не може непосредно везати везник *да*“, тако да је, по његовом мишљењу, „деривација везника *без да* несистемског карактера“ (Алановић 2017: 293). Творбена структура

везника *без да* ни по чему се, међутим, не разликује од структуре осталих 17 сложених везника српскога језика компонованих од предлога и субординацијског везника *да* или *што*. Једноставније речено, „поступак извођења везника *без да*“ потпуно је у складу са системом творбе сложених везника савременог српскога језика.

Зато није ни чудо да је данас овај везник доста чест не само у разговорном језику,⁶⁹ него и у публицистичком као најпрогресивнијим од свих функционалних стилова, што потврђују и сљедећи забиљежени примјери:⁷⁰

Ко на власт дође бранећи српску нацију и веру, а одлази са власти **без да** је поправио положај и Срба и Српске православне цркве, само ропском оданошћу према странцима може да се задржи на власти још понеки дан. (Вечерње новости, 17. 4. 2022, 7); Александар Вучић је све своје капацитете у одбрани КиМ показао када је био министар у влади која је неколико стотина голобрадих младића оставила на Кошарама, **без да** му је пало на памет да захтева да им се пошаље појачање. (Данас, 15–17. 4. 2023, 7); Али неке ствари у игри Србије и те како обећавају и наговештавају. **Без да** их ређамо по значају,

---

69 На честу употребу овог везника у савременом језику указују М. Стевановић (1979: 283) и М. Алановић (2017: 291–292). Тако М. Стевановић каже: „Таква употреба предлога *без* [у споју са везником *да*] уз поједине врсте реченица у новијем говорном језику је, међутим, релативно честа.“ М. Алановић је још исцрпнији: „У савременом српском књижевном језику, без обзира на вид и домен испољавања језичког стваралаштва – писани или усмени, односно јавни или приватни, као и на његова функционалностилска обележја, у не сасвим занемарљивом броју примера бележи се употреба зависне реченице уведене везником *без да*, чак и у штампаним медијима које сматрамо узорним. [...] Потврде за зависну реченицу са везником *без да* могу се пронаћи на целом српском штокавском простору, нарочито у разговорном стилу.“

70 Примјере доносимо правописно онако како су штампани у новинама из којих су презети, без обзира на то што је у њима најчешће погрешна (не)употреба запете.

или по очигледности односно „дискретности“ (Данас, 6. 9. 2023, 27); Друга шанса се пружа када процењујемо да је узрок који је довео до раскида такав да можемо да га толеришемо **без да** се враћамо константно у прошлост. (Вечерње новине, 16. 7. 2023, Живот плус, 12); Не можете да држите придике држави и причате шта мислите, **без да** размишљате о санкцијама. (Политика, 2. 7. 2023, 6: Александар Вучић); Утом је уследио и потпуни крах нашег аса, што је Алкараз искористио и узео трећи сет, **без да** се много помучио. (Вечерње новости, 17. 7. 2023, 48); ...проблем је у тому што се границе српске књижевности функционално форсирају и мијењају како то одговара великосрпској народњачкој политици, **без да** има стварно лингвистичко и(ли) културолошко утемељење. (Данас, 26-27. 8. 2023, Недеља, IV: Јарослав Пецник); Недавно је у Книну, на обиљежавању 27. годишњице војноредарствене операције *Олуја*, хрватски премијер Андреј Пленковић, **без да** трепне, поручио Београду како је то била „величанствена побједа“. (Данас, 20-21. 8. 2022, Недеља, III); ...и могу сада говорити седам сати **без да** имам тезе пред собом, шта је и на који начин београдска штампа писала. (Вечерње новости, 2. 9. 2022, 24); Пелета има на 80 одсто стоваришта, а на осталима га има делимично, изјавила је пре десетак дана министарка енергетике Зорана Михајловић. Изјавила **без да** је трепнула. (Данас, 19. 9. 2022, 12); Преко и уз помоћ Црне Горе биће Србији омогућено да приступи НАТО, **без да** улази у Европску унију. (Данас, 11. 10. 2022, 5); ...далеко је већи проблем бе-ха Хрватима ... прије свих Драган Човић, па онда и његове везе с Милорадом Додиком, за којег шеф хрватске државе, *без да* трепне (,) каже како је „партнер Хрватске, а не четник“. (Данас, 14-15. 5. 2022, Недеља, III); Није поента да ми уведемо санкције **без да** нам ишта помогну. (Данас, 22. 7. 2022, 3); ...они желе да наставе да немилосрдно троше туђи новац **без да** ишта лично ризикују. (Српски Национал,

17. 9. 2005, 6); Из истих разлога такмичење је напустио Борац из Чачка, са истог места **без да** се много оклевало стигла је депеша да ће уместо Чачана у српском „Чампионшипу“ играти Нови Пазар. (Данас, 2. 8. 2019, 27); Стручњаци наводе да они који се богате нелегално већ могу да буду санкционисани, сходно актуелним законским решењима, **без да** се доноси нови [закон] везан за ту тематику. (Данас, 29. 10. 2019, 12); Саветница председника Србије извесна Сузана Васиљевић, некадашња саветница министра полиције Ивице Дачића, народу је **без да** је трепнула саопштила да је председник два дана био на апаратима!!! (Данас, 19. 11. 2019, 9); Јеремић је распустио Градски одбор, **без га** је сео и попричао са тим људима. (Данас, 25. 2. 2020, 9); Због тога што је из дана у дан говорио на самозадату тему, **без га** га ишта о њој било ко пита, хрватског премијера Андреја Пленковића почели су да упоређују са Александром Вучићем. (Данас, 1. 3. 2021, 5); Ако неке нешто чините, радите то **без га** очекујете ишта заузврат. (Блиц, 7. 3. 2021, Блиц Магазин, 11); Александар Шапић за почетак може елегантно да истисне Весића са чела Београда **без да** Српска напредна странка упрља руке. (НИН, 13. 5. 2021, 68); Ова Влада има јасну визију ... како грађани могу да живе **без да** их неко поткупљује. (Данас, 25. 6. 2021, 19); Док нам пажњу окупирају дневно политичке теме, ... важно питање промиче **без да** има ко да га постави. (Данас, 15. 3. 2022, 13); Постоје наравно и другачији случајеви, али два утиска се једноставно намећу посматрачу са стране, **без да** има икакве инсајдерске информације из клуба. (Данас, 23. 10. 2023, 23) итд.

Као други разлог ненормативности (недопуштености) реченица с везником **без га** М. Алановић наводи критеријум сврсисходности, односно оправданости постојања нове језичке јединице. „Кључно питање за стабилизацију и прихватљивост неког елемента у језичком

систему“, вели Алановић, „тиче се, у првом реду, његове оправданости или сврсисходности, што се утврђује на основу односа са другим истородним јединицама. [...] Сасвим је очигледно“, наставља Алановић, „да се везником *без да* не *попуњава* никаква празнина у систему, чиме би себи ‘прокрчио пут’ и осигурао место међу везничким јединицама“, него да се он „у највећем броју примера среће у контексту типичном за *а да* реченицу“, тако да се „у везничком систему позиционирао као синонимска варијанта везника *а да*, што доказује и њихова релативно слободна заменљивост“ (Алановић 2017: 293).

Анализирајући саоднос реченица с везницима *без да* и *а да*, Алановић уочава да „иако је реч о граматички и семантички еквивалентним структурама, зависна *без да* реченица показује особине које нису својствене реченици с везником *а да*, а то су: (а) могућност да се уметне у структуру управне реченице, или да се појави испред ње (*Разуме се, без да буду изричито њихови, одмах ће вам све објаснити; Без да је икога њихово, узео је своје ствари и нешто*); (б) необавезно присуство граматичке негације (*То каже без да му јас не задржи; Заљубљујемо се без да знамо зашто*); (в) постављање фокализатора и непосредно испред везника *без да* (*Споразумели су се и без да су изговорили једну реч*) и сл. Све наведено“, закључује М. Алановић, „говори да се приликом замене *без да* реченице понекад морају предузети додатне трансформационе операције, што само по себи не може бити препрека за употребу зависне *а да* реченице. Ипак, ова особина говори да *без да* реченица подлеже слободнијој дистрибуцији, што јесте предност, али то не решава проблематичност поступка извођења и граматикализације везника *без да*“ (Алановић 2017: 292).

Наведене три разлике између везника *без да* и *а да* нису једине, али ни најбитније њихове разлике. Од трију наведених разлика само је једна, и то она трећа (в) нес-

порна, јер се заиста везник *без да*, за разлику од везника *а да*, може „фокализирати“ не само обавезним интензификаторском партикулом *и* него и партикулом *а*, чиме твори сложени допусни везник *и без да*,⁷¹ односно *а без да*, што потврђу и наши корпусни примјери:

Пробао сам да га разуверим у то и да је могао то да уради **и без да** нас задржава, навео је Понош. (Данас, 20-21. 8. 2022, 5); Земља у којој сам рођена звала се Федеративна Република Југославија, **и без да** сам се помакла из ње, променила сам пет држава. (Данас, 27-28. 8. 2022, Недеља, VIII: Соња Радетић Дотлић); Захваљујући науци, **и без да** фаустовски продамо душу ђаволу, ми данас умемо да преваримо смрт. (Данас, 30-31. 1. 2021, Недеља, V); Мени је сасвим разумљиво да српски председник хвали српска вина, али то је могао направити **и без да** вријеђа туђе. (Данас, 10. 3. 2021, 19); Расправа у Савету безбедности УН о Косову **и без да** питају Србе (Блиц, 6. 8. 2004, 5); Госпођа Рада силно се обрадовала што може да ми објасни како део Пиносаве ипак има водовод. **И без да** је Србија претходно ушла у НАТО. (Политика, 6. 6. 2009, 14: Мирослав Лазански);

У том смислу очекујем да ме заслужена казна стигне и сад кад гостујем у медијима **а без да** сам Ољу питао за дозволу. (Блиц, 13. 3. 2018, 5: Небојша Крстић); ... бити

---

71 На стварање допусног везника *и без да* указује и В. Ђуркин (2024): „У контексту концесивне семантичке интерпретације зависних реченица са везником *без да*, ваљало би поменути и то да смо у РСАНУ забиљежили и примјер који нам свједочи да је у језику дошло и до стварања везничке структуре настале у процесу обједињења препоноване партикуле *и* и сложеног везника *без да*, при чему партикула *и*, као обликотворна, интегрална компонента сложеног везника *и без да* (= *и да не*), обезбјеђује једнозначно концесивну семантичку интерпретацију реченице: Радознали читалац знаће, *и без да* му ја кажем [→ Радознали читалац знаће, *и да* му ја не кажем] (Рув. И. 3, 22).“

лојалан партнер владајућој хрватској странци, **а без да** је она способна и спремна хрватским Србима пружити минимум сигурности и заштите, напосто је резултат трулих компромиса. (Данас, 22-23. 1. 2022, Недеља, III: Јарослав Пецник); Ивана Јевтић, градска секретарка за културу и „поштарка“ како је малициозно назива већина у културним круговима, **а без да** се тиме жели омаловажити часна професија поштара/ки, поново је у жижи јавности. (Данас, 5. 4. 2018, 11); ... бити лојалан партнер владајућој хрватској странци, **а без да** је она способна и спремна хрватским Србима пружити минимум сигурности и заштите, напосто је резултат трулих компромиса. (Данас, 22-23. 1. 2022, Недеља, III); Нико није одговорио, бар да ја знам а да је тај правник, могу ли, може ли то тако **а без да** мене хапсе, **без да** има таква нека правна зачкољица. (Данас, 14-15. 8. 2021, Недеља, X) итд.

У свим наведеним примјерима препозитивна интензификаторска партикула има статус „обликотворне партикуле“.⁷² Међутим, партикула *и* не мора бити у препозицији, него може бити интерполирана између компонената везника *без да* или смјештена испред неке лексеме (најчешће предиката) зависне клаузе. Тако употријебљена, она није обликотворна, него „верификативна партикула“,⁷³ као нпр.:

72 „Обликотворним партикулама сматрамо оне које су нужни елементи сложеног концесивног везника (субјунктора)“ (Ковачевић 2009: 91).

73 „За разлику од обликотворних партикула чија је улога, могло би се рећи, морфолошка јер „обликују“ сложене концесивне везнике, *верификативне партикуле* првенствено имају семантичку улогу. Оне једнозначно предодређују концесивну семантичку вриједност зависне клаузе, тј. верификују примарност концесивне семантичке релације између садржаја зависне и основне клаузе“ (Ковачевић 2009: 98).

Не само да се везник *а да* не може интензивирати партикулом *и* или *а* ни у њиховој обликотворној ни у верификативној улози – него се, за разлику од везника *без да*, не може ни стилистички издвојити,

Јанко Типсаревић је завршио турнир **без и да** је изашао на терен. (Блиц, 14. 5. 2013, 39); Јанко Типсаревић је завршио турнир **без да је и** изашао на терен.

Постпонирана партикула *и* може бити верификативна партикула и уз везник *а да*, који тада као и везник *без да* има концесивно значење, као нпр:

...много самозваних [метереолога] анализира временске прилике и користе стручне изразе из физике облака, као што су суперћелијска олуја, **а да и** не знају шта значи! (Вечерње новости, 22. 7. 2023, 2).

Од двију преосталих разлика прва („могућност да се уметне у структуру управне реченице, или да се појави испред ње“) је дјелимично тачна, зато што се заиста у инверзији може појавити само клауза с везником *без да*, али не и с везником *а да*,⁷⁴ али се зато у структуру надређене клаузе могу уметати (интерполирати) *и без да* и *а да* клаузе, што потврђују и следећи корпусни примјери:

БЕЗ ДА: Али, др Слободан Просперов Новак, националистичка перјаница за повијест хрватске књижевности, **без да** *џрејне* каже како је Ковачић „своја извјешћа из

односно „осамосталити“ интензификатором „осамостаљивачем“ али (о том типу стилистичког издвајања види Ковачевић 2015: 338-341), као у примјеру:

Бројни правни експерти, од којих сви спремно износе своја мишљења, **али без да** их се именом и презименом именују, тврде да се путем који си је зацртао премијер заправо флагрантно крши законодавна процедура. (Данас, 3-4. 12. 2022, Недеља, III: Јарослав Пецник); Уп.: ... сви спремно износе своја мишљења, ***али а да** их се именом и презименом не именују...

⁷⁴ Примјери с инверзијом клаузе с везником *без да* изузетно су ријетки, што није ни чудо с обзиром на то да клауза има „пратилачко“ значење; у корпусу смо забиљежили само један, изразито структурно-стилистички маркиран: **Без да некоја увредим**, али Басара је један од ретких на јавној сцени Србије који је задржао здраву памет. (Данас, 7-8. 12. 2019, 24).

пакла“ писао изван идеологије. (Данас, 12-13. 8. 2023, Недеља, III: Јарослав Пецник); Саветница председника Србије извесна Сузана Васиљевић, некадашња саветница министра полиције Ивице Дачића, народу је **без да** је *прејнула* саопштила да је председник два дана био на апаратима!!! (Данас, 19. 11. 2019, 9); Поучени искуством, **без да** се у *јомоћ зове интуиција*, а *још мање нека од овлашћених интуиција*, непуних седам дана после хулиганског спектакла на трибинама Стадиона Партизана, можемо да тврдимо да се права (комплетна) истина о том догађају никада неће сазнати. (Данас, 19. 12. 2017, 25) и сл.

А ДА: Њен отац, бивши фудбалски голман и тренер Велибор Пудар јасно је развејао „дилему“ под чијом ће заставом пливати, коју су, **а да** је нису ни *ишли*, размислили медији у региону. (Данас, 19. 8. 2022, 11); Парадоксално, Бошњаци, **а да** *јоја нису свесни*, привржени су застави на којој се налази грб Котромановића, српске владарске породице из средњег века. (Вечерње новости, 18. 9. 2023, 4) и сл.

Што се пак тиче негацијске карактеристике својствене клаузама са *без да*, али не и са *а да* („необавезно присуство граматичке негације“ код везника *без да*), она је врло спорна, да не кажемо погрешна. Она би се чак прије могла приписати везнику *а да* него везнику *без да*. Наиме, клаузе са везником *а да* најчешће имају негиран предикат,⁷⁵ али се неријетко, што је у литератури већ констатовано (Милошевић 2010: 275–279), реализују и са потврђним предикатом, што показује и велики број примјера које смо забиљежили у публицистичком стилу:

75 Па се неријетко дати везник наводи и у форми *а да не* (в. нпр.: Радовановић 1990: 410; Николић 2018: 429).

а) А ДА + потврдни предикат:

б) Милошевићеви претходници тумачили су Црњанског као писца који олако изриче одређене вербалне фразе и поиграва се језиком *а да њри њом њејова мисаоноста изостаје*. (Вечерње новости, 29. 11. 2022, 22); Европска унија може ограничити увоз неког производа у блок или његов део, *а да њрињом и даље дозвољава њрансиорњ*. (Политика, 20. 4. 2023, 10); И зато, не може се критиковати Пинк и Информер, *а да се њуњи о Кремљу*. (Данас, 17-18. 6. 2023, Недеља, II); Ако хоћете да се мењамо – могу вам дати ништа, *а да ви мени њоклонњије нењињ*. (Вечерње новости, 30. 7. 2023, 2: Душко Радовић); Не можемо да будемо са ове стране, *а да њлумњмо да смо нејде грњде!* (Вечерње новости, 21. 6. 2023, 3); Афоризам као најкраћа књижевна форма покушава да ухвати мане друштва, *а да њри њоње дњде од корњњи*. (Политика, 18. 4. 2023, 13); ...свет данас живи у „потпуно новој ери, *а да њај ањекњ њанемарњњмо*.“ (Политика, 10. 7. 2022, 1); Ово није први пут да „Клет“ промовише противзаконске и по ову државу и народ штетне удбенике, *а да њри њоње њма скоро ња моноњолски њоложај*. (Вечерње новости, 7. 9. 2022, 4); Постоји ретка могућност да се избегне заостравање са Западом *а да се сачњва образ*. (Политика, 27. 5. 2022, 20); ...властима у Бањалуци није јасно на који начин формација британских експерата планира да уђе у БиХ *а да њо дњде урађено лејално*. (Политика, 2. 7. 2022, 4); И све може – па и то да иста особа обавља две функције које су у сукобу интереса, *а да сви на Универзињњњу о њоње њуње!* (Данас, 10. 6. 2022, 13); ...најава виших зарада служи за пропаганду, *а да се њри њом њрикрњва јоњ један важан ањекњ*. (Данас, 9. 2. 2022, 16); Шта да учини Србија да би се овај апсурд у развојним стратегијама друштва отклонио, *а да њрињом њоњњњје демокрајска начела индивидуалној живоња?* (Политика, 30. 12. 2021, 15); Британска тенисерка Ема Радукану

постала је крајем прошле недеље прва играчица која је освојила Отворено првенство САД, **а да је на турниру стварновала из квалификација**. (Данас, 15. 9. 2021, 15); Грађане Београда у последња три дана чудило је затварање ширег центра града три вечери заредом, 50 линија градског превоза било је скраћено, **а да је мало њих знало због чега се то чини**. (Данас, 16. 9. 2021, 4); Колико је реално да истовремено притискају Београд да призна Косово, **а да при том оиварају ишћање граница најмање иеи балканских држава?** (Данас, 10. 5. 2021, 9); Понекад се догоди да неке књиге које вреде бивају сплетом околности заборављене, пренебрегнуте **а да заслужују иажњу чиишалаца**. (Данас, 13. 5. 2021, 18); ...може бескрајно да пије, **а да осшане на ноћама** (Press, 31. 12. 2005. – 1–2. 1. 2006, 21); ...ми нисмо клуб који ће да напушта домаће првенство, **а да при том узима иаре од државе**. (Политика, 25. 9. 2023, 19); Ниједну песму нисам одбила, **а да је јосшала велики хии**. (Вечерње новости, 16. 10. 2023, 49); итд.

б) А ДА + негирани предикат:

Мене је Веља Илић сменио **а да ме није ни видео**. (Вечерње новости, 27. 2. 2005, 2); Ђути и ради, **а да то нико не иримећује**. (Правда, 11. 6. 2007, 9); Шешељ се већ пет година налази у Хашком трибуналу, **а да суђење још није иочело**. (Правда, 13. 6. 2007, 5); Већина света преживи читав живот **а да то никад не доживи**. (Вечерње новости, 16. 7. 2006, 25); Врло често изигравао сам жртвеног јарца **а да нисам ни знао иша је то**. (Политика, 10–12. 4. 2020, 31: Момо Капор); ...можете умрети, **а да се никад не насмејете**. (Данас, 26. 12. 2019, 24); Не бих желео да иједан писац дође у Србију, **а да не буде иредшављен у Народној бидлиотеци**. (Политика, 28. 2. 2021, 7: Владимир Пиштало); Међутим, почетна мана идеје је што је објављена, **а да није добро осмишљена**. (Данас, 2. 3. 2021,

13); Добијали су прелазне оцене, **а да** на исїиї уойшїе нису ни излазили. (Вечерње новости, 2. 4. 2008, 13); Држава треба да помогне економији, **а да** їри їом не уїрози дуцетї. (Вечерње новости, 2. 3. 2010, 1); У српско школство уведено је 60 образовних профила, **а да** їри їоме није смањен број одељења. (Блиц, 3. 2. 2010, 5); Наложено је праћење разговора команданта Жандармерије, **а да** о їоме уойшїе нисам био обавешїен. (Политика, 9. 6. 2015, 1); Екипа са Пиринејског полуострва се међу четири најбоље екипе пласирала, **а да** није осїва-рила ниједну їобеду за деведесетї минуїа. (Политика, 2. 7. 2016, 32); После неколико година свима је било јасно да га је Београд изгубио, **а да** їо није ни знао. (Политика, 10. 6. 2018, 23); Живот прође **а да** їа нисмо ни живели (Политика, 26. 5. 2019, 23; наслов); Не можете говорити о људским правима и разговарати о Тајвану, **а да** заїраво немаїе їоїма о їоме. (Вечерње новости, 24. 8. 2022, 17); Ко зна шта у том подруму још има, **а да** они нису ни знали кад су се уселили у кућу. (Вечерње новости, 11. 1. 2023, 11); У земљу улазите **а да** вас нико не їиїа за вакцинациони сїаїїус. (Политика, 27. 10. 2022, 23) итд.

Ниједан се примјер клаузе с везником *а да* и потврђеним предикатом не може преобликовати у *без да* клаузу. И то зато што све *без да* клаузе имају одричан садржај и поред тога што им је предикат формално морфолошки потврђан. Одричан садржај *без да* клауза почива „на обавезној имплицитности не г а ц и ј е код предлога *без*, са последицама продора предлога у везничку позицију“ (Радовановић 1990: 409). М. Радовановић напомиње да се у литератури често запоставља негација у примјерима ове врсте и да је фокус само на значењу супротности (*без да* = *а да*), а заправо је у питању „једна могућна [а когнитивним и прагматичким разлозима мотивисана] синтаксичко-семантичка аналогија (*без да* = *а да* не или сл.)“, тј. „у питању [је] однос **без** [= *адверсаїивносї* + не-

јазица] **да** [= конјункција] / **а** [= адверсативност] **да** [= конјункција] **не** [= нејазица]" (Радовановић 1990: 410). Из тих разлога примјер који М. Алановић даје за реченицу с везником *без да* и негираним предикатом - *То каже без да му јлас не задрхти* - тешко да се може сматрати нормативно прихватљивим, будући да у њему имамо двије негације (имплицитну исказану предлогом *без* и експлицитну исказану глаголом у предикату), које нужно доводе до множења негација⁷⁶ (*без да не задрхти* = *задрхти*) и до схватања садржаја зависне клаузе као потврдног, што је према критеријумима истинитосне вриједности управо супротно од садржаја који се преноси *без да* клаузом.

Разлике између клауза с везником *без да* и *а да* много су веће и суштинскије од оних које наводи М. Алановић.⁷⁷ Разлика је наприје семантичком статусу тих везника. Везник *без да* једнозначни је контекстуално неусловљени везник, док је *а да* контекстуално условљени полисемични везник. У литератури је већ доказано да „за разлику од свих ... концесивних везника састављених од обликотворне партикуле и зависног везника - везнички spoj *а да* нема у свим контекстима концесивно значење, него је полисемичан везник (који, осим у концесивном, може бити употријебљен још најмање и у значењу пропратнооколносног везника, и у значењу релативизатора)" (Ковачевић 2009: 96).

Зависне клаузе с везником *а да* могу имати различита значења, од којих су најчешћа:

76 Множење се остварује баш као „у генитивној предлошко-падежној конструкцији са предлогом *без* испред које је употребљен негатор *не*, тако да су чланови овог множења (i) негација садржана у негатору *не* и (ii) имплицитна негација коју садржи предлог *без*" (Петковић 2003: 152, 155). У нашем корпусу нисмо забиљежили ниједан примјер клаузе с везником *без да* и негираном формом предиката, нити је у литератури ико помињао такву могућност.

77 А које се на крају своде само на то да је, за разлику од везника *а да*, могућа интензификација везника *без да* партикулама и и/или *а*.

а) *дойусно* (везник *a da* замјенљив је општедопусним везником *иако*):

Возови су ишли из Београда за Ниш и назад, ***a da*** [→ *иако*] није била завршена Главна железничка станица. (Вечерње новости, 3. 9. 2023, 8); Све најважније о хлебу још тада сам знала, ***a da*** [→ *иако*] нисам знала да знам. (Блиц, 6. 8. 2023, 13); Ситуацију је уздрмала Катја Јесењина, ***a da*** [→ *иако*] сама није била свесна тога. (Политика, 28. 6. 2023, 14); Створио је врхунски амбијент за приватни бизнис, ***a da*** [→ *иако*] то нико није од нас тражио. (Политика, 12. 6. 2023, 21); Корона је „савладана“ ***a da*** [→ *иако*] није утврђено је ли потекла из лабораторије. (Вечерње новости, 28. 5. 2023, 8); Србија је извукла максимум из прва два меча, ***a da*** [→ *иако*] није уопште одушевила игром против Литваније и Црне Горе. (Данас, 29. 3. 2023, 26); Сарађивали смо кад сам био у трећем разреду основне школе у Љубишу, ***a da*** [→ *иако*] то нисмо знали. (Политика, 19. 2. 2023, 15); Отишла је у свет ***a da*** [→ *иако*] није знала енглески језик. (Вечерње новости, 2. 12. 2008, 35); Добијали су прелазне оцене, ***a da*** [→ *иако*] на испит уопште нису ни излазили. (Вечерње новости, 2. 4. 2008, 13) и сл.

„Нужан, али не и довољан, услов концесивног значења реченица са везничким спојем *a da* јесте потврдна форма предиката основне и негирана форма предиката зависне клаузе. Ако, међутим, те клаузе не подразумевају и значењску компоненту *конџирасџносџи*, дати сложени везник, ни уз испуњење наведеног услова, не мора имати концесивну вриједност“ (Ковачевић 2009: 96). У свим наведеним и сродним примјерима с концесивним као основним значењем комбинује се и пропратноколносно значење, при чему је „тачка додира концесивног и пропратнооколносног значења у значењу неадекватне пропратне околности, тј. значењу радње зависне клаузе која не погодује реализацији радње из управне клаузе“ (Кубурић Мацура 2012: 129).

б) условно (везнику *a da* синониман је општеусловни везник *ако*):

...и никада ништа није објавио ***a da*** [→ *ако*] се претходно није са мном посаветовао. (Политика, 13. 8. 2023, 22); Сачувај ме од оног човека који истину не може да каже ***a da*** [→ *ако*] не убоде. (Политика, 14. 4. 2022, 17); Никада се није десио, бар колико памтим, да започнемо пословну годину, ***a da*** [→ *ако*] План пословања претходно није усвојен. (Данас, 18–19. 2. 2023, 11); Нема правог мира тамо где се десио екоцид, ***a da*** [→ *ако*] није дошло до санације његових последица. (Политика, 15. 12. 2022, 3); Како је могуће да човек, или група људи, промени свет, ***a da*** [→ *ако*] није у стању да промени себе? (Политика, 23. 1. 2023, 11); Новак никада није победио на Флашинг Медоузу ***a da*** [→ *ако*] пре тога није одиграо оба мастерса 1000 који му претходе. (Политика, 11. 8. 2022, 18); У Србији не може ни председник кућног савета да се изабере ***a da*** [→ *ако*] то не аминује неко из врха власти. (Данас, 22. 7. 2021, 7); Не можеш бити светски, ***a da*** [→ *ако*] ниси свој. Не можеш поштовати себе ни друге, ***a da*** [→ *ако*] не развијаш своју слободу. (Вечерње новости, 16. 9. 2021, 2); Нико у Партизан неће доћи ове зиме, ***a da*** [→ *ако*] претходно не добије сагласност Јиргена Ребера (Вечерње новости, 13. 12. 2005, 47) итд.

в) контрарасно (везник *a da* замјењив контрастним везником *док*):

Чини се да је у Камнику смрт последица поплаве, ***a da*** [→ *док*] је у планинама узрокована ударом грома. (Данас, 5–6. 8. 2023, 12); Марковић каже да не може неко да навија за Звезду, ***a da*** [→ *док*] игра за Партизан. (Политика, 28. 6. 2023, 1); Остали смо на дистанци, одвојени мрклим мраком, али и стратешки позиционирани, тако да видимо младе, ***a da*** [→ *док*] они не виде нас. (Данас, 4. 7. 2022, 8); Звезда ће бити та која ће морати да се помири

са тим да ће фудбалери Манчестер ситија контролисати посед и то у 75 одсто времена, **а да** [→ *гок*] ће српски великан покушавати да до даха дође након могућих и евентуалних грешака изабраника Пепа Гвардиоле. (Данас, 19. 9. 2023, 27); Посебно није коректно да произвођач једна преживљава, **а да** [→ *гок*] трговац гули кожу народу (Политика, 18. 9. 2023, 21) итд.

г) *адјективно*: атрибутско или апозитивно (везник **а га** замјенив релативизатором *који* или *шћо*):

Немогуће је да то учини човек **а да** [→ *који*] уз себе нема неку вишу силу која му помаже. (Вечерње новости, 18. 6. 2023, 3); Не прође ниједан дан **а га** [→ у *којем*] се не догоди некаква трагедија. (Данас, 11. 7. 2023, 14); Готово да нема дана **а га** [→ у *којем*] власти привремених институција и режим Албина Куртија не насрну на Србе на северу Косова и Метохије и њихову имовину. (Вечерње новости, 20. 8. 2023, 4); Он је рекао да не постоји ниједан став муслиманског члана Председништва *који* се чуо у Солуну, **а да** [→ *а који*] одговара истини и Уставу. (Вечерње новости, 12. 6. 2022, 4); С друге стране спремни су да осуде сваког Србина уколико изјави било шта друго о геноциду, **а да** [→ *шћо*] није у складу са Инцковим наметнутим решењем. (Вечерње новости, 9. 2. 2022, 2); Не постоји информација о било којем сусрету било којег члана владе, **а да** [→ *коју*] је нисам добио на овај или онај начин. (Политика, 26. 1. 2022, 4); Тако сам морао да се ослоним на оно што знам да радим, **а да** [→ *шћо*] није пуштање музике. (Политика, 6. 5. 2023, КУН, 10); Ниједну песму нисам одбила, **а да** [→ *која*] је постала велики хит. (Вечерње новости, 16. 10. 2023, 49); итд.

д) *временско* (везник **а га** замјенив општетемпоралним везником *кад*):

Новак је само у периоду од годину дана играо тенис **а да** [→ *кад*] му тренер није био Вајда. (Вечерње новости, 2. 3. 2022, 29); Било је тренутака када је Реал постигао лаке поене, **а да** [→ *када*] нисмо паметно користили фаулове. (Вечерње новости, 3. 5. 2023, 47) итд.

ђ) *изрично* (везник *а да* замјенљив изричним везником *да*):

Председник Србије није могао да издржи **а да** [→ *да*] се не јави „српском свету“ директно из Турске. (Данас, 20. 9. 2021, 13).

е) *спецификативно* (везник *а да* синониман везнику с *им да*):

Цео играчки век Саша Илић бежао је од медија као ђаво од крста, **а да** [→ с *им да*] му исти никада то нису замарили. (Данас, 13. 4. 2022, 13).

ж) *посљедично* (везник *а да* замјенљив везником *иако да*):

И данас се уз оскудна знања или употребом старих клишеа често понавља да је Југославија (под дуготрајним притисцима) могла да сачува своју егзистенцију, **а да** [→ *иако да*] српски народ буде поштеђен жртава. (Политика, 12. 6. 2022, 13).

У свих осам наведених значењских типова везника *а да* дато значење интерферира са значењем пропратне околности. Значење пропратне околности постаје доминантно када се уз везник *а да* дода прилог *иришом* као верификатор пропратнооколносног значења. Ако је тај прилог експлициран, пропратнооколносно значење постаје примарно значење клаузе с везником *а да*, док наведена значења добијају комуникативно секундарнији интерферентни статус:

з) *пропратнооколносно значење* (*а да* + *иришом*):

Јовић је забележио само по два гола и асистенције на 27 утакмица, *а да њриџом* није показао ни назнаке ма-тадора какав је био. (Блиц, 20. 9. 2020, 38); Александре Пато налази се пред разводом и то само девет месеци пошто је упловио у брачне воде, *а да њри џом* није преварио супругу. (Блиц, 1-3. 5. 2010, 36); Отуда се Душков песнички језик преливао и у друге воде, у естрадну, забавну, рок и поп музику, *а да њри џом* текст ништа није губио од литерарне вредности. (Блиц, 16. 5. 2021, 32: Ненад Грујичић); Али, овде није реч о томе, већ о потреби да се изравнају неједнакости, *а да се њриџом* не ради ништа што заиста иде у корист жене. (Вечерње новости, 30. 5. 2021, 10-11); Према томе, у програму се не могу набројати само садржаји, *а да се, њри џоме*, немају у виду стандарди постигнућа и исходи учења. (Данас, 22. 6. 2021, 6); Не разумем дубоке пориве академика Василија Ђ. Крестића ... зашто се окомио на мој рад као директора Музеја жртва геноцида и са толиком мржњом, *а да њри џоме* није сазнао шта сам за непуних осам година урадио. (Данас, 22. 6. 2021, 10); Жене су у Југославији, односно Србији добиле право гласа пре него у разним земљама које нам сад соли памет како треба да говоримо, *а да њриџом* нити знају српски, нити их то занима. (Вечерње новости, 14. 4. 2021, 13); Белгија је упозорила Пољску да ЕУ не третира као „банкомат“ како би повећала своје економско богатство, *а да њриџом* занемарује своје демократске принципе и принципе владавине права. (Вечерње новости, 28. 10. 2021, 8); Шта да учини Србија да би се овај апсурд у развојним стратегијама друштва отклонио, *а да њриџом* поштује демократска начела индивидуалног живота? (Политика, 30. 12. 2021, 15); Како човек може да заборави неку идеју, *а да њриџом* не заборави реч или исправну примену речи којом се она изражава. (Данас, 17-20. 4. 2020, 24); Све до последњег грама (пшенице) продали су *а да њри џоме* уредно добијају, у зависности од капацитета,

и више од 10 000 евра месечно за чување ваздуха у празним силосима. (Блиц, 17. 4. 2022, 7); Никад нећу рећи да постојим, *а да се њри њом* не застидим. (Данас, 16-17. 7. 2022, Недеља, VII); ...најава виших зарада служи за пропаганду, *а да се њри њом* прикрива још један важан аспект. (Данас, 9. 2. 2022, 16); Губитник је онај који први узме нешто од противника, *а да њри њом* не каже „знам за јадац“ (Политика, 11. 9. 2022, 25); Свршени ученик гимназије потпуно влада страним језиком, *а да њри њом* ни један једини дан није похађао школу страних језика. (Политика, 20. 8. 2022, 18); Ово није први пут да „Клет“ промовише противзаконске и по ову државу и народ штетне уџбенике, *а да њри њоме* има скоро па монополски положај. (Вечерње новости, 7. 9. 2022, 4); Пољска је испод доминације Москве једноставно прешла под доминацију Вашингтона, *а да њри њом* никад није остварила ону самосталност коју је имала пред немачку и совјетску агресију 1939. (Политика, 17. 7. 2023, 2); Само наднационални, плански створен језик, могао би да врши улогу међународног језика, *а да њри њом* не негира ниједан други. (Политика, 4. 3. 2023, КУН, 9); Нема тог нараштаја који би прошао пут од почетка до краја животног века, *а да, њри њом*, на њега не падне бомба. (Политика, 31. 7. 2023, 1: Давид Албахари) итд.

Примјери с пропратнооколносним као примарним значењем наглашеним и прилогом *њри њом* као семантичким верификатором најбројнији су међу примјерима с везником *а да*. То, међутим, не значи да везник *а да* има искључиво пропратнооколносно значење. То значење је попут других значења која се њим изражавају контекстуално значење овога везника. С наведеним значењима не исцрпљује се, међутим, списак значења клауза с везником *а да*.⁷⁸ Нисмо чак ни поменули *начинско*, које неки

---

78 У литератури се наводе и друга значења, чак и она која не могу имати зависни везници, а везник *а да* је по свим критерију-

синтаксичари сматрају основним значењем овога везника. То је значење први као основно издвојио Љ. Поповић, сматрајући да „пошто се овим реченицама, дакле, карактерише радња управне реченице, оне се могу сврстати у начинске“ (Поповић 1972: 156). Поповићево рјешење пренесено је и у најновију синтаксу српскога језика, у којој су клаузе с везником *a da* подведене под начинске реченице, и окарактерисане као „околсно-начинске“, уз преузето Поповићево образложење да се „овим клаузама на неки начин карактерише радња управне реченице, те се оне могу сврстати у начинске, мада се њима ипак не одређује толико начин колико нека околност од које зависи карактер, смисао, значај, домашај и сл. радње управне реченице.“ (Николић 2018: 428). Да је „појам ‘karakterizacije radnje’, u smislu u kojem se njime Popović koristi, previše širok i premalo precizan da bi jednostavno mogao biti izjednačen s načinom vršenja radnje“, доказао је И. Палић (2007: 150), сматрајући да се значење свих типова клауза с везником *a da* може одредити као „prateća okolnost“ ili, preciznije, „nedostajuća prateća okolnost“. У закључку анализе И. Палић наводи да „zavisne klauze s veznikom *a da* uz primarno značenje prateće okolnosti mogu u određenim leksičkosemantičkim uvjetima poprimiti i komponente drugih značenja, ali one pritom ne gube svoje osnovno značenje: ono samo postaje usložnjeno dopusnim, pogodbenim, načionskim i dr. značenjima. Ta značenja, istina, ponekad mogu biti i uočljivija, ali u principu nikad toliko da bi potrla značenje prateće okolnosti, koje je uvijek istaknuto samim vezničkim izrazom *a da*“ (Palić 2007: 151). Од интерферирајућих значења за остварење

мимо само зависни везник. Тако П. Пипер и И. Клајн (2022: 225, 564) неосновано констатују да везник *a da* може имати и *искључно значење* (потврђујући га примером: *Прешао је ираницу a da му нису итражили иасош*), и *сујројино значење* (које поткрепљују примером: *Слаже, a da не ијрејине*).

начинског неопходно је испуњење највише синтаксичко-семантичких услова,⁷⁹ тако да је оно и најтеже и најрјеђе остварљиво. Тим је онда чудније што и данас има аутора који начинско значење сматрају темељним значењем везника *a da*. Тај везник најчешће, али не и искључиво, има пропратнооколносно значење. Он је једноставно полисемантичан контекстуално условљен везник, с пропратнооколносним као доминантним значењем.

Сматрајући да је везник *без da* „синонимска варијанта везника *a da*“ - а поводећи се за Љ. Поповићем (1972:164), који је сматрао да су реченицама с везником *a da* „сродне начинске реченице са *без da*“ - М. Алановић ће клаузе с везником *без da* такође прогласити за „један тип начинске реченице“ (Алановић 2017: 292). Нема, међутим, ниједнога критеријума, чак ни међу онима које И. Палић наводи за остварење начинског значења везника *a da*, према коме би се у реченицама с везником *без da* могло препознати начинско значење. Везник *без da* искључиво је везник с пропратнооколносним значењем, и то контекстуално неусловљени пропратнооколносни везник, што значи да он независно од типа контекста клаузи коју уводи задаје значење пропратне околности. А такав статус, видјели смо, нема полисемантички контекстуално условљени везник *a da*. Зато на неки начин везник *без da* као једнозначни пропратнооколносни везник попуњава празно мјесто у систему значења субординацијских клауза. Он је једини контекстуално неусловљени везник пропратнооколносних зависних клауза. Тиме се уједно

---

79 Први услов је да се „nedostatak neke okolnosti... može interpretirati kao promjena radnje u pogledu njezina kvaliteta“, при чему је „potrebno da se u kontekstima u kojima je predikat osnovne klauze u potvrdnom obliku ne ostvari odnos izrazite suprotnosti (čime se isključuje dopusno značenje), a u kontekstima u kojima je predikat osnovne klauze u odričnom obliku - odnos uvjetovanja (čime se isključuje pogodbeno značenje)“ (Палић 2007: 38).

испуњава услов да се пропратнооколносне издвоје као посебна врста субординацијских клауза српскога језика.

Видјели смо каква је и колика разлика у семантичком статусу везника *без да* и *а да*. Ништа небитнија од те семантичке разлике није ни разлика у структурно-синтаксичком статусу везника *без да* и *а да*. Везник *без да* кудикамо је структурно „идиоматизованији“, граматикализовананији од везника *а да*. Наиме, ни у једном се контексту везник *без да* не може третирати никако друкчије него као зависни везник, нити се у било ком контексту може елидирати па да га нпр. везник *да* заступа преузимајући његову функцију. Везник *без да* има неспорну устаљену (непромјењиву) структуру сложеног зависног везника.

То, међутим, није случај с везником *а да*. У два се случаја доводи у питање његов структурни статус.

Први је случај везан за суоднос сложеног везника *а да* и хомоформног споја *а да* који чине два везника: независни везник *а* и зависни везник *да*. Тим координацијско-субординацијским спојем *а да* у сложеној реченици остварује се координација субординације, тј. везник *а* доводи у координацијски однос двије хомофункционалне *да*-зависних клауза уз надређену клаузу, као нпр.:

Тачно је **да** је девастирање Завода започето 2001, **а да** је настављено 2009. године. (Данас, 26. 9. 2023, 14); Навела је **да** је постављен надзорни одбор у ком су неки од најбољих европских стручњака, **а да** ће директор ЕПС-а бити изабран на конкурс. (Политика, 25. 7. 2023, 10); Предлажем **да** од следеће године родитељи оцењују своју децу, **а да** учитељице одговарају за већу оцену, ако деца нису задовољна. (Вечерње новости, 8. 6. 2023, 2: Бојан Љубеновић); Чланице бенда Фрајле приметиле су **да** се женама у музици често дају коментари попут „јао, па да ли је то могуће“ када на пример жена свира бубањ, **а**

да се ти коментари никада не дају мушкарцима. (Данас, 22–23. 5. 2021, 22); С друге стране, председница странке тврди **да** су сви њихови чланови под притиском власти, **а да** нису сви кадри да се одупру. (Вечерње новости, 26. 10. 2022, 5); Мислим **да** је наша музика јако интересантна, **а да** није довољно истражена. (Данас, 1. 6. 2022, 21); Курти инсистира на оштријој казненој политици, наводећи **да** је приступ Брисела „мек“, **а да** Београд „подрива Охридски споразум“ (Вечерње новости, 11. 9. 2023, 3); Обилазница око Београда ће омогућити **да** се заштити град и ваздух у граду, **а да** се истовремено привуче више саобраћаја, уз растерећење центра. (Вечерње новости, 12. 1. 2023, 6); Кажу **да** није престала да виче на стадиону, **а да** је расправа потрајала добрих двадесетак минута. (Вечерње новости, 1. 7. 2021, 30) итд.

Да у овим примјерима спој *a da* није сложени везник, него комбинација независног и зависног везника са њиховим одвојеним функцијама у сложеној реченици, види се по томе што се везник *a* може замијенити у свим примјерима координираним везником *и* који је очигледнији показатељ координације двију *da*-клауза, нпр.: *Тачно је да је девастирање Завода зајочетно 2001, а да је настањено 2009. године* → *Тачно је да је девастирање Завода зајочетно 2001, и да је настањено 2009. године*. Разлог употреба везника *a* умјесто *и* условљен је не само његовом улогом независног везника него и улогом интензификатора садржаја да-клаузе.

Да је у питању координација двију зависних *da*-клауза, показује и чињеница да се у свим примјерима може елидирати како везник *a*, тако и везник *да*. Елидирањем везника *a* добијамо невезничко јукстапозицијско низање *da*-клауза, као нпр.: *Тачно је да је девастирање Завода зајочетно 2001, а да је настањено 2009. године* → *Тачно је да је девастирање Завода зајочетно 2001, да је настањено 2009. године*; *Мислим да је наша музика јако интересантна, а да*

није довољно исцрпљена → Мислим **да** је наша музика јако интeресантнa, **да** није довољно исцрпљена. Итд.

Елидирањем везника *да* из споја *а да* наглашава се само координација садржаја зависних клауза, с тим да се присуство везника *да* као показатеља зависности координиране клаузе контекстуално подразумијева, уп.: Тачно је **да** је девасцирање Завода зајочетно 2001, **а да** је настављено 2009. године → Тачно је **да** је девасцирање Завода зајочетно 2001, **а** настављено је 2009. године; Предлажем **да** од следеће године родитељи оцењују своју децу, **а да** учитељице одговарају за већу оцену → Предлажем **да** од следеће године родитељи оцењују своју децу, **а** учитељице одговарају за већу оцену. Итд.

Хомоформност сложеног зависног везника *а да* и комбинације независног и зависног везника *а да* неретко оставља дилему да ли је клаузом повезана са *а да* координирана са претходном *да*-клаузом или је у питању зависна пропратнооколна клауза у односу на претходну *да*-клаузу. Та дилема посебно долази до изражаја тамо где се при координацији субординације у другој клаузи може употријебити и прилог *иришом* као верификатор пропратнооколносног значења, као нпр.: Предлажем **да** од следеће године родитељи оцењују своју децу, **а да** (**притом**) учитељице одговарају за већу оцену. Употреба прилога *иришом*, међутим, не ништи статус сложене реченице са координацијом субординације, јер се пропратнооколносно значење попут многих других (нпр. временског, мјесног, начинског, узрочно-последичног и сл) може изразити како зависносложеном тако и независносложеном реченицом.

Друга је спорност везана за питање о структурно облигаторном или факултативном статусу компоненте А у склопу везника А ДА. Наиме, у литератури о овим реченицама наилазимо на тврдњу да је у везничком споју *а да* компонента *а* факултативна: „Секвенца ‘а да’ обележава

праву концесивност: – Прошао је a ga ia нико ни йриме-йиио није. – ‘А’ је овде у ствари факултативно: – Прошао је ga ia нико ни йримейиио није.“ (Симић, Јовановић 2002: 1400). На факултативни статус компоненте *a* неки аутори указују ортографски: стављањем *a* у заграду. Тако поступа Љ. Поповић већ у наслову рада посвећеног овом типу реченица: *О начинским реченицама са везником (a) ga* (Поповић 1972: 155). На исти начин на факултативност компоненте *a* упућује и М. Николић када говори о овим реченицама: „За изражавање недостајуће околности служи субјунктор (a) ga+негација [...] У клаузама с везником (a) ga ne предикат је обавезно негиран.“ (Николић 2018: 428, 429). Да ли је, дакле, *a* облигаторна или факултативна компонента везничког споја *a ga*? Друкчије речено да ли је компонента *a* у везничком споју *a ga* експлетивна (изостављива) или неексплетивна (нужна)?

Постоје примјери у којима је компонента *a* у саставу споја *a ga* очигледно *експлетивна*, јер и кад се она елидира реченица остаје граматична не мијењајући своје значење. Друкчије речено, спој А ДА има вриједност самога интензивираниога везника ДА, као нпр.:

Парадоксално, Бошњаци, a ga [→ ga] йиоia нису свесни, привржени су застави на којој се налази грб Котромановића, српске владарске породице из средњег века. (Вечерње новости, 18. 9. 2023, 4); Мало шта се дешава у Русији, a ga [→ ga] Путин не стоји иза тога. (Данас, 25. 8. 2023, 1); Међутим, није лако изаћи из тог споразума, a ga [→ ga] се не йоремейие односи са Пекинйиом. (Политика, 29. 7. 2023, 2); Новак никада није победио на Флашинг Медоузу a ga [→ ga] йре йиоia није одийрао оба масйитерса 1000 који му претходе. (Политика, 11. 8. 2022, 18); Живот прође a ga [→ ga] ia нисмо ни живели (Политика, 26. 5. 2019, 23: наслов); ... колико неки Србин сме да има поштено зарађеног новца, a ga [→ ga] се йио смайира йрихвайиљивим и моралним. (Политика, 16. 6. 2007,

11); ...можете умрети, a da [$\rightarrow$ da] *се никад не насмејате*. (Данас, 26. 12. 2019, 24); То што се догађа на Западу није случајно јер САД и ЕУ не могу да разговарају с Русијом и Кином, a da [$\rightarrow$ da] *у дипломатској немоћи не постоје санкција*. (Политика, 5. 7. 2021, 6); Не знам како да се изразим, a da [$\rightarrow$ da] *не буде грубо*. (Вечерње новости, 15. 8. 2022, 40) итд.

Ако је синтаксичко-семантичка вриједност споја *a da* једнака вриједности монолексичког везника *da*, логично је питање да ли је у тим реченицама у питању сложени везник *a da* или само везник *da* факултативно интензиван партикулом *a*, која не мијења његов синтаксички статус. Будући да употреба партикуле свој утицај исцрпљује само на стилистичком плану, јер се њоме само наглашава (интензивира) садржај *da*-клаузе, везником оваквих реченица најлогичније је сматрати сам везник *da*, у значењу пропратне околности као једном од многих његових контекстуалних значења.

Постоје, међутим, бројни примјери у којима је компонента *a неексплицитивна*, тако да *a* као облигаторна партикула с везником *da* твори сложени везник *a da*. Такви су следећи примјери, у којима би елиптирање компоненте *a* реченицу учинило неграматичном:

Фергусон је читао Гвардиолу a da [$\rightarrow$ *da] *ја није проципао*. (Блиц, 31. 5. 2009, 46); Перо Чангрија је пропутовао светом a da [$\rightarrow$ *da] *ниједном није чак ни крочио у Београд*. (Политика, 19. 9. 2023, 22); Ко на власт дође бранећи српску нацију и веру, а одлази са власти a da [$\rightarrow$ *da] *није појавио положеј и Срба и Српске православне цркве*, само ропском оданошћу према странцима може да се задржи на власти још понеки дан (Политика, 17. 4. 2022, 5); ...и видим да ће вероватно отићи с власти a da [$\rightarrow$ *da] *небо неће ићи на Црну Гору*. (Данас, 25–26. 3. 2023, 24; Теофил Панчић); Бразил папагајски понавља

руску и кинеску пропаганду, a da [→ *ga] уојшће не обраћа љажњу на чињенице. (Политика, 19. 4. 2023, 2); Зар сте мислили да неколико људи може да се састане у механи и одлучи да убије књаза, a da [→ *ga] *иза њих нико не сјоји?* (Политика, 12. 8. 2023, КУН, 1); Неколико пута им [окупљенима код Петрушевског] је присуствовао, a da [→ *ga] уојшће није срео моја оца. (Политика, 5. 8. 2023, 20); Све најважније о хлебу још тада сам знала, a da [→ *ga] *нисам знала да знам.* (Блиц, 6. 8. 2023, 13); Пољска је испод доминације Москве једноставно прешла под доминацију Вашингтона, a da [→ *ga] *јрићом никад није остварила ону самостјалностј коју је имала пред немачку и совјетску агресију 1939.* (Политика, 17. 7. 2023, 2); Корона је „савладана“ a da [→ *ga] *није ујврђено* је ли потекла из лабораторије. (Вечерње новости, 28. 5. 2023, 8); Било је тренутака када је Реал постизао лаке поене, a da [→ *ga] *нисмо љаметјно корисјили фаулове.* (Вечерње новости, 3. 5. 2023, 47); ...да је Раичевић писац који уме да се наруга и исмеје и себе и друге, a da [→ *ga] *ијак никој не јовреди.* (Вечерње новости, 4-5. 2. 2023, 14); Чињеница јесте да је просвета прилично деградирана a da [→ *ga], *јрићом, не мислим на јлајју.* (Политика, 14. 2. 2023, 14); Како да Косово „остане“ наше a da [→ *ga] *опет буде независно?* (Политика, 14. 2. 2023, 14); Виртуелна, онлајн комуникација некад неће моћи да замени праву a da [→ *ga] *је не осирромаши.* (Данас, 9-10. 7. 2022, Недеља, XVI); Одбијала је да само фонетски меморише своје дијалоге, a da [→ *ga] *не зна значење.* (Политика, 10. 6. 2022, 13); На путу ка Грчкој, хиљаде Срба прођу покрај овог места a da [→ *ga] *то не знају.* (Политика, 12. 6. 2022, 1); Отац ми умире, a da [→ *ga] *се нисмо ојросјили.* (Политика, 1. 10. 2023, 21); итд.

Само су наведени и њима сродни примјери недвосмислене потврде за постојање сложеног везника *a da*, чије је основно значење пропратнооколносно. Но,

будући да се, како смо претходно видјели, пропратнооколносно значење комбинује с низом других значења (посебно концесивним, кондиционалним и адјективним) за њега се не може рећи ни да је једнозначан ни да је контекстуално неусловљен пропратнооколносни везник.

За разлику од *a ga* сложени везник *без ga*, којим се увијек може замијенити пропратнооколносни везник *a ga* с негираним предикатом зависне клаузе, у свим контекстима као примарно има пропратнооколносно значење. Зато је *без ga* једини контекстуално неусловљени пропратнооколносни везник у српскоме језику.

И да закључимо. Анализа је показала да је творбено везник *без ga* потпуно системан, јер структурно одражава принцип творбе још 17 сложених везника српскога језика компонованих од једнозначног предлога и опште-субординацијског везника *што* и/или *ga*. Анализа је такође показала да ни његова сврсисходност није упитна, будући да је он једини контекстуално неусловљени пропратнооколносни везник у српскоме језику, док су његови конкуренти (везници *ga* и *a ga*) полисемички контекстуално условљени везници српскога језика. Нема, дакле, ниједног нормативно релевантног критеријума за његово проглашење нестандарднојезичким.

ИЗВОРИ

а) *јублицејстички стил* – новине:

Блиц – *Blic*, *dnevne novine iz Beograda*.

Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.

Данас – *Danas*, *dnevne novine iz Beograda*.

Курир – *Kurir*, *dnevne novine iz Beograda*.

НИН – *НИН*, недељне информативне новине из Београда.

Правда – *Правда*, угашене дневне новине из Београда.

Политика – *Полиџика*, дневне новине из Београда.

Press – *Press*, ugašene dnevne novine iz Beograda.

Српски Национал – *Srpski Nacional*, ugašene dnevne novine iz Beograda.

б) *инџернејски сајџови* (наведени уз примјере са њих презете)

ЛИТЕРАТУРА

Алановић 2017: Миливој Алановић, „Зависна реченица с везником БЕЗ ДА“, у: *Одлуке одбора за сџандарџизацију српској језика: џоводом 20 џодина од оснивања*, приредили Вељко Брборић, Јован Вуксановић, Милан Тасић и Срето Танасић, Београд: НМ либрис, Одбор за стандарџизацију српског језика, 291–294.

Булић 2021: Halid Bulić, *Veznici u savremenom bosanskom jeziku*, Sarajevo: Filozofski fakultet.

Ђуркин 2018: Веселина Ђуркин, *Сложени зависни везници у српском језику*, Београд: Јасен.

Ђуркин 2024: Веселина Ђуркин, „Сложени везници у светлу стандарднојезичких преиспитивања“, *Српски језик*, XXIX, Београд, (у штампи).

Ивић и др. 2004: Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Српски језички џриручник*, друго, допуњено и измењено издање, Београд: Београдска књига.

Јонке 1964: Ljudevit Jonke, „Bez da“ i „S obzirom da“, *Књижевни језик и теорџи и пракси*, Zagreb: Nakladni zavod Znanje, 140–141.

Клајн 2008: Иван Клајн, *Речник језичких недоумџца*, девето издање, Нови Сад: Прометеј.

Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, „Значај интенџификатора за концесивну интерпретацију зависних реченица“, у: Милош Ковачевић, *Оџлеџи из српске синџаксе*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 87–105.

Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, *Сџилисџика и џрамаџиика сџилских фиџура*, IV битно допуњено издање, Београд:

Јасен.

Кубурић Мацура 2021: Мијана Кубурић Мацура, *Категорија концесивности у савременом српском језику*, Бања Лука: Филолошки факултет.

Милошевић 2010: Јованка Милошевић, „О неким зависним реченицама са субординатором А ДА и предикатом у потврдном облику“, *Славистика*, XIV, Београд, 275–279.

Николић 2018: Марина Николић, „Реченице с начинском клаузом“, у: Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*, у редакцији Предрага Пипера, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 421–431.

Палић 2007: Ismail Palić, *Sintaksa i semantika načina*, Sarajevo: Bookline.

Петковић 2023: Јелена Петковић, *Двострука нејација у српском језику*, Андрићград: Андрићев институт.

Пипер, Клајн 2022: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, IV, измењено и допуњено издање, Нови Сад: Матица српска.

Поповић 1972: Љубомир Поповић, „О начинским реченицама са везником (а) га“, *Наш језик*, XIX/2–3, Београд, 155–164.

Радовановић 1990: Milorad Radovanović, „Nominalizacija i negacija“, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, XXXIII, Нови Сад, 407–416.

Симић, Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синтакса I– II*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Никшић: Филозофски факултет и Јасен, Подгорица: Црногорски универзитет.

Стевановић 1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) II. Синтакса*, III неизмењено издање, Београд: Научна књига.

ДИСЈУНКТИВНЕ ИЛИ АДВЕРЗАТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА ЗНАЧЕЊЕМ АЛТЕРНАТИВНЕ НАИЗМЈЕНИЧНОСТИ

У термину „алтернативност“ садржана су значења двају термина: а) именице „алтернатива“ и б) придјева „алтернативан“. Према рјечничким, и то логичкорјечничким и општерјечничким одређењима, алтернатива се дефинише као „избор између двије могућности“, односно као „или – или“ избор (Филиповић ред. 1989: 22; Речник 2007: 28; Клајн, Шипка 2008: 105). Придјевом „алтернативан“ означава се оно што се „*односи на алтернативу*“, оно што „*представља групу могућности од даље*“ (Речник 2007: 28), али и „*наизменичности*“ (Клајн, Шипка 2008: 105). У логици и/или филозофији придјев „алтернативан“ сам нема термилошку вриједност, него се јавља у оквиру сложеног термина „алтернативни суд“, који је „сложени суд састављен од два суда од којих је један нужно неистинит ако је други истинит. Традиционална га логика приказује схемама 'S је или P или Q и $\text{'Или је A B или је C D}$, а сувремена логика схемом $\text{'p} \wedge \text{'q}$ (читај: 'Или p или q)“ (Филиповић ред. 1989: 22). Придјеву „алтернативан“ значењски је близак, али не и подударан придјев дисјунктиван“, што се види већ по томе што је сваки алтернативни суд дисјунктиван, док сваки дисјунктивни суд није алтернативан. Наиме, „дисјунктиван или раставан назива се у логици сложен суд са више предиката који се међусобно искључују. Нпр. $\text{'S је или P или P}_1 \text{ или P}_2 \text{ или P}_3 \text{'}$. ‘Твари су или у крутом или у текућем или у плиновитом стању’.

Ако је дисјунктиван суд дводјелан, називамо га алтернативним.“ (Филиповић ред. 1989: 75). При томе се „дисјункција“ не изједначава са алтернацијом, јер представља само „логичку операцију повезивања исказа и означава се са `или` (неискључујућа дисјункција) или са `или – или` (искључујућа дисјункција)“ (Филиповић ред. 1989: 75), односно „растављање, раздвајање; противност, супротност; узајамно искључивање“ (Клајн, Шипка 2008: 377).

Придјев „алтернативан“ не односи се, међутим, само на именицу „алтернатива“, него и на именицу „алтернација“, дакле он значи и *који се односи на алтернативу* и *који се односи на алтернацију*, али и *који је наизмјеничан*. Алтернатива и алтернација имају различита значења, будући да алтернација није избор између двије могућности, него еквивалентност, односно замјењивање. Алтернација је „у традиционалној логици случај када се један суд замењује неким другим без измене смисла (еквивалентан). У језикословљу закономерна гласовна промена у етимолошки сродним речима или облицима речи на синхронијској равни, која се евентуално граматички искоришћава (као у превоју *рећи*, *изрицајти*)“ (Регенбоген, Мајер 2004: 22), односно „узајамна замена“, а у лингвистици „појава два гласа или двеју гласовних комбинација у различитим облицима исте речи.“ (Клајн, Шипка 2008: 105). Уједињене преко хомоформности изведеног придјева, алтернатива и алтернација су своја значења у општејезичким (нетерминолошким) рјечницима „унијели“ као компоненте полисемичког значења лексеме „алтернатива“. Тако Речник српског језика (2007: 28), као и рјечник И. Клајна и М. Шипке (2008: 105) као прво значење лексеме „алтернатива“ наводи „*избор између две могућности*“, а као треће „*други начин изражавања, деловања, постојања различити од усвојеној традиционалној*“.

У лингвистичкој анализи употребљена, та два значења алтернативности немају никаквих додирних тачака. Значење „други начин изражавања“, односно „узајам-

на замена“ (Клајн, Шипка 2008: 105) лексема „алтернатива“ има само у случајевима описа супституентности, релативне синонимности, и/или међусобне значењске и/или функционална замјењивости двију или више језичких јединица.⁸⁰ У том значењу термин „алтернатива“ није ни у каквој вези са термином „дисјункција“. „Алтернативу“ и „дисјункцију“ у граматичи, или прецизније речено у синтакси, повезује прије свега значење „избора између двију могућности“. Наиме, језички еквивалент логичком дисјунктивном суду, па самим тим и алтернативном суду као његовом нужном иманентном дијелу – јесте језичка дисјунктивна конструкција: независна раставна синтагма или независносложена раставна реченица. Оно што логички дисјунктивни суд и језичку дисјунктивну конструкцију (синтагму или реченицу) повезује јесте подударност „логичког оператора дисјункције“ и раставног или дисјунктивног везника: и у једном и у другом случају то је „или“, као једнозначан верификатор како дисјунктивног логичког суда, тако и дисјунктивне (раставне) синтаксичке конструкције – независне раставне синтагме или реченице. Дисјунктивни, па сљедствено и алтернативни, суд и раставна (дисјунктивна) конструкција (реченица) неподударни су у значењу „наизмјеничности“. Логички дисјунктивни суд никада нема то значење, док синтаксичка литература покатакд као значења раставних (дисјунктивних) конструкција наводе и значење дисјунктивног („или – или“) избора и дисјунктивно значење наизмјеничности.

---

80 Уп. наслове поглавља и радова у књизи М. Стевановића (1988: 111–190): „Алтернативности језичких знака“, „Алтернативности употребе неких синтаксичких јединица“, „Алтернативна употреба генитива заменице *који* и *чији* у посесивној служби“, или пак у граматичи Ж. Станојчића и Љ. Поповића (1992: 42, 390): „Гласовне алтернације“, „Замењивости (алтернативности) личних глаголских облика“.

За потврду наведеног цитирамо тврдње о врстама дисјунктивних (раставних) реченица из двају синтаксичких уџбеника. Тако М. Миновић (1987: 81) тврди: „Раставних реченица има два типа. У првом смислу, раставним називају се оне независне реченице у једној сложеној којима се износе двије или више могућих радњи од којих се (из) вршењем једне остале онемогућавају (њихово извршење отпада). Примјер: *Он ће њи књију донијеџи или ће њи је њослаџи њо друју*. У другом смислу, раставном називају се оне реченице у једној сложеној којима се износе радње што се врше у временском току смјењујући наизмјенично једна другу. Примјер: *Био је врло узнемирен, час је сједао за сџо, час ѓледао кроз ѓрозор, час лијејао на кауч*.“ Слично се констатује и у најрецентнијој српској синтакси сложене реченице: „Раставне (дисјунктивне) реченице су напоредно сложене реченице, чији предикацијски делови означавају ситуације које говорно лице види као неспојиве, јер остварење једне искључује истовремено остварење друге, или које су наизменичне“ (Пипер 2018: 58).

Међу везницима и везничким ријечима које се у граматичкој литератури наводе – везник *или* сматра се за „најнедвосмисленији раставни везник“ (Стевановић 1979: 817). „Или“ је неспоран везник, неспорно припада независним везницима,⁸¹ искључиво му је значење алтернативна и/или дисјунктивна могућност избора, тј. избор једне од двије или више могућности. Осим тога, од свих везника који су навођени као раставни једино везник *или* може да се употреби и као нередуплициран (нпр. *Иди или остиани*). Сви остали у граматикама навођени раставни везници могу се употребити само ако су поновљени испред сваке од клауза (дакле, и прве) у независно сложеној раставној (дисјунктивној) реченици и/или синтагми.

81 О критеријумима идентификације и диференцијације везника в. Ковачевић (1998: 36–41, 246–257).

Списак раставних „везника“ најбројнији је код М. Стевановића и П. Пипера. Тако међу раставне везнике М. Стевановић (1979: 817) убраја: *или, а, било, воља, ја, али*.⁸² За разлику од Стевановића, П. Пипер (218: 61) у раставне везнике и „везничке изразе“ убраја: „*или...или..., час... час..., воља...воља..., било да...било да, да ли...да ли...*“.⁸³

Од Стевановићевих раставних везника неспорно су архаични и савременом српском језику несвојствени: *а, ја* и *али*.⁸⁴ Везник *воља* (чешћи у апокопираном облику *вољ'*) који се јавља у списку оба аутора, и не само код њих него по правилу и у свим граматикама, јесте једнозначни раставни везник, с тим да је у савременом српском језику везан само за употребу у разговорном језику, готово искључиво у дијалошким репликама.⁸⁵ Логично је да редуплицирана сложена упитна ријечца (партикула) *да ли* у алтернативним питањима добије статус „раставног везника“; она се осим у датој форми може појавити и у апокопираној форми *да л'* и у лексикализованој форми *дал*, дакле: *да ли/да л'/дал...да ли/да л'/дал*, с тим

82 „Спољне ознаке за везивање раставних реченица су, дакле, везници (или друге речи у њиховој служби): *или, а, било, воља, ја, али*. „ (Стевановић 1979: 817).

83 „Раставни однос се изражава помоћу неколико везника и везничких изрза (нпр. *или, или...или..., час...час..., воља...воља..., било да...било да, да ли...да ли...*), који варирају исто основно значење уносећи у њега нека пратећа значења“ (Пипер 2018: 61).

84 Лексеме *А, ЈА* и *АЛИ* у функцији раставних везника стране су савременом српском језику, у којем имају статус изразитих архаизама, што потврђују и следећи примјери које наводи Стевановић (1979: 817): *А* *јошао* у *њиву*, *а* у *дрва*, *а* у *виноград* – свакад ће је [пушку] понети. (Милован Глишић); Куд год пођем *ја* *ли* *ће* *ме* *сресџи*, *ја* *ли* *сџићи*. (Милован Глишић); *Ал'* *је* *џамо*, *ал'* *је* *нигде* *нема* (Исидора Секулић).

85 Тај везник је и у разговорном језику данас доста риједак. Ево за потврду јед(ин)ог у нашем корпусу забиљеженог примјера: Окаче ти то као шерпу за реп, и сад, *воља* ти трчи, *воља* седи и прави се да шерпу не примећујеш. (М. Данојлић, 180).

да су у одређеним контекстима њима конкурентна и алтернативна питања творена редуплицираном упитном партикулом *ли...ли*.⁸⁶ У свим тим случајевима поновљена упитна ријечца може се замијенити везником *или*, што је недвосмислен показатељ да дати модели представљају моделе алтернативних питања.⁸⁷

И везник *било* (који као независни везник не постоји у форми *било да*) искључиво је раставни везник и означава само избор између више могућности (баш као и везник *или*, односно поновљене упитне партикуле у алтернативним питањима). Али везник *било*, како је у науци недвосмислено доказано, „никада није нити може бити везник раставних (независнослужених) реченица. *Било* је искључиво синтагматски везник, с тим да синтагматске компоненте могу бити или синтаксеме или саме синтагме, или пак зависне клаузе“⁸⁸ (Ковачевић 2006: 356–357).

86 Чему су за све моделе потврда сљедећи примјери из нашег корпуса: Како ја објашњавам ту љубав, упита ме потом – *дал* Марко, *дал* Ненад, проверићу кад погледам емисију. (Данас, 3–4. 2. 2018, 24: Светислав Басара); ...претходних дана у Београду беше одржана *дал* трибина, *дал* фестивал, на тему геј књижевности (Данас, 19. 9. 2018, 24: Светислав Басара); Списак – не зна се *да ли* дебилнијих, *да ли* неделотворнијих опозиционих акција – толико је импресиван. (Данас, 2. 8. 2019, 32: Светислав Басара); Након мистериозног одсуства од неколико дана – *да л’* одмора, *да л’* самоизолације остаће заувек нејасно – Врховни Респиратор је одлучио да поново узме кормило наших судбина у своје руке. (Данас, 4–5. 7. 2020, 24: Светислав Басара); Краљ *ли* је, цар *ли* је (Вечерње новости, 18. 9. 2007, Култура, II: наслов); Али опет: црногорски *ли* је, српски *ли* је? (Вечерње новости, 31. 12. 2010 – 2. 1. 2011, 23); На Колетовом Копаонику веје нешто бело. Снег *ли* је, шећер *ли* је? (Вечерње новости, 30. 11. 2008, 2: Ранко Гузина) и сл.

87 Уп.: А шта је Лечићу смешно, никоме није јасно. *Да ли* је то можда исказ жене која тврди да ју је силовао, *или* можда то што су колеге из БДП тражиле да не игра у представама до даљег, *или* је можда смешно што је своју блиставу глумачку каријеру срозао на лоше режирана видео саопштења? (Данас, 29. 3. 2021, 13);

88 Што потврђују и сљедећи примјери из нашег корпуса: Ова

Са Пиперовог списка раставних везника остаје још само везник *час*, односно *час...час*, кога нема код Стевановића. Тог везника, ни међу везницима уопште, па слѣдствено ни међу раставним, нема ни у једној србистичкој и/или сербокроатистичкој граматичкој, а ни у научним радовима о дисјунктивним реченицама, осим код М. Миновића (1987: 81) и П. Пипера (2018: 63). Од свих раставних везника, „везник“ се *час* разликује специфичношћу „дисјунктивне“ семантике, а то је „наизмјенично смјењивање радњи“.⁸⁹ Остаје, међутим, питање да ли се значење наизмјеничног смјењивања радњи изражава само независним реченицама и/или синтагмама „везником“ *час...час*, и да ли се језичка средства изражавања тог значења, па слѣдствено и редуплицирана лексема *час...час*, могу сматрати раставним везницима?

Погледајмо, дакле, којим се конкурентним реченичним и/или синтагматским моделима може изразити значење *наизмјеничности*:

1) ЧАС – ЧАС:

Час је црвен, *час* је бео. (Блиц, 22. 2. 2004, 31); *Час* га видиш, *час* га не видиш (Курир, 10–11. 7. 2004, 19); И так-

---

сведочења би заиста могла да значајно помогну *било* тужиоцу *било* туженом. (Политика, 19. 7. 2002, 6); Савремена жена углавном, као и увек, тежи за неким остварењем, *било* у породици, *било* на послу. (Блиц, 13. 12. 2002, 44); Ваша попустљивост према пријатељима може вас увалити у неприлике *било* љубавне, *било* друштвене. (Политика, 8. 4. 2003, 22); Себи могу да приуштим два изласка месечно од по 150 динара, *било* у биоскоп, *било* на пиће. (Вечерње новости, 9. 11. 2003, 14); Није ми пружио руку при одласку, *било* зато што то још никад није учинио неком притворенику, *било* зато што су му прсти били умрљани. (Р. Кузмановић, 155) итд.

89 „Сложене реченице с везником *час* значе повезаност двеју неистовремених ситуација као однос учестале наизменичности. Због тога је у везнику *час* раставно значење повезано с временским, а садржи и елемент квантификације (фреквентативност)“ (Пипер 2018: 63).

ва држава је боља од постојеће којом се не да руководити. *Час* крене, *час* стане, *час* напред, *час* назад, *час* лево, *час* десно... (Данас, 30. 4. – 2. 5. 2014, 8г); Гаража не може да буде *час* горе, *час* доле. (Курир, 8. 3. 2008, 15); *Час* лагана, *час* брза, *час* куса, *час* недоречена изјашњавања политичара ових дана упозоравају нас да за многе од њих – као да избора није ни било. (Вечерње новости, 25. 5. 2012, 3); И *час* из једне, *час* из друге европске престонице, *час* из Вашингтона чују се позиви да се Србија казни (Политика, 5. 1. 2004, А6); ...ниси могао не чути кријештање грбавог иконописца који је преклињао господара да пожури, *час* на грчком, *час* на српском. (Д. Кекановић, 30) итд.

2) САД – САД:

Сјећам се да су се гласно смијали како су славно и вјешто бјежали пред јачим непријатељем, и да су брзо у сјећањима прелазили преко битака у којима су немилице посијецали, *сад* Турке, *сад* хришћане. (Д. Кекановић, 26–27).

3) КАД – КАД:

Утеха књижевности је у њеном вечитом – *кад* горком, *кад* ироничном – обртању приоритета историје и приоритета живота (Политика, 1. 7. 2017, КУН, 2: Владислава Гордић Петковић).

4) НЕКАД – НЕКАД:

Ипак, он ће себе увек представити као жртву *некад* политике, *некад* чак и благајнице, *кайикад* нејасних и можда заправо имагинарних непријатеља. (Блиц, 8. 2. 2018, 2); Нисам усамљена... *Некад* ми дођу другарице, *некад* сам сама с псом, али свеједно уживам. (Курир, 17–20. 4. 2020, 28); Данас се Србија и Хрватска дубоко мешају у унутрашње ствари БиХ; *некад* више, *некад* мање. (Данас, 20. 11. 2020, 19); *Некад* се „серовња“ наљути, *некад* се ис-

преподоби, *некад* ово, *некад* оно, али увек је то тај исти лик. (Данас, 24. 3. 2022, 32: Марко Видојковић).

5) ПОНЕКАД – ПОНЕКАД:

То је, дакле, наш стил – нема стила, него играј како падне, *јонекад* генијално, *јонекад* бедно, никад солидно. (Блиц, 22. 11. 2020, 38); *Понекад* у отвореном сукобу, *јонекад* прожети срдитим сарказмом, два светска лидера су се свађала око горућих глобалних питања. (Блиц, 22. 8. 2021, 8).

6) (ПО)НЕГД(Ј)Е – (ПО)НЕГД(Ј)Е:

Рекао бих да су све структуре у Хрватској...поздравиле избор Порфирија – *нејдје* са одушевљењем, *нејдје* суздржано. (Данас, 13–14. 3. 2021, Недеља, VII).

7) ШТО – ШТО :

Волим да изненадим клинце, *шћо* своје, *шћо* туђе. (Курир, 19. 12. 2003, 16); Штампани медији никада нису били у већој кризи, *шћо* због економске ситуације, *шћо* због све веће употребе интернета (Данас, 25. 6. 2013, 20); Господин Богдановић је годинама био *шћо* у Француској, *шћо* на мору. (Блиц, 6. 6. 2004, 3); Овдашње народне вође... новинаре гађају *шћо* столицом, *шћо* ногом. (Блиц, 20. 6. 2004, 4: Горан Бабић) итд.

8) КОЈЕ – КОЈЕ:

Врховни је, нема сумње, био задовољан одзивом *које* добровољних *које* приведених обожавалаца. (Данас, 25. 4. 2019, 10: Душан Микља); Југославија, која је била образац заједничког живота различитих народа, разорена је – *које* споља *које* изнутра – да би на њеном месту никле претежно националне државе. (Блиц, 24. 6. 2007, 10: Душан Микља); *Које* непосредно – *које* посредно, од аутомобила живи неколико милиона људи. (Д. Радовић, 14).

9) НЕШТО – НЕШТО:

Приликом недавног боравка у Београду, одлучио сам да се прошетам Булеваром краља Александра, *нешто* пешице, *нешто* градским превозом, а *нешто* таксијем. (Политика, 2. 7. 2018, 19).

10) Д(И)ЕЛОМ – Д(И)ЕЛОМ / Д(Ј)ЕЛИМИЧНО – Д(Ј)ЕЛИМИЧНО

Делом јесам, *делом* нисам у праву. (Политика, 4. 7. 2019, 22); Иностранство ме никада није нарочито привлачило, *делом* због носталгије, *делом* због обавеза на Економском факултету. (Блиц, 12. 6. 2005, 14); *Делом* разочарани, *делом* намирени, они се тога данас нерадо сећају. (Политика, 21. 1. 2014, 25); Све телевизије су посету „покривале“ у реалном времену, *делом* „са терена“, *делом* из студија. (Данас, 19. 1. 2019, 24: Светислав Басара); Летонци су у првом полувремену постигли мање поена него у првој четвртини тог меча, *делимично* због неупоредиво чвршће одбране Србије, *делимично* и због бројних промашаја из отворених позиција у шуту за три поена. (Вечерње новости, 1. 7. 2022, 32) итд.

11) МАЛО – МАЛО:

Пролази време, *мало* сунце, *мало* киша, али највише слутње. (Политика, 9. 5. 2020, КУН, 2); Ликови су *мало* из Шпаније, *мало* из Аргентине, али звуче познато, зар не? (Политика, 15. 3. 2020, 23); Купио сам шешир. *Мало* носим, *мало* просим. (Политика, 21. 3. 2020, 20: Љубомир Шуљагић); То је зато што је Душан био аутентичан, а не имитатор пак је – *мало* милом, *мало* силом, уз *мало* памети и још више среће – скупаторио...државу. (Данас, 25. 8. 2020, 24: Светислав Басара) итд.

12) ПОЛА – ПОЛА:

Иако он, *йола* у шали, *йола* у збиљи, каже да је у тој

раној младости вероватно највећи био утицај – стоке. (Блиц, 13. 12. 2020, 22);

13) МОЖДА – МОЖДА:

Можда вирус остане са нама, *можда* природно нестане. (Вечерње новости, 29. 4. 2020, 5); *Можда* је то последица утакмице у Нанкингу, *можда* путовања. (Политика, 8. 9. 2019, 20); *Можда* налагаше на те, *можда* си невин. (Р. Братић, 42); ...јер је то могло бити ко зна када, *можда* данас, *можда* сутра, могуће је и никада. (Политика, 23. 1. 2022, 6).

14) МАКАР – МАКАР:

Ко год – *макар* посредно, *макар* послом – дође у контакт са Врховним Бићем неминовно бива контаминиран његовом харизмом. (Данас, 28–29. 3. 2020, 24; Светислав Басара).

На основу прије свега примјера из публицистичког (новинарског) стила издвојили смо 14 модела независних конструкција, чешће синтагми него реченица, са значењем „наизмјеничности“: *час...час, сад...сад, кад...кад, некад...некад, њонекад...њонекад, мало...мало, (јо)нејд(ј) е...(јо)нејдје, шјџо...шјџо, нешјџо...нешјџо, које...које, г(иј)елом...г(иј)елом/ г(ј)елимично...г(ј)елимично, џола...џола, можда...можда, и макар...макар.*

Сви наведени модели дијеле опште алтернативно значење наизмјеничности, односно наизмјенично смјењивања или радњи или стања или широко схваћених особина. У употреби је без сумње најфреквентнији алтернативни модел *час...час*, по којем се творе како независно сложене реченице тако и независне синтагме. Свим реченицама и синтагмама твореним са редуцираном лексемом *час* заједничко је то да „значе повезаност двеју неистовремених ситуација као однос учестале

наизменичности“ и то временског типа (Пипер 2018: 63). Управо због наглашено временског значења – јер лексема *час* у оваквој употреби, према Речнику српског језика, није везник, него прилог⁹⁰ – редулицирано *час...час* често је замјењиво значењски блиским, такође редулицираним, временским прилозима *саг...саг*, (*ѿо*)*некад...ѿо*)*некад* и прилогом *мало...мало*⁹¹ (уп.: Пролази време, *час/саг / некад / ѿонекад / мало* сунце, *час / саг / некад / ѿонекад / мало* киша). Свака од редулицираних јединица у везничкој позицији носи специфичну нијансу значења временског „смјењивања“, с тим да једино *час...час* подразумејева *неѿосредно* смјењивање наизмјеничних радњи, стања и/или ситуација. Уколико се „смјењивање“ не тиче времена него мјеста, употребљава се удвојени мјесни замјенички прилог (*ѿо*)*неѿде* (уп.: Он је у нашој средини прихваћен, (*ѿо*)*неѿде* с одушевљењем, (*ѿо*)*неѿде* уздржано).

Значење алтернативне наизмјеничности најчешће се, послѣје редулицираног *час...час*, изражава удвојеним *шѿо...шѿо*.⁹² У рјечнику се овакво редулицирано

90 „**час**² прил. у вези: **час ... час саг ... саг, једном ... друѿи ѿуѿи, мало ... мало.** – Час плаче, час се смеје.“ (Речник 2007: 1504)

91 Замјена изостаје са редулицираним односно-упитним прилогом *кад*, чија је употреба у овом значењу, и то разумљиво само у оквиру независних синтагми, очигледно стилско идиолекатска. У независним синтагмама се изузетно ријетко сусреће могућност овакве супституције, с тим да, чини се, дата могућност подлијеже сљедећем правилу: свако редулицирано *кад ... кад* у значењу алтернативне наизмјеничности може се замијенити са *час ... час*, док обрнута замјена најчешће није могућа, уп.: Утеха књижевности је у њеном вечитом – *кад* [→ *час] горком, *кад* [→ *час] ироничном – обртању приоритета историје и приоритета живота; Гаража не може да буде *час* [→ *каг] горе, *час* [→ *каг] доле. (Курир, 8. 3. 2008, 15); *Час* [→ *каг] лагана, *час* [→ *каг] брза, *час* [→ *каг] куса, *час* [→ *каг] недоречена изјашњавања политичара ових дана упозоравају нас да за многе од њих – као да избора није ни било; и сл.

92 О конструкцијама са удвојеним *ШТО ... ШТО* обиман рад написао је Ј. Чудомировић, сматрајући да „*шѿо*–конструкције изра-

шито одређује као везник „дисјунктивни, раставни“, с тим да се то значење потврђује навођењем као синонимних удвојених (не)везничких јединица: „или...или, било... било, нешито...нешито, делом...делом“ (Речник 2007: 1555). И заиста, редуплицирано *шито...шито* може се замијенити несумњиво раставним везником или...или и/или било...било, што потврђује његову дисјунктивну вриједност, али, како ћемо видјети, то није довољан разлог за његово проглашење везником. Заmjена *шито...шито* са *нешито...нешито* и са *који...који* готово недвосмислено упућује на закључак да овакво *шито...шито* није везнички него замјенички или замјеничкоприлошки спој (уп. Био сам у Београду и по пет часова дневно вежбао, (не) *шито* у теретани, (не)*шито* трчећи стазама; Југославија, која је била образац заједничког живота различитих народа, разорена је – *које* [→ *шито/нешито*] споља *које* [→ *шито/нешито*] изнутра – да би на њеном месту никле претежно националне државе). Са *шито...шито* не може се обиљежити наизмјеничност глаголских радњи, тако да тај спој не може творити независноскожену реченицу, него искључиво независну синтагму, баш као и удвојени прилошки израз *делом...делом*,⁹³ са којим је *шито...шито* такође међусобно замењиво (уп.: Иностранство ме никада није нарочито привлачило, *делом* [→ *шито/нешито*] због носталгије, *делом* [→ *шито/нешито*] због обавеза на Економском факултету.). Значењски су удвојеном изразу *делом...делом* блиски изрази *мало...мало* и *јола...јола*; разлика је у томе што се првим двама означава неод-

---

жавају само одређени тип саставног односа, тј. подразумевају дистрибутивну предикацију/квалификацију, а искључују колективну“ (Чудомировић 2014: 234). Чудомировић, дакле, удвојену лексему ШТО ... ШТО сматра везником, и то саставним, што се и једно и друго, како ћемо у наставку анализе видјети, тешко критеријално може потврдити.

93 *делом* јек. дијелом прил. в. *делимично*. (Речник 2007: 262)

ређена (заправо другим дјелимично одређена) а трећим одређена количина смјењујућих садржаја (уп.: Општа култура с временом – *делом* споља, *делом* изнутра, *мало* милом, *мало* пендреком – намеће низ ограничења људској тупоумности и самовољи; Он то каже *йола* [→*мало/делом*] у шали, *йола* [→*мало/делом*] у збиљи.). Свим тим удвојеним изразима заједничко је то да творе искључиво независне синтагме, са дисјунктивним као пратилачким или као основним значењем.

Свим досад наведеним алтернативним удвојеним везивним елементима са значењем наизмјеничности заједничко је то да означавају два или више *реализованих* садржаја. Смјењују се увијек само остварени а неистовремени садржаји. Уз то је све те удвојене везивне елементе могуће замијенити удвојеним једнозначно раставним везником *или...или*. Та могућност супституције ствара привид синонимности везника *или...или* са спојевима *час...час*, *шћо...шћо* и др. На основу тога се онда и изводи закључак да је нпр. спој *час...час* дисјунктивни везник. Притом се превиђа чињеница да је по једној особини битно различито значење *час...час* и др. конструкција од *или...или* конструкције. Везник *или...или* нужно садржајима укида статус реализованих, задајући им статус искључујућих садржаја за које се не зна који се од њих остварује у датим условима, али се зна да се сви не могу остварити; уп.: *Час* је црвен, *час* је бео. [→ *Или* је црвен, *или* је бео.]; *Час* га видиш, *час* га не видиш. [→ *Или* га видиш, *или* га не видиш.] и сл.

Према критеријуму (не)реализованости свим се наведеним редуплицираним спојевима са значењем наизмјеничности супротстављају наведени примјери с „везничким“ спојевима *можда...можда* и *макар...макар*.

Редуплицираним модалним прилогом *можда* творе се по правилу независно сложене реченице, а удвојеним

модалним прилогом *макар* само независне синтагме.⁹⁴ Реченицама с редуплицираним модалним прилогом *можда* посебан рад посветила је В. Кулаш, с основним закључком „да ове независносложене реченице припадају и по својим структурним и семантичким особинама групи дисјунктивних реченица. Унутар те групе оне чине посебну подгрупу обједињену дисјункцијом хипотетичких садржаја. Ту семантичку компоненту доноси им удвојени модални конектор *можда*, који, уз улогу семантичког верификатора хипотетичке дисјункције, преузима и улогу дисјунктивног конектора“ (Кулаш 1989: 30). На семантичком плану овакве *можда...можда* реченице готово да су еквивалентне *или...или* дисјунктивним реченицама. Разлика је, међутим, у томе што *или...или* реченице нужно подразумевају могућност реализације једног од хипотетичких садржаја, док конкурентна *можда...можда* реченица „оставља могућност изостанка остваривања садржаја обје клаузе“ (Кулаш 1989: 30).

Наведени закључак отвара питање да ли је *можда...можда* заиста „дисјунктивни конектор“, и не само *можда...можда* него и још прије *час...час* – како то, као што смо већ цитирали, тврде М. Миновић и П. Пипер – а и сви остали овдје наведени редуплицирани изрази, попут *шито...шито, делом...делом* и др. Од одговора на то питање директно зависи и одговор на питање синтаксичко-семантичког статуса свих напријед анализираних типова независнослужених реченица и/или независних синтагми.

Пут до тог одговора води преко следећег типа конструкција са редуплицираним изразима у значењу наизмјеничности:

---

94 Модални прилог *макар* као реченични везник увијек је везник зависнослужених допусних реченица, као нпр.: Урадићу то, *макар* радио цијелу ноћ.

Ђопић пише о великом броју тема, *час* је патетичан, *а час* склон хумору. (Политика, 13. 9. 2018, 13); ...видим твој *час* саблажњиви, *а час* самилосни поглед (Д. Кекановић, 163); Метеоролози су задужени за страначка обећања. *Час* оду у ветар, *а час* падну у воду. (Политика, 30.4 – 2.5. 2019, 18: Дејан Патаковић); Током протеклих деценија, *шићо* дириговано, *а шићо* спонтано, мењао се Сајам књига. (Политика, 10. 11. 2018, КУН, 5); *Нешићо* странке, *а нешићо* политика, која је све разорила и разбила, *а нешићо* напуштање друштвених традиција, елем ми остадосмо без вишег друштвеног живота. (Политика, 28. 7. 2019, 20: Стеван Сремац); *Понекад* јој одбруси, *а њонекад* прешути и претрпи, Јоакимов сине, надо наша! (Д. Кекановић, 108); *Понекад* се смејете, *њонекад* вас изазивају сузе које се котрљају низ образе, *а некад* вас доводе до нирване. (Политика, 3. 7. 2022, 23); Рецимо да је то учинио *делом* због мегаломанске глади за влашћу, *а делом* због инацијског контрирања опозицији. (Данас, 14. 2. 2017, 9); Београдски метро *делом* би требало да иде изнад, *а делом* испод земље. (Блиц, 20. 9. 2018, 12); *Делом* је то била академска, *али делом* и политичка борба. (Политика, 25. 5. 2021, 20); *Можда* су на одмору, *можда* узму слободне дане, *а можда* их једноставно боли уво. (Данас, 23. 7. 2019, 11); Јер *можда* Чичу јесу пензионисали зато што им се није свиђао, *а можда*, бога ти, и нису. (Д. Михаиловић, 101); *Можда* је то Јерина и рекла, *а можда* и није. (Д. Кекановић, 47); итд.

Као што се из наведених примјера види, испред у литератури проглашаваних удвојених везника *час*, *шићо*, *можда* и др. употребљава се неспорно супротни везник *а* (или рјеђе *али*) тако да се ствара спој *а час*, *а шићо*, *а нешићо*, *а делом*, *а мало*, *а можда* и сл. Ако би се оба елемента сматрала независним везницима, то би се косило са правилом да „у српском стандардном језику није могуће гомилање (контактни положај) двају координираних везника“ (Ковачевић 1998: 266). У спојевима који стварају при-

вид таког гомилања само је први елемент (овдје *a*) везник, док други елемент споја нужно губи везничку улогу.

Па каква је онда разлика између оваквих реченичних или синтагматских структура са везником *a* и без њега? Какву улогу у тој структури има редуплицирани привидно раставни везник?

Употреба супротног везника *a* у овим независнословеним реченицама са неспорно присутним дисјунктивним значењем уопште није случајна. Јер, термини *дисјунктиван* и *дисјункција* прије свега значе: „супротан, опречан, који садржи дисјункцију“, с тим да је дисјункција и „противност, супротност; узајамно искључивање“ (Клајн, Шипка 2008: 376, 377). У свакој дисјункцији садржано је, дакле, и значење супротности. На језичком плану дисјунктивне (раставне) и адверзативне (супротне) конструкције се и синтаксички и семантички битно разликују. Синтаксички зато што не дијеле ниједан заједнички везник, семантички зато што супротно и раставно никад нису еквивалентна значења. У супротним реченицама супротно значење је основно а дисјунктивно може бити пратилачко (секундарно), док је у дисјунктивним конструкцијама раставно значење основно а супротно увијек секундарно (пратилачко). Темељна значењска разлика између супротности и раставности у томе је што „однос супротности представља начин стварне егзистенције двају садржаја у условима датим у реченици. Раставним реченицама недостаје овај елемент обавештења: од двају (или више) садржаја који се искључују не зна се који се од њих остварује у датим условима, а који не“, па је „отуда трансформација раставне реченичне конструкције [нпр.: А тај момак *или* је изашао пред њу, *или* је био и са њом тамо] у супротну могућа само под одређеним условима: уношењем допунског елемента који ће указивати да су и једна и друга радња – хипотетичне. [нпр.: А тај момак је *можда* изашао пред њу, *а можда* је био и са

њом тамо]“ (Симић 1983: 46).

Употријебљени везник *a* сваку од анализираних реченица подводи под супротне, истовремено искључујући статус везника свакој од редуплицираних лексема (*час, некад, шито, делом, можда, макар...*). Те редуплициране лексеме комбиноване са супротним везником *a* широко значење везника *a* своде (сужавају) искључиво на значење – *адверзативне наизмјеничности*. Укидањем (редукцијом) везника *a* супротна везничка реченица постаје супротна невезничка (јукстапонирана) реченица са истим значењем: значењем адверзативне наизмјеничности. И везничка и безвезничка реченица, што важи и за независну синтагму, јесу, дакле, једнозначне супротне конструкције са значењем наизмјеничности. А такву једнозначну интерпретацију задају им удвојени елементи на почетку сваке од клауза у независносној реченици, односно сваке од синтаксема у независној синтагми.⁹⁵ Језички елементи који конкретизују значење независног везника јесу семантички конкретизатори (Вукић 2020: 44) или конкретизатори везничког значења (Ковачевић 2003: 76). У досадашњој литератури, па чак ни у монографији о семантичким конкретизаторима (в. Вукић 2020), не помињу се конкретизатори адверзативне наизмјеничности. Разлог је вјероватно тај што ови конкретизатори у односу на све у литератури опис(ив)ане имају не само специфичну семантику него и специфичну синтаксичку структуру: реализују се искључиво у редуплицираној форми, или стилистичком терминологијом речено – полисиндетски. Улогу редуплицираних семантичких конкретизатора адверзативне наизмјеничности имају временски, количински, мјесни и модални прилози (*час,*

⁹⁵ Код свих редуплицираних или удвојених везника, први од удвојених „везника“ нема везничку него има интензификаторску функцију, а други и сваки наредни има функцију независног везника. (Ковачевић 2006: 356).

сада, кад, некад, њонекад, г(иј)елом, г(ј)елимично, њола, нејд(ј)е, можда), затим замјенице, неријетко у прилошкој служби (*шћо, нешћо, које*) и модална партикула *макар*. Не творе сви наведени конкретизатори и независно сложене реченице и независне синтагме. Само синтагматски су *кад...кад, које...које, г(иј)елом...г(иј)елом/ г(ј)елимично...г(ј)елимично*, и *макар...макар*. Сви остале је могуће употријебити и као конкретизаторе синтагматски и реченички употријебљеног везника. По фреквенцији се издвајају конкретизатори *час...час* и *шћо...шћо*, док су најрјеђи, са стилско идиолекатским статусом, конкретизатори *сад...сад, кад...кад* и *које...које*. Сви удвојени конкретизатори потпадају искључиво под обавезне конкретизаторе; њиховим редуковањем – и с експлицираним везником *а* и без њега – реченица или синтагма не би биле граматичне.

ЗАКЉУЧАК

Од три значења алтернативности, а то су избор једне од двију могућности, еквивалентност (узајамна замјена) и наизмјеничност – само је прво значење граматикализовано као дисјунктивно. Изражава се једнозначним реченичним и/или синтагматским раставним везницима: *или, било* и *вољ(а)*. Значење еквивалентности није везано за структурне него експанаторне особине језичких јединица, док ниједна од конструкција са значењем наизмјеничности као примарно нема синтаксички раставно, него синтаксички супротно значење. То значи да се не изражава раставним конструкцијама него супротним независним конструкцијама (реченицама и синтагмама), како везничким (с везником *а*), тако и невезничким са конкретизаторима значења адверзивне наизмјеничности. Улогу редуплицираних семантичких конкретиза-

тора адверзативне наизмјеничности имају временски, количински, мјесни и модални прилози (*час, сад, кад, некад, њонекад, г(и)елом, г(ј)елимично, њола, неїд(ј)е, можда*), затим замјенице, неријетко у прилошкој служби (*шиїо, нешиїо, које*) и модална партикула *макар*. Ниједан од тих увијек удвојених конкретизатора нема улогу раставног везника, него су увијек семантички конкретизатори супротног везника *а*. И то обавезни семантички конкретизатори, што значи да њиховим редуковањем супротна реченица остаје неграматична. Дати удвојени обавезни семантички конкретизатори једнозначни су верификатори смисаоног односа алтернативности као адверзативне наизмјеничности. Друкчије речено, другим подтиповима независнослужених супротних реченица предодређеним семантичким конкретизаторима придружују се као неспоран семантички подтип и реченице са конкретизаторима у значењу алтернативне наизмјеничности. То, међутим, не значи да се алтернативна наизмјеничност искључиво остварује као подтип значења супротне реченице, јер она може бити и контекстуално значење и неадверзативних реченица, као нпр. саставних с редуплицираним везником *иїе* у сљедећим примјерима: Штрчи му [глава] поврх танког врата с јабучицом и хитро се окреће *иїе* на једну *иїе* на другу страну. (Политика, 28. 8. 2016, 25); ...нешто ми се не ради, па сваки час *иїе* дувам у шаке, *иїе* палим цигару, *иїе* кљуцкам сикирчетом ледену корицу на главној стази (Ж. Павловић, 201).

ИЗВОРИ:

а) књижевноумјетничка дјела:

Р. Братић – Радослав Братић, *Смртї сїасиоца*, Земун: АМД Систем; Билећа – Гацко: Просвјета, 2008.

- М. Данојлић – Милован Данојлић, *Драги мој Пејровићу*, Загреб: Знање, 1987.
- Д. Кекановић – Драго Кекановић, *Приврженоси*, Загреб: СКД „Просвјета“, 2021.
- Р. Кузмановић – Раде Кузмановић, *Глу Пак*, Београд: Чигоја штампа, 2002.
- Д. Михаиловић – Драгослав Михаиловић, *Чизмаши*, Београд: БИГЗ, Српска књижевна задруга, Просвета, 1987.
- Ж. Павловић – Живојин Павловић, *Џијанско јродље*, Београд: Рад, 1990.
- Д. Радовић – Душан Радовић, *Београде добро јујиро 3*, Београд: Лагуна, 2019.

б) дневне новине:

Блиц – *Blic*, *dnevne novine iz Beograda*.

Вечерње новости – *Вечерње новостии*, дневне новине из Београда.

Данас – *Danas*, *dnevne novine iz Beograda*.

Курир – *Kurir*, *dnevne novine iz Beograda*.

Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.

ЛИТЕРАТУРА

- Вукић 2020: Маја Вукић, *Комбиновање везника и невезничких речи у савременом српском језику*, Ниш: Филозофски факултет.
- Клајн, Шипка 2008: Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник сѝраних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа, Србиње: СПКД „Просвјета“.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, „Конкуренција простих независних везника и везника са обавезним конкретизатором у српскоме језику“, *Грамаиичке и сѝилисѝичке ѝеме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 74–96.

- Ковачевић 2006: Милош Ковачевић, „Отворена питања конструкија с везником БИЛО“, *Сјиси о сјиулу и језику*, Бања Лука: Књижевна задруга, 2006, 332–361.
- Кулаш 1989: Kulaš Veselinka, „Modalna riječ MOŽDA kao konstituent mehanizma povezivanja klauza u nezavisnosloženoj rečenici“, *Književni jezik XVIII/1*, Sarajevo, 27–31.
- Миновић 1987: Milivoje Minović, *Sintaksa srpskohrvatskog / hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole*, Sarajevo: Svjetlost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Пипер 2018: Предраг Пипер, „Напоредносложене реченице“, у: Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић, *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*, у редакцији Предрага Пипера, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 35–90.
- Регенбоген, Мајер 2004: *Речник филозофских њојмова*, основали Фридрих Кирхнер и Карл Михаелис; наставио Јоханес Хофмајстер; потпуно изнова приредили Арним Регенбоген и Уве Мајер, превео с немачког Александар Гордић, Београд: БИГЗ Publishing.
- Речник 2007: *Речник српскоја језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симић 1973: Радоје Симић, „Дисјункција“, *Књижевност и језик XX/1*, Београд, 43–52.
- Станојчић, Поповић 1992: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамајика српскоја језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд-Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрвајски језик (грамајички системи и књижевнојезичка норма) II. Синтакса*, III неизмењено издање, Београд: Научна књига.
- Стевановић 1988: Михаило Стевановић, *Сјудије и расјраве о језику*, Никшић: Универзитетска ријеч.
- Филиповић ред. 1989: Vladimir Filipović, *Filozofijski rječnik*, grupa autora u redakciji Vladimira Filipovića, treće dopunjeno izdanje, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Чудомировић 2014: Јован Чудомировић, „О прототипичним и маргиналним напоредним везницима /координаторима: пример координатора ШТО...ШТО“, *Књижевности и језик*, LXI/3–4, Београд, 219–236.

БИБЛИОГРАФСКА НАПОМЕНА

- „Атрибутске реченице с прилошким релативизатором ЗАШТО“, *XVIII Међународни научни скуп „Српски језик, књижевност, уметност“*, Књига 1: *Српски језик између стандарда, суистандарда и дијалекта*, уредници Милош Ковачевић и Јелена Петковић, Крагујевац: ФИЛУМ, 2024. (у штампи)
- „Одрично и потврдно значење негације негације“, у: *Зборник радова у част Пол-Луј Томе*, уредници Александар Стефановић и Филип Желез, Париз: Сорбона (у штампи)
- „Финални императив у савременом српском језику“, *Наслеђе*, XVIII/50, Крагујевац, 2021, 79–93.
- „Конкурентност презентног предлошког инструментала и локатива“, објављено као: „Конкурентност презентне инструменталне синтагме с предлогом ПРЕД и локативне с предлозима НА и/или У“, у: *Актуелна истражања морфосинтаксе српског језика*, зборник радова, уредник Милош Ковачевић, Андрићград: Андрићев институт, 2023, 315–343.
- „Полукондензацијске конструкције у српском језику“, *Српски језик*, XXVIII, Београд, 2023, 5–29.
- „Типови модалних израза у сложеном глаголском предикату“, *Српски језик*, XXIX, Београд, 2024, 71–101.
- „Системност реченица с везником БЕЗ ДА“, објављено као: О системности сложених реченица БЕЗ ДА, у:

Актуелна ишћања синтаксе реченице српскога језика, зборник радова, уредник Милош Ковачевић, Андрићград: Андрићев институт, 2024, 189–224.

„Дисјунктивне или адверзативне конструкције са значењем алтернативне наизмјеничности“, објављено као: „(Не)граматикализована алтернативност у односу на дисјункцију у савременом српском језику“, у: *Језик, књижевност, алтернатива: језичка исцртавања*, уреднице Биљана Мишић Илић, Весна Лопчић – Ниш: Филозофски факултет, 2022, 29–42.

ИНДЕКС ИМЕНА

А

- Абазовић, Дритан 99, 100
Алановић, Миливој 35, 150, 153,
154, 158, 190, 192, 193, 195,
197-199, 201, 202, 204, 205,
213, 221, 229, 230, 252
Албахари, Давид 126, 219
Андрић, Иво 130, 138, 142
Антонић, Ивана 109, 196, 230,
252
Ахманова, Олга (Ољга Сер-
геевна Ахманова) 38, 60
Ашић, Тијана 85, 108

Б

- Бабић, Горан 239
Бабић, Миланка 32, 34, 63, 71,
77, 78, 82
Бадурин, Лада 63, 84
Бајден, Џозеф (Joseph Robinette
Biden, Jr.) 19
Баљак, Александар 28
Басара, Светислав 42, 178, 236
Батистић, Татјана 85, 100, 108
Бећковић, Матија 104
Богдановић, Богдан 161
Божовић, Григорије 65
Бојовић, Драгиша 82
Братић, Радослав 241, 250
Брборић, Бранислав 229

Брборић, Вељко 229

- Брнабић, Ана 92
Бугарски, Ранко 117, 141
Булатовић, М. 82, 128
Булић, Халид 118, 130, 131, 148,
201, 229

В

- Васиљевић, Сузана 204, 209
Вељовић, Бојана 64, 79, 82
Видојковић, Марко 41, 176
Војдовић, Дојчил 35, 230, 252
Вујевић, Вера 123, 127, 148
Вукадиновић, Зора 152, 154,
155, 185, 195
Вукић, Маја 73, 82, 248, 251
Вукојевић, Лука 55, 61
Вуксановић, Јован 229
Вукчевић, Лидија 98
Вучић, Александар 39, 98, 100,
101, 202-204
Вучић, Борка 132

Г

- Гадафи, Муамер ел (وبأدمحرمع) (ويفانقلل راينم)
57
Гервала, Доника 100
Глишић, Милован 235
Гордић Петковић, Владислава
238

- Гордић, Александар 252
 Грујичић, Ненад 218
 Гусов, Александар 19
- Д
 Даничић, Ђура 197
 Данојлић, Милован 235, 250
 Дачић, Ивица 204, 209
 Додик, Милорад 203
 Доналд, Трамп (Donald John Trump) 91
 Дончевић, Иван 115
 Достојеvски, Фјодор (Фёдор Михайлович Достоевский) 161
 Драганић, Радојка 42
 Дракулић, Славенка 130
- Ђ
 Ђилас, Милован 130
 Ђоковић, Новак 32, 166
 Ђорђевић, Бора 101
 Ђорђевић, Живомир 104
 Ђукановић, Мило 100
 Ђуричин, Драган 92
 Ђуркин, Веселина 29, 34, 126, 146, 148, 199, 206, 229
- Ж
 Желез, Филип 255
 Живковић, М. 117, 141
 Животић, Р. 161
 Жижек, Славој 19
- И
 Ивановић, Оливер 90
 Ивић, Милка 63, 79, 82, 109, 137, 148, 196
 Ивић, Павле 197, 229
 Изетбеговић, Бакир 90
 Изнер, Џон (John Robert Isner) 39
 Илић, Веља 211
- Илић, Саша 217
 Инцко, Валентин (Valentin Inzko) 90
- Ј
 Јанковић, Саша 102
 Јањушевић Оливери, Ана 63, 76-78, 82, 83, 146, 148
 Јарцева, Викторија (Викторија Николавна Јарцева) 60
 Јевтић, Ивана 207
 Јеличић, Зоран 93
 Јерковић, Јован 84
 Јесењина, Катја 214
 Јовановић, Александра 134, 148
 Јовановић, Б. 114, 128
 Јовановић, Зоран 104
 Јовановић, Јелена 116, 117, 119, 120, 123, 126, 134, 141, 149, 197, 225, 230
 Јовановић, Слободан 116, 119, 141
 Јокић, Никола 22, 28
 Јонке, Људевит 197, 229
- К
 Калезић, В. 138
 Капор, Момо 41, 117, 133, 211
 Караџић, Вук Стефановић 147, 185
 Катичић, Радослав 18, 34
 Кверк, Рандолф (Randolph Quirk) 115, 124, 148
 Кекановић, Драго 124, 130, 147, 238, 246, 251
 Кириос, Ник (Nicholas Hilmy Kyrgios) 121
 Кирхнер, Фридрих (Friedrich Kirchner) 252
 Кисинџер, Хенри Алфред (Henry Alfred Kissinger) 92
 Киш, Данило 114, 117, 119, 142

- Киш, Наташа 152, 153, 155, 157,
158, 160, 162, 192, 195
- Клаић, Братољуб 89, 108
- Клајн, Иван 89, 108, 153-156,
167, 183, 184, 189, 195-197,
220, 229-233, 247, 251
- Кликовац, Душка 18, 34, 87, 88,
108
- Кнежевић, Цица 98
- Ковачевић, Милош 24, 26, 34, 38,
40, 45, 47, 49, 50, 60, 61, 65,
69, 73, 74, 83, 108, 114, 115,
118, 128, 135, 138, 139, 148,
160, 188, 198, 200, 207, 214,
229, 234, 236, 246, 248, 251
- Кољевић, С. 138
- Копривица, Балша 173
- Кордић, Сњежана 18, 28, 34,
89, 108
- Кореча, Алекс 121
- Косовац, Коста 143
- Костић, Лаза 29
- Коштуница, Војислав 56
- Крестић, Василије 218
- Крсник, Давор 118, 119, 131,
134, 137, 138, 148
- Крсник, Ј. 131
- Крстић, Небојша 206
- Кубурић Мацура, Мијана 117,
118, 123, 126, 141, 148, 214,
230
- Кузмановић, Раде 190, 237, 251
- Кулаш, Веселинка 245, 252
- Куљанин, Сања 78, 83
- Курти, Албин (Albin Kurti) 22,
93, 181
- Кустурица, Емир 19
- Л
- Лазански, Мирослав 206
- Лалић, Михаило 82, 141
- Лопичић, Весна 108
- Љ
- Љубеновић, Бојан 93
- М
- Мајер, Уве (Uwe Majer) 232, 252
- Максимовић, Десанка 142
- Мандић, Слободан 26
- Марић, Биљана 35, 230, 252
- Марковић, Мира 98
- Матезијус, Вилем (Vilém
Mathesius) 113, 115
- Медведев, Данил (Даниил
Сергеевич Медведев) 125
- Меденица, Милош 98, 99
- Медојевић, Небојша 92
- Мелвингер, Јасна 67, 83
- Микља, Душан 239
- Миливојевић, Милен 161
- Милошевић, Јованка 209, 230
- Миљанов, Марко 198
- Миновић, Миливоје 234, 237,
245, 252
- Михаелис, Карл 252
- Михаиловић, Драгослав 66, 71,
246, 251
- Михајловић, Зорана 94, 203
- Михић Пијетловић, Тијана 154,
169, 195
- Мишић-Илић, Биљана 108
- Младеновић, Радивоје 64, 79, 84
- Младић, Ратко 91
- Мразовић, Павица 152, 154,
155, 189, 195
- Мусић, Аугуст 117, 129, 149
- Мушкетировић, Милан 105
- Н
- Настасић, Матија 173
- Николић, Александар 104
- Николић, Марина 35, 117, 119,
197, 209, 220, 225, 230, 252
- Николић, Милка 134, 141, 149

- Нушић, Бранислав 71
- 168, 183-185, 194-197, 220,
230, 234, 235, 237, 241, 245,
252
- О
- Обрадовић, Жељко 103
- Обреновић, Милош 166
- Омерагић 85
- Омеровић, Мирела 86, 87, 109
- Оташевић, Ђорђе 174, 196
- П
- Павић, Милорад 142
- Павловић, Живојин 250, 251
- Павловић, Слободан 17, 18, 28,
34, 35, 147, 230, 252
- Пајић, Петар 133, 147
- Палић, Исмаил 63, 84, 220, 221,
230
- Панчић, Теофил 226
- Парежанин, Владимир 30
- Патаковић, Дејан 246
- Пејовић, Аца 103
- Перовић, Миливоје 116
- Песков, Дмитриј (Дмитриј
Сергеевич Песков) 140
- Петковић, Јелена 38, 61, 83, 213,
230
- Петковић, Радослав 53
- Петриликова, Јармила (Jarmila
Petrilikova) 124, 149
- Петровић, Владислава 134, 141,
142, 149
- Петровић, Гајо 37, 61
- Петровић, Горан 19
- Петровић, Душко М. 55
- Петровић, Растко 160
- Пецник, Јарослав 130, 203,
207-209
- Пешикан, Митар 229
- Пешић, Светислав 103
- Пижурица, Мато 84
- Пипер, Предраг 35, 85, 87, 108,
109, 152-156, 160, 163, 164,
- 168, 183-185, 194-197, 220,
230, 234, 235, 237, 241, 245,
252
- Пишталo, Владимир 211
- Пленковић, Андреј 204
- Поповић Пизари, Милена 63,
64, 67, 69, 70, 80, 84
- Поповић, Љубомир 18, 35, 220,
221, 225, 230, 233, 252,
- Поповић, Људмила 35, 109, 196,
230, 252
- Поповић, Сретен 137
- Прањковић, Иво 17, 35, 63, 71,
84, 86, 88, 89, 109, 134, 149,
151, 152, 154, 155, 168, 192,
196
- Пудар, Велибор 209
- Путин, Владимир (Владимир
Владимирович Пуџин) 43,
138, 225
- Р
- Радетић Дотлић, Соња 206
- Радовановић, Милорад 108,
113, 115, 149, 197, 198, 209,
212, 213, 230
- Радовић, Душан 210, 239, 251
- Радукану, Ема 210
- Рајић, Ј. 129
- Ребер, Јирген (Jürgen Röber) 215
- Регенбоген, Арним (Arnim
Regenbogen) 232, 252
- Ружић, Владислава 109, 152,
155, 161, 189, 194, 196
- С
- Савић, Масимо 102
- Сарић, Далиборка 68, 84
- Сарић, Петар 124
- Секулић, Исидора 116
- Селимовић, Меша 120, 147
- Сент-Жист, Луј Антоан де 42

- Сесар, Дубравка 152, 153, 162, 192, 196
- Силић, Јосип 17, 35, 152, 154, 155, 168, 192, 196
- Симић, Радоје 116, 117, 119, 120, 123, 126, 134, 141, 149, 197, 225, 230, 248, 252
- Симовић, Љубодраг 142
- Симовић, Љубомир 162
- Скерлић, Јован 138
- Србљановић, Биљана 178
- Сремац, Стеван 246
- Станојевић, Веран 108
- Станојчић, Живојин 233, 252
- Стевановић, Видосав 101
- Стевановић, Михаило 17, 35, 85, 109, 116, 118, 123, 126, 149, 153, 154, 181-183, 186, 194, 196-198, 202, 230, 233-235, 237, 252
- Стефановић, Александар 255
- Стојановић, Андреј 85, 109
- Стојановић, Горан 166
- Стојковић, Драган 173, 178
- Т
- Танасић, Срето 35, 63, 84, 109, 163, 196, 229, 230, 252
- Тасић, Милан 229
- Типсаревевић, Јанко 208
- Тодоровић, Стефан 165, 196
- Тохољ, Мирослав 124, 125, 127, 128, 132, 139, 147
- Тошовић, Бранко 85, 109, 196
- Трбојевић-Милошевић, Ивана 45, 61
- Трикинери, Андре (Andrea Trinchieri) 105
- Ђ
- Ђопић, Бранко 245
- Ђосић, Добрица 142
- Ђосић, Павле 109
- У
- Улични, О. 113, 115
- Ф
- Филиповић, Владимир 231, 232, 252
- Х
- Хофмајстер, Јоханес 252
- Храбе, В. 113, 115
- Худочек, Лана 55, 61
- Ц
- Црњански, Милош 142, 209
- Ч
- Чангрија, Перо 226
- Човић, Драган 203
- Чудомировић, Јован 243, 252
- Чутира, Илијана 35
- Ш
- Шапић, Александар 204
- Шешел, Војислав 211
- Шешић, Богдан 37, 61
- Шипка, Данко 128
- Шипка, Милан 89, 108, 231-233, 247, 251
- Шкаљић, Абдулах 77, 84
- Шћепановић, Б. 114
- Шуљагић, Љубомир 240

О АУТОРУ

МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ рођен је 1953. у Пресједовцу, код Улога, у Херцеговини. Редовни је професор за Савремени српски језик, Стилистику и Општу лингвистику. Предавао је на више филозофских и филолошких факултета: у Сарајеву, Никшићу, Нишу, Бањалуци, Петрињи, Косовској Митровици, Српском Сарајеву, Београду, Крагујевцу и (као лектор и гостујући професор) на Филолошком факултету Рурског универзитета у СР Њемачкој. Сада на мастер и/или докторским студијама предаје на Филолошком факултету у Београду и Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

International Biographical Center Cambridge уврстио га је у 2. и 3. издање (за 2001. и 2002. годину) едиције „2000 Outstanding Intellectuals of the 21st Century”, док га је American Biographical Institute, North Carolina, USA, номинавао 2003. године за „Hall of Fame” („Дом славних”).

Уредник је часописа *Српски језик* (Београд) и *Нова Зора* (Билећа и Гацко), а био је уредник и *Радова Филозофској факултети* (Источно Сарајево) и *Зборника српској језика, књижевности и умјетности* (Бањалука) и „ЛИК-а“ (Андрићград). Члан је Међународне академије хуманистичких и природних наука кнеза Шчербатова. Редовни је члан КСАНУ (Крајишке српске академије наука и умјетности). За свој научни и друштвени допринос проф. др Милош Ковачевић добио је следеће награде и

признања: 1. Академија Иво Андрић : „Високо интернационално признање за животно дело“, Београд, 2015; 2. Удружење књижевника Србије: „Повеља за животно дело“, Београд, 2017; 3. Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“: „Повеља за допринос у чувању и јачању српске просвјете, културе и духовности“, Пале, 2015.; 4. Јавна установа за културу Пале: „Повеља *Душко Трифуновић* за изузетан допринос у очувању и његовању српског језика“, Пале, 2016; 5. Министарство културе и информисања Републике Србије: Признање „*Културни образац*“ за посвећени рад на корист наше културе, Београд, 2019; 6. Универзитет у Крагујевцу: „Светосавска повеља за животно дело“, Крагујевац, 2023; 7. Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу: Почасна диплома „Народни учитељ“, Јагодина, 2022; 8. Српски културни центар „Ђирилица“ из Београда: „Благодарница“, Београд, 2020; 9. Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци: „Плакета“, Бања Лука, 2021; 10. Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу: „Признање за изузетна научна или уметничка остварења“, Крагујевац, 2016; 11. Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу: „Похвалница“, Крагујевац, 2018; 12. Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу: „Плакета за допринос унапређењу научноистраживачког рада“, Јагодина, 2018; 13. Универзитет у Крагујевцу: „Годишња награда за изузетне резултате у научноистраживачком раду постигнуте на Универзитету у Крагујевцу“, Крагујевац, 2021; 14. Удружење „Ђирилица“ Нови Сад: Награда „Мркаљ и Вук“ за 2020. годину, за књигу *Борба за ћирилицу и српски језик*, Нови Сад, 2021; 15. Српски патриотски савез Немачке: „Српски оскар популарности и Српску патриотску медаљу“, Диселдорф, 2000; 16. International Biographical Centre of Cambridge, England: „International Intellectual of the year 2001“, Cambridge, England, 2001; 17. Фило-

лошко-уметнички факултет Крагујевац: Захвалница др Милошу Ковачевићу за постигнуте изузетне резултате који су допринели развоју Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2023. и 18. Културно-просветна заједница Србије: „Изузетна Вукова награда за изузетан допринос развоју културе у Републици Србији и свесрпском културном простору“, Београд, 2022.

Милош Ковачевић члан је Удружења књижевника Србије и Републике Српске, члан је Матице српске, председник је Одбора за језик Српске књижевне задруге, председник је Матичног научног одбора за језик и књижевност Министарства науке Републике Србије, председник је Комисије за категоризацију научних часописа при Министарству науке Републике Србије, члан је Комисије за категоризацију словенских часописа при МКС (Међународном комитету слависта), члан је Савета за језик при Влади Републике Србије, члан је Одбора за стандардизацију српског језика, председник је Програмског одбора НОКЦ „Вук Караџић“ у Тршићу.

Основне научне преокупације су му: синтакса, првенствено синтаксичка семантика, стилистика, и историја српскога књижевног језика. Са рефератима који обрађују различите теме из наведених научних области учествовао на више од 150 међународних, југословенских и српских научних конгреса, скупова и конференција. До сада је, уз преко 750 научних и стручних радова и преко 30 уџбеника српскога језика за основну и средњу школу, објавио и 39 књига:

1. *Uzročno semantičko polje*, I izdanje, Sarajevo 1988; *Узрочно семантичко поље*, II ћирилично издање, Београд 2012.

2. *Gramatika i stilistika stilskih figura*, I izdanje, Sarajevo 1991; *Стилистика и грамафика стилских фигура*, II допуњено издање, Подгорица 1995; III допуњено и из-

мијењено издање, Крагујевац 2000; IV битно допуњено издање, Београд 2016.

3. *Kroz sintagme i rečenice*, prvo izdanje, Sarajevo 1992; друго, ћирилично издање, Београд 2016.

4. *Сушњасївено и мимоїредно у линївисїици*, Подгорица 1996.

5. *У одбрану језика срїскоїа*, I издање, Београд 1997; *У одбрану језика срїскоїа – и даље*, II допуњено издање, Београд 1999.

6. *Синїакса сложене реченице у срїском језику*, Београд – Србиње 1998.

7. *Сїилске фиїуре и књижевни їтексї*, Београд 1998.

8. *Предавања їроф. др Милоша Ковачевића одржана у Лондону 2000. и 2001. ї. їоводом славе Фонда (Лаза Косїић) на дан Свейїа Три Јерарха / Lectures by Professor Miloš Kovačević Ph. D. delivered in London in the years 2000 and 2001 on the occasion of the Feast of the Three Great Hierarchs*, London – Birmingham 2001.

9. *Синїаксичка неїација у срїскоме језику*, Ниш 2002.

10. *Срїски језик и срїски језици*, Београд 2003.

11. *Грамаїичке и сїилисїичке їеме*, Бања Лука 2003.

12. *Срїски їисци о срїском језику: хрестїомаїија*, Београд 2003.

13. *Оїледи о синїаксичкој неїацији*, Српско Сарајево 2004.

14. *Проїив неисїина о срїскоме језику*, Источно Сарајево 2005.

15. *Сїиси о сїиїлу и језику*, Бања Лука 2006.

16. *Срдисїичке їеме*, Крагујевац 2007.

17. *Оїледи из срїске синїаксе*, Београд 2009.

18. *Срїски језик у врїлоїу їолиїике*, Никшић 2011. (у коауторству са М. Шћепановићем)

19. *Грамаїичка їиїиња срїскоїа језика*, Београд 2011.

20. *Стилска значења и зрачења*, Ниш 2011.
21. *Линјовостилистика књижевної шекстиа*, Београд 2012.
22. *Линјовостика као србистика*, Пале 2013.
23. *У одбрану српске ћирилице: хрестоматија*, Пале 2013.
24. *Српски јисци у озрачју стилитике*, Београд 2014.
25. *Стил и језик српских јисаца*, Београд 2015.
26. *О реченици и њеним члановима*, Београд 2015.
27. *Српски језик између науке и јолијике*, Бања Лука 2015.
28. *Српски језик јод луйом науке*, Београд 2017.
29. *Борба за ћирилицу и српски језик*, Андрићград 2018.
30. *Бийне србистичке најомене*, Београд 2018.
31. *Стилске доминантје српских јрозних јисаца*, Андрићград 2019.
32. *Како и заш то (не) јисаји овако*, Нови Сад 2019.
33. *Кроз синтаксу српскоја језика*, Подгорица 2020.
34. *Поезија у стилитичком кључу*, Андрићград 2020.
35. *Србистички оледи*, Источно Сарајево 2021.
36. *Српски стилитичари*, Београд 2021.
37. *Стилитиком кроз делейристичку*, Београд 2022.
38. *Стилска јкања у књижевности одрастања*, Београд 2022.
39. *Поледи на српско језичко образовање*, Крагујевац 2023.

Издавачка кућа „Јасен” из Београда штампала је 2019. године изабрана дјела Милоша Ковачевића у 10 књига, а у припреми је штампање и изабраних дјела у 30 књига.

Библиотека
ЗНАМЕН СРБИСТИКЕ
Одјељење за језик
Књига 15

Милош Ковачевић
НЕ(С)ПОЗНАТО У СРПСКОЈ СИНТАКСИ

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник
Проф. др Милош Ковачевић

* * *

Издавач
АНДРИЋЕВ ИНСТИТУТ
Трг Николе Тесле, Андрићград
00387 58 620912; info@andricevinstitut.org

За издавача
Емир Кустурица, директор

Лектура и коректура
Желидраг Никчевић

Прелом текста
Жељка Башић Станков

Штампа
Белпак, Београд

Тираж
100

ISBN 978-99976-89-27-6

ISBN 978-99976-89-27-6

9 789997 689276

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

811.163.41'367

КОВАЧЕВИЋ, Милош, 1953-

Не(с)познато у српској синтакси / Милош Ковачевић. -
Вишеград : Андрићев институт, 2024 (Београд : Белпак). - 267
стр. ; 20 см. - (Библиотека Знамен србистике. Одјељење за
језик ; књ. 15)

Тираж 100. - О аутору: стр. 263-267. - Библиографска
напомена: стр. 255-256. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз свако поглавље. -
Регистар.

ISBN 978-99976-89-27-6

COBISS.RS-ID 141472001

